

กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง :
กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2556

กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง :
กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2556
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง :
กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2556

พัชชา เจิงกลิ่นจันทร์. (2556). *กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง : กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ. ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร. ฐาศุภร์ จันประเสริฐ.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งค้นหาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังและสามารถปรับตัวได้แล้ว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงจำนวน 13 ราย ซึ่งเป็นผู้ใช้บริการจากสหทัยมูลนิธิ ผลการศึกษาพบว่า แม่วัยรุ่นมองการปรับตัวออกเป็น 2 แบบ 1) แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้จะสามารถใช้ชีวิตปกติสุข สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเปิดเผย กล้าเผชิญกับปัญหาจนสามารถแก้ปัญหาได้ และสามารถให้คำแนะนำผู้อื่นได้ 2) แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัวจะยังไม่สามารถยอมรับ เคารพความจริง และแก้ปัญหาได้ทั้งหมด ยังคงปกปิดเรื่องนี้กับคนบางกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการใช้ชีวิตที่ยังไม่เป็นปกติสุข ซึ่งในที่สุดแม่กลุ่มนี้อาจไม่สามารถปรับตัวได้ ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้เป็นเงื่อนไขส่วนบุคคล และเงื่อนไขจากสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเงื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นต้องยอมรับความจริง ไม่หนีปัญหา เป็นตัวของตัวเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า แก้ปัญหาด้วยตนเอง และมีความอดทน มองโลกในแง่ดี ส่วนเงื่อนไขการปรับตัวจากสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว โรงเรียนหรือสถานศึกษา ชุมชน สังคม และได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งสนับสนุนทางสังคม ส่วนเงื่อนไขในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ส่วนบุคคล คือ มีความรู้สึกถึงความเป็นแม่ มีความอดทน มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูลูก รู้จักเรียนรู้ที่จะเลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสม ต้องมีเป้าหมายในการเลี้ยงดูบุตร

สำหรับกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นผู้วิจัยแบ่งแม่วัยรุ่นออกเป็น 4 แบบ คือ 1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ 2) เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมบางส่วนทราบ และได้รับความช่วยเหลือไม่เต็มที่ 3) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมทราบ แต่ทางครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือ 4) แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคม แม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบ มีกระบวนการปรับตัว 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) ประเมินสภาพปัญหา 2) ขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคม 3) วางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และ 4) การดำเนินการแก้ไขปัญหา หากไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ต้องกลับไปประเมินปัญหาใหม่อีกครั้ง ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น จากการศึกษาพบว่ามี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน 2) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล 3) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ 4) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน เมื่อปรับตัวได้แล้วแม่วัยรุ่นจะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่ชัดเจนขึ้นเพราะแม่วัยรุ่นสามารถทำบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่

ในส่วนของแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นนั้นจะเน้นไปที่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แม่วิรุ่นยอมรับความจริง ส่งเสริมให้แม่วิรุ่นมองโลกในแง่ดี มีการทำกิจกรรมกลุ่มของแม่วิรุ่นโดยเฉพาะ มีการเตรียมความพร้อมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และรู้จักขอความช่วยเหลือจากครอบครัวและแหล่งสนับสนุนทางสังคมต่างๆ ในสังคม โดยเงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะส่งผลต่อกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วิรุ่นด้วย

ADAPTING PROCESS AND CHILD REARING IN TEENAGE SINGLE MOTHERS :
A CASE STUDY OF SAHATHAI FOUNDATION'S CLIENTS

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Science Degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University
December 2013

Patcha Jeungklinchan. (2013). *Adapting Process and Child Rearing in teenage single mothers : a Case Study of Sahathai Foundation's Clients*. Master thesis, M.Sc (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr.Thasuk Junprasert.

The purposes of this research were study on the conditions; adapting process and child rearing include searching adapting process and adapted teenage single mother's child rearing. In this study, qualitative methodology was used. There were various ways of collecting information, participative observation, non-participative observation, in-depth interview and focus group. Key informants were 13 clients from Sahathai Foundation. This result found that teenage single mothers had 2 definitions of adaptation. 1. the adaptable teenage single mothers who has the happiness life can be able to rear her child openly 2. the adapting teenage single mothers can not be able to accept, face the fact and can not solve the problem completely or someone can not solve the entire problem.

The conditions of adaptable teenage single mothers are personal condition, social and environmental conditions. The personal condition of an adaptable teenage single mother is a single teen mother must accept the fact, not escape the problem, be self-confident, must have self valuation, self solving the problem, be patient and positive thinking. The social and environmental conditions of adaptable teenage single mothers have good relation in the family, school, community, society and be supported by the social. Personal's child rearing conditions are mother consciousness, be patient, have enough time for child rearing, learning to have suitable and good purpose in child rearing.

For the adapting process of the teenage single mothers, the researcher divides to 4 types 1) teenage single mothers who open herself to family and social and be supported 2) teenage single mothers who partial open herself to family and social and be supported not completely 3) teenage single mothers who open herself to family and social but can not be supported by the family 4) teenage single mothers who conceals herself to family and social. The 4 types of the teenage single mothers have 4 steps on adapting process step 1 assess the problem, step 2 get help from persons and social support, step 3 plan to resolve the problem and step 4 take action to resolve the problem. If this does not resolve the problem, so we need to assess the problem again. The teenage single mothers must have the pattern of training child which consist of 1) Supportive 2) Reasoning 3) Respond the needs of the children development maturity with age and gender. 4) The many people

cared child. The adaptation of the teenage single mothers will have the clear rearing pattern cause the teen mother can play role in rearing completely.

Guidelines for the adaptation of the teenage single mothers and child rearing will focus on strengthening teenage single mothers to accept the fact. Encourage teenage single mothers to join the activities of the parent group, especially only teenagers. The preparation of the child rearing need to get support from family, friends and social organizations. The adapting conditions of the teenage single mothers and child rearing influenced adapting process and child rearing.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง : กรณีศึกษา
ผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ
ของ
พชชา เจิงกลิ่นจันทร์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่ ๑๗ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ คณะกรรมการสอบปากเปล่า
..... ที่ปรึกษา ประธาน
(อาจารย์ ดร.ฐาศุภร์ จันประเสริฐ) (พ.ด.ท.หญิง ดร.กัญญ์จิรา ศรีภา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ฐาศุภร์ จันประเสริฐ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ยุทธนา ไชยจุลกุล)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.นริสรา พึ่งโพธิ์สม)

ประกาศคุณูปการ

การทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ข้าพเจ้ามีความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จออกมาให้ดีที่สุด เนื่องจากเรื่องที่ข้าพเจ้าศึกษาเป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าสนใจ และมีโอกาสได้ทำงานเกี่ยวกับแม่ข่ายรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ขณะทำงานข้าพเจ้าเห็นสภาพปัญหาและความต้องการของแม่ข่ายรุ่นอย่างแท้จริง สิ่งที่เป็นแรงผลักดันที่สำคัญยิ่งให้ข้าพเจ้าศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ข่ายรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง เพื่อให้แม่ข่ายรุ่นมีแนวทางในการปรับตัว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางในการจัดบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของแม่ข่ายรุ่น ซึ่งจะช่วยให้แม่ข่ายรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างมีคุณภาพต่อไปในอนาคต

กว่าจะมาเป็นปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้ข้าพเจ้าต้องกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ผู้ประสาวิชาให้กับข้าพเจ้า นั่นคือ อาจารย์ ดร.ฐาศุภร์ จันประเสริฐ ที่คอยชี้แนะแนวทาง และสละเวลาให้คำปรึกษาข้าพเจ้าตลอดระยะเวลาการทำปริญญานิพนธ์

นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังขอขอบพระคุณ พ.ต.ท.หญิง ดร.กัญญ์จิรา ศรีภา ที่ให้เกียรติมาเป็นประธานในการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ และขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ยุทธนา ไชยจุล และอาจารย์ ดร.นริศรา พึ่งโพธิ์สม ที่สละเวลามาเป็นคณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ และให้คำแนะนำเพื่อให้มีแนวทางในการปรับปรุงปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณาจารย์จากสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ทุกท่านผู้ที่ให้ความรู้ ให้คำปรึกษาที่มีประโยชน์และให้กำลังใจในการศึกษาแก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ สาขาวิชาวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ (นอกเวลาราชการ รุ่นที่ 9) ทุกท่านที่ส่งกำลังใจให้กันเสมอ

ที่สำคัญและขาดไม่ได้ คือ สหทัยมูลนิธิ ที่ทำงาน และสถานที่เก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ คุณจินตนา นนทะเปารยะ ผู้อำนวยการสหทัยมูลนิธิ คุณสุพัตรา ภาณุทัต หัวหน้ากลุ่มงานสวัสดิการครอบครัว หัวหน้างานที่ข้าพเจ้ารักและเคารพยิ่ง ขอขอบคุณพี่และเพื่อนร่วมงานในกลุ่มงานสวัสดิการครอบครัวทุกท่านที่เข้าใจ ให้กำลังใจ และช่วยแบ่งเบาภาระงานของข้าพเจ้าให้มีเวลาทำปริญญานิพนธ์ได้อย่างเต็มที่ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ให้ข้อมูลจริงอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังให้กำลังใจให้ข้าพเจ้าในการทำปริญญานิพนธ์เล่มนี้ให้แล้วเสร็จไปด้วยดี

ขอบคุณเพื่อนๆ วิทยานานอน ได้แก่ อาจารย์แทน น้องวัน ป้าอัม อาจารย์เทอดดี และเพื่อนๆ ของข้าพเจ้าทั้งเปิด จู๋ บอย สัม เพื่อนๆ จากจังหวัดกำแพงเพชรทุกคนที่หวังดีกับข้าพเจ้าเสมอ

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวเจิงกลินจันทร์ คุณพ่อสุเทพ แม่ศรีรัตน์ ผู้ให้ชีวิต และเลี้ยงดูข้าพเจ้ามาด้วยความรักความอบอุ่น อยู่เคียงข้างและให้การสนับสนุนข้าพเจ้าเสมอมา คอยปลอบประโลมข้าพเจ้าเมื่อยามมีน้ำตาทั้งที่เกิดจากความสุขและความทุกข์ นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังขอขอบพระคุณท่านผู้มีอุปการคุณทั้งหลายที่มีไต่เอ่ยนามในที่นี้จากใจจริง

พัชชา เจิงกลินจันทร์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
คำถามการวิจัย	4
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ความสำคัญของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิด	6
ส่วนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับแม่ข่ายและบทบาทของสหทัยมูลนิธิ	6
ส่วนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว	22
ความหมายของการปรับตัว	22
ความสำคัญของการปรับตัว	24
ลักษณะของการปรับตัว	31
ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร	33
ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูบุตร	33
ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู	33
รูปแบบของการอบรมเลี้ยงดู	34
ส่วนที่ 4 แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและจิตวิทยา	36
ส่วนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	50
ส่วนที่ 6 การศึกษาเฉพาะกรณี	57
กรอบแนวคิดการวิจัย	64
3 วิธีดำเนินการวิจัย	66
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	66
พื้นที่ศึกษา	67
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	67
การเก็บรวบรวมข้อมูล	69
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ	72
การวิเคราะห์ข้อมูล	73
การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การนำเสนอผลการวิจัย	76
ส่วนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลักและการนำเสนอข้อมูลรายกรณี	76
ส่วนที่ 2 เจาะลึกการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแล	
บุตรเพียงลำพัง	97
เงื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง	97
เงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง	100
ส่วนที่ 3 กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูของแม่วัยรุ่นที่ต้อง	
ดูแลบุตรเพียงลำพัง	104
กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง	104
การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง	113
ส่วนที่ 4 แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้อง	
ดูแลบุตรเพียงลำพัง	122
แนวทางการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง	122
แนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง	123
แนวทางการจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่น	
ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง	126
5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	129
บทสรุป และอภิปรายผล	129
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	151
บรรณานุกรม	155
ภาคผนวก	162
ภาคผนวก ก	163
ภาคผนวก ข	166
ภาคผนวก ค	179
ประวัติย่อผู้วิจัย	182

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	76
2 แสดงเงื่อนไขหลักที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร ของแม่วัยรุ่น 4 ลักษณะ.....	138

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงกระบวนการในการปรับตัว.....	25
2 รูปแบบกระบวนการความเครียดตามทฤษฎีความเครียด.....	30
3 กรอบแนวคิดการวิจัย	65
4 แสดงกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง.....	104
5 แสดงการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง.....	121
6 แสดงภาพรวมเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น ที่สามารถปรับตัวได้.....	150

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกและสถาบันหลักที่ผลิตและขัดเกลาสมาชิกใหม่เข้าสู่สังคม แต่ในปัจจุบันสถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบจากปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ ทำให้การทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวบกพร่อง เด็กและเยาวชนตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกทอดทิ้ง ขาดการอบรมเลี้ยงดู การใช้ความรุนแรง การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการตั้งครรรภ์ไม่พร้อม โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติปีพ.ศ. 2554 พบว่า วัยรุ่นหญิงของไทย อายุ 10-19 ปี คลอดบุตร 131,400 คน เฉลี่ยชั่วโมงละ 15 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 17 ของหญิงคลอดบุตรทั้งหมดในประเทศ ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยการคลอดบุตรในวัยรุ่นระดับโลกที่มีร้อยละ 11 และสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอื่นในทวีปเอเชีย ที่พบร้อยละ 14 ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการร่วมเพศ คิดว่าร่วมเพศครั้งเดียวไม่ตั้งครรรภ์ หรือใช้ถุงยางอนามัยขัดขวางความรู้สึกทางเพศ โดยร้อยละ 80 เป็นการตั้งครรรภ์ที่ไม่พึงประสงค์นำไปสู่การตัดสินใจยุติการตั้งครรรภ์ หรือทำแท้ง อีกทั้งเสี่ยงติดเชื้อเอชไอวี (ไทยรัฐ. 2555: ออนไลน์) จากสถิติสาธารณสุขในปีพ.ศ. 2553 มีวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 240 คน เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 4 คน ส่วนปีพ.ศ. 2554 มีเด็กวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 370 คน และในเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี คลอดบุตรวันละ 10 คน ถือว่าเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว และสถิติดังกล่าวทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศอันดับ 2 ของเอเชียที่มีปัญหาการท้องไม่พร้อมในวัยรุ่น รองจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ไทยโพสต์. 2556: ออนไลน์) ส่วนสาเหตุของผู้หญิงที่ตั้งครรรภ์ไม่พร้อมและเข้ารับบริการที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี ในพระอุปถัมภ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชทินนิตตามาตุ ในปีพ.ศ. 2551 พบว่า ผู้หญิงและเด็กที่ตั้งครรรภ์เมื่อไม่พร้อมและมาขอรับความช่วยเหลือสาเหตุมาจากสามี แฟน คู่รัก และเพื่อนชายไม่รับผิดชอบมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ถูกข่มขืนโดยคนรู้จัก เพื่อนชายและบิดาเลี้ยง (วารสาร อัมบุญ. 2553)

ปัญหาการตั้งครรรภ์ไม่พร้อมนั้นส่งผลกระทบโดยตรงกับผู้หญิงที่ตั้งครรรภ์ เพราะต้องเป็นฝ่ายอุ้มท้อง คลอดบุตร และบางรายต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง จากผลการสำรวจตามโครงการสำรวจสภาพปัญหา และการพัฒนาระบบการช่วยเหลือแม่เลี้ยงเดี่ยว (2553) ซึ่งดำเนินการโดย ดร.วิชัย รูปขำดี และคณะ พบว่า แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรรภ์ไม่พร้อม โดยเฉพาะที่อยู่ในระบบการศึกษา จะมีความกดดันและความกังวลสูง วิธีการหนึ่งที่มักนึกถึงก่อนอื่นคือ การทำแท้ง ซึ่งต้องแสวงหาสถานที่ทำแท้งเถื่อน ผลจากการทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย อาจทำให้ตกเลือด ติดเชื้อ มีผลอันตรายถึงชีวิต บางรายใช้วิธีการทุบตี กระแทกร่างกายเพื่อให้แท้ง ซึ่งบางรายก็แท้งบุตร แต่บางรายไม่แท้ง ต้องพบกับความ

บอบซ้ำทั้งแม่และลูก เมื่อคลอดบุตรก็มีแนวโน้มทอดทิ้งบุตรสูง ส่วนแม่วัยรุ่นที่ไม่อยู่ในระบบการศึกษาจะไม่กระทำการใดให้แก่งานบุตรเลย แม่วัยรุ่นจะคิดฆ่าตัวตาย เพื่อหนีปัญหาชีวิต นอกจากนี้ยังมีแม่วัยรุ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งครรภ์โดยถูกล่วงละเมิดทางเพศ กลุ่มนี้มีจำนวนมากที่ไม่ไปแจ้งความดำเนินคดี เมื่อพบว่าตั้งครรภ์จึงต้องแสวงหา ที่ทำแท้งเถื่อน แม้ว่ากฎหมายจะยอมรับให้มีการทำแท้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายสำหรับการตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิดทางเพศก็ตาม (สถานการณ์แม่วัยเยาว์. 2554: ออนไลน์) ส่วนผลกระทบต่อบุตรที่เกิดจากแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมเริ่มจากการฝากครรภ์ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะไปตรวจครรภ์ไม่ต่อเนื่องตามที่แพทย์นัด บุตรของแม่วัยรุ่นได้รับวัคซีนไม่ครบถ้วน ทำให้เด็กมีปัญหาสุขภาพต่อไป เช่นเดียวกับโครงการวิจัยการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในกลุ่มเด็กอายุ 0-5 ปี พบว่า ปัญหาจากเด็กที่เกิดมาจากแม่วัยรุ่น มีแนวโน้มน้ำหนักน้อยหรือเกิดก่อนกำหนด อวัยวะบางส่วนพัฒนาไม่เต็มที่ อีกทั้ง พ่อ แม่ ยังประสบปัญหาชีวิตรอบด้านอาจไม่มีเวลาและขาดทักษะในการเลี้ยงดู เด็กที่เกิดมาจึงเสี่ยงที่จะพัฒนาการไม่สมบูรณ์และปัญหาสุขภาพในระยะยาว (กระทรวงสาธารณสุข. 2555: 17-18)

นอกจากนี้ปัญหาการทอดทิ้งเด็ก ที่เห็นได้จากพาดหัวข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ อย่างเช่น “สลดพบศพเด็กทารกถูกทิ้งริมถนน คาดแม่ใจยักษ์นำมาทิ้ง เบื้องต้นสันนิษฐานว่า คงมีนักศึกษาหรือวัยรุ่นใจแตกพลาดทำตัวท้อกับแฟนหนุ่ม แต่ฝ่ายชายไม่ยอมรับ เลยไปทำแท้ง อีกประเด็นอาจคลอดเด็กออกมาแล้วแต่ลูกตาย เลยตกใจกลัวความผิด แอบนำมาทิ้งที่ริมถนนจนชาวบ้านมาเจอ อย่างไรก็ดีตามฝ่ายสืบสวนได้ออกไปหาข่าวตามโรงพยาบาลต่างๆ ว่าช่วงนี้มีหญิงมาคลอดลูกหรือไม่ เพื่อจะติดตามจับตัวแม่ใจร้ายรายนี้มาดำเนินคดีต่อไป” (เดลินิวส์. 2555: ออนไลน์) เหตุการณ์นี้ผลกระทบไม่ได้ตกอยู่ที่เด็กเท่านั้น แต่ยังส่งต่อจิตใจผู้เป็นแม่วัยรุ่นที่มักถูกเรียกว่า “แม่ใจร้าย” หรือ “แม่ใจยักษ์” ตามข่าวที่นำเสนอ ทั้งที่แม่วัยรุ่นหลายคนตัดสินใจเช่นนั้นเพราะขาดทางเลือก

เมื่อปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมมีมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างพยายามหาแนวทางเพื่อลดปัญหาดังกล่าว หน่วยงานหลายหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อหาทางป้องกัน และลดปัญหาตั้งครรภ์ไม่พร้อมในกลุ่มวัยรุ่น จนเกิดเป็นเครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ รวมทั้งสิ้น 62 องค์กร โดยเครือข่ายฯ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ แสวงหาทิศทางและความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมสนับสนุนทางเลือกให้ผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม ได้มีทางออกที่เหมาะสมกับเงื่อนไขชีวิตต่อไป โดยสหทัยมูลนิธิเป็นหนึ่งในสมาชิกของเครือข่ายฯ นี้ด้วย (เครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม. 2555: ออนไลน์)

สหทัยมูลนิธิเป็นมูลนิธิเอกชนไทยที่ได้จดทะเบียนก่อตั้งเป็นองค์การสาธารณกุศล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 กลุ่มงานที่ทำงานโดยตรงกับการตั้งครรภ์ไม่พร้อม คือ กลุ่มงานสวัสดิการครอบครัว ประกอบด้วย 1. งานฟื้นฟูสภาพครอบครัว ด้วยความเชื่อว่าบริการที่จัดขึ้นจะช่วยให้ผู้ประสบปัญหา

เกิดการเรียนรู้ ปรับตัว มีกำลังใจในการพัฒนาตนเอง นำไปสู่ความพร้อมในการทำหน้าที่ดูแลบุตรหลานของตนเอง เป็นการป้องกันการทอดทิ้งเด็กและการละเมิดสิทธิเด็ก 2. งานช่วยเหลือมารดาบิดา นอกสมรส มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมได้มีทางเลือก ได้ไตร่ตรอง และมีการตัดสินใจที่เหมาะสม รวมทั้งคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กที่จะเกิดมา โดยมูลนิธิจัดทำมีบริการให้คำปรึกษา การดูแลก่อน-หลังคลอด การช่วยเหลือตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ (สหทัยมูลนิธิ, 2555: ออนไลน์)

ต่อจากสถานการณ์การตั้งครรภ์ไม่พร้อมข้างต้น ทำให้มีจำนวนแม่วัยรุ่นที่ต้องรับผิดชอบดูแลบุตรเพียงลำพังมีมากขึ้น ความกังวลเรื่องการตั้งครรภ์ไม่พร้อม และจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อหาทางออกเพียงลำพัง ที่ผ่านมาการศึกษาเรื่องกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องอบรมดูแลบุตรเพียงลำพังยังคงมีไม่มาก อย่างมาลี จิรวุฒนานนท์ (2545) ศึกษากระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่ในครอบครัวแม่คนเดียวจำนวน 8 ราย นอกจากนั้นณัฐษา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2552) ศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนการฝ่าวิกฤติของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ได้ศึกษากลุ่มเป้าหมายที่เป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว 3 ราย แม่เลี้ยงเดี่ยว 18 ราย มีอายุระหว่าง 17-55 ปี มีลูกตั้งแต่ 1-4 คน และกลุ่มตัวอย่างมีอาชีพหลากหลาย ผลการศึกษาสามารถสรุปรูปแบบของปัจจัยเกื้อหนุนในการแก้ปัญหาของพ่อ / แม่เลี้ยงเดี่ยวได้ ส่วน สุชาดา บุญเปรม (2552) ศึกษาการปรับตัวของผู้หญิงภายหลังการหย่าร้างในเขตเมือง จังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ราย อายุ 28-58 ปี พบว่า ผู้หญิงภายหลังการหย่าร้างมีการปรับตัวด้านร่างกาย คือดูแลเอาใจใส่ตนเองมากขึ้น การปรับตัวด้านจิตใจและอารมณ์ ส่วนใหญ่โศกเศร้าเสียใจในช่วงปีแรก ในช่วงปีที่สองอารมณ์เริ่มคงที่มากขึ้น เมื่อเข้าสู่ปีที่สาม สู่เข้าสู่สภาพปกติ จะเห็นได้ว่าการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ศึกษากลุ่มตัวอย่างเป็นแม่และพ่อเดี่ยว แม่เดี่ยว และผู้หญิงหลังการหย่าร้าง แต่การศึกษาเฉพาะแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังยังมีไม่มากนัก

ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำงานด้านสังคมสงเคราะห์กับงานกลุ่มวัยรุ่นซึ่งต้องมีการปรับตัวตามวัยอยู่แล้ว หากต้องเป็นแม่วัยรุ่นด้วยแล้วนั้นต้องมีการปรับตัวมากขึ้นอย่างแน่นอน โดยแม่วัยรุ่นแต่ละรายใช้เวลาในการปรับตัวไม่เท่ากัน แม่วัยรุ่นบางรายสามารถดูแลบุตรเพียงลำพัง และสามารถกลับสู่ระบบการศึกษาได้อีกครั้ง แต่แม่วัยรุ่นอีกส่วนหนึ่งยังคงอยู่ระหว่างการปรับตัว นอกจากนี้จากการศึกษาที่ผ่านมายังไม่พบการศึกษากระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง มีก็แต่การศึกษาแยกส่วน คือ ศึกษาการปรับตัวของแม่วัยรุ่น และศึกษาการปรับตัวของแม่เลี้ยงเดี่ยวเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง รวมทั้งค้นหาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูแลบุตรเพียงลำพัง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง แยกทางกับบิดาเด็กหรือคู่สมรส ขณะตั้งครรภ์ มีอายุไม่เกิน 25 ปี และมาเข้ารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ การศึกษาครั้งนี้ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และได้ความรู้ที่

ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนผลที่ได้จากการศึกษาค้างนี้จะสามารถนำมาเป็นแนวทางให้แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม และยังสามารถนำมาเป็นแนวทางให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องได้จัดบริการและให้ทางเลือกแก่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมได้ตรงตามสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

คำถามการวิจัย

แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังซึ่งเข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิ มีเงื่อนไขอะไรในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และมีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร รวมทั้งมีแนวทางในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไรภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นพลวัต

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง
2. เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง
3. เพื่อค้นหาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

ขอบเขตของการวิจัย

เรื่องการศึกษาเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง รวมทั้งค้นหาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด ส่วนสนามการวิจัยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกสนามแบบเจาะจง คือ สหทัยมูลนิธิ เนื่องจากมูลนิธิมีผู้ใช้บริการเป็นแม่วัยรุ่นที่มีภูมิหลังรวมทั้งสภาพปัญหาและความต้องการแตกต่างกัน และเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพแบบเฉพาะกรณี (Case Study) โดยมีคุณลักษณะ คือ เป็นการวิจัยที่ศึกษาเฉพาะเจาะจง การศึกษาเป็นรายกรณี แต่มุ่งศึกษาให้รายละเอียดลึกซึ้งจนหาข้อสรุปได้ชัดเจน จากที่กล่าวมาผู้วิจัยสามารถแยกขอบเขตการวิจัยเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยเน้นศึกษาเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งค้นหาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นพลวัต หรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาเก็บข้อมูลในสนามวิจัยเป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง สิงหาคม 2556 โดยระยะเวลาจะมีความยืดหยุ่นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง แยกทางกับบิดาเด็กหรือคู่สมรส ขณะตั้งครรภ์มีอายุไม่เกิน 25 ปี และมาเข้ารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ และต้องยินดีที่จะให้ข้อมูล

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรและทราบถึงกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งทราบถึงแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องได้จัดบริการและให้ทางเลือกแก่แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและต้องดูแลบุตรเพียงลำพังได้ตรงตามสภาพปัญหาและความต้องการอีกด้วย

นิยามศัพท์เฉพาะ

แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง หมายถึง แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง แยกทางกับบิดาเด็กหรือคู่สมรส ขณะตั้งครรภ์ มีอายุไม่เกิน 25 ปี และมาเข้ารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ

สหทัยมูลนิธิ หมายถึง มูลนิธิเอกชนไทยที่ได้จดทะเบียนก่อตั้งเป็นองค์การสาธารณกุศล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 กลุ่มงานที่ทำงานโดยตรงกับการตั้งครรภ์ไม่พร้อม คือ กลุ่มงานสวัสดิการครอบครัว ประกอบด้วย 1. งานฟื้นฟูสภาพครอบครัว ด้วยความเชื่อว่าบริการที่จัดขึ้นจะช่วยให้ผู้ประสบปัญหาเกิดการเรียนรู้ ปรับตัว มีกำลังใจในการพัฒนาตนเอง นำไปสู่ความพร้อมในการทำหน้าที่ดูแลบุตรหลานของตนเอง เป็นการป้องกันการทอดทิ้งเด็กและการละเมิดสิทธิเด็ก 2. งานช่วยเหลือมารดา บิดานอกสมรส มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมได้มีทางเลือก ได้ไตร่ตรอง และมีการตัดสินใจที่เหมาะสม รวมทั้งคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กที่จะเกิดมา โดยมูลนิธิจัดให้มีบริการให้คำปรึกษา การดูแลก่อน-หลังคลอด การช่วยเหลือตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิด

การทบทวนแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้เป็นการทบทวนแนวคิดทฤษฎีในภาพกว้าง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเท่านั้น โดยผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย แต่จะให้ความสำคัญกับข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักและปรากฏการณ์ภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้

ส่วนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับแม่วัยรุ่นและบทบาทของสหทัยมูลนิธิ

ส่วนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว

ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ส่วนที่ 4 แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 6 การศึกษาเฉพาะกรณี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ส่วนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับแม่วัยรุ่นและบทบาทของสหทัยมูลนิธิ

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

1.1 พัฒนาการวัยรุ่น

วัยรุ่นโดยเฉลี่ยจะเริ่มอายุประมาณ 13 ปี แต่ปัจจุบันเด็กจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วขึ้น โดยเฉพาะเด็กหญิงที่ปกติจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าผู้ชายประมาณ 2 ปี เด็กบางคนอาจเริ่มวัยรุ่นก่อนอายุที่กำหนด บางคนอาจถึงวัยรุ่นหลังอายุที่กำหนด ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่ร่างกาย จิตใจเปลี่ยนมาเป็นหนุ่มสาวเต็มที่ เริ่มสนใจตนเอง สนใจเพศตรงข้าม เริ่มมองอนาคตคิดถึงอาชีพตนเอง คิดถึงการมีครอบครัว อยากรู้ อยากเห็น อยากมีความสามารถ ความนึกคิดเริ่มเป็นผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่เด็กวัยรุ่นชายจะหลั่งน้ำกามครั้งแรกอายุประมาณ 13-14 ปี เด็กวัยรุ่นชายส่วนมากจะสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (จรรยา ดวงแก้ว, 2539: 62) ส่วนศรีเรือน แก้วกังวาน (2545) ได้จำแนกพัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางด้านอารมณ์ พัฒนาการทางด้านสังคมและพัฒนาการทางด้านสติปัญญา พัฒนาการทางด้านจิตใจ ดังนี้

1) พัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางกายของวัยรุ่นตอนต้นเป็นระยะที่มีพัฒนาการทางด้านร่างกายอย่างรวดเร็ว ซึ่งพัฒนาการด้านร่างกายจะส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านอื่นๆ ด้วย ทั้งพัฒนาการด้านอารมณ์ ความเจริญทางด้านร่างกายภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ง่าย คือ รูปร่าง สัดส่วนของร่างกาย ลักษณะเส้นผม ส่วนความเจริญภายใน เช่น การทำหน้าที่ของต่อม

ต่างๆ โครงสร้างกระดูก การผลิตเซลล์สืบพันธุ์ในเด็กชาย การมีประจำเดือนในเด็กหญิง อย่างไรก็ตาม ความเจริญเติบโตจะมีช่วงระยะพัก ถ้าผ่านช่วงนี้ไปจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็กที่มีรูปร่างผอมอาจมีรูปร่างอ้วนขึ้นกว่าเดิม ระบบการย่อยอาหารจะทำงานรวดเร็ว เพราะร่างกายกำลังเจริญเติบโต เป็นระยะกำลังกินกำลังนอน กล้ามเนื้อเด็กชายจะเจริญเติบโตมาก อวัยวะเริ่มทำงาน เสียงของเด็กชายจะแตกและห้าว ตอนต้นร่างกายจะไม่ได้สัดส่วน เด็กจะอึดอัดเก้งก้าง อ่อนไหวง่าย กับสัดส่วนอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย

2) พัฒนาการทางอารมณ์ การเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตทางร่างกายทั้งภายในและภายนอก ส่งผลถึงแบบแผนอารมณ์ของเด็กวัยแรกรุ่นด้วย เด็กวัยรุ่นจะมีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ไม่มั่นคง ระดับความเข้มข้นของอารมณ์แต่ละอย่างขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพดั้งเดิมของเด็ก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวเราที่ทำให้เด็กเกิดอารมณ์ และแสดงบุคลิกประจำตัวออกมาให้ผู้อื่นเห็น เช่น อารมณ์อ่อนไหวง่าย เจ้าอารมณ์ ขี้อิจฉา มีความรู้สึกด้อยเด่น ในระยะปลายวัยรุ่น อารมณ์ของเด็กจะเหมือนพายุบูแคม (Storm and Stress) อารมณ์ที่เกิดกับเด็กวัยรุ่นนั้นมีทุกประเภท แต่ไม่ว่าอารมณ์ใดก็มักมีความรุนแรง อ่อนไหวง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย ควบคุมอารมณ์ยังไม่สู้ดี บางครั้งมั่นใจสูงบางครั้งไม่แน่ใจในตัวเอง เนื่องจากวัยรุ่นเข้ากับบุคคลต่างวัยได้ยาก จึงมักเกาะกลุ่มกันได้ดีมาก เป็นพิเศษกว่าวัยอื่น เพราะเข้าใจและยอมรับกันได้ง่าย ลักษณะที่สำคัญทางอารมณ์ของวัยรุ่น (อุไร สุมาธิธรรม, 2545) มีความรุนแรงและยังควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ เมื่อเกิดอารมณ์ต่างๆ ขึ้นมาจึงมักทำอะไรตามอารมณ์ โดยไม่ทันยั้งคิด มีความอ่อนไหวและเปลี่ยนแปลงง่าย มักจะเกิดกับอารมณ์ทางลบ เช่น ผิดหวัง เสียใจ เด็กมักหมกมุ่น จึงควรใช้เวลาแก่เด็ก ปล่อยให้เด็กจัดการอารมณ์เหล่านั้น คอยให้กำลังใจสังเกตเพื่อป้องกันการตัดสินใจที่อันตราย

3) พัฒนาการสังคม ลักษณะทางสังคมเด็กวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญาของเด็ก ทำให้วัยรุ่นมีการเรียนรู้และปรับตัวทางสังคมอย่างมาก เด็กจะพัฒนาไปเป็นผู้ใหญ่โดยการพึ่งพาตนเอง มีความรับผิดชอบ เด็กจึงเปลี่ยนจากการที่ต้องใกล้ชิดครอบครัวมาเป็นการออกไปสู่สังคมที่กว้าง เพราะเด็กมีวุฒิภาวะทางปัญญา จึงต้องการเป็นตัวของตัวเอง ชอบอยู่ตามลำพัง มีห้องเป็นสัดส่วน ไม่ชอบให้ผู้ใหญ่มายุ่งกับหรือก้าวล่วงความเป็นส่วนตัว ถ้าครอบครัวเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จะทำให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับสังคมได้ นอกจากนี้วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความต้องการอย่างรุนแรง โดยเฉพาะเรื่องของการยอมรับของเพื่อน และอยากให้ครอบครัวเห็นว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ แต่ความต้องการของวัยรุ่นส่วนมากเพื่อนจะมีอิทธิพลมากที่สุด

4) พัฒนาการทางสติปัญญา เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ทำให้วัยรุ่นมีพลัง มีความสามารถเพิ่มมากขึ้น วัยรุ่นจึงรู้จักใช้ความคิด พิจารณาเหตุผล สามารถแสดงความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักสังเกตการกระทำ ความคิดผู้อื่น พยายามปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม โดยเอาแบบอย่างจากคนอื่นที่ตนเห็นว่าดี หากวัยรุ่นที่มองเห็นแต่ความด้อยต่ำ ปมด้อยของตนเอง ไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง มีจิตใจไม่หนักแน่น ก็จะถูกชักนำให้

ลองในสิ่งต่างๆ ได้ง่าย วัยรุ่นที่ความคิดสร้างสรรค์และมีอุดมการณ์ รู้จักการวางแผนชีวิตในอนาคต มีอารมณ์หนักแน่น มั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก กล้าเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวัน และสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ จะทำให้วัยรุ่นเป็นบุคคลที่รักษาความสำคัญในคุณค่าแห่งตนไว้ในระดับสูง

5) พัฒนาการทางด้านจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจสภาพทางอารมณ์ของเด็ก เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น มักมีอารมณ์ไม่ค่อยคงที่ คือ เปลี่ยนแปลงง่ายและรวดเร็ว ลักษณะที่พบบ่อย คือ ความวิตกกังวล เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย รวมถึงอารมณ์ทางเพศที่เพิ่มสูงขึ้น โดย จรรยา ดวงแก้ว (2540) แบ่งวัยรุ่นเป็นระยะ ดังนี้

- วัยรุ่นอายุ 11-14 ปี การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ สภาพอารมณ์ของเด็ก วัยรุ่นเปลี่ยนแปลงง่าย รวดเร็วและวู่วาม ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่ ฮอร์โมนเพศสภาพร่างกายและสังคม วัยรุ่นมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์เพศ และพฤติกรรมทางเพศ นอกจากนี้วัยรุ่นระยะนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่ออารมณ์ ทำให้ต้องปรับตัวกับสภาพแวดล้อม กลุ่มเพื่อน จะสนิทสนมกับเพื่อนเพศเดียวกัน

- วัยรุ่นอายุ 15-19 ปี วัยรุ่นระยะนี้ การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจค่อนข้างราบรื่น เริ่มยอมรับสภาพร่างกายและความเป็นเพศชายหรือเพศหญิงของตน การคบเพื่อนจะชอบคบเพื่อนทั้งหญิงและชาย มีมิตรที่ยาวนานและมั่นคง มีการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนใหม่ มีเจตคติต่อต้านผู้ใหญ่ เป็นวัยที่มีการผลักดันทางเพศรุนแรง แต่ในช่วงนี้สติปัญญาจะเพิ่มพูนมากสามารถวิเคราะห์ คิดอย่างมีเหตุผล ประเมินความสามารถของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มองสิ่งต่างๆ อย่างแคบๆ เนื่องจากการขาดประสบการณ์ ที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ

1.2 ความหมาย/นิยามของการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

วัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พร้อม หรือ การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ หมายถึง วัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ตั้งครรภ์ทั้งโดยตั้งใจ หรือ ไม่ได้ตั้งใจ แต่มีความไม่พร้อมที่จะตั้งครรภ์นั้นต่อไปด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น คุมกำเนิดแล้วแต่เกิดความผิดพลาด ยังเรียนหนังสือไม่จบ อายุน้อยเกินกว่าจะเป็นแม่ ไม่ได้มีการวางแผนจะมีลูก ไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการตั้งครรภ์และการคุมกำเนิด ถูกข่มขืนจนตั้งครรภ์ ตั้งครรภ์ก่อนการสมรส การไม่รับผิดชอบของบิดาเด็กในครรภ์ ตลอดจนความไม่พร้อมในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น (ณัฐยา บุญภักดี, 2552: 51-53)

1.3 ปัจจัยที่ทำให้ตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

ในปี 2553 สถิติแม่วัยรุ่นมีอัตราการคลอดบุตรสูงขึ้นตกวันละ 336 คน คิดเป็นร้อยละ 16 ของการคลอดลูกทั่วประเทศ และสูงกว่าที่กรมอนามัยโลกกำหนดไว้ คือการคลอดบุตรของแม่วัยรุ่นจะต้องไม่เกินร้อยละ 10 และมีการติดตามสภาพการณ์ของกระทรวงสาธารณสุข พบว่า แนวโน้มการคลอดบุตรของวัยรุ่นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ณัฐยา บุญภักดี (2552) กล่าวว่า ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นมีหลายสาเหตุ เช่น การขาดความรู้ทางเพศศึกษาและชีววิทยาการเจริญพันธุ์ ซึ่งไม่รู้จะตั้งครรภ์เมื่อใด และที่สำคัญวัยรุ่นชายจะไม่ใช้ถุงยางอนามัย เพราะคิดว่าเป็นการขัดขวางความสุขทางเพศ ในขณะเดียวกันการขอรับบริการคุมกำเนิดในสถานพยาบาลยังเป็นการจัดบริการสำหรับคู่สมรสหรือผู้ที่แต่งงานแล้ววัยรุ่นจึงไม่กล้าเข้าไปปรึกษาและคิดว่าต้องปกปิด นอกจากนี้ กุลวดี เก่นว่อง

(ราชภัคดี) (กุลวดี เถนว่อง (ราชภัคดี). 2551) พบว่า เด็กที่เคยมีเพศสัมพันธ์ มีการกระทำและความคิดที่เสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมทางเพศ คือ กิจกรรมยามว่างเสี่ยง, ไม่เห็นคุณค่าในตนเอง, คิดว่ารายได้ไม่เพียงพอ และมักจะเปิดรับแหล่งข้อมูลข่าวสารประเภทที่มีความเสี่ยงมากกว่า เด็กที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ 0.05 โดยพบว่าปัจจัยด้านเพศ สถานภาพของบิดามารดา กิจกรรมยามว่าง ความเพียงพอของรายได้ การไม่เห็นคุณค่าในตนเอง และความสัมพันธ์ของครูกับเด็ก เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อการใช้เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยเฉพาะเรื่องเพศส่งผลกระทบต่อการใช้เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรมากที่สุด

1.4 ผลกระทบจากการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

สถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่กำลังรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประชากรในแง่ของการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเยาวชนหรือวัยรุ่นเป็นวัยที่ควรจะต้องอยู่ในช่วงของการศึกษาหากวัยรุ่นตั้งครรภ์ในช่วงอายุนี้อาจทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาทางสังคมต่างๆ ตามมามากมายทั้งระยะสั้นและระยะยาว ผลกระทบระยะสั้น คือ การขาดความพร้อมในการดูแลสุขภาพของตนเองในระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด ทำให้คุณภาพชีวิตของทั้งตนเองและเด็กทารกลดลง เนื่องจากแม่วัยรุ่นมักจะเป็นการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อม วัยรุ่นจึงปกปิดปัญหาไม่กล้าจะบอกผู้ปกครอง ทำให้มาฝากครรภ์ช้า ไม่บำรุงครรภ์ มีผลต่อมารดาและทารก โดยพบว่ามีอาการคลอดก่อนกำหนด และทารกแรกเกิดมีน้ำหนักตัวน้อยที่อาจมีผลแทรกซ้อนภายหลังคลอดตามมาได้ ปัญหาการทอดทิ้งเด็กให้เป็นเด็กกำพร้าทั้งในโรงพยาบาลและตามถังขยะ ปัญหาสภาวะทางอารมณ์ของแม่วัยรุ่นที่เสี่ยงต่อการเกิดความเครียดและภาวะซึมเศร้า จนถึงการทำตัวตายหรือทำแท้งเถื่อนจนเกิดอันตรายต่อชีวิต และในรายที่เป็นแม่ขณะเป็นนักเรียนส่วนใหญ่มักต้องออกจากโรงเรียนกลางคันส่งผลให้ขาดโอกาสทางการศึกษา รวมถึงปัญหาโรคเอดส์และโรคทางเพศสัมพันธ์อื่นๆ ด้วย ส่วนผลกระทบระยะยาวจะเป็นปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่มีต่อคุณภาพชีวิตของแม่วัยรุ่นและลูกตลอดจนเป็นภาระของภาครัฐที่ต้องดูแลแก้ไขปัญหา ซึ่งการคุ้มครองแม่วัยรุ่นที่ท้องไม่พร้อมในสังคมไทยจึงเป็นประเด็นที่ควรใส่ใจและติดตาม เพราะจะนำไปสู่การเฝ้าระวังเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น รวมทั้งเป็นการสร้างเสริมให้แม่วัยรุ่นสามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนเองและลูกต่อไปในสังคมได้อย่างมีคุณภาพต่อไป เพราะเด็กและวัยรุ่นถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญมากต่อประเทศชาติ (พัชรินทร์ ศิริวิสุทธิรัตน์. 2554: ออนไลน์) ส่วนกาญจนา แซ่ลิ่ม (2546) กล่าวว่า การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาเป็นภาวะวิกฤติของชีวิตที่เต็มไปด้วยความเครียดวิตกกังวล ลังเลใจ นอกจากผลกระทบจากปัจจัยภายในแล้ว มีผลต่อการปรับตัวของมารดาเพื่อเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เลี้ยงดูทารกที่เกิดใหม่ ปัญหาการไม่ยอมรับจากสังคม ปัญหาทางด้านการเงิน และปัญหาการสร้างครอบครัวใหม่ ทำให้วัยรุ่นไม่มีความสุข และไม่พึงพอใจในการตั้งครรภ์ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมสำหรับวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียน ได้แก่ การพักการเรียนหรือออกจากโรงเรียน บางรายถูกทิ้งจากครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ถูกตำหนิ รู้สึกอับอาย ว่าเหว่โดดเดี่ยว ขาดที่พึ่ง บางรายอาจเป็นมารดาเพียงลำพัง การตั้งครรภ์ยังส่งผลกระทบต่อความคิดฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา เพราะคิดว่าตนเองไม่มีค่า (กาญจนา แซ่ลิ่ม. 2546: 3)

1.5 ยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อมประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ย่อย 6 ยุทธศาสตร์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ม.ป.ป.: ออนไลน์) คือ

1) ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน

1.1) มาตรการให้ความรู้และสร้างความตระหนักเพื่อป้องกันปัญหา

- ให้ความรู้และสร้างความตระหนักให้เด็กและเยาวชนมีทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย

- ให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา อนามัยเจริญพันธุ์ บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย และอื่น ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทักษะ และสามารถจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศได้ และตระหนักถึงผลของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พร้อม รวมถึงบทบาทความสัมพันธ์ของหญิงชาย เพื่อให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศได้ รวมทั้งชะลอการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

- ให้ทักษะชีวิตเพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักการป้องกันตนเองมิให้ถูกล่วงละเมิดทางเพศ หรือกรณีถูกล่วงละเมิดทางเพศแล้ว สามารถขอรับความช่วยเหลือที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม หรือการได้รับคำชี้แนะกรณีตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิดทางเพศในการเลือกตั้งครรภ์ต่อ หรือยุติการตั้งครรภ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

- ปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมทางเพศของเด็กและเยาวชน อันเป็นผลมาจากแนวคิดบริโภคนิยม และใช้วิถีทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณค่าทางเพศทั้งหญิงและชาย

1.2) มาตรการด้านการส่งเสริมบทบาทครอบครัว

- ให้ความรู้เพื่อให้ครอบครัวเข้าใจถึงพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก และเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา และบทบาทความสัมพันธ์ของหญิงชาย เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องเพศ และสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น

- เสริมทักษะการเลี้ยงดูบุตรแก่พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ที่มีลูกตั้งแต่วัยเด็กจนเข้าสู่วัยรุ่น เพื่อให้มีวิสัยทัศน์ในการเลี้ยงดูบุตรที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย

1.3) มาตรการด้านการศึกษา

- จัดให้มีหลักสูตรเกี่ยวกับอนามัยเจริญพันธุ์ เพศศึกษา บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย คุณธรรมจริยธรรม และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเหมาะสมกับเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงวัย เพื่อป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการคุมกำเนิด

- พัฒนาหลักสูตร วิธีการสอน หรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อผสมผสานการสอนวิชาเพศศึกษาและบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายเข้ากับมิติของสังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เด็กและเยาวชนตระหนัก และมีพฤติกรรมทางเพศสอดคล้องกับมิติทางสังคม และวัฒนธรรมไทย

- จัดให้มีการฝึกทักษะแก่ผู้สอนวิชาเพศศึกษา เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและเยาวชนแต่ละช่วงวัยได้อย่างเหมาะสม

- ปรับเปลี่ยนทัศนคติบุคลากรด้านการศึกษาให้มีความเข้าใจเรื่อง การมีเพศสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะและควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกัน และการตั้งครรภ์ไม่พร้อม

1.4) มาตรการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

- สนับสนุนการจัดบริการให้คำปรึกษาที่เป็นมิตร และเข้าถึงได้ง่ายแก่เด็กและเยาวชน เช่น คลินิกวัยรุ่น คลินิกแม่วัยเยาว์ คลินิกอนามัยเจริญพันธุ์ และเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงบริการให้คำปรึกษาหลากหลาย เช่น สายด่วนรู้ใจวัยรุ่น หรือการให้ความรู้และการถามตอบเรื่องเพศ ผ่าน Social Network ต่าง ๆ

- เฝ้าระวังและติดตามเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา ที่เป็นกลุ่มเสี่ยง เช่น อยู่หอพัก หรือมีพฤติกรรมชอบเที่ยวเตร่ และมั่วสุมในสถานบันเทิง เพื่อให้คำแนะนำและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการยับยั้งชั่งใจ และการคุมกำเนิดทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์

- ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา และใช้มิติทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนในชุมชน

- ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน มีการประสานความร่วมมือในทุกระดับ รวมทั้งให้ความร่วมมือในการจัดเก็บรวบรวม และรายงานสถิติข้อมูลเพื่อประโยชน์ต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม และการช่วยเหลือแม่วัยเยาว์

2) ยุทธศาสตร์ด้านการช่วยเหลือและบำบัดฟื้นฟู

2.1) มาตรการช่วยเหลือเมื่อเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- จัดให้มีการตรวจสอบการตั้งครรภ์ อายุครรภ์ และจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับคำปรึกษาเกี่ยวกับการแจ้งให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อมทราบ

- ให้การบำบัดฟื้นฟูด้านร่างกาย และจิตใจ กรณีเกิดความเครียดเกี่ยวกับปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้น

- ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กเข้าไปดูแลเพื่อให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นให้ครอบครัวของตนเอง ผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และครอบครัวของผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อมทราบ เพื่อร่วมกันดูแลรับผิดชอบบุตรที่เกิดขึ้น

- ให้เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ได้รับคำปรึกษาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ หรือทางเลือกอื่นที่สอดคล้องกับปัญหาชีวิต

2.2) มาตรการการช่วยเหลือระหว่างการจัดให้แม่วัยเยาว์ได้รับการช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ ได้แก่

- การได้รับการตรวจครรภ์อย่างสม่ำเสมอ การได้รับคำแนะนำเรื่องโภชนาการ และฝึกทักษะในการเลี้ยงดูบุตร

- สนับสนุนที่พักพิงชั่วคราวและจัดบริการให้คำปรึกษาแก่แม่วัยเยาว์ ในกรณีที่ครอบครัวไม่ยอมรับ หรือไม่พร้อมที่จะเปิดเผย

- สนับสนุนปัจจัยเกื้อหนุนในการดำรงชีพแก่แม่วัยเยาว์ ที่ขาดแคลนหรือบริการอื่นใด เพื่อช่วยให้ครอบครัวแม่วัยเยาว์สามารถเลี้ยงดูบุตร และคงความเป็นครอบครัวอยู่ได้

- บำบัด รักษา ฟื้นฟู ด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม แก่แม่วัยเยาว์ ด้วยการจัดกลุ่มบำบัด ครอบครัวบำบัด เพื่อเยียวยาจิตใจแก่แม่วัยเยาว์ และครอบครัว

- จัดหาครอบครัวอุปถัมภ์ เพื่อช่วยเลี้ยงดูบุตรกรณีแม่วัยเยาว์ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองได้ หรือจัดหาครอบครัวบุญธรรมแก่บุตรของแม่วัยเยาว์ที่ถูกมอบให้รัฐนำไปเลี้ยงดูแทน

- จัดกิจกรรมเพื่อนำพ่อวัยเยาว์ที่พร้อมดูแลครอบครัวมาให้ความรู้ และทักษะในการดูแลแม่วัยเยาว์ระหว่างตั้งครรภ์อย่างเหมาะสม และเพิ่มทักษะในการเลี้ยงดูบุตรหลังคลอด การคุมกำเนิด การสร้างครอบครัวใหม่ และการมีค่านิยมผิวเดี๋ยวมียเดียวในการครองชีวิตคู่

- จัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้ปกครองและคนในครอบครัวของพ่อและแม่วัยเยาว์ได้รับความรู้ และมีความพร้อมที่จะดูแลสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรหลาน และการตั้งครอบครัวใหม่ของพ่อและแม่วัยเยาว์

- ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กเข้าช่วยเหลือ ดูแล แม่วัยเยาว์และครอบครัว และใช้ทีมสหวิชาชีพเพื่อร่วมระดมความคิดเห็นในการช่วยเหลือ และบำบัดฟื้นฟู ครอบครัวแม่วัยเยาว์

2.3) มาตรการช่วยเหลือเมื่อคลอดบุตรแล้ว และป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ

- จัดให้แม่วัยเยาว์ที่คลอดบุตรแล้วไปตรวจสุขภาพหลังคลอดตามนัด รวมทั้งให้ความรู้ในเรื่องการเลี้ยงดูบุตร พัฒนาการตามวัยของเด็ก และการนำบุตรไปรับวัคซีนตามโปรแกรมที่แพทย์กำหนด รวมถึงการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่

- แนะนำบริการและสถานที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรให้แม่วัยเยาว์ทราบ เพื่อให้ไปขอรับคำปรึกษากรณีมีปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูบุตร หรือสุขภาพของบุตร รวมทั้งการให้บริการโดยจัดครอบครัวทดแทนเป็นรายกรณี

- ให้ความรู้เรื่องการคุมกำเนิดแก่พ่อและแม่วัยเยาว์ เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ และส่งเสริมทักษะชีวิตเพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

- จัดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 หรือผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กเยี่ยมครอบครัวแม่วัยเยาว์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คำปรึกษาและช่วยเหลือแม่วัยเยาว์ให้สามารถเลี้ยงดูบุตร และปรับตัวกับชีวิตครอบครัวใหม่ได้อย่างเหมาะสม

2.4) มาตรการด้านการศึกษาและการมีงานทำ หลังคลอดบุตรแล้ว

- สถานศึกษาเปิดโอกาสให้แม่วัยเยาว์กลับไปศึกษาต่อ หรือจัดการศึกษาทางเลือก เพื่อให้แม่วัยเยาว์ได้รับการศึกษาต่อเนื่อง กรณีไม่สามารถกลับไปเรียนได้เต็มเวลา
- จัดให้มีการฝึกอาชีพตามความสนใจและความถนัดแก่แม่วัยเยาว์ ที่ประสงค์จะเข้ารับการฝึกอาชีพ และประสานงานเพื่อจัดหางานให้แม่วัยเยาว์ได้ประกอบอาชีพตามที่ได้รับการฝึกอบรมมา
- จัดบริการให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางการประกอบอาชีพ เพื่อเตรียมความพร้อมแก่แม่วัยเยาว์ก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน หรือจัดบริการจัดหางานโดยเฉพาะแก่กลุ่มแม่วัยเยาว์ที่ผ่านการฝึกอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้กลุ่มแม่วัยเยาว์เป็นแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคต
- จัดระบบในการดูแล ช่วยเหลือแม่วัยเยาว์ที่ตกอยู่ในภาวะยากลำบาก เพื่อให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้อย่างมีคุณภาพ

2.5) มาตรการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อผู้ทำให้ผู้หญิงท้องไม่พร้อม

- ต้องมีการดำเนินคดีกับผู้ล่วงละเมิดทางเพศเด็กและเยาวชนตามที่กฎหมายกำหนด ไม่ควรสนับสนุนให้มีการไกล่เกลี่ยกัน และลงท้ายด้วยการยอมความกัน
- สร้างค่านิยมในสังคมให้ผู้ชายยอมรับการกระทำของตนเอง และแสดงความรับผิดชอบเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง และผู้หญิงเกิดตั้งครรภ์ไม่พร้อม
- สนับสนุนให้ครอบครัวของพ่อและแม่วัยเยาว์ เข้าช่วยเหลือเพื่อประคับประคองให้พ่อและแม่วัยเยาว์ร่วมกันรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรที่เกิดขึ้นให้ดีที่สุด
- สนับสนุนให้โรงเรียนให้การศึกษอบรมแก่นักเรียนชายให้เห็นคุณค่าทางเพศ มีความรับผิดชอบเมื่อต้องเป็นพ่อวัยเยาว์ในขณะเรียน และร่วมกันดูแลบุตรให้ดีที่สุด สามารถปรับตัวได้ เมื่อต้องมีครอบครัวในสถานภาพที่ยังไม่พร้อม
- สนับสนุนให้มีการออกกฎหมายเพื่อให้ผู้ชายที่ทำให้ผู้หญิงท้องไม่พร้อมร่วมรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตร

3) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างบทบาทและองค์ความรู้แก่กลุ่มผู้นำทางความคิดของเด็กและเยาวชน

3.1) มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้แก่ครอบครัว

- รณรงค์ให้ความรู้แก่ครอบครัว เพื่อลดขั้นตอนดูแลเรื่องการคบเพื่อน การวางตัวกับเพื่อนต่างเพศ การเลือกคู่ครอง การตระหนักถึงบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย การป้องกันตนเองจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศและการตั้งครรภ์ไม่พร้อม
- ปรับทัศนคติพ่อแม่ให้ยอมรับความผิดพลาดของลูก และหาทางออกที่เหมาะสมร่วมกัน
- ส่งเสริมการจัดตั้งคลินิกพ่อแม่ เพื่อให้เป็นกลไกให้ความรู้และให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ ผู้ปกครองที่มีลูกในวัยรุ่น การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ ของลูกวัยรุ่น

3.2) มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้ชุมชน สังคม

- เสริมสร้างทัศนคติชุมชนให้มีการยอมรับและช่วยเหลือพ่อและแม่วัยเยาว์ และมีการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม
- ให้ความรู้แก่สังคมทุกช่องทาง ถึงอันตรายของการยุติการตั้งครรภ์ที่ไม่ปลอดภัย เสริมสร้างทัศนคติที่เหมาะสมและถูกต้องเกี่ยวกับคุณค่าทางเพศ บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย รวมทั้งรณรงค์ให้เพศชายมีเพศสัมพันธ์ด้วยความรับผิดชอบ และบทบาทความเสมอภาคหญิงชาย

3.3) มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้แก่ภาคีเครือข่าย

- รณรงค์ให้องค์กรภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม ตระหนักและมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม รวมทั้งช่วยเหลือกลุ่มแม่วัยเยาว์ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ให้สามารถเลี้ยงดูบุตร และดำรงชีวิตในสังคมอย่างเหมาะสม
- สร้างและพัฒนาเครือข่ายการปฏิบัติงานร่วมกันในระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน โรงเรียน สถานพยาบาล วัด และชุมชน เพื่อการช่วยเหลือและการประสานส่งต่อกรณีพบเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม รวมทั้งร่วมกันพัฒนาระบบเฝ้าระวังเพื่อป้องกันปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

3.4) มาตรการเสริมศักยภาพผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก

- จัดการฝึกอบรมเพื่อเสริมองค์ความรู้และทักษะให้ผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก สามารถบูรณาการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือ บำบัดฟื้นฟู ด้านร่างกาย จิตใจและสังคม แก่เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และแม่วัยเยาว์
- จัดให้ผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานช่วยเหลือเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อมและแม่วัยเยาว์ เพื่อเสริมประสบการณ์ และเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
- จัดทำแผนงานส่งเสริมศักยภาพผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กได้มีโอกาสเข้ารับการพัฒนาความรู้ และเสริมทักษะในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก อันเป็นการเสริมศักยภาพให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างกว้างขวาง

4) ยุทธศาสตร์การจัดสิ่งยั่วยุและอิทธิพลจากสื่อ

4.1) มาตรการตรวจสอบ คัดกรองสื่อที่ไม่เหมาะสม

- กวาดล้าง จับกุม การผลิตและจำหน่ายสื่อลามกรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- ตรวจสอบการเผยแพร่รูปภาพ คลิป เกี่ยวกับเรื่องเพศที่สื่อไปในทางลามกอนาจาร ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อประเภทต่าง ๆ โดยมีการสั่งปิดเว็บไซต์ และสื่อที่ไม่เหมาะสมนั้น

- ควบคุมและให้คำแนะนำแก่สื่อประเภทต่าง ๆ เกี่ยวกับการนำเสนอภาพและเนื้อเรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ซึ่งอาจกระตุ้นเร้าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรของเด็กและเยาวชน

- ตรวจสอบเกมส์ออนไลน์ต่าง ๆ ที่มีการใช้เรื่องเพศเป็นกิจกรรมในการเล่นเกมส์

- มีการจัดตั้งกลไก หรือหน่วยเฉพาะกิจ หรือมีการมอบหมายหน้าที่เป็นการเฉพาะ เพื่อควบคุมดูแล ตรวจสอบ การผลิต การจำหน่าย และการเผยแพร่สื่อ หรือคลิปในเรื่องเพศที่สื่อไปในทางลามกอนาจาร

4.2) มาตรการส่งเสริมสถาบันด้านสื่อสารมวลชนให้มีการผลิตสื่อด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม

- รมรณรงค์ให้สถาบันด้านการสื่อสารมวลชน ให้แนวคิดเพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่เหมาะสม และถูกต้องเกี่ยวกับคุณค่าทางเพศ

- ส่งเสริมให้สื่อทุกประเภท มีการผลิตสื่อที่สร้างค่านิยมให้เด็กและเยาวชน มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การรักษาวล สงวนตัว บทบาทความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างหญิงชาย

- ส่งเสริมให้สถาบันด้านสื่อสารมวลชนทุกประเภท มีการรวมตัวกันเพื่อดูแลจริยธรรมของสื่อและการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารของสื่อที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย โดยมีการจัดตั้งเป็นกลไกเพื่อเฝ้าระวัง และมีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

- สร้างแรงจูงใจด้วยการมอบรางวัล หรือประกาศเกียรติคุณแก่สื่อต้นแบบที่มีผลงานเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม แก่เด็กและเยาวชน

4.3) มาตรการทางกฎหมายและการควบคุมสื่อจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ส่งเสริมให้มีการออกกฎหมายเพื่อควบคุม ดูแลสื่อทุกประเภทให้มีการนำเสนอข่าวสาร ข้อมูลที่สร้างสรรค์สังคมและไม่เป็นพิษภัยต่อเด็กและเยาวชน

- สนับสนุนการจัดเวลาที่เหมาะสมในการเผยแพร่สื่อโทรทัศน์ เพื่อลดการบริโภคสื่อที่ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงวัย

5) ยุทธศาสตร์ด้านการผลักดันนโยบาย

5.1) มาตรการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่น

- ผลักดันให้การป้องกันและการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อมเป็นวาระแห่งชาติเพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีการระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

- จัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่างส่วนราชการ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดทุกจังหวัดเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดทุกจังหวัด สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่รับผิดชอบ ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กในพื้นที่ เข้าช่วยเหลือดูแลเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และแม่วัยเยาว์ โดยมีการประสานความร่วมมือและจัดการช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ

- ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นกลไกสนับสนุนระดับจังหวัด และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกลไกหลักในชุมชนในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม โดยบูรณาการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และท้องถิ่น มีการจัดทำแผนงาน รวมทั้งจัดสรรงบประมาณประจำปี เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์นี้

- รณรงค์ให้สภาเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ ร่วมกับองค์กรเครือข่ายและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดกิจกรรมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน บ้านพักเด็กและครอบครัว ศูนย์ประชาบดี 1300 ศูนย์ OSCC และองค์กรภาคเอกชนในพื้นที่ ทำหน้าที่ประสาน เฝ้าระวัง และให้ความช่วยเหลือแก่เด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม และครอบครัวของพ่อและแม่วัยเยาว์ ดังนี้

- ให้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ทำหน้าที่เฝ้าระวังเด็กและเยาวชนกลุ่มเสี่ยงที่จะมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควร หรือมีโอกาสจะถูกล่วงละเมิดทางเพศ โดยประสานการช่วยเหลือกับภาคีเครือข่ายอื่นๆ

- ให้คำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และแม่วัยเยาว์ และครอบครัวและนำบริการต่าง ๆ มาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ กรณีเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมประสบปัญหาชีวิต หรือแม่วัยเยาว์อยู่ในฐานะขาดแคลนที่ต้องได้รับความช่วยเหลือ

- ให้ความรู้เพื่อเสริมทักษะชีวิตแก่เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และแม่วัยเยาว์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงดูบุตร การคุมกำเนิด บทบาทความเป็นพ่อแม่ การกลับไปศึกษาต่อ หรือการฝึกอาชีพเพื่อการมีงานทำ

- ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและแม่วัยเยาว์ และครอบครัว

- ให้ความรู้และให้คำแนะนำแก่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม พ่อวัยเยาว์ และแม่วัยเยาว์ ให้ทำหน้าที่และบทบาทได้อย่างเหมาะสม

- ประสานงานกับโรงเรียนเพื่อให้มีความเข้าใจในสถานการณ์ และให้โอกาสเด็กได้เข้าเรียนต่อเนื่อง

- ทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อให้เด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แม่วัยเยาว์ และครอบครัวมีชีวิตในชุมชนอย่างปกติสุข

5.2) มาตรการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

- ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายการดำเนินงานตามนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนางานอนามัยเจริญพันธุ์แห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาพเด็กวัยเรียนและวัยรุ่น ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขเป็นเจ้าภาพทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานที่เป็นระบบด้านการอนามัยเจริญพันธุ์ และสุขภาพทางเพศแก่เด็กและเยาวชน และคนในสังคม ให้สามารถป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมได้เป็นอย่างดี

- ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงพยาบาล สถานศึกษา และสถานบริการสาธารณสุขทุกระดับจัดให้มีบริการและการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แม่วัยเยาว์ และครอบครัว

- สร้างเครือข่ายการประสานงานระหว่างโรงพยาบาล สถานบริการสาธารณสุขทุกระดับบ้านพักเด็กและครอบครัว ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาชน เพื่อให้เกิดความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบเมื่อพบเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม หรือกลุ่มเสี่ยงที่อาจตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการวางแผนครอบครัวในชุมชนอย่างทั่วถึง เพื่อให้คำปรึกษาเรื่องเพศศึกษา สุขภาพทางเพศ โดยมีการจัดบริการที่เป็นมิตรแก่วัยรุ่น และสามารถเข้าถึงได้ง่าย

- ส่งเสริมสนับสนุนให้ องค์การภาคเอกชน ภาคประชาชน และสื่อมวลชน ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ส่งเสริมสนับสนุนให้สภาเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด และระดับอำเภอ สร้างเครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่ เพื่อเป็นแกนนำป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม โดยได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

6) ยุทธศาสตร์การสำรวจข้อมูล การพัฒนาระบบงาน และการติดตามผล

6.1) มาตรการด้านการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

- สำรวจและจัดทำฐานข้อมูลเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ และตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในกลุ่มอายุไม่เกิน 15 ปี 15-18 ปี และ 19-20 ปี โดยดำเนินการทุกปีงบประมาณ และบูรณาการเชื่อมโยงข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถสะท้อนภาพปัญหาในองค์กรรวม

- สรุปประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์ปัญหา และรายงานให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดทราบ เพื่อกำหนดนโยบาย มาตรการ แนวทางปฏิบัติ รวมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการรายปี เพื่อให้มีการช่วยเหลือป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในแต่ละพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

6.2) มาตรการพัฒนาระบบงาน จัดการองค์ความรู้ และการวิจัยเพื่อพัฒนา

- ให้นำหน่วยงานในพื้นที่ มีการปฏิบัติงานตามตัวแบบ หรือประยุกต์ใช้ตัวแบบ ซึ่งช่วยให้มีรูปแบบการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เป็นเอกภาพ ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม หรืออาจทำบันทึกข้อตกลงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ รายละเอียดตัวแบบดังเอกสารแนบท้าย

- ให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด ขยายระบบงานการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม ลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพหลักปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายในพื้นที่ โดยมีการนำตัวแบบที่กำหนดไปประยุกต์ใช้

- ส่งเสริมการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา อนามัยเจริญพันธุ์ สุขภาวะทางเพศ เพื่อให้เด็ก เยาวชน และทุกภาคส่วนในสังคม มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการจัดการอบรม สัมมนา หรือ การจัดกิจกรรมอื่นใดอย่างต่อเนื่อง

- ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย นำเสนอนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานช่วยเหลือ ป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวัง ปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

- ให้กองทุนคุ้มครองเด็กให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่ไม่ได้รับงบประมาณ เพื่อดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

6.3) มาตรการติดตามผล มีการจัดตั้งกลไกระดับชาติ ระดับจังหวัด เพื่อติดตามและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ เพื่อให้มีการนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในทุกพื้นที่

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรหรือการเป็นแม่วัยรุ่นมีผลกระทบต่อสภาวะทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ทำให้แม่วัยรุ่นต้องปรับตัวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมียุทธศาสตร์เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม

2. บทบาทของสหทัยมูลนิธิ

เป็นมูลนิธิเอกชนไทยที่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ ให้จดทะเบียนก่อตั้งเป็นองค์การสาธารณกุศลตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 เป็นต้นมา เดิมใช้ชื่อว่า “โฮลท์สหทัยมูลนิธิ” จนถึงปี พ.ศ.2527 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สหทัยมูลนิธิ” แต่คงชื่อภาษาอังกฤษไว้ว่า “Holt Sahathai Foundation” เช่นเดิมเพื่อเป็นที่ระลึกถึงนายและนาง Harry Holt ชาวอเมริกันผู้ก่อตั้งองค์การ Holt International Children's Services ในเมือง Eugene ในรัฐ Oregon ซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้มีการก่อตั้งมูลนิธิ

คณะกรรมการผู้ก่อตั้งประกอบด้วย นักวิชาการที่มีความสนใจอยากจะช่วยมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิการเด็กซึ่งในขณะนั้นสภาพสังคมไทยได้รับผลกระทบจากสงครามเวียดนามและการเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยของทหารสหรัฐ ทำให้มีเด็กถูกทอดทิ้งอยู่ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ มากมาย มีการซื้อขายเด็กจนประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นตลาดมืดในการค้าเด็ก ซึ่งสืบเนื่องจากรัฐกิจการขายบริการทางเพศและเมียเช่ามากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นที่สนใจของประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นกัน

ในระยะเตรียมการก่อตั้งมูลนิธิในปี 2518 ทางมูลนิธิได้ทำการสำรวจปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร และได้นำผลการสำรวจนั้นมาเป็นแนวทางในการจัดตั้งบริการความช่วยเหลือต่าง ๆ ของมูลนิธิ ซึ่งประกอบด้วย การช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพครอบครัวเพื่อป้องกันการทอดทิ้งเด็ก การช่วยเหลือเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้งแล้วให้ได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวอุปการะเป็นการชั่วคราว การส่งเสริมพัฒนาการเด็กคนไข้ในโรงพยาบาล ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือทางโภชนาการแก่เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ บริการเหล่านี้ได้แตกแขนงออกไปเป็นโครงการต่าง ๆ อีกหลายโครงการในปัจจุบัน

ในระยะเริ่มต้นก่อตั้ง มูลนิธิมีส่วนผลักดันให้มีการบังคับใช้กฎหมายการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาตลาดมืดซื้อขายเด็ก และการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมโดยปราศจากการดำเนินการที่ถูกต้องตามหลักวิชา โดยให้กรมประชาสงเคราะห์ปัจจุบันคือกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการเข้ามามีส่วนตรวจสอบคุณสมบัติและอนุมัติการยกมอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรม

ผลงานของมูลนิธิเท่าที่ผ่านมาและดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อยู่ในขอบเขตของงานสวัสดิการครอบครัวและเด็กตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิเป็นที่ยอมรับกันว่า สหทัยมูลนิธิเป็นองค์การสาธารณกุศลที่ใช้หลักวิชาชีพเฉพาะทางดำเนินงานตามหลักวิชาของแต่ละสาขาวิชาชีพ สถาบันระดับอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ใช้งานโครงการต่าง ๆ ของมูลนิธิ เป็นที่ศึกษาและฝึกงานตลอดมา

โครงการ/กิจกรรมหลัก

ปัจจุบัน มูลนิธิดำเนินงานด้านสาธารณกุศล 7 โครงการใหญ่คือ

1. โครงการฟื้นฟูสภาพครอบครัว (กลุ่มงานสวัสดิการครอบครัว) ช่วยเหลือครอบครัวที่มีปัญหาเดือดร้อนต่าง ๆ ที่จะเป็นผลเสียต่อเด็ก ๆ ในครอบครัว ทางมูลนิธิจะให้คำปรึกษาหารือตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริง ก่อนรับเข้า จากนั้นจึงสอบข้อเท็จจริง วางแผนปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือต่อไป มีบริการส่งเสริมโภชนาการในเด็ก การให้สนับสนุนการศึกษา เป็นหลัก ทั้งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมย่อย คือ กลุ่มส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็ก กลุ่มสโมสรเด็กและครอบครัวสหทัยมูลนิธิ

2. โครงการช่วยเหลือมารดาบิดานอกสมรส (กลุ่มงานสวัสดิการครอบครัว) เน้นการจัดบริการที่มุ่งลดภาวะวิกฤตแก่มารดากลุ่มนี้ เป็นการให้ความช่วยเหลือที่พักอาศัย การปรึกษาหารือ การดูแลก่อน-หลังคลอดแก่หญิงที่มีปัญหาตั้งครรภ์นอกสมรส นักสังคมฯ เน้นประเมินศักยภาพครอบครัวในการให้การช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมย่อย คือ กิจกรรมวันแม่ เยี่ยมลูก กิจกรรมกลุ่มบ้านพัก

3. โครงการครอบครัวอุปการะ เป็นการจัดหาครอบครัวที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กที่มีปัญหาครอบครัวที่อายุระหว่าง แรกเกิด-6 ปีเป็นการชั่วคราว เป็นการป้องกันไม่让孩子เหล่านี้ต้องเข้ารับการเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อพัฒนาการของเด็กในทุกด้าน โดยทางมูลนิธิจะติดตามและรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กเหล่านี้ในทุกด้าน

4. โครงการครอบครัวบุญธรรม เป็นการจัดหาครอบครัวบุญธรรมที่เหมาะสมให้กับเด็กกำพร้าที่ปราศจากครอบครัว

5. โครงการอาสาสมัครในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดเป็นโครงการร่วมระหว่าง มูลนิธิ มูลนิธิสุขภาพไทย กับกรมประชาสงเคราะห์ (ปัจจุบันกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ) โดยมุ่งดำเนินการเกี่ยวกับอาสาสมัคร ที่ลงปฏิบัติงานกับเด็กกำพร้า อายุแรกเกิด-5 ปี เพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็ก มุ่งให้เด็กได้ตระหนักในคุณค่าและพอใจตัวเอง ได้รับประสบการณ์ชีวิตที่เหมาะสมกับวัย

6. โครงการส่งเสริมสวัสดิการเด็กและครอบครัวภาคใต้ ให้บริการแก่ครอบครัวที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงที่จะทอดทิ้ง ปล่อยปละละเลย หรือเลี้ยงดูเด็กอย่างไม่เหมาะสม ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง สุราษฎร์ธานี และตรัง โดยเบื้องต้นมีบริการหลักในด้านการฟื้นฟูสภาพครอบครัวช่วยเหลือบิดามารดานอกสมรสและครอบครัวอุปการะ

7. โครงการให้บริการหลังการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อให้การสนับสนุนต่าง ๆ ตามที่ได้รับการร้องขอจากบุตรบุญธรรม ครอบครัวบุญธรรม และครอบครัวโดยกำเนิดของบุตรบุญธรรม รวมทั้งพัฒนาบริการที่เป็นประโยชน์และสร้างความเข้าใจ ประสบการณ์ และทัศนคติที่ดีต่อการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม

จากรายงานประจำปี 2554 สหทัยมูลนิธิ (2554: บทพิเศษ 1-8) สหทัยมูลนิธิ ทำงานเพื่อช่วยให้เด็กและครอบครัวได้ดำเนินชีวิตร่วมกันด้วยความมั่นคงผาสุก มีผลการดำเนินงาน สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ในงานด้านต่างๆ โดยสรุป ดังนี้ 1.การให้บริการตรง (Direct Services) สำหรับเด็กและครอบครัว ในรอบปี 2554 การจัดบริการด้านสวัสดิการเด็กและครอบครัวของทุกโครงการของมูลนิธิฯ ทั้งที่สำนักงานกลางกรุงเทพมหานคร สำนักงานภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเด็กที่ได้รับผลประโยชน์จำนวนทั้งสิ้น 3,941 คน และครอบครัวได้รับผลประโยชน์จำนวนทั้งสิ้น 1,248 ครอบครัว มีผลการดำเนินงานโดยสรุป ดังนี้

1) ช่วยเหลือ พี่นุ และพัฒนาครอบครัวที่ประสบปัญหากลุ่มต่างๆ ให้สามารถทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรหลานไว้ได้ในครอบครัวของตนเองด้วยความเข้มแข็งขึ้น (Family Strengthen & Family Preservation) อันถือเป็นการป้องกันการทอดทิ้ง ปลอยปละละเลย เลี้ยงดูเด็กไม่เหมาะสม หรือล่วงละเมิดเด็ก ในกลุ่มครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยง ครอบครัวเหล่านี้ประกอบด้วย มารดาที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม/มีลูกไม่พร้อม แม่เดี่ยว/พ่อเดี่ยว ครอบครัวที่พ่อแม่มีความบกพร่องในการทำหน้าที่ มีปัญหาสัมพันธภาพ มีการใช้ความรุนแรง ครอบครัวผู้ติดเชื้อ ครอบครัวที่มีปัญหาทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต สติปัญญาและการเรียนรู้ เครือญาติสูงอายุที่ให้การเลี้ยงดูเด็กแทนพ่อแม่ ผู้ต้องขังที่มีบุตรติด รวมทั้งครอบครัวที่ฝาก/ทอดทิ้งเด็กไว้ในสถานสงเคราะห์

จำนวนเด็กที่ได้รับความช่วยเหลือให้อยู่ในครอบครัวของตนเอง 2,226 คน (ประมาณ 96 % ของจำนวนเด็กในครอบครัวกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด) จำนวนครอบครัวที่ได้รับการฟื้นฟูพัฒนาให้สามารถเลี้ยงดูเด็กไว้ในครอบครัวได้เอง 917 ครอบครัว

ในส่วนของการแก้ปัญหาที่พักของหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อมทางสหทัยมูลนิธิจะประสานงานให้เข้าพักที่บ้านพระคุณ ภายใต้มูลนิธิคริสตจักรลูเธอรัน ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนที่ให้บริการที่พักก่อน – หลังคลอด สำหรับหญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม โดยเป็นหนึ่งในเครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม ซึ่งมีการติดต่อประสานงานและส่งต่อผู้รับบริการจากสหทัยมูลนิธิมาโดยตลอด

2) จัดหาครอบครัวอุปถัมภ์ (Foster Family Care) ทำหน้าที่เป็นครอบครัวทดแทนชั่วคราวสำหรับเด็กที่ครอบครัวซึ่งประสบปัญหากลุ่มข้างต้นไม่พร้อมจะเลี้ยงดู เด็กถูกทอดทิ้งในสถานสงเคราะห์ของรัฐ และเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม ถูกล่วงละเมิด จำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ ตาม พ.ร.บ. คุ้มครองเด็ก (พ.ศ. 2546) จำนวนเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวอุปถัมภ์ 229 คน (ประมาณ 4 % ของเด็กในครอบครัวกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด)

3) ช่วยฟื้นฟู และพัฒนาเด็กในสถานสงเคราะห์ (Stimulation Program for Institutionalized Children) ทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด และเด็กติดเชื้อเอช ไอ วี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านอุดรธานี จำนวนเด็กในสถานสงเคราะห์ที่ได้รับการฟื้นฟู พัฒนา 375 คน

4) สร้างเสริมการเรียนรู้และสุขภาวะสำหรับเด็กและเยาวชนผ่านกระบวนการทำงานในเชิงชุมชน (Community – Based Promotion of Learning and Well-being in Children & Youth) จำนวนเด็กและเยาวชนที่ได้รับการสร้างเสริมการเรียนรู้และสุขภาวะ 1,435 คน

โดยสรุปบริการของโครงการหลัก ๆ ของมูลนิธิฯ ยังคงสามารถช่วยป้องกันการทอดทิ้ง ปลอยปละละเลย เลี้ยงดูเด็กไม่เหมาะสม หรือล่วงละเมิดเด็ก ในครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง โดยเด็กในครอบครัวเหล่านี้ ประมาณถึง 96% ยังคงได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวของตนเองที่ได้รับการเสริมช่วยฟื้นฟู และพัฒนาให้มีความพร้อม มีความเข้มแข็งในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรหลานอย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น มีเด็กเพียงประมาณ 4% ที่จำเป็นต้องแยกจากครอบครัวเดิมมารับการดูแล

ทดแทนในครอบครัวอุปการะ ซึ่งในที่สุดแล้วเด็กจากครอบครัวอุปการะส่วนใหญ่จะมีโอกาสคืนกลับสู่ครอบครัวเดิม หลังจากที่ครอบครัวได้รับการฟื้นฟูพัฒนาให้มีความพร้อมที่จะทำหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเองภายในระยะเวลาหนึ่ง ในจำนวนนี้เพียง 1% ที่เป็เด็กซึ่งมูลนิธิฯ จำเป็นต้องจัดหาครอบครัวบุญธรรมให้ เนื่องจากครอบครัวเดิมไม่มีความสามารถ/ไม่ประสงค์จะเลี้ยงดูเด็ก หรือได้ทอดทิ้งเด็กไป

ส่วนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว

1. ความหมายของการปรับตัว

ความหมายของการปรับตัวในประเทศไทย อรพินทร์ ชูชม และอัจฉรา สุขารมณ (2532: 7) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง การปรับ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนเข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของตนเอง ส่วนวราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์ (2545: 2) ให้ความหมายการปรับตัว โดยมองว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการ และเพิ่มประเด็นการปรับตัวเมื่อเผชิญปัญหาว่า การปรับตัว (Adjustment) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญสภาพปัญหาความอึดอัดใจความคับข้องใจ ความเครียด ความทุกข์ ความวิตกกังวลต่าง ๆ จนเป็นสภาพการณ์ที่บุคคลนั้นๆสามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือในสภาพปัญหานั้นได้ เช่นเดียวกับสุชา จันทรเอม (2536: 135) ที่มองว่า การปรับตัวว่าเป็นกระบวนการ ตามสภาพแวดล้อมสถานการณ์ต่างๆ และเมื่อเผชิญปัญหาและมนุษย์จะสามารถปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาเพื่อความสำเร็จในการทำงาน เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อสนองความต้องการทางกาย จิตใจและสังคม นอกจากนี้การปรับตัวทำให้เกิดแรงผลักดันจากปัจจัยภายนอกที่มากระทบบุคคล และสภาวะจิตใจของบุคคลที่ได้รับ ทำให้เกิดภาวะกระตุ้นความต้องการให้เกิดขึ้น บุคคลจึงจำเป็นต้องใช้การไตร่ตรองและการเลือกสรรเพื่อให้ได้มาซึ่งความปรารถนาและความต้องการที่เหมาะสมกับตนเอง เช่นเดียวกับพรพรรณ จันทรง (2541: 10) ที่ให้ความหมาย การปรับตัวว่าเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามความต้องการจากแรงผลักดันภายในจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลภายในจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางจิตใจ ลดความวิตกกังวล ความคับข้องใจ และความต้องการต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นความต้องการจากแรงผลักดันภายนอกเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

ความหมายของการปรับตัวในต่างประเทศ วอร์เชลและโกธล์ธ (Worchel; & Goethols. 1989: 6) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นการเผชิญกับตนเอง กับสภาพแวดล้อม กับบุคคลที่เราพบปะในแต่ละวัน การปรับตัวเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน กล่าวคือ ต้องประกอบไปด้วย 1) การเรียนรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง และสภาพแวดล้อมทางสังคมและกายภาพของตนเอง 2) การใช้ความเข้าใจดังกล่าวเป็นตัวกำหนดเป้าหมายที่เป็นจริงของการแบ่งแยก 3) การใช้ความสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมและจุดหมายปลายทางของการปรับตัว เพื่อจะได้สามารถบรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งไว้ 4) การมีความนับใจต่อความต้องการของผู้อื่น เพื่อจะสามารถสร้างสรรค์ในทางบวกแก่คนอื่น และ

ยังได้ให้ความหมายของการปรับตัวว่า การปรับตัวเป็นจุดเน้นในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน การปรับตัวคือการเผชิญกับตนเอง บุคคลอื่นและสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ รอย (Roy. 1999) ได้ให้ความหมายของการปรับตัว (Adaptation) ว่าเป็นกระบวนการ และผลผลิต ที่ปัจเจกชนหรือบุคคลในกลุ่มสร้างสรรค์ขึ้น (จากความคิด ความรู้สึก การตระหนักรู้) เพื่อบูรณาการการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับโคลแมน และ แฮมเมน (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 69; อ้างอิงจาก Colman; & Hammen. n.d. 1974: 535) ที่มองการปรับตัวว่าเป็นการปรับเพื่อให้เกิดสมดุลและอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้ โดยโคลแมน และ แฮมเมน กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง ผลของความพยายามของบุคคลที่พยายามปรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ไม่ว่าปัญหานั้นจะเป็นปัญหาด้านบุคลิกภาพ ด้านความต้องการ หรือด้านอารมณ์ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จนกระทั่งบุคคลนั้นสามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ และถ้าบุคคลนั้นปรับตัวได้ก็จะอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นได้อย่างมีความสุข ส่วนลาซารัส (นิภา นิษายน. 2530: 9; อ้างอิงจาก Lazarus. 1969) ให้ความหมายรวมไปถึงวิธีการทางจิต และการเผชิญต่อข้อเรียกร้อง ธรอร์ปและชูลเลอร์ (ลักษณะ ประถมวงศ์. 2546: 41-43; อ้างอิงจาก Thorpe; & Schamuller. 1958) เสนอการให้ความหมายการปรับตัวของบุคคลไว้ 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การปรับตัวทางด้านส่วนตัว ประกอบด้วย 1) ความเป็นตัวของตัวเอง หมายถึง ความสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ อย่างเป็นอิสระพึ่งตนเอง และรับผิดชอบพฤติกรรมของตนเอง 2) ความรู้สึกว่าตนมีคุณค่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมีความศรัทธาในความสำเร็จของตนเอง เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในระดับเกณฑ์เฉลี่ยหรือสูงกว่า 3) ความรู้สึกเป็นอิสระ เป็นความสามารถในการกำหนด และวางแผนทางในการปฏิบัติของตนเอง มีความเป็นอิสระในการเลือกคบเพื่อน และการควบคุมการเงินด้วยตนเอง 4) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับจากครอบครัว ความปรารถนาดีจากเพื่อน และมีความสัมพันธ์ราบรื่นกับคนทั่วไป 5) แนวโน้มการเกิดพฤติกรรมถอยหนี คือ การที่บุคคลชอบคิดเพื่อฝัน เป็นผู้ที่มีความรู้สึกไว เหนียว และหมกมุ่นอยู่ในเรื่องของตนเอง 6) อาการทางประสาท คือ การที่บุคคลมีความทุกข์จากอาการทางกายหนึ่งอย่างหรือหลายอย่างซึ่งอาการเหล่านี้เกิดจากความขัดแย้งทางอารมณ์ เช่น เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ ด้านที่ 2 การปรับตัวด้านสังคม ประกอบด้วย 1) มาตรฐานสังคม การที่บุคคลเข้าใจสิทธิของผู้อื่น เห็นความจำเป็นของข้อตกลงและทำตาม เข้าใจว่าสิ่งใดถูกหรือผิด 2) ทักษะทางสังคม เป็นการแสดงออกถึงความสามารถในการจัดการกับความ ต้องการของคนใกล้ชิด คนแปลกหน้า ให้ความสนใจกับกิจกรรมของบุคคลในสังคม 3) แนวโน้มการต่อต้านสังคม หมายถึง บุคคลที่ชอบรังแกคนอื่น ทำอะไรตามใจตัวเอง ไม่นึกถึงความเดือดร้อนของคนอื่น 4) ความสัมพันธ์ในครอบครัว บุคคลที่มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว คือ บุคคลที่รู้สึกว่าเป็นที่รัก และได้รับการปฏิบัติที่ดีจากทางบ้าน รู้สึกมั่นคง ไม่รู้สึกว่าโดนทอดทิ้งมากนัก 5) ความสัมพันธ์กับโรงเรียน คือ ลักษณะที่บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับครูหรือคนอื่นๆ ได้ ระดับการเรียนเหมาะสมกับวุฒิภาวะ เห็นความสำคัญกับชีวิตในโรงเรียน 6) ความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นการสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านอย่างมีความสุข ภาคภูมิใจในความเจริญก้าวหน้าของชุมชน มีความก้าวหน้าในการติดต่อกับบุคคลในชุมชน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา รวมทั้งเคารพกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของชุมชน

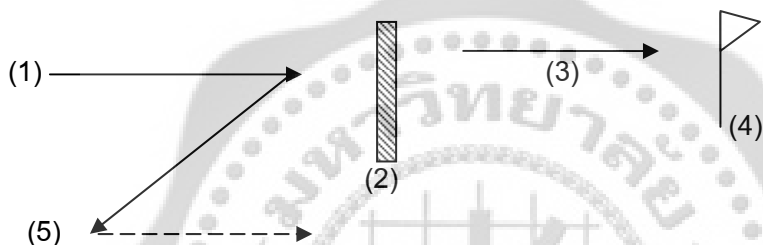
จากความหมายของการปรับตัวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการอันซับซ้อนที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ ทั้งกับตนเอง บุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม มนุษย์ที่สามารถปรับตัวได้ดี จะมีทักษะชีวิตที่ดีด้วย มนุษย์ทุกคนต้องปรับตัวตั้งแต่เกิดจนตายเพื่อให้มีชีวิตรอด และบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้การปรับตัวยังทำให้เกิดสมดุลในจิตใจทำให้ลดความเครียด ความอึดอัดใจได้ หากปรับตัวได้จะมีผลดีไปยังความคิดสร้างสรรค์ในทางที่ดีกับผู้อื่นด้วย โดยการปรับตัวนั้นมีทั้งด้านส่วนตัว และด้านสังคม ซึ่งทั้งสองด้านมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นผู้ที่ปรับตัวได้ดีจึงต้องมีลักษณะที่ไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น การปรับตัวจึงต้องสร้างความสมดุลทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมทั้งสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน สังคม เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและสภาพปัญหาต่างๆ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข

2. ความสำคัญของการปรับตัว

โคลแมน และแฮมเมน (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 71; อ้างอิงจาก Coleman; & Hammen. 1974: 93-94) กล่าวว่า ปัญหาต่างๆ ในการปรับตัว อาจมีสาเหตุแตกต่างกันไป สาเหตุบางประการอาจเนื่องมาจากบุคคลนั้นเอง หรือจากสภาพแวดล้อม และเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเผชิญปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากตัวบุคคลนั้นเองหรือปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปบุคคลนั้นก็จะพยายามปรับตัวต่อสภาพที่เป็นปัญหาที่เขากำลังเผชิญนั้น เพื่อให้สภาวะของความกดดัน ความเครียด ความวุ่นวายใจ หรือความกังวลใจค่อยๆ คลี่คลายลง จนกระทั่งหมดไปในที่สุด อย่างไรก็ตามบุคคลไม่สามารถขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้สภาวะความวุ่นวายใจหรือไม่เป็นสุขก็ยังคงมีต่อไป และอาจมีผลกระทบให้บุคคลนั้น ต้องสูญเสียความสมดุลในตนเองซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความแปรปรวนทางความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรม โรเจอร์ส (จุมจินต์ สลัดทุกข์. 2543: 16; อ้างอิงจาก Rogers. 1972: 108) ผู้นำทฤษฎีว่าด้วยตน และทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบผู้รับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลาง เขาได้พิจารณาการปรับตัวในแง่ของการปรับตัวภายในตนเองโดยเขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ต่างๆ รอบตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่บุคคลได้รับรู้และมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งการประเมินผลจากการมีปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดตัวเรา (Self) หรือ “โครงสร้างของตน” ขึ้นมาเป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลิกลักษณะ ความสามารถของตน บทบาทต่างๆ ของตนในการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทศนคติและค่านิยมต่างๆ ของตัวเราประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับจึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดบุคลิกลักษณะของบุคคลให้แตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนจะเข้าใจและรู้จักโลกส่วนตัวของเขาได้ดีที่สุด บุคคลที่ปรับตัวได้ คือ บุคคลที่เป็นตัวของตัวเองเข้าใจและยอมรับตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริงนำประสบการณ์นั้นมาจัดให้สอดคล้องกับโครงสร้างหรือบุคลิกลักษณะของตนอย่างไม่ขัดแย้งหรือบิดเบือนจะมีการรับรู้และความคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ส่วนบุคคลที่ปรับตัวไม่ได้ จะมีความขัดแย้งระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาใหม่อย่างมาก ทำให้เกิดความตึงเครียด วิตกกังวล สับสน ไม่แน่ใจสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนจะเป็นไปในทางลบ

ส่วนแนวคิดกระบวนการในการปรับตัว (Adjustment Process) Heyns (พรรณเลขา พลอยสระศรี. 2546: 11-12; อ้างอิงจาก Heyns. n.d.) กล่าวว่า “กระบวนการของการปรับตัวเกิดจากการที่ความต้องการจำเป็น ความตึงเครียด หรือแรงขับที่ถูกเร่งเร้าจนกระทั่งความต้องการจำเป็นนั้นจะได้รับการตอบสนอง ความตึงเครียดลดลง หรือแรงขับนั้นๆ ได้หมดไป” นักจิตวิทยาบางคนได้แยกแยะกระบวนการในการปรับตัวออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1) มีปัจจัยก่อให้เกิดแรงขับขึ้น
- 2) พฤติกรรมในการค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) บรรลุถึงเป้าหมาย
- 4) ความตึงเครียดลดลง

ภาพประกอบ 1 แสดงกระบวนการในการปรับตัว

ที่มา: พรรณเลขา พลอยสระศรี. (2546: 12).

ในการแสวงหาเป้าหมาย (1) บุคคลไปพบกับอุปสรรคโดยทั่วไป (2) แล้วบุคคลก็จะแสดงความสามารถต่างๆ เพื่อจะไปให้ถึงเป้าหมาย บางคนมีความพยายามในระยะเวลาอันสั้นบางคนมีความพยายามอยู่นาน และบางคนก็หาวิธีที่เหมาะสม (3) ทำให้ไปยังเป้าหมายได้และปรับตัวได้ (4) บางคนหาทางไปสูเป้าหมายไม่ได้ก็จะแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพในการปรับตัวต่างๆ กัน เช่น หนีสถานการณ์ ตั้งเป้าหมายใหม่ (5) หาทางปฏิเสธไม่ยอมรับว่าตนไม่สามารถเอาชนะอุปสรรคได้ หรืออาจสร้างโลกของตนเองขึ้นมาเพื่อสร้างความสบายใจ เป็นต้น

ส่วนภมรพรรณ ยูระยาตร์ (ภมรพรรณ ยูระยาตร์. 2555: ออนไลน์) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวไว้ว่า กระบวนการปรับตัวถูกแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1) การปรับตัวระดับที่เราารู้ตัว (Conscious Attempt of Adjustment) การปรับตัวแบบนี้สามารถกระทำได้ 2 ทางคือ 1) โดยการเพิ่มความพยายามให้มากขึ้น เพื่อให้ชนะอุปสรรคหรือความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และ 2) โดยการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้สูงมากเกินไป หรือเป้าหมายที่บุคคลนั้นทราบหรือตระหนักว่าเขาไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายนั้นได้บุคคลก็จะเปลี่ยนเป้าหมายใหม่แทน

2) การปรับตัวระดับที่กระทำไปโดยไม่รู้ตัว (Unconscious Attempt of Adjustment) การปรับตัวแบบนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นทางออกอย่างหนึ่งของบุคคล เมื่อเกิดความคับข้องใจ ความขัดแย้งหรือเมื่อเผชิญปัญหาแล้วแก้ปัญหาไม่ได้ บุคคลก็จะหาทางออกด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งโดยใช้กลวิธานในการป้องกันตัวในลักษณะต่างๆ เรียกว่า กลวิธานทางจิต (Mental Mechanism) หรือกลวิธานในการป้องกันตนเอง (Self - Defense Mechanism) การใช้กลไกดังกล่าวนั้น บุคคลใช้เพื่อรักษาหรือคุ้มครอง “หน้า” หรือ “ศักดิ์ศรี” ของตนเองหรือเพื่อป้องกันไม่ให้ตนเองเกิดความวิตกกังวลมากเกินไป กระบวนการปรับตัวดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การปรับตัวที่สมบูรณ์ เป็นการปรับตัวที่บุคคลประสบปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ แล้ว สามารถแก้ปัญหาได้และเมื่อแก้ปัญหาได้แล้วทำให้ตนเองเกิดความสบายใจ ไม่มีข้อข้องใจหรือข้อสงสัยเหลืออยู่เลย บุคคลก็มีความสุขและสามารถกระทำการต่างๆ ได้เต็มศักยภาพ

2) การปรับตัวที่ไม่สมบูรณ์ เป็นการปรับตัวที่บุคคลประสบปัญหาหรืออุปสรรคแล้วไม่สามารถแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ แต่บุคคลก็มีวิธีการที่จะทำให้ความเครียดภายในจิตใจ หรือความกระวนกระวายใจลดลงได้บ้าง แต่ร่องรอยของความไม่สบายใจยังคงมีอยู่ การปรับตัวแบบนี้ จึงเป็นการปรับตัวที่ไม่สมบูรณ์และการปรับตัวแบบนี้จะอาศัยกลไกป้องกันตนเอง

ปัญหาต่างๆ ของการปรับตัวนั้น สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภทดังต่อไปนี้

1) ความคับข้องใจ (Frustration)

- สาเหตุส่วนบุคคล ได้แก่ ลักษณะของแต่ละบุคคล ซึ่งรวมถึงลักษณะทางร่างกาย และลักษณะทางจิตใจ สำหรับลักษณะทางร่างกายที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจนั้น ได้แก่ ความบกพร่องทางร่างกาย ความพิการทางร่างกาย การเป็นโรคชนิดใดชนิดหนึ่งประจำและยากแก่การรักษาให้หายขาดได้ ตลอดจนการขาดวินัยของตนเอง (Self – discipline) เป็นต้น

- สาเหตุของสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม สำหรับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นสาเหตุของความคับข้องใจ ได้แก่ สถานที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงาน ตลอดจนอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ ส่วนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้แก่ ข้อจำกัดเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของบุคคลบางคน อันเป็นเหตุให้เขาไม่สามารถจะให้การสนับสนุนค่าจุนตนเอง หรือบุคคลอื่นได้

- สาเหตุจากความคับข้องใจในสังคม ความคับข้องใจในสังคมปัจจุบันที่พบเสมอนั้น คือ ความเชื่องช้า บุคคลบางคนจะรอไม่ได้ ขาดความอดทน ก็ทำให้เกิดความคับข้องใจแก่บุคคลนั้น นอกจากนี้ความไม่มีหรือการขาดทำให้เกิดความคับข้องใจได้เช่นกัน

- สาเหตุจากการสูญเสีย สามารถทำให้เกิดความคับข้องใจได้ เช่น การสูญเสียความรัก บุคคลที่รัก มิตรภาพ วัตถุสิ่งของที่มีคุณค่า เงินทอง อิศรภาพ ความมีชื่อเสียง ความไว้วางใจ หากบุคคลใดต้องเผชิญกับการสูญเสียต่าง ๆ และขาดสติ สัมปชัญญะ ที่จะควบคุมตนเอง บุคคลนั้นก็มักจะต้องเผชิญกับความคับข้องใจในที่สุด

- สาเหตุจากความฟ่ายแพ้ ปรາชัย ความไม่สมหวัง เกิดความรู้สึกด้อย ท้อถอย เกิดความกลัวที่จะเผชิญหรือ มีชีวิตอยู่ต่อไป และในที่สุดก็อาจจะเกิดความรู้สึกอ้างว้าง เปล่าเปลี่ยว และมีแต่ความสิ้นหวังเกิดขึ้น

- สาเหตุจากการปราศจากความหมาย เป็นผลมาจากความสามารถประสบผลสำเร็จในสิ่งที่แสวงหาที่จะช่วยให้ชีวิตมีความหมาย หรือบรรลุสิ่งที่ปรารถนา

2) ความขัดแย้ง (Conflicts)

- สาเหตุจากความขัดแย้งในใจที่สืบเนื่องจากการที่บุคคลจะต้องตกลงใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการ ชอบหรือพอใจแต่ในเวลาเดียวกันนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างสิ่งที่ปรารถนา และไม่ปรารถนาในเวลาเดียวกัน

- สาเหตุจากความขัดแย้งในใจที่สืบเนื่องมาจาก การที่จะต้องตกลงใจเลือกสิ่งที่พอใจ ชอบ หรือต้องการที่เหมือนๆ กันหรือเท่าๆ กันในเวลาเดียวกัน (Approach – approach conflicts) อย่างไรก็ตามสถานการณ์ที่บุคคลพึงพอใจเหมือนๆ กันหรือเท่าๆ กันนั้น แม้ว่าเขาจะต้องเลือกสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้นความขัดแย้งในใจของบุคคลนั้น ๆ ถึงแม้ว่าจะเกิดขึ้นแต่ก็จะไม่รุนแรงนัก เพราะสิ่งที่เขาเลือกนั้นเกิดความขัดแย้งต่อสิ่งที่มีคุณลักษณะมีผลในทางบวกทั้งคู่ (Plus – plus conflicts)

- สาเหตุจากความขัดแย้งในใจที่สืบเนื่องมาจากการจะต้องตกลงใจเลือกสิ่งที่ไม่ต้องการ ไม่ชอบหรือไม่พอใจทั้งสองอย่าง แต่จะต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง จะไม่เลือกไม่ได้ (Avoidant – avoidant conflicts) หรือหากสถานการณ์นั้น ๆ มีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป ก็จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความขัดแย้งในใจเช่นกัน แม้ว่าบุคคลตกลงใจเลือกสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วก็ตาม ความขัดแย้งของบุคคลนั้นก็ยังมีอยู่ และอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น แทนที่จะลดลงลงภายหลังที่ได้ตกลงใจเลือกแล้วก็ตาม

3) ความกดดัน (Pressure) หมายถึง สภาพการณ์บางประการที่ผลักดันหรือเรียกร้องหรือบังคับให้บุคคลจำต้องกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

2.3 กระบวนการปรับตัวตามทฤษฎีความเครียดของลาซารัส

ลาซารัสและโฟลค์แมน (จิตมณี ก้างอนตา. 2539: 12-22; อ้างอิงจาก Lazarus; & Folkman. 1984: 19) ได้กล่าวถึง กระบวนการปรับตัวเพื่อเผชิญความเครียด หมายถึง กลไกทุกอย่างที่บุคคลใช้จัดการกับปัญหาหรือสิ่งที่มากระตุ้น ที่เป็นอันตรายจนเกิดเป็นความเครียด เพื่อรักษาความสมดุลทางจิตใจที่ถูกรบกวน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละพฤติกรรมจะประกอบด้วย การตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้บุคคลควบคุมภาวะตึงเครียด (Tension) รวมไปถึงกระบวนการทางจิตที่เสริมสร้างความสำเร็จในการปรับตัวต่อภาวะทางจิต โดยการปรับตัวมีกระบวนการที่เกี่ยวข้องระหว่างปฏิสัมพันธ์ของบุคคล และสิ่งแวดล้อม โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การประเมินค่าทางสถานการณ์ เป็นกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) ในการประเมินค่าสถานการณ์ที่มากกระทบว่ามีอันตรายต่อตนเองหรือไม่ มีการตัดสินใจแยกแยะปัญหา และหาวิธีการควบคุม หรือลดความรุนแรงของสถานการณ์ต่างๆ ที่มากกระทบบุคคล และนำแหล่งประโยชน์ของบุคคลมาใช้อย่างมากในการจัดการกับสถานการณ์นั้น การประเมินค่าสถานการณ์ มี 3 อย่าง คือ

1.1) การประเมินสถานการณ์ขั้นที่หนึ่ง (Primary Appraisal) การที่บุคคลใช้สติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ ประเมินความสำคัญและความรุนแรงของสถานการณ์ที่มากกระทบต่อสวัสดิภาพของตนเอง การประเมินในขั้นนี้จะออกมาใน 3 ลักษณะ คือ ไม่มีความสำคัญตนเอง (Irrelevant) คือ การที่บุคคลพิจารณาว่าสถานการณ์นั้นไม่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของตนเอง หรือตนเองไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น, มีผลในทางที่ดีหรือประโยชน์ต่อตนเอง (Benign Positive) คือ การที่บุคคลพิจารณาว่าสถานการณ์นั้นมีผลในทางที่ดี มีประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่ต้องพยายามในการปรับตัว และประเมินว่าเป็นความเครียด (Stressful) คือ การพิจารณาตัดสินว่าสถานการณ์นั้นบุคคลต้องดิ้นแรงเพื่อประโยชน์มาใช้ในการปรับตัวมากกว่าปกติ หรือเกินกำลังความสามารถที่มีอยู่ การประเมินจากความเครียดนั้น มี 3 ลักษณะ คือ 1) เป็นอันตรายหรือสูญเสีย (Harm and Loss) หมายถึงการที่บุคคลประเมินว่าเกิดความเสียหายขึ้นกับตนเองแล้ว 2) การถูกคุกคาม (Threat) เป็นการประเมินถึงอันตรายหรือการสูญเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะก่อให้เกิดความยุ่งยากและความสูญเสียต่อหน้าที่การงานและศักยภาพในชีวิตต่อไปในอนาคต 3) การท้าทาย (Challenge) เป็นการประเมินสถานการณ์นั้นว่าเหตุการณ์นั้นอาจเป็นอันตราย แต่บุคคลจะมีวิธีการจัดการหรือควบคุมสถานการณ์นั้นได้ หรือสถานการณ์นั้นอาจจะให้ประโยชน์กับตนเอง ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น เช่น กระตือรือร้น ความตื่นตัว ความร่าเริง

1.2) การประเมินสถานการณ์ขั้นที่สอง (Secondary Appraisal) คือบุคคลที่ใช้สติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์เพื่อประเมินประโยชน์และทางเลือกของตนเอง เพื่อที่จะจัดการกับสถานการณ์ หรืออันตรายจากสิ่งๆ ที่ตนได้รับรู้มาจากประสบการณ์ใหม่ เพื่อทบทวนว่าการประเมินขั้นที่หนึ่งนั้นถูกต้องดีแล้วหรือไม่ การประเมินขั้นที่สองนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดตามหลังการประเมินขั้นที่หนึ่งเสมอไป อาจขึ้นพร้อมกันได้

1.3) การประเมินซ้ำหรือการประเมินใหม่ (Reappraisal) เป็นการเปลี่ยนแปลงการประเมินของบุคคล หลังจากที่ได้พยายามกำจัดอันตรายหรือเมื่อรับข้อมูลเข้ามาใหม่ บุคคลจะประเมินสถานการณ์ซ้ำ เพื่อพิจารณาอันตรายที่ตนได้รับยังมีหรือไม่ หรือลดลง หรือถูกกำจัดออกไปแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นการเริ่มวงจรใหม่อีกครั้ง

องค์ประกอบที่แสดงว่าบุคคลปรับตัวได้มี 6 ประการ คือ 1) มีความคิดเชิงวิเคราะห์ เป็นบุคคลที่มีความสุขในการแก้ปัญหา วางแผนอย่างระมัดระวัง และทำงานละเอียดจริงจัง 2) มีทักษะทางสังคม เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับคนอื่นได้ง่าย เป็นบุคคลที่มีชีวิตชีวา เพลิดเพลินในการเข้าสังคม 3) มีความมั่นคงทางอารมณ์ เป็นบุคคลที่ไม่ปล่อยอารมณ์ให้เกิดความวิตกกังวลจนเกินไป

สามารถผ่อนคลายความตึงเครียด มองชีวิตในสภาพความเป็นจริงมากกว่าเพ้อฝัน 4) มีความเชื่อมั่นเป็นบุคคลที่เห็นคุณค่าในการตัดสินใจของตนเองปรับตัวได้ง่ายในสถานการณ์ใหม่ หรือสถานการณ์ที่ยากลำบาก พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัจจุบัน และอนาคตด้วยดี 5) ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เป็นบุคคลที่มีความอดทน มองโลกในแง่ดี ไม่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นมากเกินไป และ 6) ความพึงพอใจในบ้าน เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี พึงพอใจในสภาพของบ้าน ได้รับการยกย่องและเข้าใจจากทางบ้าน

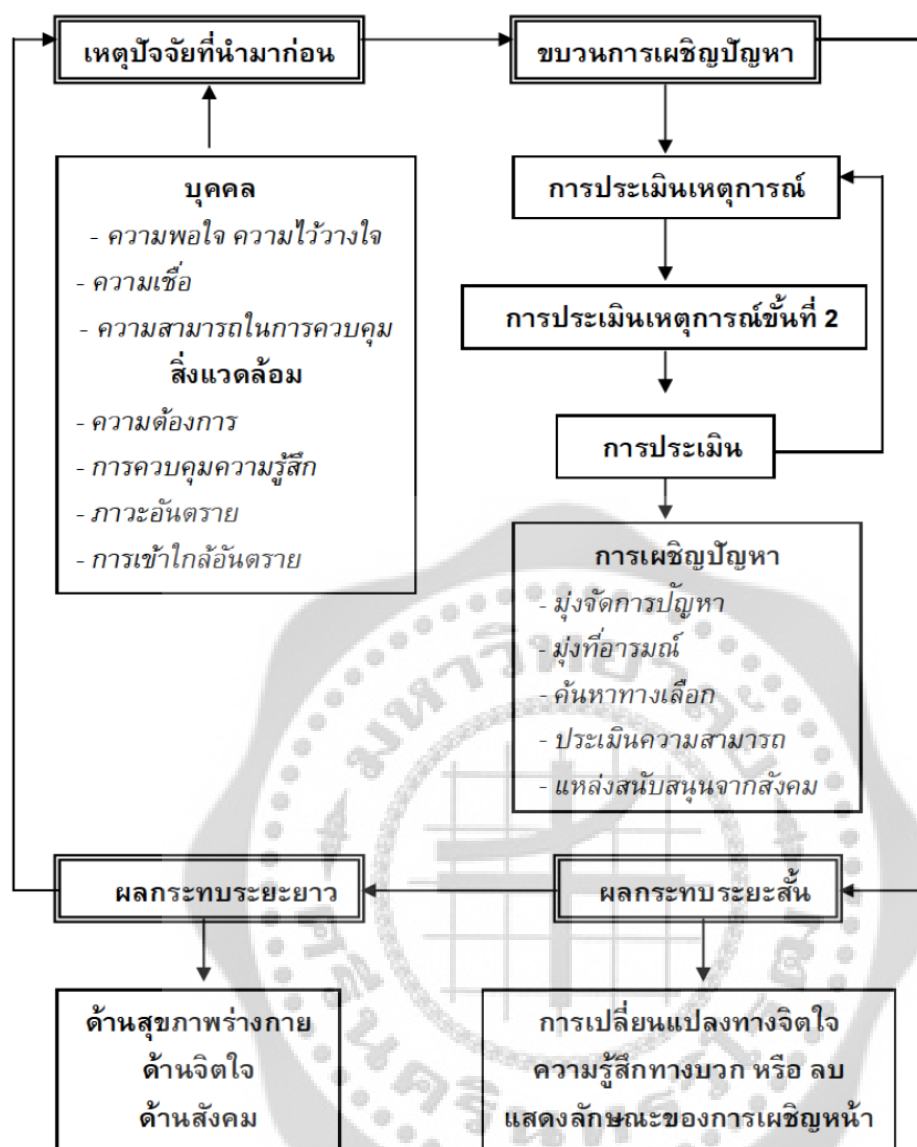
ส่วนผลลัพธ์ของการปรับตัว ลาซารัสและโฟลค์แมน (จิตมณี ก้างอนตา. 2539: 22-24 อ้างอิงจาก Lazarus; & Folkman. 1984: 181-225) มองผลของการประเมินตัดสิน (Appraisal) และเผชิญกับความเครียด (Coping) ต่อผลลัพธ์ของการปรับตัวใน 3 ด้าน คือ

1) การทำหน้าที่ทางสังคม (Social Functional) หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติตามบทบาทของแต่ละบุคคล และความพึงพอใจสัมพันธภาพระหว่างบุคคล รวมไปถึงทักษะที่จำเป็นในการดำรงบทบาทและสัมพันธภาพทางสังคม โดยส่วนใหญ่จะการใช้การประเมินสถานการณ์ และเผชิญความเครียด หรือจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันของบุคคลเป็นตัวกำหนดว่าสามารถเผชิญกับความเครียดได้หรือไม่

2) ขวัญและกำลังใจ (Morale) คือ ความพอใจในการกระทำของตนเองและการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นผลระยะยาว และระยะสั้น เช่น อารมณ์ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ที่เผชิญ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์หรือสิ่งที่มากระทบ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงการประเมินสถานการณ์ว่าบรรลุเป้าหมายได้เพียงใด

3) สุขภาพ (Somatic Health) คือ การประเมินตัดสินและเผชิญความเครียดที่มีผลต่อสุขภาพ สุขภาพร่างกาย ขาดความสนใจ หรือขาดความเอาใจใส่ดูแลสุขภาพตนเอง ทำให้ระบบร่างกายผิดปกติ

นอกจากนี้ ลาซารัสและโฟลค์แมน (วรกร ทรัพย์วิระปกรณ์. 2553: 57; อ้างอิงจาก Lazarus; & Folkman. 1984: 305) ได้แสดงรูปแบบกระบวนการของความเครียด การเผชิญปัญหา และการปรับตัว ตามทฤษฎีความเครียด ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 รูปแบบกระบวนการความเครียดตามทฤษฎีความเครียดของลาซารัส และฟอล์คแมน

ที่มา: วรากร ทรัพย์วิระพรรณ. 2553: 57; อ้างอิงจาก Lazarus. 1966; Lazarus; & Folkman. 1984)

จากการศึกษาในบทนำจะเห็นว่าแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมหลายคนมีความเครียด หลายคนไม่มีทางออก วิตกกังวล เก็บตัวอยู่คนเดียว ไม่กล้าเปิดเผยปัญหาดังกล่าวให้สังคมทราบ ทำให้ไม่มีผู้ช่วยให้คำปรึกษา วัยรุ่นหลายคนตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์ซึ่งเป็นผลเสียต่อตนเองและเด็กในครรภ์ แต่หากวัยรุ่นเหล่านี้ได้รับคำปรึกษามีคนแนะนำช่วยเหลือหาทางออกที่เหมาะสมให้ จะทำให้พวกเขามีกำลังใจที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น กล้าเผชิญกับความจริง ซึ่งจะทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของวัยรุ่นเหล่านี้ดีขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดกระบวนการปรับตัวตามทฤษฎีความเครียดของลาซารัสมา การอธิบายกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง เพื่อให้สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของที่ 1 และ 2 ได้อย่างชัดเจนและครบถ้วน

3. ลักษณะของการปรับตัว

กันยา สุวรรณแสง (กันยา สุวรรณแสง. 2533: 65) สรุปสาเหตุที่ก่อให้เกิดการปรับตัว คือ

1) แรงขับและความต้องการ (Drive and Needs) คำจำเป็นและความต้องการพื้นฐาน เช่น ความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ความต้องการนี้ทำให้เกิดแรงขับ (Drive) ถ้าเกิดอุปสรรค ขัดขวางความต้องการไม่สามารถหามาบำบัดความอยากได้ ร่างกายจะแสดงพฤติกรรมมาในรูปแบบ ต่างๆ เพื่อให้หลุดจากความกระวนกระวายอันเนื่องมาจากความยาก พฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อ คลายความทรมานทรมานนี้เรียกว่า การปรับตัว

2) แรงกระตุ้นทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วทำให้คนมีปัญหาใน การปรับตัวให้ทันตามภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ความเป็นอยู่ ความเจริญทางด้านวัตถุ ต่าง ก็กระตุ้นให้มนุษย์วิ่งตามตลอดเวลา มีปัญหาทำให้เกิดตลอด หากแก้ได้ก็มีสุข ถ้าแก้ไม่ได้ก็เกิดความ ขี้บ่นขี้ใจ กระวนกระวายใจ จึงต้องหาทางปรับตัวด้วยวิธีต่างๆ

3) เจตคติความสนใจ เมื่อชีวิตมีจุดหมายเปลี่ยนแปลงไป เราต้องปรับพฤติกรรมตาม สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดการปรับตัว คือ ความเครียด (Stress) คนเราจะมี ความเครียดเมื่อมี อุปสรรคไม่สามารถได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ หากความเครียดอยู่ในระดับต่ำก็ย่อมไม่มีปัญหาในการ ปรับตัว (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2533: 641)

ทินดอลล์ (Tindall. 1959: 76) กล่าวถึง บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี ไว้ดังนี้

1) รักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของบุคลิกภาพ โดยมีความสามารถผสมผสานความ ต้องการของตนกับพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความต้องการนั้น โดยที่พฤติกรรมดังกล่าวต้อง เข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม

2) ประพฤติปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม

3) ปรับตัวเข้ากับสภาพความเป็นจริง

4) มีความมั่นคงทางอารมณ์ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้

5) มีวุฒิภาวะ

6) มองสังคมในแง่ดี และช่วยเหลือสังคมเสมอ

สอดคล้องกับการศึกษาของนิภา นิธยาน (2530: 155-157) ได้กล่าวถึงลักษณะของ เด็กวัยรุ่นที่ปรับตัวได้ดีและมีสุขภาพจิตดี ว่ามีลักษณะดังนี้

1) มีความเชื่อมั่นและความรู้สึกมั่นคง เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเองอย่างเต็มที่ มีความภาคภูมิใจในตัวเอง ไม่มีปมด้อย ไม่กลัวเกรงตำแหน่งความยิ่งใหญ่ หรือการก้าวร้าวระราน ของผู้ใดก็ตาม ในขณะที่เดียวกันก็รู้จักยอมรับความสามารถและความสำเร็จของผู้อื่นที่เหนือกว่าตน มี

ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยความจริงใจ การวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นเท่าที่มีในบางครั้งก็ทำไปด้วยความยุติธรรมโดยไม่มีเจตนาที่จะทำลายผู้อื่นเพื่อยกตนเอง มีความกล้าที่จะเผชิญชีวิต แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นในบางขณะก็ไม่ท้อแท้ใจกล้าที่จะต่อสู้เต็มกำลังความสามารถ

2) มีลักษณะอบอุ่นเป็นมิตร รักใคร่ผู้อื่นและได้รับความรักตอบแทน มีลักษณะนิสัยน่ารักเมตตากรุณาต่อผู้อื่นด้วยน้ำใสใจจริง มีใจเพื่อหวังผลตอบแทน จิตใจไม่โหดร้ายเห็นแก่ตัว แต่รู้จักเกรงใจและคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น

3) มีความรู้สึกตระหนักในคุณค่าของภาระหน้าที่ที่ปฏิบัติ รู้จักใช้ความสามารถและสติปัญญาอย่างเต็มที่ในการศึกษาเล่าเรียน และในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เข้าร่วมชุมนุมต่างๆ ของโรงเรียนด้วยความสนุกและสนใจ ขณะอยู่บ้านก็ช่วยเหลืองานบ้านเท่าที่จะทำได้ การดำเนินชีวิตแต่ละวันเป็นไปอย่างมีคุณค่าและไม่เบื่อหน่าย

4) พร้อมทั้งจะรับประสบการณ์ใหม่ๆ สนใจกิจกรรมรอบตัว และมีความสุขในสิ่งต่างๆ ตามความถนัดและความสนใจ

5) รู้จักรักษานาม譽และสุขภาพร่างกายสม่ำเสมอ

6) มีความกล้าที่จะเผชิญความจริงในชีวิต ไม่พยายามหลบหนีปัญหาต่างๆ ที่จะนำความทุกข์ในและความผิดหวังมาให้ ตลอดจนกล้าที่จะเผชิญความจริงเกี่ยวกับสภาพของตนเองที่นำความทุกข์ใจมาให้

7) มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง ไม่ท้อแท้และหวาดหวั่น พร้อมทั้งจะแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเต็มกำลังความสามารถและไม่ว่าจะเผชิญต่อความขัดแย้งมากเพียงไรก็ตามก็ยังสามารถคงไว้ซึ่งบุคลิกภาพที่น่านับถือ

8) มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางครอบครัวและสังคมได้ง่าย

9) มีอารมณ์ซึ่งช่วยส่งเสริมแทนที่จะขัดขวางสวัสดิภาพของชีวิต ไม่มีอารมณ์กลัวหรือโกรธในบางครั้ง แต่รู้จักที่จะยับยั้งและควบคุมอารมณ์ได้ มีอารมณ์รักใคร่เป็นมิตรกับเพศตรงข้ามได้ด้วยดีปราศจากนิสัยในทางจิตที่กระเทือนบุคลิกภาพ ไม่หลงโทษตัวเองเมื่อทำผิด แต่จะจดจำประสบการณ์ไว้เป็นบทเรียนที่มีค่า ไม่หวาดระแวงสงสัยในผู้อื่น ไม่หุ่หม่หม่ในเรื่องเล็กน้อยไร้สาระ ไม่เคร่งเครียดวิตกกังวลเกินกว่าเหตุ

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ลักษณะของการปรับตัวได้ดี คือ การที่บุคคลมีความมั่นใจตระหนักรู้ตัวตนเอง และพร้อมที่จะเผชิญปัญหา แก้ปัญหาอย่างมีสติ รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดี และมีความสุขกับประสบการณ์ใหม่ๆ ในชีวิต ดำเนินชีวิตต่อไปโดยไม่ทอดทิ้งอย่างใดก็ตามการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ดังนั้นการศึกษาเรื่องการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรอาจจะทำให้พบลักษณะที่เฉพาะเจาะจง หรืออาจมีเงื่อนไขที่แตกต่างจากกระบวนการปรับตัวโดยทั่วไป ดังนั้นการศึกษาเรื่องการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องศึกษาและนำมาเป็นแนวทางในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้

ส่วนที่ 3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยมีผู้ให้ความหมายดังนี้ ดวงเดือน พันธมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วรินทร์านนท์ (2528: 69) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีปฏิบัติของมารดาของเด็กก่อนวัยเรียนที่ส่งเสริมและสนองความต้องการที่จำเป็นของเด็กทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่วนรติชน พริยสัถ์ (2543: 60-61) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็น 2 ส่วน คือ การอบรมและการเลี้ยงดู การอบรม หมายถึง การแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ให้แนวคิด แนวปฏิบัติถ่ายทอดบุคลิกภาพ ค่านิยม ตลอดจนการทำตัวเป็นตัวอย่างในเรื่องต่าง ๆ ให้เด็กมีนิสัยที่พึงประสงค์ การเลี้ยงดู หมายถึง การดูแลในเรื่องอาหาร ดูแลสุขภาพ ดูแลความเป็นอยู่ เพื่อสนองความต้องการของเด็ก เลี้ยงดูส่งเสริมให้เด็กได้มีการพัฒนาทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตามวัยอันเหมาะสม สอดคล้องกับทัตตาวา ลิ้มพะสุต (2546: 9) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า คือ การดูแลแนะนำสั่งสอน อบรมฝึกฝนให้เด็กมีสุขภาพดี อารมณ์แจ่มใสมีความรับผิดชอบ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งการอบรมและการเลี้ยงดูนี้ ต้องกระทำควบคู่กัน จึงจะได้ผลสมบูรณ์ โดยพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่าง โดยจูไรรัตน์ แสนพงษ์ (2547: 10) ได้ให้ความหมายรวมไปถึงการคุ้มครองเด็กด้วยว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่บิดามารดา หรือผู้เลี้ยงอบรมสั่งสอน ปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง สอนความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เด็กได้ดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ส่วนการให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูในต่างประเทศนั้น มุสเซน คองเกอร์ และโคแกน (Mussen, Conger; & Kogan. 1990: 206) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นขบวนการแรกๆ ที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้มาตรฐาน ค่านิยม และพฤติกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมและวัฒนธรรม ในระยะต้นของชีวิต พ่อ แม่ เป็นตัวแทนแรกของการอบรมเลี้ยงดูเป็นตัวแทนของพฤติกรรม แสดงการยอมรับและให้ความอบอุ่นแก่เด็ก มีการจำกัดขอบเขตหรือให้อิสระและลงโทษเมื่อมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และพบว่ารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็ก โดยเฉพาะในช่วง 2 ปีแรกของชีวิต การได้รับการยอมรับจะส่งผลให้เด็กมีภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเองในทางบวก การอบรมเลี้ยงดูจึงหมายถึงการแนะนำสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กเลี้ยงดูส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการครบทุกด้าน สอดคล้องกับการให้ความหมายของ ซาปิโร (Shapiro. 1997: 49) ที่ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูว่าเป็นวิธีการที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กหรือบุตร โดยการให้คำแนะนำสั่งสอนให้ความช่วยเหลือ ให้ความรักคุ้มครอง ให้อบอุ่น และตอบสนองความต้องการให้ทั้งทางกายและจิตใจกับเด็ก

2. ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู การที่จะอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาให้เด็กเจริญเติบโต

เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคมนั้น บุคคลแรกๆ ที่ให้การเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด คือ พ่อ แม่ บทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูก คือ การให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ตั้งแต่แรกเกิดนั้นจะช่วยให้เด็กเติบโตทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม ได้อย่างเต็มที่ อัมไพพรรณ ปัญญาโรจน์ (2545: 16)

กล่าวว่าเด็กที่ได้รับการยอมรับ การเลี้ยงดูที่ดีจากพ่อแม่ หรือ พ่อแม่มีความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของเด็ก สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กให้เหมาะสมตามวัย และสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ตามความเหมาะสมย่อมจะทำให้เด็กเติบโตขึ้นด้วยความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพ ความรู้สึกนึกคิดที่ดี เช่นเดียวกับบวรารณ รักวิชัย (2540: 19) ที่กล่าวว่าในการอบรมเลี้ยงดูให้มีประสิทธิภาพและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้น การปฏิบัติตนของพ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และวิธีการปฏิบัติที่จะช่วยให้การพัฒนาเด็กให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสมพ่อแม่ควรปฏิบัติ ดังนี้ 1) ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูลูก ในเด็กอายุ 3-6 ปี จะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบพ่อแม่หรือบุคคลที่เรารัก ดังนั้น พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกเพื่อให้เด็กเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจน 2) รู้จิตวิทยาการอบรมเลี้ยงดูลูก การอบรมเลี้ยงดูนั้นอย่างน้อยที่สุดพ่อแม่จะต้องรู้ถึงพัฒนาการขั้นต่าง ๆ ของเด็กแต่ละวัย ส่วนดวงเดือน มูลกลาง (2546: 7) ได้เน้นถึงความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุด ตามแนวคิดของฟรอยด์ (Freud) โดยกล่าวว่า ในช่วง 1-5 ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงสำคัญที่เด็กจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมากโดยการเลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ส่วนสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2552: ออนไลน์) ที่กล่าวถึงสิ่งสำคัญที่พ่อแม่ควรปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ 1. ศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูก 2. ให้เวลาและดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิด พ่อแม่ต้องให้เวลาและเอาใจใส่ลูกๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างกัน เพราะความมั่นคงทางใจมีความสำคัญมากต่อชีวิตจิตใจของลูก 3. อบรมสั่งสอนพร้อมกับการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก 4. อบรมสั่งสอนผ่านกิจวัตรประจำวัน 5. ฝึกให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเองอย่างเหมาะสมตามวัย 6. สร้างแรงจูงใจที่ดีอย่างสม่ำเสมอ

จากความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูที่กล่าวมาข้างต้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพ ความรู้สึกนึกคิดที่ดี

3. รูปแบบของการอบรมเลี้ยงดู มีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและได้เสนอรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูไว้หลายท่าน ซึ่งจากการศึกษาวิจัย พบว่า ที่มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้ ชาฟีโล (Shapiro. 1997: 58) ได้เสนอรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 แบบและมีรูปแบบที่สอดคล้องกับนักจิตวิทยาท่านอื่น ๆ คือ 1) การเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจ ตั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่เข้มงวดและเผด็จการ มีความคาดหวังในตัวบุตรสูง บุตรเกิดความกดดันมีลักษณะไม่ไว้วางใจใคร เป็นผลให้บุตรมองโลกในแง่ร้ายมีแต่การตำหนิและวิพากษ์วิจารณ์ ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ 2) การเลี้ยงดูแบบตามใจ คือการที่บิดามารดาเลี้ยงดูโดยทะนุถนอมจนเกินเหตุ บุตรจะกลายเป็นบุคคลเอาแต่ใจตัวเอง ก้าวร้าว ยึดความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลางของความสนใจ มีอารมณ์อ่อนไหวง่ายขาดความมั่นคงทางอารมณ์ 3) การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล เป็นการเลี้ยงดูที่บิดามารดารู้จักความพอดี ยึดหยุ่น ไม่เข้มงวดจนเด็กขาดศักยภาพในตนเองหรือปล่อยจนเสียเด็ก ให้คำแนะนำเมื่อบุตรมีปัญหาแต่ไม่ควบคุมหรือออกคำสั่ง เมื่อบุตรทำความผิดจะชี้แจงและให้เหตุผล บุตรจะเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

ดีใช้ความคิด อย่างมีเหตุผล มีความมั่นคงทางอารมณ์หนักแน่น ควบคุมอารมณ์และปรับตัวได้ดี สอดคล้องกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กของ ซีเกลแมน (Seigelman, 1965: 265) ที่แบ่งการอบรมเลี้ยงดูได้ 3 รูปแบบ คือ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ และ 3) การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังกับเด็ก ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูตามแบบสังคมไทย ซึ่งการแบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูมีความคล้ายคลึงกับต่างประเทศ ดังการแบ่งการอบรมเลี้ยงดูของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วรินทร์านนท์ (2528: 3 -15) แบ่งการอบรมเลี้ยงดูตามแบบสังคมไทย ออกเป็น 5 แบบ ได้แก่ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การที่บิดา มารดาปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ทุกซอกทุกซอของบุตรมาก การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้เป็นการให้ในสิ่งที่เด็กต้องการ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะให้ความสำคัญต่อบิดา มารดา ยอมรับการอบรมสั่งสอนต่าง ๆ 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง บิดา มารดา อธิบายเหตุผลแก่เด็กในขณะที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการกระทำของบุตรหรือลงโทษบุตร มีการให้รางวัลหรือลงโทษอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าปฏิบัติต่อบุตรตามอารมณ์ 3) การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตหรือทางกาย หมายถึง การที่บิดา มารดาใช้วิธีการลงโทษทางกายหรือทางจิตกับเด็ก การลงโทษทางกายจะเป็นวิธีปรับพฤติกรรมที่บิดา มารดาใช้อย่างจริงจัง ใช้น้ำหนักหรือบ่อยกว่าการให้รางวัล การลงโทษทางกายมีประโยชน์น้อย ยับยั้งพฤติกรรมได้ชั่วคราว ทำให้เด็กก้าวร้าว รังแก ข่มเหงผู้อื่น ส่วนการลงโทษทางจิตจะช่วยส่งเสริมจริยธรรมของเด็ก 4) การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การที่บิดา มารดาออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติ แล้วคอยตรวจตราใกล้ชิดว่าทำตามที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ทำตามจะลงโทษเด็ก ถ้าควบคุมน้อยลง จะปล่อยให้เด็กคิดและตัดสินใจเองว่าควรทำหรือไม่ เปิดโอกาสให้เด็กเป็นตัวของตัวเองบ่อยครั้ง 5) การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเร็ว หมายถึง การที่บิดา มารดาเปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันภายใต้การแนะนำและฝึกฝนจากบิดา มารดาหรือผู้เลี้ยงดู ช่วยให้เด็กช่วยตนเองเร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานเกินไป การอบรมเลี้ยงดูเด็กจะให้บรรลุผลตามความคาดหวังของพ่อแม่เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพถ้าผู้เลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด ทั้งนี้เพราะการดำเนินชีวิตของแต่ละคน แต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน ดังนั้นแต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงลูกที่เหมาะสมต่างกัน จากการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามวิถีไทย (แหม่มณีนันทนา; และคณะ. 2535: 9-20; อ้างอิงจาก สมุน อมรวิวัฒน์; และคณะ. 2534) สามารถประมวลรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ 10 รูปแบบ คือ 1. การให้อิสระเชิงควบคุม หมายถึง การให้อิสระในการตัดสินใจของเด็ก โดยผู้ใหญ่อยู่ห่างๆ เพื่อความปลอดภัย 2. การควบคุมเชิงละเลย คือ ผู้ใหญ่จะคอยควบคุมให้เด็กทำกิจวัตรประจำวัน โดยเด็กอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ แต่การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่คงเส้นคงวาชั้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่ 3. การยอมรับแบบไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรม อย่างเรื่องของการสัมผัสเมื่อเด็กโตขึ้น ผู้ใหญ่จะไม่ค่อยกอดหรือสัมผัสเด็กเหมือนก่อนเปลี่ยนมาเป็นการกระทำและคำพูดแทน เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ผู้ใหญ่จะไม่กล่าวชมเชย แต่เมื่อเด็กทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมผู้ใหญ่จะว่ากล่าวตักเตือน 4. การเป็นแบบอย่าง เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ทั้งทางบวกทางลบ 5. การให้เด็กมีความสัมพันธ์

กับสภาพแวดล้อมเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เด็กจะได้รับประสบการณ์จากสิ่งที่ไม่พบเห็นไม่มีแบบแผน ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้ใหญ่ 6. การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมาก และแสดงเหตุผลน้อย โดยการบอก การตอบคำถาม การออกคำสั่ง การห้าม การตักเตือน การหลอก การขู่ และดุด่า วิธีการพูดของผู้ใหญ่จะมีการชี้แจงเหตุผลน้อย ส่วนใหญ่ให้เด็กตอบสนองด้วยการนิ่งเฉยหรือถอยหนี 7. การใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู เป็นการอบรมเลี้ยงดูตามอารมณ์ของผู้ใหญ่ หากอารมณ์ดีการให้รางวัลจะมาก หากอารมณ์ไม่ดีจะใช้การลงโทษมาก อำนาจในการอบรมเลี้ยงดูขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่เป็นหลัก โดยเด็กเล็กจะได้รับการลงโทษน้อยกว่าเด็กโต 8. การไม่คงเส้นคงวาของผู้ใหญ่ การแสดงออกทางอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าอารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่ง ถ้าอารมณ์ไม่ดีจะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง 9. การมีผู้ดูแลเด็กหลายคน เนื่องจากครอบครัวไทยในชนบทยังมีรูปแบบเป็นครอบครัวขยายที่มีเครือญาติช่วยดูแลเด็กด้วย 10. พ่อแม่ตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ เช่น การสัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับเด็กเล็กๆ การสัมผัสทางกายจะน้อยลงเมื่อเด็กโตขึ้น โดยเปลี่ยนเป็นคำพูดและแสดงความสนใจ ห่วงใยแทน เมื่อเด็กโตขึ้นพ่อแม่จะใช้การลงโทษทางกาย โดยอาจใช้เหตุผลร่วมด้วย หรือไม่มีเหตุผลเลย ส่วนเด็กหญิงพ่อแม่จะสอนให้ระมัดระวังกิจกรรมการยาตรา ผีกลัวงานบ้าน ในขณะที่เด็กชาย จะได้รับการปลุกฝังให้ทำตัวเป็นผู้ที่เข้มแข็งอดทน รับผิดชอบครอบครัว เป็นต้น รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรเหล่านี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย บางรูปแบบไม่ควรนำมาใช้เพราะจะทำให้เกิดผลเสียต่อเด็กในระยะยาว

การศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็นการศึกษาเพื่อนำมาอธิบายพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง เพื่อให้ทราบถึงเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นแต่ละราย ทั้งนี้ยังสามารถนำมาอธิบายการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้ว เพื่อให้เป็นแนวทางแก่แม่วัยรุ่นรายอื่นให้สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ การศึกษานี้จึงส่งผลทั้งต่อแม่วัยรุ่นที่มีแนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่ดี และส่งผลต่อบุตรของแม่วัยรุ่นที่ได้รับการเลี้ยงดูตามรูปแบบที่ดี และเหมาะสมอีกด้วย

ส่วนที่ 4 แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว

ความหมายของปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวต่อกัน ด้วยการใช้สัญลักษณ์ที่ครอบครัวเข้าใจร่วมกัน องค์ประกอบของปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ การแสดงพฤติกรรมของบุคคลเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ 1) ตัวตน (Self) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคน มนุษย์จะรับรู้และเรียนรู้ตลอดจนพัฒนาความเป็นตัวตนจากกระบวนการอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ 2) การอบรมขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดเจตคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมจากครอบครัวไปสู่ลูกหลาน โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และสิ่งต่างๆรอบตัว ทำให้เกิดการสื่อความหมายเพื่อความเข้าใจร่วมกัน 3) บทบาท (Role)

หมายถึง กลุ่มของพฤติกรรมที่แสดงออกตามบรรทัดฐาน หรือความคาดหวังของสังคม รวมทั้งตามสถานภาพของบุคคลนั้นๆ ตำแหน่ง หรือสถานภาพทางสังคมของบุคคลเป็นตัวกำหนดบทบาท หรือพฤติกรรมที่บุคคลจะแสดงออกตามบทบาท แนวคิดของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของคอบบ์ เป็นแนวคิดที่มีความแพร่หลายและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ผู้นำแนวคิดนี้ เป็นนักปรัชญาและนักสังคมวิทยาหลายคนสำหรับแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของคอบบ์ มุ่งความสนใจไปที่กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว โดยมองว่าครอบครัวเป็นแหล่งหล่อหลอมบุคลิกภาพของสมาชิกในครอบครัวผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว และพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการคิด และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ความรู้สึกของบุคคลขึ้นอยู่กับความหมายที่แสดงออกถึงพฤติกรรมมนุษย์ โดยทั่วไปจะแปลความหมายผ่านกระบวนการคิดปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น มนุษย์แต่ละคนจะพัฒนาการให้ความหมายของสถานการณ์ต่างๆ ผ่านการยืนยันความหมายจากการกระทำผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า การติดต่อสื่อสารมีความสำคัญมาก เมื่อมองในแง่การปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารความหมายระหว่างบุคคลส่วนใหญ่เป็นผลของการใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน ทั้งที่เป็นตัวอักษร (คำ) และที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (การแสดงกริยาท่าทางหรือความรู้สึก) แนวคิดการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เน้นว่าการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self perception) และการรับรู้เกี่ยวกับบทบาท (Role perception) ในสถานการณ์ทางสังคมหนึ่งๆ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การรับรู้เกี่ยวกับบทบาทในแง่ที่บุคคลยึดหลัก หรือแบบอย่างของกลุ่มหรือบุคคลมาใช้ในแนวทางในการแสดงพฤติกรรม ลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามระดับความสัมพันธ์ของสามีภรรยาในแต่ละครอบครัว ซึ่งนักสังคมวิทยาได้แบ่งไว้เป็น 5 แบบ คือ การแข่งขัน (Competition) ความร่วมมือ (Cooperation) การขัดแย้ง (Conflict) การสมานลักษณะ (Accommodation) และการผสมผสาน (Assimilation)

ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว โดยพิจารณาจากการกระทำระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว ผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งอาศัยสัญลักษณ์และการแปลความหมายจากการรับรู้ของแต่ละฝ่ายเป็นพื้นฐาน ดังนั้นหากมารดา มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมเด็กจะรับรู้และเกิดพฤติกรรมเลียนแบบได้ นอกจากนี้ แนวคิดสังคมวิทยาเป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษากระบวนการปฏิสังสรรค์ แนวคิดนี้มองว่าการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมนี้จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา (Munn; & Fernald ; & Fernald. 1969; Watson; & Linggren. 1979)

โดยสรุปปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของคอบบ์สามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวได้ ผ่านการติดต่อสื่อสารและการขัดเกลาทางสังคม การถ่ายทอดทางสังคมทำให้สมาชิกในครอบครัวตีความจากคำหรือท่าทางที่สมาชิกในครอบครัวสื่อถึงกัน ในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยววัยเยาว์ก็เช่นกัน ผู้วิจัยเห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรต้องผ่านการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์

ของครอบครัวอย่างเลียงไม่ได้ ผลของการอบรมเลี้ยงดูบุตรก็คือผลจากการที่สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมเป็นแบบอย่างให้กับบุตรและผ่านการสื่อสารการตีความที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งทางคำนิยม เจตคติ แรงจูงใจ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2. จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก

ที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กมาแล้ว ในส่วนของรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูนั้นจะเป็นการศึกษาที่เน้นไปที่รูปแบบของผู้ที่เลี้ยงดูเล็ก เช่น ใช้รูปแบบอะไรในการเลี้ยงดู แต่ในส่วนของจิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็กนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องศึกษา เพราะเนื้อหาจะเน้นไปที่การเลี้ยงดูตามที่เด็กควรได้รับ หรือมองว่าเด็กมีความต้องการด้านไหน และควรได้รับการเลี้ยงดูอย่างไรเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กในวัยนั้นๆ

จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็กเริ่มจากการการอธิบายการเจริญเติบโตและการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์นั้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ สิ่งจำเป็นสำหรับร่างกาย (physical needs) และสิ่งจำเป็นสำหรับจิตใจ (psychological needs) ที่จะทำให้อายุยืนยาวอยู่อย่างปกติสุข สามารถเป็นคนที่มีคุณภาพ คือ สามารถประกอบการทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมได้ ถ้าเด็กได้รับแต่สิ่งจำเป็นสำหรับร่างกายอย่างครบถ้วน แต่ขาดสิ่งจำเป็นสำหรับจิตใจ เด็กอาจมีรูปร่างสมส่วนเจริญเติบโตตามเกณฑ์ แต่อาจมีอาการหงอยเหงา ไม่ร่าเริงเหมือนเด็กในวัยเดียวกัน เด็กบางคนอาจส่งผลให้ไม่สามารถรับผิดชอบได้ตามวัย เช่น ไม่สามารถเรียนหนังสือได้ ดังนั้นการเจริญเติบโตของเด็กจำเป็นต้องได้รับสิ่งจำเป็นทั้งทางร่างกาย และจิตใจควบคู่กันไป ผู้เลี้ยงดูควรรู้ว่าเด็กอายุเท่าใด ต้องให้แบบไหน อาหารเสริมอะไร ต้องรับฉีดวัคซีนอะไรบ้าง มีลักษณะนิสัยตามธรรมชาติอย่างไร และเด็กต้องการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจอย่างไรถึงจะเหมาะสม และมีพัฒนาการที่ดีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

1. ความต้องการด้านจิตใจของเด็ก ความต้องการด้านจิตใจจะแตกต่างกันตามวัยของเด็ก แต่สิ่งที่มีความจำเป็น และเป็นที่ต้องการสำหรับเด็กทุกคน คือ

1) ความรักความอบอุ่น เด็กต้องการความรักจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู อยากรู้สึกว่าเป็นที่รัก เป็นที่ต้องการ และมีค่าสำหรับพ่อแม่ เด็กต้องการการยอมรับ ไม่ต้องการรู้สึกว่าเป็นคนในครอบครัวนั้นรังเกียจ และไม่ต้องการตน เด็กไม่ต้องการเป็นส่วนเกิน ผู้เลี้ยงดูไม่ควรทำให้เด็กรู้สึกว่าจำใจต้องเลี้ยงดูตน เพราะจะเป็นปมด้อยหรือน้อยเนื้อต่ำใจ ดังนั้นความคิด ความรู้สึก หรือท่าทีของผู้ใหญ่ พ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูมีอิทธิพลอย่างมากต่อจิตใจของเด็ก อย่างไรก็ตามการให้ความรักต้องให้ความรักอย่างเหมาะสม ไม่ใช่รักมากอย่างไม่มีขอบเขต เช่น ตามใจทุกอย่างโดยไม่มีเหตุผลจนทำให้กลายเป็นคนตามใจตัวเองตลอดเวลาไม่สามารถอดทนต่อภาวะที่คนปกติธรรมดาควรจะต้องทนได้ จนกลายเป็นข้อบกพร่องทางบุคลิกภาพไป

2) การกระตุ้นอย่างเหมาะสม การกระตุ้นพัฒนาการจะต้องกระตุ้นให้เหมาะสมตามวัยของเด็ก อย่างวัยทารกแรกเกิดต้องการการอุ้ม การสัมผัส การยิ้ม การพูดคุยเพื่อให้ได้ยินเสียง พอโตขึ้นก็ต้องการเพิ่มขึ้น เช่น การเล่น ของเล่นที่เหมาะสมกับวัยจะช่วยกระตุ้นได้ดี สำหรับเด็กใน

ขวบปีแรก เพื่อกระตุ้นการไต่ยืน การใช้สายตา ควรใช้ของเล่นที่เคลื่อนไหวได้ สีสดเห็นได้ชัด และมีเสียง พอโตขึ้นอีกเด็กจะต้องการการกระตุ้นกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ เช่น การใช้นิ้วมือ การใช้มือเท้า และอื่นๆ การกระตุ้นต่างๆ นี้ผลทางจิตใจที่ได้คือเด็กรู้สึกได้รับความรัก ความสนใจ และที่สำคัญ คือ ได้กระตุ้นความรู้สึกอยากรู้ อยากเห็น ความสนใจต่อสิ่งแวดล้อม ความรู้สึกสนุก ทำให้รู้สึกมีความมั่นใจ กล้าแสดงออกตามไปด้วย

3) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย (Security and protection) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของเด็กได้มาจากสิ่งแวดล้อมรอบข้าง โดยเฉพาะพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่ขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทกัน เด็กจะไม่รู้สึกกลัวว่าจะถูกทอดทิ้ง บ่อยครั้งที่พบว่าเด็กมีอาการทางกาย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง โดยไม่มีโรคทางกายเป็นเหตุแต่กลับสัมพันธ์กับเวลาเด็กเกิดรู้สึกเครียด และกลัวเมื่อมีการทะเลาะกันทำร้ายร่างกายกัน หรือกำลังจะหย่าร้างกันนอกจากนั้นเด็กก็ยังต้องการความรู้สึกว่าผู้ใหญ่สามารถปกป้องตนได้ ไม่ปล่อยให้เกิดอันตรายกับตน เด็กควรได้รับการปกป้องจากอันตรายทางกาย เช่น เด็กควรได้รับการปกป้องไม่ให้ความกระทบกระเทือนใจอย่างรุนแรง (Psychic trauma) เช่น ภาพที่ทำให้รู้สึกสยดสยอง ทำให้รู้สึกกลัว ภาพเกี่ยวกับทางเพศที่ไม่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และควรเตรียมตัวเตรียมใจให้เด็กสำหรับเหตุการณ์สำคัญๆ เช่น การมีน้องใหม่ การผ่าตัด เป็นต้น

4) คำแนะนำและการสนับสนุน (Guidance and support) เด็กต้องการคำแนะนำหรือคำชี้แนะจากผู้ใหญ่ว่าอะไรเป็นอะไร เช่น บทบาทที่เหมาะสมตามเพศของตน การปฏิบัติตัวในสังคม ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ และควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ที่เห็นเหมาะสม เช่น กิจกรรมที่เด็กต้องการจะทำ อาจช่วยด้านการเงินหรือช่วยหาอุปกรณ์ ช่วยให้มีความคิด

5) ความสม่ำเสมอ และการมีขอบเขต (Consistency and limits) ทั้ง 3 อย่างมีความสำคัญที่จะทำให้เด็กเรียนรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรทำได้หรือไม่ได้ ไม่สับสนทั้งความคิดและการปฏิบัติ กฎเกณฑ์ที่ใช้ควรมีเหตุผลและมีการปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ใหญ่บางคนไม่แน่ใจว่าอะไรควรจะห้ามเด็ก อะไรไม่ควรห้าม กลัวจะตามใจมากเกินไป หรือเข้มงวดเกินไปก็ให้ถือหลักง่ายๆ ว่ามี 3 อย่างที่เด็กทำไม่ได้แน่นอน คือ 1. การทำร้ายตัวเอง (รวมทั้งการเล่นที่เป็นอันตราย เช่น ของมีคม) 2. การทำร้ายผู้อื่น 3. การทำลายสิ่งของ

6) ให้โอกาสใช้พลังงานในทางสร้างสรรค์ วัยเด็กเป็นวัยที่มีกำลังงานในตัวเองมาก เด็กต้องได้รับโอกาสให้ใช้พลังงานไปในทางสร้างสรรค์ เช่น การเล่น การเล่นเกมกีฬาที่เหมาะสม ถ้าผู้ใหญ่ไม่เห็นความสำคัญข้อนี้และต้องการให้เด็กอยู่อย่างสงบเรียบร้อยเสมอ อาจทำให้กลายเป็นเด็กเก็บกด ไม่กล้าแสดงออก เชื่องซึมหรือเฉื่อยชา ไม่ร่าเริงแจ่มใส ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. การอบรมเด็ก (Discipline technique of children) เด็กอาจมีปัญหาวุฒิกรรมเกิดขึ้นได้ โดยผู้ใหญ่จะต้องหาวิธีการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้น และให้เด็กได้เรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสม และสามารถควบคุมตัวเองให้มีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับได้โดยไม่ต้องอาศัยผู้ใหญ่คอยควบคุมในเวลาต่อมา พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือพฤติกรรมที่เราไม่ต้องการในเด็กมักได้แก่

- การไม่เชื่อฟังเมื่อห้ามปราม เช่น การปีนป่ายไปบนที่สูง
- การไม่ยอมทำอะไรบางอย่างที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ทำ เช่น ทำการบ้าน เก็บของเล่น เข้าที่ทำงานที่ได้รับมอบหมาย

- พฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง เช่น ตีน้อง ใช้ถ้อยคำหยาบคาย การทำลายสิ่งของเมื่อโกรธหรือถูกขัดใจ

พฤติกรรมเหล่านี้พ่อแม่หลายคนไม่รู้จักรับการแก้ไขพฤติกรรมเหล่านี้อย่างถูกต้องเหมาะสม การจัดการพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กทำได้ดังนี้

1) การใช้เหตุผล (Reasoning) การให้เหตุผลอย่างตรงไปตรงมาซึ่งเด็กสามารถเข้าใจ มักจะสามารถแก้ไขพฤติกรรมได้ในเด็กยิ่งเล็กลงการให้เหตุผลต้องแบบง่าย สั้น ไม่พูดยืดเยื้อ เช่น มีดเล่นไม่ได้เพราะจะบาดมือหนู หนูไม่ปีนขึ้นที่สูงเดี๋ยวจะตกลงมาเจ็บ

2) การใช้ท่าทีที่หนักแน่นและจริงจัง (Firmness) เวลาที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กทำอะไรแล้วเด็กอิดเอื้อน ไม่ยอมทำ วิธีหนึ่งที่ได้ผลคือต้องพูดให้หนักแน่นและจริงจังว่าให้ทำเดี๋ยวนี้ อาจต้องใช้ท่าทีประกอบด้วย เช่น ลูกขึ้นจูงมือเด็กให้ไปทำสิ่งที่ต้องทำ

3) การใช้สิ่งทดแทน (Alternative response) เวลาห้ามไม่ให้เด็กทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ควรสอนเด็กไปด้วยว่าสิ่งไหนที่ทำแทนได้ เช่น เด็กเล่นของแหลมอยู่จะเอาจากมือเด็กก็ให้เอาของอื่นที่ น่าสนใจกว่ามาให้เด็กแทน ไม่ควรหยิบของแหลมจากมือเด็กเฉยๆ ซึ่งเด็กจะร้องอาละวาดต่อ หรือ เห็นเด็กขีดเขียนฝาผนังบ้านอยู่ห้ามไม่ให้ทำเพราะสกปรกบ้าน ก็ควรหากระดาษมาให้เด็กได้เขียนแทน เป็นต้น

4) การให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึก (Freedom to discuss ideas and feelings) ควรให้เด็กมีโอกาสพูดถึงความรู้สึกหรือความคิดเห็นอย่างอิสระ เช่น เด็กอาจต้องการตัดสินใจเองในการเลือกของใช้ส่วนตัวไม่ใช่แม่เลือกให้

5) การให้รางวัล (Positive reinforcement) เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นอีก ผู้ใหญ่ควรให้รางวัลสำหรับพฤติกรรมนั้น อาจเป็นการกล่าวชมด้วย วาจา แสดงกิริยาชื่นชมพอใจในพฤติกรรมนั้น เช่น โอบกอด ลูบหัว เป็นต้นการให้รางวัลเด็กอาจให้ได้อีกแบบคือ ให้เมื่อเด็กหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม (Omission training) เช่น กล่าวชมเชย หรือ ให้รางวัลแบบอื่นเมื่อลูกสองคนเล่นกันด้วยดีไม่ทะเลาะ ไม่ตีกันในช่วงตลอดสองวันที่ผ่านมา

6) การเลิกให้ความสนใจ (Ignoring) เป็นธรรมชาติของเด็กทุกคนที่ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น ฉะนั้นเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เราอาจใช้วิธีเลิกให้ความสนใจขณะที่เด็ก กำลังกระทำพฤติกรรมนั้น และให้ความสนใจหรือให้รางวัลกับเด็กที่มีพฤติกรรมที่เราต้องการแทน ตัวอย่าง เช่น ลูกคนหนึ่งกินอาหารดี อีกคนไม่ค่อยยอมกินเล่นไปเรื่อยๆ แม่ก็อาจชมคนที่กินอาหาร ดีแต่เฉยๆ ไม่แสดงความสนใจกับลูกคนที่ไม่ยอมกินแต่เขี่ยอาหารเล่นอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องดว่า

7) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ให้กับเด็ก (Positive model) ผู้ใหญ่โดยเฉพาะพ่อแม่ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์นั้นมาเรียนรู้ภายหลัง ไม่ใช่ถ่ายทอดตามพันธุกรรมอย่างที่หลายๆ คนเข้าใจ เด็กจะเอาอย่างผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิด โดยดูจากการกระทำของผู้ใหญ่มากกว่าการสั่งสอนด้วยวาจา เช่นพูดสอนว่าการพูดปดเป็นสิ่งไม่ดี ห้ามทำ แต่พอมีคนทีพ่อแม่ไม่ต้องการพบมาพบ ก็ใช้ลูกออกไปบอกว่า พ่อแม่ไม่อยู่บ้าน การกระทำแบบนี้ก็เท่ากับสอนลูกว่าที่จริงพูดปดได้

8) การลงโทษ (Punishment) โดยทั่วไปจะพยายามไม่ใช้การลงโทษ นอกจากวิธีอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ผล สิ่งสำคัญที่สุดคือเวลาใช้การลงโทษนี้ผู้ใช้ต้องไม่ใช่ด้วยอารมณ์โกรธ เกลียด ไม่ชอบเด็ก เพราะจะทำให้เด็กยิ่งต่อต้าน เวลาใช้ควรแสดงให้เด็กเห็นว่าเราต้องการเพียงหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเท่านั้นและพร้อมที่จะหยุดการลงโทษเมื่อเด็กคิดว่าสามารถควบคุมตัวเองให้ไม่ประพฤติ ไม่เหมาะสมอีก การลงโทษมีตั้งแต่เบาๆ จนไปถึงระดับที่รุนแรงขึ้น

จิตวิทยาการเลี้ยงดูและอบรมเด็กนั้นไม่ใช่ของยากจนเกินไป ขอเพียงแต่พ่อแม่ และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กมองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องรู้และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์เท่านั้น ก็จะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านกายและใจของเด็กได้มาก จึงหวังว่าการพยายามเผยแพร่ความรู้อันนี้จะเป็นประโยชน์ต่อไป

จากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรข้างต้น พอสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูบุตรมีรูปแบบหลากหลาย ผู้ปกครองใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน พฤติกรรมของบุตรก็จะแตกต่างกันด้วย โดยผู้วิจัยได้นำเอาการอบรมเลี้ยงดูบุตรของนางพาง ลัมสุวรรณ (2542: 1-6) มาใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น เนื่องจากกล่าวถึงความต้องการและการอบรมเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่วัยทารกได้อย่างชัดเจน

3. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดนี้เพื่อให้ทราบถึงบทบาท หน้าที่ของครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวที่แตกต่างกัน ดังนั้นการทำหน้าที่ของครอบครัวในลักษณะที่แตกต่างอาจส่งผลต่อเงื่อนไขการปรับตัวและกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวมาอธิบายครอบครัวของแม่วัยรุ่นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักด้วย

1. ลักษณะครอบครัว ครอบครัวนี้แบ่งครอบครัวตามลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (นิมิตศุรา แว; และวิยะดา รัตนสุวรรณ. 2548: 13-14)

1) ครอบครัวในลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) หมายถึง ครอบครัวมีคุณสมบัติมีชีวิตในฐานะที่เป็นหน่วยพื้นฐานของชีวิต นั่นคือ มีกิจกรรมการเปลี่ยนแปลง และการเคลื่อนไหวต่างๆ มีการเกิด การเติบโต การพัฒนาอย่างมีทิศทาง ซึ่งแต่ละครอบครัวต่างก็มีรายละเอียดบนหน้าประวัติศาสตร์ของตนเองโดยเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากครอบครัวอื่นๆ อย่างมากมาย

2) ครอบครัวยุคใหม่ที่เป็นระบบ (System) หมายถึง ครอบครัวเกิดจากการรวมตัวของบุคคลเข้าด้วยกันเกิดเป็นระบบใหม่ คือ ระบบครอบครัวซึ่งประกอบด้วยหลายระบบย่อยได้แก่ ระบบย่อยของบุคคล ของสามี ภรรยา ของพ่อแม่และพี่น้อง ภายในระบบย่อยจะบ่งบอกถึงตำแหน่งของสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งอื่น ๆ และระบบทั้งระบบมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของระบบรวมก็จะส่งผลกระทบต่อหน่วยย่อยแต่ละหน่วยเช่นกัน ดังนั้นการเข้าใจครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ก็ต้องพิจารณาสมาชิกแต่ละคน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกนั้นกับสมาชิกอื่นภายในครอบครัวด้วย ระบบครอบครัวจัดเป็นระบบกึ่งปิด ซึ่งให้เห็นว่า ครอบครัวไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่จะมีการเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลาครอบครัวจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บทบาทของสมาชิกครอบครัว จะได้รับผลกระทบจากระบบต่าง ๆ ภายในสังคม เช่น ระบบชุมชน ระบบโรงเรียน ระบบสถาบันศาสนา และอื่น ๆ

3) เป็นแหล่งรวมบุคลิกภาพที่มีการปฏิสัมพันธ์ (Interacting Personality) หมายถึง ครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า 1 คน มาอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความเชื่อมโยงของสภาพต่าง ๆ ที่สมาชิกเป็นอยู่ และกำลังกระทำอยู่ซึ่งแต่ละคนก็ยังมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ครอบครัวจึงได้รับผลกระทบจากสมาชิกทั้งในปัจจุบันและอนาคต การปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีลักษณะการโต้กลับไปกลับมา และมีกฎควบคุมชีวิตครอบครัวอยู่ ทั้งที่เป็นสากล ยอมรับกันทั่วไปในทุกสังคม กฎที่ถือปฏิบัติเฉพาะครอบครัวกฎเหล่านี้แม้ว่าเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่สามารถสังเกตรูปแบบได้จากการวิเคราะห์วิธีการ เมื่อสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์จะต้องคำนึงถึงบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคมใหญ่ ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้นำ และบังคับให้สมาชิกในครอบครัวมีการตอบสนอง

สรุป คือ ครอบครัวมีลักษณะเป็นพลวัตมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเกิด การตาย การเพิ่มจำนวนสมาชิกถือเป็นสิ่งที่มีผลต่อการพัฒนาในครอบครัว อย่างในกรณีแม่วัยรุ่นมีสมาชิกใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจมีผลต่อการพัฒนาครอบครัวในทางบวกหรือลบก็ได้ ในแต่ละครอบครัวจะได้รับผลแตกต่างกัน ส่วนครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยหลายระบบย่อย ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวกับชุมชนแวดล้อมล้วนมีผลต่อระบบครอบครัวทั้งสิ้น การมองลักษณะครอบครัวเป็นระบบสามารถนำอธิบายครอบครัวแม่วัยรุ่นได้ ในกรณีที่เป็นแม่วัยรุ่นทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตนเองกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว หรือการเป็นแม่วัยรุ่นที่ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบครอบครัวและสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวอีกด้วย และลักษณะครอบครัวเป็นแหล่งรวมบุคลิกภาพที่มีการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน การตอบสนองของสมาชิกต่อเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นอยู่กับกฎควบคุมชีวิตของแต่ละครอบครัว อย่างในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวกลายเป็นแม่วัยรุ่น และครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวที่เข้มงวดเรื่องการวัฒนธรรมทางเพศมาก การปฏิบัติตัวของสมาชิกครอบครัวต่อสมาชิกแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะต่างจากครอบครัวที่ไม่ได้เข้มงวดในเรื่องดังกล่าวมากนัก ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัว

2. ระบบครอบครัวและการทำหน้าที่ครอบครัว

ความหมายของครอบครัวและระบบครอบครัว ครอบครัวจัดเป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่อันดับแรกของมนุษย์ เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในบรรดาสถาบันทางสังคมทั้งหลาย โดยมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกคนนับตั้งแต่เกิด เจริญเติบโต จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ปัจจุบันได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากขึ้น มีการมองบริบท (Individual in his context) นอกเหนือจากการเคยมองเฉพาะบุคคล จึงช่วยให้เข้าใจบุคคลได้อย่างแท้จริง เนื่องจากบริบทที่สำคัญของบุคคล คือ ครอบครัว (อุมาพร ตรังคสมบัติ. 2544: 1) นอกจากนี้สำนักงานสำมะโนประชากรของสหรัฐอเมริกา (อุมาพร ตรังคสมบัติ. 2544: 2; อ้างอิงจาก The U.S. Bureau of the Census. 1988) ได้ให้คำนิยามว่าครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่เกี่ยวข้องกัน โดยการเกิด การแต่งงาน หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรมและอาศัยอยู่ร่วมกันในครัวเรือนหนึ่งรวมถึงผู้ที่ไม่แต่งงาน แต่งงานแล้วแต่ไม่มีลูก แต่งงานแล้วหย่าร้างหรือตายจากกันซึ่งเป็นครอบครัวที่มีลักษณะหลากหลาย สำหรับประเทศไทย คณะอนุกรรมการด้านครอบครัวในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ ได้จัดประชุมสมัชชาแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2537 ให้คำนิยามของครอบครัวไว้ว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพัน พึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายและทางโลหิต หรืออาจกล่าวได้ว่าครอบครัว หมายถึง การที่ชายและหญิงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับฉันท์สามีภรรยา มีความรับผิดชอบร่วมกัน แบ่งงานและหน้าที่กันตามความเหมาะสม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านการเงินอาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกันและเมื่อมีบุตรธิดามากกว่าหนึ่งคน บิดามารดาก็ต้องอบรมสั่งสอนให้ลูกปรับตัวบทบาทหน้าที่การเป็นพี่น้อง ให้รู้จักแบ่งปันดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ต้องมีฐานแห่งความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน พึ่งพิงเป็นสายใยในการดำเนินชีวิตร่วมกัน และรูปแบบของครอบครัวเป็นครอบครัวในอนาคตจะมีความหลากหลายไม่ได้ จำกัต้องอยู่เฉพาะครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ครอบครัวกลุ่มหรืออื่น ๆ ดังที่เป็นมาในอดีต

ระบบครอบครัว (Family System) ระบบครอบครัวประกอบด้วยหลายระบบย่อย คือ ระบบย่อยแห่งบุคคล (Individual Subsystem) ระบบย่อยสามีภรรยา (Spousal Subsystem) ของพ่อแม่(Parental Subsystem) และพี่น้อง (Sibling Subsystem) ส่วนระบบใหญ่ที่ครอบคลุมระบบครอบครัวอีกทีนั้น ได้แก่ ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามลำดับครอบครัวเป็นระบบที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลเข้าด้วยกัน เกิดเป็นระบบใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากลักษณะของบุคคล และลักษณะนี้ก็ไม่ใช่การรวมตัวของหลายบุคลิกลักษณะเข้าด้วยกัน ตัวอย่างของสิ่งที่เกิดเฉพาะครอบครัว เช่น การเข้าพวกกัน (Coalition) เมื่อบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเกิดความขัดแย้งกันก็จะเกิดการเข้าพวกกันขึ้นมา แม้เข้ากับลูกเพื่อต้านพ่อ เป็นต้น เมื่อหน่วยหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้เกิดความเครียดในระบบชั้นและมีผลทำให้หน่วยย่อยอื่น ๆ และระบบทั้งระบบมีการ

เปลี่ยนแปลงไปด้วยและการเปลี่ยนแปลงในระบบรวมก็จะมีผลต่อระบบหน่วยย่อย แต่ละหน่วยเช่นกัน โดยครอบครัวมีคุณสมบัติของระบบครอบครัว เมื่อพิจารณาระบบครอบครัวจะพบว่าครอบครัวมีคุณสมบัติของระบบทางชีวภาพ ดังที่กล่าวมาอย่างคร่าวๆ (กรมสุขภาพจิต. 2542: 17; อ้างจาก Minuchin. 1974) นั่นคือ

1) ครอบครัวเป็นระบบเปิดทางสังคมและวัฒนธรรม (Open Socio-Cultural System) ระบบครอบครัวที่ปกติจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสื่อสารกับระบบภายนอกอยู่เสมอ นอกจากนี้ระบบครอบครัวยังได้รับแรงกระทบจากภายนอกตลอดเวลา เช่น คำนิยมจากโรงเรียน ที่ทำงาน และระบบเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

2) ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ตลอดเวลาและจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ผ่านจากวงจรชีวิตตอนหนึ่งไปยังอีกตอนหนึ่ง เช่น จากครอบครัวที่เพิ่งแต่งงานไปสู่ครอบครัวที่มีลูกเล็ก ครอบครัวที่ลูกเป็นวัยรุ่น และครอบครัวที่ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ควรแยกเรือนออกไปในที่สุด

3) ครอบครัวมีการจัดระบบภายใน เพื่อในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล มีความต่อเนื่อง (Continuity)

4) ครอบครัวมีการสื่อสาร ทั้งระหว่างระบบย่อยภายในครอบครัวเองและกับระบบภายนอก

5) ครอบครัวที่มีกฎที่สมาชิกต้องถือปฏิบัติ กฎจะควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและการปฏิบัติหน้าที่ภายในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพเพื่อความคงอยู่ดังข้อที่ 3 นอกจากนี้ในวงจรชีวิตแต่ละตอนครอบครัวจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเหล่านี้ให้เหมาะสมอยู่เสมอ

6) ครอบครัวมีขอบเขต ทั้งระหว่างบุคคลในครอบครัวด้วยกันเองและระหว่างครอบครัวกับระบบภายนอกอื่นๆ ถ้าขอบเขตไม่ชัดเจนหรือสับสน ก็จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและพัฒนาการครอบครัวได้

ผู้วิจัยเห็นว่าแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังสามารถนำคุณสมบัติของระบบครอบครัวมาอธิบายได้ อย่างแม่วัยรุ่นก็ได้รับแรงกระทบจากโรงเรียน ที่ทำงาน เพราะต้องมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ในสังคมได้ นอกจากนี้ครอบครัวของแม่วัยรุ่นเองต้องเปลี่ยนแปลงเมื่อสมาชิกในครอบครัวตั้งครรถ์ไม่พร้อม แต่ด้วยคุณสมบัติครอบครัวต้องมีการจัดระบบภายใน เพื่อในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลมีความต่อเนื่อง แม่วัยรุ่นก็เช่นกันหากทำหน้าที่แม่ได้ดี ครอบครัวก็จะพัฒนาได้

การทำหน้าที่ของครอบครัวจะดำรงหรือพัฒนาการได้อย่างเหมาะสมและปกติสุขมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับปฏิบัติหน้าที่ประจำวันว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด แนวคิดที่อธิบายการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวที่นิยมใช้กันแพร่หลาย ที่จะกล่าวถึงในนี้คือ แนวคิดแบบ Mc Master Model ของ แอฟเสตน และคณะ (กรมสุขภาพจิต. 2542: 19; อ้างจาก Epstein; et al. 1982) การปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัว Mc Master Model of Family Functioning (MMFF) ตาม

MMFF ครอบครัวเป็นระบบเปิด (Open System) ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยอัน ได้แก่ สมาชิกแต่ละคน (Individual Subsystem) คู่สมรส (Spousal Subsystem) และพี่น้อง (Sibling Subsystem) ที่ไม่เหมาะสมก็จะเกิดปัญหา MMFF แบ่งการทำหน้าที่ของครอบครัวออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1) การแก้ปัญหา (Problem Solving) หมายถึง ความสามารถของครอบครัวในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ทำให้ครอบครัว ดำเนินไปได้และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครอบครัวแต่ละครอบครัวมีทักษะการแก้ปัญหาแตกต่างกัน บางครอบครัวจะแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุได้หมด แต่อาจแก้ปัญหาทางอารมณ์ได้ลำบาก ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะแก้ปัญหาอย่างรวดเร็วและเป็นระบบ ปัญหาที่มีมักเป็นปัญหาที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ไม่ใช่ปัญหา เรื้อรังที่แก้ไม่ได้เสียที ในทางตรงข้ามครอบครัวที่ไม่มีประสิทธิภาพ มักแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นระบบ ไม่เสร็จสิ้นไปเป็นเรื่อง ๆ และกลายเป็นปัญหาเรื้อรังในที่สุด

2) การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงข้อมูลระหว่างกันและกัน การสื่อสารมีสองแบบคือ การสื่อสารโดยใช้คำพูด (Verbal Communication) และการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด (Nonverbal Communication) MMFF จะเน้นการสื่อสารแบบแรกเนื่องจากสามารถวัดได้ชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูดนั้น แม้เนื้อหาจะไม่เด่นชัด แต่เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญโดยจะแสดงออกมาทางระดับเสียง คำพูดที่เลือกใช้สีหน้าแววตา การประสานสายตา และท่าทาง เป็นต้น เนื้อหาของการสื่อสารแบ่งเป็น 2 ประเภท คือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุและการดำเนินชีวิตประจำวัน และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกครอบครัวที่สื่อสารด้านวัตถุไม่ดีก็มักจะมีปัญหาการสื่อสารด้านอารมณ์ร่วมด้วยเสมอ ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะสื่อสาร ได้ชัดเจนและตรงต่อบุคคลเป้าหมาย ถ้าการสื่อสารมีความคลุมเครือและอ้อมค้อมมากเกินไป ครอบครัวก็จะทำหน้าที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ผู้ที่สื่อสารอย่างคลุมเครือและอ้อมค้อม จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งสับสนกลับมาแบบเดียวกันในครอบครัวปกติความสามารถในการสื่อสารแต่ละด้านจะแตกต่างกันไป บางครอบครัวการสื่อสารเกี่ยวกับปัญหาที่ขัดแย้งกันอาจไม่ชัดเจนและไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมายแต่ก็จะเป็นอยู่ช่วงสั้นๆ และไม่ทำให้เกิดปัญหาแต่อย่างใด

3) บทบาท (Role) หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกประพฤติต่อกันและกันซ้ำ ๆ เป็นประจำ บทบาทแบ่งได้เป็น 2 ด้านเช่นเดียวกับการสื่อสาร คือ บทบาทพื้นฐานและบทบาทอื่น ๆ

3.1) บทบาทพื้นฐาน หมายถึง บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำให้ครบถ้วนเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข นั่นคือ การจัดหาปัจจัยสี่ให้แก่สมาชิก การพุ่มพักเลี้ยงดูและให้การประคับประคองสนับสนุนแก่สมาชิก การตอบสนองความต้องการทางเพศในระหว่างคู่สมรสการช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ให้สมาชิก

3.2) บทบาทอื่น ๆ หมายถึง บทบาทเฉพาะของแต่ละครอบครัว จึงอาจเป็นได้ทั้งบทบาทที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม

- การมอบหมายหน้าที่ตามบทบาท (Role Allocation) หมายถึง การมอบหมายความรับผิดชอบในหน้าที่บางประการให้สมาชิก การมอบหมายนี้อาจทำโดยเปิดเผยหรือไม่ก็ได้ ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะมีการมอบหมายหน้าที่ที่จำเป็นทุกด้านอย่างชัดเจนให้กับบุคคลที่เหมาะสม แต่ครอบครัวที่มีปัญหาจะมีการมอบหมายหน้าที่อย่างไม่เหมาะสม

- การดูแลให้สมาชิกรับผิดชอบในบทบาท (Role Accountability) หมายถึง วิธีการที่ครอบครัวดูแลให้สมาชิก รับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ครบถ้วนหรือของตนนั้น คือ ครอบครัวต้องมีวิธีตรวจสอบว่าสมาชิกแต่ละคนทำหน้าที่ครบถ้วนหรือไม่ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกคนหนึ่ง จะต้องสอดคล้องกับของคนอื่น ด้วยภารกิจในครอบครัวจะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อมีการมอบหมายหน้าที่อย่างเหมาะสม และมีระบบควบคุมให้สมาชิกปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วน

4) การตอบสนองต่ออารมณ์ (Affective Responsiveness) คือ ความสามารถที่จะตอบสนองทางอารมณ์ต่อกันและกันอย่างเหมาะสม ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ อารมณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวมีทั้งอารมณ์ในภาวะปกติ เช่น อารมณ์รัก เป็นสุข และอารมณ์ในภาวะวิกฤติ เช่น กลัว โกรธ เป็นต้น ครอบครัวที่ทำหน้าที่ปกติจะแสดงอารมณ์ เช่น แสดงออกมาน้อยเกินไป บางครอบครัวแสดงออกเฉพาะอารมณ์เชิงบวกแต่ไม่สามารถแสดงอารมณ์เชิงลบได้ เช่น ภรรยาไม่สามารถแสดงอารมณ์โกรธต่อสามีได้ เพราะกลัวสามีจะไม่พอใจ หรือลูกไม่สามารถเล่าความรู้สึกเศร้าและคิดถึงพ่อที่เสียชีวิตไปเพราะเกรงจะสะเทือนใจแม่สมาชิกที่เติบโตมาในครอบครัวแบบนี้จะแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างจำกัดและมีปัญหามุคลิกภาพ

5) ความผูกพันทางอารมณ์ (Affective Involvement) หมายถึง ระดับความผูกพันห่วงใยที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อกันรวมทั้งการแสดงออกซึ่งความสนใจและการเห็นคุณค่าซึ่งของกันและกันความผูกพันทางอารมณ์มีหลายระดับ คือ 1) ปราศจากความผูกพัน สมาชิกในครอบครัวไม่สนใจใยดีกันเลย การเป็นครอบครัวมีความหมายเพียงการมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันเท่านั้น 2) ผูกพันแบบไม่มีความรู้สึก สมาชิกมีความสนใจต่อกันเพียงเล็กน้อย โดยปราศจากความลึกซึ้งทางอารมณ์และความห่วงใยด้วยน้ำใจจริงใจความสนใจในความเป็นอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่งแทบไม่มีเลย หรือถ้ามีก็เป็นไปเพราะความอยากรู้อยากเห็น อยากควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นไปทางหน้าที่ 3) ผูกพันเพื่อตนเองความสนใจอีกฝ่ายหนึ่งเป็นไปเพื่อตนเอง เพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้ตนเองไม่ใช่ความสนใจที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างจริงจัง 4) ผูกพันอย่างมีความเข้าใจความสนใจผูกพันมีต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเข้าใจในความต้องการอีกฝ่ายหนึ่งความผูกพันแบบนี้มีความเหมาะสมที่สุดเพราะจะสามารถตอบสนองความต้องการทางอารมณ์อีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างเหมาะสม 5) ผูกพันมากเกินไป ความผูกพันเป็นไปอย่างป้องกันหรือจู้จี้จ้านเกินไปจนอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความสุขเป็นตัว 6) ผูกพันจนเหมือนเป็นบุคคลเดียวกันเป็นความผูกพันที่แน่นแฟ้นจนกระทั่งเหมือนกับทั้งคู่เป็นบุคคลเดียวกัน และขอบเขตส่วนตัวของแต่ละคน (Personal Boundary) นั้นไม่ชัดเจน

6) การควบคุมพฤติกรรม (Behavior Control) หมายถึง วิธีการที่ครอบครัวควบคุมหรือจัดการกับพฤติกรรมของสมาชิกการควบคุมพฤติกรรมเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกประพฤติตนอยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นพฤติกรรมที่จำเป็นต้องมีการควบคุมแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและชีวภาพ เช่น การกิน นอน ขับถ่าย ความต้องการทางเพศและความก้าวร้าว เป็นต้น 2) พฤติกรรมทางสังคม เช่น การคบเพื่อนฝูงหรือเป็นสมาชิกในชมรม เป็นต้น 3) พฤติกรรมที่อาจเป็นอันตรายต่อร่างกายหรือทรัพย์สิน 4) การรักษาระเบียบวินัยภายในครอบครัว

โกลเดินเบิร์กและโกลเดอเบิร์ก (เมรินิธร์ ภิณญชน. 2539: 8; อ้างจาก Goldenberg; & Golderberg. 1980) ได้จำแนกระดับความมีประสิทธิภาพของครอบครัว (Family Functioning) ออกเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับสูงมาก (Optimally Functional Families) บางครั้งอาจจะเรียกให้อีกอย่างหนึ่งว่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (Healthy Family) จะมีลักษณะเด่น ๆ หลายประการ การแสดงออกถึงความห่วงใยเอื้ออาทรต่อกัน เปิดเผยให้เห็นอกเห็นใจและไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนจะรู้สึกว่าคุณค่าความคิดเห็นของตนเองมีความสำคัญและในทำนองเดียวกันก็เห็นคุณค่าและความสำคัญของสมาชิกของผู้อื่น ๆ ดังนั้นจึงไม่มีลักษณะที่สมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือสองคนในครอบครัวมีอำนาจทางความคิดเห็นผู้อื่น หรือเผด็จการ สมาชิกครอบครัวมีความเป็นอิสระที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นของผู้อื่น ๆ แม้กระทั่งบางครั้งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งก็ตามทุกคนในครอบครัวสามารถ ที่จะริเริ่มและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ บทบาทของพ่อแม่ในครอบครัวแบบนี้จะไม่เป็นแบบเผด็จการ การแสดงความคิดเห็นและการต่อรองของลูก ๆ ถือเป็นเรื่องปกติ ดังนั้น จึงไม่เกิดบรรยากาศในลักษณะของการเอาชนะกันระหว่างพ่อแม่และลูก ๆ ในครอบครัวแบบนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) เคารพในความแตกต่างของผู้อื่นและขอบเขต (Boundary) ของความเป็นเอกัตบุคคลมีความชัดเจนหากมีการสูญเสียหรือต้องแยกย้ายจากกัน สมาชิกในครอบครัวก็สามารถปรับตัวได้อย่างสมเหตุสมผล สามารถยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการต่าง ๆ ในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม เช่น การแก่ชรา การตายที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าครอบครัวที่ทำหน้าที่ของครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงจะมีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผย มีอารมณ์ขัน มีบรรยากาศที่อ่อนโยน อบอุ่น และเต็มไปด้วยความหวัง และครอบครัวที่มีลักษณะเช่นนี้จะพัฒนาหล่อหลอมเด็กให้เป็นคนมีความสามารถ และปรับตัวได้ดี นอกจากนั้น เมื่อเขาเหล่านั้นโตขึ้นและมีสัมพันธภาพกับบุคคลภายนอกกว้างขวางขึ้นเขาก็สามารถที่จะสร้างสัมพันธภาพกับสังคมภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

กลุ่ม 2 ครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับปานกลาง (Moderately Dysfunctional Families) ครอบครัวลักษณะที่ 2 นี้ หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับต่ำกว่าครอบครัวแบบแรก ครอบครัวแบบนี้มักจะพบกับปัญหาและความลำบากในการทำ

หน้าที่โดยปกติของครอบครัว เด็กที่มาจากครอบครัวแบบนี้มีปัญหาไม่รุนแรงมากนัก เมื่อเทียบกับเด็กที่มาจากครอบครัวแบบที่ 3 ซึ่งบีเวอร์ส กล่าวว่า มักจะพบครอบครัวลักษณะนี้จำนวนมากที่สุดในสังคมเมื่อเทียบกับครอบครัวที่มีหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดกับต่ำสุด บีเวอร์ส อธิบายถึงครอบครัวที่มีหน้าที่ของครอบครัวในระดับปานกลางว่าส่วนใหญ่มีลักษณะที่บิดาและมารดาของพ่อแม่และลูกไม่ชัดเจน ไม่คงที่ การปกครองและการปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวคลุมเครือ ซึ่งเกิดจากการใช้คำว่า ควรจะ (should) และน่าจะ (ought) จึงทำให้เป็นการยากที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวได้อย่างถูกต้องทุกประการ การปกครองมักใช้การขู่ให้กลัว แทนที่จะเป็นการต่อรองกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว แต่ละคนพยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบต่อความรู้สึกความคิดและการกระทำ ตลอดจนไม่ยอมรับกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัว ตัวอย่างเช่น แม่ทำตัวแข่งกับลูกสาววัยรุ่นเพื่อจะดูว่าใครมีเสน่ห์มากกว่ากัน การแข่งขันและความขัดแย้งที่มีอยู่เป็นนัย ๆ และความขัดข้องใจถือเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นประจำในการเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัว เด็กที่เจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบนี้ มักจะมีทัศนคติและความคิดเห็นแคบและจำกัด ตัวอย่างเช่น จะมีทัศนะว่าผู้ชายต้องเข้มแข็ง แข็งแรง เป็นฝ่ายรุกเป็นฝ่ายกระทำ เป็นที่พึ่งและประสบความสำเร็จในเรื่องการหาเงิน ไม่ต้องสนใจเรื่องความรู้สึก และสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันผู้หญิง คือ เพศที่อ่อนแอ มีอารมณ์อ่อนไหว อ่อนแออาหารผู้อื่น และเป็นฝ่ายที่พึ่งพาบุคคลอื่น ทัศนะเกี่ยวกับบทบาท ของเพศลักษณะนี้ผนวกกับความเชื่อเกี่ยวกับครอบครัวที่ผิด ๆ ไม่ช่วยให้สมาชิกของครอบครัวพัฒนาและปรับตัวที่จะเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เมรินิธร์ ภิญญชน. 2539: 10; อ้างอิงจาก Beavers. 1977) เมื่อถึงเวลาที่สมาชิกในครอบครัวลักษณะที่ 2 นี้เข้าสู่วัยรุ่น และจะต้องแยกออกจากครอบครัวไปเพื่อการศึกษาหรือการทำงาน จะเกิดปัญหาใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเรียกว่า การยึดติดกับครอบครัวมากเกินไป (Centripetal Style) วัยรุ่นจะประสบความสำเร็จที่เครียดที่จะต้องแยกจากครอบครัวที่เรียนรู้ที่จะเป็นตัวของตัวเองเพราะความคุ้นเคยที่ตนเองได้รับจากครอบครัว ครอบครัวเคยเป็นแหล่งที่ให้ทุกอย่างที่ตนเองต้องการ การแยกออกมาเป็นอิสระมาติดต่อกับโลกภายนอกลำพังตัวเองเป็นความน่ากลัวและยากลำบาก ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดอาการทางประสาท (Neurotic) ในบุคลิกภาพของวัยรุ่นที่อยู่ในสภาพอย่างนี้ได้ ลักษณะที่ 2 เรียกว่า การยึดติดกับสังคมภายนอกมากเกินไป (Centrifugal Style) วัยรุ่นที่อยู่ในสภาพการณ์นี้จะพบว่า แหล่งที่มาขัดแย้งสิ่งที่ตนเองไม่ได้รับในครอบครัว คือ สังคมภายนอก ดังนั้น สมาชิกครอบครัวลักษณะนี้ก็จะห่างเหินจากครอบครัว ไม่รับรู้ความขัดแย้งของครอบครัว มองหาเพื่อนเป็นแหล่งบรรเทาทุกข์แทนที่จะเป็นการเห็นยวรั้ง ผู้รั้งเด็กเอาไว้กับครอบครัวแบบครอบครัวลักษณะแรก ครอบครัวลักษณะที่ 2 นี้จะดูเหมือนกับขับไล่เด็กให้ออกจากบ้านไปก่อนที่จะถึงวัยอันสมควรหรือมีวุฒิภาวะพอที่จะดูแลตัวเองได้สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นกับคนภายนอกก็อาจมีลักษณะผิวเผินและนำไปสู่การมีปัญหาด้านพฤติกรรมได้

กลุ่มที่ 3 ครอบครัวที่มีหน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับต่ำมาก (Severely Dysfunctional Families) ในทฤษฎีระบบครอบครัวที่มีหน้าที่บกพร่องมากที่สุดหรือประสิทธิภาพต่ำที่สุดว่าเป็นระบบปิด (Closed Systems) เพราะมีการติดต่อกับโลกภายนอกน้อยมาก ขอบข่ายและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวก็ยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ บรรยากาศของครอบครัวก็ขาดความยืดหยุ่น ครอบครัวประเภทนี้ผนวกกับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว 2 ลักษณะที่กล่าวแล้วคือลักษณะการยึดติดกับครอบครัวมากเกินไป (Centripetal Style) และลักษณะการยึดติดเกี่ยวสังคมภายนอกมากเกินไป (Centrifugal Style) จะส่งผลทางลบของสมาชิกในครอบครัวอย่างมากดังต่อไปนี้

(1) ครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับต่ำที่สุด (Severely Dysfunctional Families) และลักษณะการยึดติดกับครอบครัวมากเกินไป (Centripetal Style) จะทำให้เด็กที่เติบโตมาในสภาพเช่นนี้ มีแนวโน้มที่จะเป็นจิตเภทแบบ Process Schizophrenia สูงมาก ซึ่งจะมีการแยกตัวจากสังคม ขาดการรับรู้และตอบสนองทางอารมณ์กับผู้อื่นตั้งแต่ยังเป็นเด็กและเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะพยายามหลีกเลี่ยงการติดต่อกับสังคม ขอบข่ายและบทบาทของพ่อแม่มีน้อยมาก การเรียนรู้เกี่ยวกับการ เป็นผู้นำจึงขาดหายไป ไม่รู้ว่าใครปกครองใคร ไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อแม่ ใครเป็นลูก บรรยากาศภายในครอบครัวเช่นนี้ไม่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะเป็นตัวของตัวเอง (Autonomous) ครอบครัวลักษณะนี้ นิยามความใกล้ชิดภายในครอบครัว (Family Closeness) ว่าเป็นการที่สมาชิกในครอบครัวคิดเหมือนกันและ รู้สึกเหมือนกัน จึงไม่มีการส่งเสริมให้แต่ละคนมีความเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น เด็กจึงไม่สามารถพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม่สามารถเข้าใจว่า บทบาทและขอบข่ายของตนเองแตกต่างไปจากสมาชิกครอบครัวอื่นๆ อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกันการที่ครอบครัวมีลักษณะที่เป็นระบบที่ปิด (Closed Systems) ก็ยังทำให้ครอบครัวไม่มีสัมพันธภาพกับสังคมภายนอก การสื่อสารภายในครอบครัวก็ไม่ได้ สับสน การต่อรองระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็ไม่มี ขาดความอบอุ่นในครอบครัว ไม่มีการยอมรับว่าครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง เพราะเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างและทุกคนในครอบครัวคงที่เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

(2) ครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับต่ำที่สุด (Severely Dysfunctional Families) และมีลักษณะการยึดติดกับสังคมภายนอกมากเกินไป (Centrifugal Style) จะทำหน้าที่เติบโตมาจากการเลี้ยงดูแบบนี้มีแนวโน้มที่จะพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคม ใจดำขาดความรับผิดชอบ เข้าข้างตัวเอง หุนหันพลันแล่น ถึงจะได้รับการลงโทษก็มักไม่ดีขึ้น โหดเหี้ยมและไม่ละอายอาชญากรส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีลักษณะนี้ บรรยากาศในครอบครัวประเภทนี้มักจะมีการไม่ลงรอยกันบาดหมางใจกันอย่างไม่เปิดเผยและทำร้ายกัน เพราะความไม่มั่นคงของครอบครัว ไม่มีใครในครอบครัว รู้บทบาท ขอบข่าย และหน้าที่ของตัวเองอย่างชัดเจนแม้กระทั่ง พ่อแม่ การเป็นผู้นำเปลี่ยนได้ทุกหน้าที่ การทะเลาะวิวาท การตำหนิติเตียน การขู่ ทำให้เกิดความสับสน ยุ่งเหยิง และความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการสื่อสาร มักพูดจากันคนละเรื่อง เด็กในครอบครัวแบบนี้มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคม ทำผิดกฎหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวข้างต้นผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วเห็นว่ามีสำคัญและสามารถนำมาอธิบายแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังได้ ทั้งเรื่องของการปรับตัว ทั้งเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นพลวัต หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวที่ต้องพยายามทำให้ครอบครัวสมดุล เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ นอกจากนี้หน้าที่และกฎของครอบครัวที่นำเสนอในข้างต้นนั้นกล่าวถึงการความยืดหยุ่นและการปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในครอบครัว ดังนั้นแนวคิดครอบครัวน่าจะนำมาอธิบายถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวของแม่วัยรุ่น คือ ก่อนที่สมาชิกในครอบครัวจะกลายเป็นแม่วัยรุ่นครอบครัวมีหน้าที่อะไร และมีการสร้างกฎอะไรร่วมกัน และหลังจากมีสมาชิกเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงกฎหรือไม่อย่างไร ส่วนความผูกพันทางอารมณ์นั้นสามารถนำมาอธิบายความผูกพันทางอารมณ์ระหว่างแม่วัยรุ่นกับบุตรและสมาชิกครอบครัวของแม่วัยรุ่นกับตัวแม่วัยรุ่นเองได้อีกด้วย นอกจากนี้ระดับความมีประสิทธิภาพของครอบครัวนั้นมีความเชื่อมโยงกับการปรับตัวของแม่วัยรุ่น อย่างในครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับสูงมากสมาชิกในครอบครัวจะปรับตัวได้ดี ยอมรับความเปลี่ยนแปลง ครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพระดับปานกลางจะสามารถอธิบายเงื่อนไขการและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวมาเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน

ส่วนที่ 5 การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2550: 21-30) ให้ความหมายของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่คนเดียวว่า เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยแม่ หรือ พ่อ 1 คน และลูก 1 คน หรือมากกว่านั้น โดยเกิดจากการเสียชีวิตของคู่ครอง การหย่าร้าง การอพยพย้ายถิ่น การแยกทาง การทอดทิ้งหรือการตัดสินใจที่จะเลิกอยู่ร่วมกัน ขณะที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (มาลี จิรพัฒนานนท์. 2545: 13; อ้างอิงจาก ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2542: 8) อธิบายการเป็นครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวว่า เป็นครอบครัวที่ส่วนใหญ่สามีเป็นผู้แยกออกไปอยู่ที่อื่นจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม หรือไม่ก็เป็นครอบครัวที่เมื่อหญิงมีลูกโดยไม่ได้แต่งงานตามกฎหมาย และสามีหรือฝ่ายชายไม่ยอมรับเลี้ยงดู หรือฝ่ายหญิงไม่ยอมรับการเลี้ยงดูจากฝ่ายชาย ส่วนมาลี จิรพัฒนานนท์ (2545) ได้รวบรวมคำนิยามของ “ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว” โดยใช้คำว่า ครอบครัว (พ่อ) แม่คนเดียว ที่นิยามโดยอ็อต เฮล อ้ากวอร์ด (Odd Helge Askvold. 1990: 242) ที่อธิบายว่า ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย (พ่อ) แม่ 1 คน ซึ่งรับการรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกคนเดียวหรือลูกหลายคนเพียงลำพัง โดยอยู่ร่วมกันในครัวเรือนของตนเองต่างหาก หรืออยู่ในครัวเรือนร่วมกับผู้ใหญ่คนอื่น ๆ ซึ่งมีแม่ (แม่) พ่อของลูก และไม่เป็นคนที่อยู่กันแบบ (ภรรยา) สามีของแม่ หรือที่โจ รอล (Jo Roll. 1992: 7-10) อธิบายว่า (พ่อ) แม่ซึ่งไม่ได้ใช้ชีวิตคู่อยู่กับอีกฝ่ายหนึ่ง โดยอาศัยอยู่กับเพื่อนหรือครอบครัวเดิมของตนหรือไม่ก็ได้ และมีลูกอยู่ด้วยอย่างน้อย 1 คน ซึ่งลูกอายุต่ำกว่า 18 ปี การมีสภาพครอบครัวเช่นนี้เนื่องมาจากการหย่าร้าง แยกทาง การเป็นหม้ายสามีตายหรือการเป็นมารดานอกสมรส (มาลี จิรพัฒนานนท์. 2545: 13; อ้างอิงจาก Linda Hantrais; & Maric Therese Le Tablien. 1990: 13)

ดังนั้น ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวจึงหมายถึง ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว โดยลูกอาจจะมีเพียง 1 คน หรือมากกว่า 1 คนก็ได้ ซึ่งลูกอาจจะมีอายุน้อยกว่า 18 ปี การเลี้ยงลูกเพียงลำพังคนเดียวของพ่อหรือแม่อาจมีสาเหตุมาจากการหย่าร้าง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ถูกทอดทิ้ง หรือแยกกันอยู่ ทั้งที่จดทะเบียนหรือไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทั้งนี้ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวยังรวมถึงการที่แม่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียวจากการที่สามีไม่ยอมรับเลี้ยงดูหรือฝ่ายหญิงไม่ยอมรับการเลี้ยงดูบุตรจากฝ่ายชาย และในบางสังคมยังให้ ความหมายครอบคลุมถึงการเลี้ยงลูกตามลำพังของหญิงที่ต้องการมีลูกจากการผสมเทียม หรือใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้กำเนิดลูก และการรับบุตรบุญธรรมของหญิงหรือชาย

จากผลการวิจัยของนิศา ชูโต และคณะ (2545) ได้รวบรวมสาเหตุของการเกิดสภาพครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวไว้ ดังนี้ 1) การหย่าร้างหรือแยกทางกัน การหย่าร้างเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดครอบครัวในลักษณะที่พ่อหรือแม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกตามลำพังมากที่สุดในปัจจุบันการที่สามีภรรยาตกลงใจที่จะยกเลิกการใช้ชีวิตร่วมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยาสิ้นสุดลง แต่หากคู่สมรสมีลูก ผลที่เกิดตามมาคือการที่ลูกจะถูกเลี้ยงโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีผลงานวิจัยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาอยู่ในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เช่น นักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ร้อยละ 33.0 อยู่กับพ่อหรือแม่เท่านั้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และคณะ. 2536) นักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการร้อยละ 11.9 อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน (มลลิสา ตันศิริศรี. 2541) นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชลบุรี ร้อยละ 21.6 มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง (ถาวร สุขสำราญ. 2541) นอกจากนี้ยังพบว่า เยาวชนในจังหวัดสมุทรปราการที่กระทำผิดมีครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันสูงถึงร้อยละ 51.8 เป็นต้น 2) การตายจากกันของคู่สมรส การตายจากกันของคู่สมรสเป็นสาเหตุทางธรรมชาติ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ จึงเป็นสาเหตุให้เหลือพ่อหรือแม่อยู่กับลูก ซึ่งปัจจุบัน การเสียชีวิตจากโรคเอดส์ของพ่อหรือแม่ได้ส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของบุคคลที่เหลืออยู่ในครอบครัว 3) การตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ การตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจส่วนใหญ่มักหมายถึง การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรของแม่ที่เป็นวัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพื่อนชาย หรือคูรัก โดยไม่ได้สมรส เมื่อฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ฝ่ายชายก็มักปฏิเสธความรับผิดชอบ ทำให้ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายแม่ จึงต้องอุม่ท้องและเลี้ยงดูลูกตามลำพังเมื่อคลอดแล้ว ซึ่งแม่บางคนอาจรับภาระนั้นไม่ได้ จึงทำให้ต้องทอดทิ้งลูก เช่น ทิ้งไว้ที่โรงพยาบาล หรือที่สาธารณะ 4) การทอดทิ้งครอบครัวไปของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การปล่อยปละละเลยหรือทอดทิ้งครอบครัวโดยไม่รับผิดชอบ เช่น การจากครอบครัวไปทำงานที่อื่นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในระยะเวลาที่ยาวนาน หรือจากไปโดยไม่กลับมาอยู่ร่วมกัน พบว่า ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในครอบครัวที่มีฐานะยากจนหรือรายได้น้อย ความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจจึงผลักดันให้สามีหรือภรรยาจากไปหางานทำ และพบว่าส่วนใหญ่ มักเป็นฝ่ายชายที่ละทิ้งไปก่อน และมักเกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ ของการสมรสหรือการใช้ชีวิตคู่ 5) การที่บุคคลโสดขอรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม การขอรับบุตรบุญธรรมปกติมักพบ ในคู่สามีภรรยาที่คาดหวังจะมีลูก แต่การไม่มีโอกาสมีลูก หรือคู่สามีภรรยาที่ลูกมีจำนวนน้อยไป และรวมถึงไม่ได้ลูก

ตามเพศที่ต้องการ 6) การตั้งครรภ์โดยตั้งใจอันสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยี ความเจริญทางเทคโนโลยี ที่นำมาใช้ทางการแพทย์มีความก้าวหน้ามากจนสามารถช่วยให้ผู้ที่ต้องการที่บุตรมีความสมหวัง โดยการใช้การผสมเทียม ในบางประเทศจึงใช้วิธีการนี้เป็นช่องทางมีบุตรโดยไม่จำเป็นต้องแต่งงาน จึงเกิดการมีแม่ ที่เลี้ยงลูกตามลำพังโดยไม่ต้องมีการสมรส

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสนใจศึกษาการเป็นแม่วัยรุ่นที่ผ่านการมีคู่ครองมาแล้วเท่านั้นส่วนการที่บุคคลโสดขอรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม และการตั้งครรภ์โดยตั้งใจอันสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยี ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษา เนื่องจากไม่อยู่ในขอบเขต และวัตถุประสงค์การวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา สาเหตุของการเกิดครอบครัฟหรือแม่คนเดียวทั้ง 4 ประเภท คือ 1) ครอบครัฟหรือแม่คนเดียวที่มีสาเหตุมาจากการหย่าร้าง 2) ครอบครัฟหรือแม่ คนเดียวที่คู่สมรสตายจาก 3) ครอบครัฟหรือแม่คนเดียวที่คู่สมรสทอดทิ้ง และ 4) ครอบครัฟหรือแม่คนเดียวที่มีสาเหตุอื่น ๆ ได้แก่ หนีจากคู่สมรส คู่สมรสสูญหาย รับเด็กอื่นมาเลี้ยงเป็นลูก ตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ แม่เป็นภรรยาบ่อย แม่เดี่ยวที่มีปัญหาซ้ำซ้อน และยังพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูกที่อยู่ในครอบครัฟหรือแม่คนเดียวเป็นปัญหาสำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ปัญหาด้านการเงิน เนื่องจากส่วนใหญ่ต้องรับภาระฝ่ายเดียว โดยเฉพาะกลุ่มที่มีหนี้สินมาก่อน 2) ปัญหาด้านจิตใจ 3) ปัญหาด้านการเลี้ยงดูและพฤติกรรมของลูกที่ขาดตัวแบบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และ 4) ปัญหาด้านกฎหมายในกรณีที่เป็นบุตรบุญธรรม ลูกนอกสมรส เด็กต่างด้าว ซึ่ง มาลี จิรพัฒนานนท์ (2545) ได้รวบรวมสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับสภาพของครอบครัฟที่แม่เลี้ยงลูกคนเดียวไว้ดังนี้ 1. สภาพปัญหาความยากจน ความยากจนเป็นปัญหาสำคัญสำหรับครอบครัฟหรือแม่คนเดียว ซึ่งระบุว่าในหลายประเทศ ครอบครัฟที่มีแม่เลี้ยงลูกคนเดียวมีรายได้น้อยและมีแนวโน้มประสบปัญหาความยากจน โดยเงื่อนไขที่ทำให้ต้องเผชิญกับความยากจน ได้แก่ ความยากลำบากของผู้หญิงในตลาดแรงงานและความไม่เสมอภาคทางเพศ จากการที่แม่ต้องเลี้ยงลูกตามลำพังต้องมีความยากลำบากทางเศรษฐกิจเนื่องจากผู้หญิงบางรายไม่เคยประกอบอาชีพหารายได้มาก่อน ขณะที่บางรายมีงานทำแล้วแต่รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะหารายได้ได้น้อยกว่าผู้ชาย หรืออาจมีโอกาสดำรงงานที่ไม่มั่นคง เช่น ทำงานในตำแหน่งงานชั่วคราว ทำให้ไม่สามารถทำงานที่มีรายได้ดี มีความมั่นคง และมีสวัสดิภาพที่ดี และการทำบทบาทควบคู่กันของการเป็นทั้งพ่อหรือแม่ในเวลาเดียวกัน การรับบทบาทในการดูแลลูกเพียงคนเดียวทำให้แม่ต้องรับภาระหนัก ทั้งต้องดูแลลูกและทำงานภายในบ้าน ขณะเดียวกันก็ต้องทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัฟด้วย ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่มีรายได้น้อยมักมีการศึกษาต่ำและขาดทักษะอาชีพที่สร้างรายได้ที่สม่ำเสมอและมีความมั่นคง ชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการดูแลลูก จึงอาจจะต้องจ่ายค่าจ้างในการดูแลลูกแทน ซึ่งภาระดังเช่นที่กล่าวนี้ยังการให้ความช่วยเหลือจากอดีตคู่สมรสไม่เพียงพอและขาดหน่วยงานที่จัดสวัสดิการให้ความช่วยเหลือ ข้อจำกัดการให้ความช่วยเหลือแม่ที่เลี้ยงลูกเพียงคนเดียวมีค่อนข้างมาก โดยเฉพาะ การช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรจากอดีตสามี พบว่า 2 ใน 3 ของแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพังไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสามี รวมถึงการไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างเพียงพอ สภาพปัญหาของเด็กจากการที่เด็กเป็นวัยที่ต้องการการดูแล การ

คุ้มครอง และมีการพึ่งพิง เด็กจึงได้รับผลจากการเลี้ยงลูกเพียงคนเดียวของแม่ โดยมีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ได้แก่ เด็กอาจได้รับรู้สภาพความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ และการหย่าร้างของพ่อแม่ และอาจรวมถึงการใช้ความรุนแรงต่อกัน การปฏิบัติตามบทบาทของแม่เพียงคนเดียวอาจขาดคุณภาพ จากการที่แม่เกิดความเครียด ทำให้เด็กขาดการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ การแตกสลายของครอบครัวยังมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่สะดวกสบายเช่นเดิม เพราะรายได้ของครอบครัวลดลง และภาวะความตึงเครียดของแม่อาจมีผลด้านจิตใจจนทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูกเปลี่ยนแปลงไป ปัญหามาตรฐานชีวิตต่ำ เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่ขาดพ่อ มีความจำกัดของทรัพยากร มักมีผลต่อมาตรฐานการดำรงชีวิตที่อาจต่ำลง มีสิ่งแวดล้อมที่แย่ลง มีความเสื่อมด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย การเรียนของเด็ก และมีชะตากรรมที่เลวร้ายกว่าเด็กที่พ่อเสียชีวิต แต่ก็ยังดีกว่าเด็กที่มีแม่เป็นวัยรุ่น นอกจากปัญหาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กที่มีแม่เลี้ยงลูกตามลำพังยังมีสภาพปัญหาด้านอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ ปัญหาพัฒนาการของเด็ก ปัญหาทางอารมณ์และสุขภาพจิต และปัญหา ด้านพฤติกรรม ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นกับแม่ที่หย่าร้างและต้องเลี้ยงลูกคนเดียวก็มีในด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม เศรษฐกิจ ค่านิยม รวมถึงความวิตกกังวลเกี่ยวกับตนเองและลูก ตลอดจนการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนปัจจัยการดูแลบุตรของมารดานั้น บุชรา ใจซื่อตรง (เยาวลักษณ์ ต้นศุภผล. 2541: 42; และ ปรีย ญาณวารี. 2545: 57; อ้างอิงจาก บุชรา ใจซื่อตรง. 2533) ศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของผู้ปกครองที่พาเด็กมาตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลเด็ก พบว่า ผู้ปกครองที่มีสถานภาพสมรสคู่จะมีการปฏิบัติถูกต้องกว่าผู้ปกครองที่แยกกันอยู่ หย่าร้าง หรือเป็นหม้าย สอดคล้องกับการศึกษาของ สฤณี จันทรหอม (ปรีย ญาณวารี. 2545: 57; อ้างอิงจาก สฤณี จันทรหอม. 2537: ข) ที่ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดาในครอบครัวกรรมกรก่อสร้าง คือ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตร ความรู้เจตคติของมารดา และพบว่าปัจจัยที่พยากรณ์การเลี้ยงดูบุตรของมารดาที่ดีที่สุดเรียงตามลำดับ คือ สัมพันธภาพของคู่สมรส ความรู้เจตคติของมารดาโดยสามารถเปลี่ยนแปลงคะแนนพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดาได้ร้อยละ 23.97 และยังมีผลการศึกษาวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า อาชีพและรายได้ของมารดาเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของมารดา (ปรีย ญาณวารี. 2545: 57; อ้างอิงจาก อังคณา จิราจินต์ 2530; นิตยา สอนสุขล. 2536; สุพัตรา โดวัน 2531; ประมวญ สุพากร; และคณะ. 2532; ชูศรี ติวสกุล. 2540) การศึกษาวิจัยดังกล่าวนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลบุตรของมารดา ซึ่งสัมพันธภาพของคู่สมรส อาชีพ รายได้ของมารดาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลบุตรของมารดา สอดคล้องกับการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (2549) ที่สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างว่าครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวส่งผลกระทบอย่างไรหรือไม่ ซึ่งผลการสำรวจดังกล่าวพบว่า กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่ง หรือร้อยละ 50.1 เชื่อว่าครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังจะส่งผลกระทบต่อลูกมากที่สุด ขณะที่กลุ่มตัวอย่างอีกร้อยละ 34.1 เชื่อว่าพ่อหรือแม่จะได้รับผลกระทบมากกว่าลูก ส่วนนิตา ชูโต และคณะ (2545) ได้สรุปผลกระทบจากการที่

ครอบครัวที่เคยมีองค์ประกอบเป็นพ่อแม่และลูกแต่ในที่สุดก็เหลือเพียงพ่อกับลูกหรือแม่กับลูกตามลำพังว่า สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้โครงสร้างของครอบครัวไม่เป็นไปตามแบบแผนของครอบครัวโดยทั่วไป จึงทำให้เกิดผลกระทบใน 2 ส่วน คือ ผลกระทบที่เกิดกับพ่อหรือแม่ และผลกระทบที่เกิดกับลูก ดังนี้

1) ผลกระทบที่เกิดกับพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง การทำหน้าที่ตามลำพังของพ่อหรือแม่เป็นการแบกภาระหนัก ทั้งการอบรมเลี้ยงดู การชดเชยความต้องการทางร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะด้านอารมณ์ความรู้สึก โดยผลกระทบที่เกิดกับพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกเพียงลำพังคนเดียวมีดังนี้ 1. ผลกระทบต่อภาระในการหาเลี้ยงครอบครัว การหาเลี้ยงครอบครัวเพียงผู้เดียวเพื่อให้รายได้เพียงพอจากรายจ่าย ทำให้พ่อหรือแม่บางคนต้องทำงานหนักกว่าเดิม และปัญหาจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามจำนวนบุตรที่มี 2. ผลกระทบทางสังคม การสูญเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในชีวิตคู่ไป โดยเฉพาะการหย่าร้างทำให้รู้สึกขาดความมั่นใจที่จะเข้าสู่สังคม เนื่องจากผลกระทบของการหย่าร้างอาจทำให้รู้สึกท้อแท้ เกิดความไม่แน่ใจกับสิ่งรอบตัว จึงทำให้ตัดขาดจากสังคมไปโดยปริยาย 3. ผลกระทบที่เกิดทางอารมณ์เนื่องมาจากความสูญเสียและเศร้าโศก ประสบการณ์ การสูญเสียไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้าง หรือจากคู่สมรสเสียชีวิตส่งผลต่อความรู้สึกเศร้าสะเทือนใจ และอาจทำให้เกิดภาวะซึมเศร้าได้ และ 4. ผลกระทบที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกคนเดียวมีการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความสัมพันธ์กับอดีตคู่สมรส บุคลิกภาพของพ่อหรือแม่ และบุคลิกภาพของเด็ก รวมทั้งเพศและวัยของเด็กที่มีความเชื่อมโยงกับเพศของผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกด้วย สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่หย่าร้างในสังคมตะวันตก นิตา ซูโต และคณะ (2545) ได้สรุปไว้ว่า คู่สมรสที่หย่าร้างต้องได้รับผลกระทบทางอารมณ์จากความรู้สึกแยกจาก ได้รับผลกระทบทางด้านกฎหมาย หากมีการฟ้องร้องเพื่อแยกทางกันตามกฎหมาย ทั้งฝ่ายฟ้องและถูกฟ้องจะมีความรู้สึกกังวล เสียหน้า ถูกเหยียดหยาม ฯลฯ ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ เนื่องจากหลังการหย่าร้างมักพบว่าส่วนใหญ่ลูกจะอยู่กับแม่มากกว่าอยู่กับพ่อ การต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายบางครั้งส่งผลให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงผลกระทบต่อสิทธิในการเลี้ยงดูลูก โดยที่ฝ่ายที่ไม่ได้เลี้ยงดูลูกจะเกิดความรู้สึกสูญเสีย ขณะที่ฝ่ายต้องเลี้ยงดูลูกก็ต้องประสบภาวะการณ์เลี้ยงดูลูกตามลำพังคนเดียว และยังรวมถึงผลกระทบต่อสังคมและผลกระทบทางด้านจิตใจ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

2) ผลกระทบที่เกิดกับลูกที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ผลกระทบที่ลูกได้รับมากที่สุดจะเป็นด้านจิตใจและอารมณ์ ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา ดังนี้ 1. สภาพจิตใจและอารมณ์ของเด็กในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ภาวะก่อนที่จะผ่านพ้นสภาพปัญหาของครอบครัวจนคลี่คลาย โดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้างนับว่าส่งผลต่อสภาพจิตใจของเด็กมาก และยังเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพ่อแม่ยังส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กเช่นกัน ในขณะที่คู่สมรสมีปัญหา การโจมตีของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ทำให้ลูกรับรู้ภาวะอารมณ์นี้ด้วยความวิตกกังวล และนำไปสู่พัฒนาการของ

บุคลิกภาพที่เป็นปัญหาต่อผู้อื่น ซึ่งงานวิจัยหลายเรื่องยืนยันว่าความขัดแย้งในครอบครัวส่งผลต่อสุขภาพจิตของเด็กค่อนข้างมาก นอกจากนี้ การไม่ได้อยู่ร่วมกันของพ่อแม่อาจส่งผลให้ลูกมีเจตคติต่อความเป็นครอบครัวในทางลบมากกว่าพ่อแม่ที่อยู่ด้วยกัน 2. สภาพความประพฤติที่ไม่เหมาะสมหรือการกระทำผิดของเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เด็กที่ต้องเผชิญสถานการณ์ปัญหาครอบครัวแตกแยกอาจมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติได้ง่าย เช่น บางรายอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าว ดื้อ ไม่เคารพและต่อต้านพ่อแม่ ขณะเดียวกันก็กลัวการถูกลงโทษและทอดทิ้ง 3. สภาพปัญหาพฤติกรรมทางเพศของเด็ก พัฒนาการของเด็กแต่ละวัยต้องมีแบบแผนจากการเลียนแบบคนใกล้ชิด โดยเฉพาะพ่อหรือแม่ตามบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตน การขาดแบบแผนทางเพศอาจทำให้พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปได้ หรืออาจเกิดปัญหาสัมพันธภาพกับเพื่อนต่างเพศเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น โดยพบว่าวัยรุ่นหญิงที่มาจากครอบครัวหย่าร้างจะแสดงออกพฤติกรรมความสนใจทางเพศมากกว่ากลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวปกติ 4. สภาพเศรษฐกิจของเด็กในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวที่มีการแตกแยกหย่าร้างจะต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก จึงอาจส่งผลให้เด็กมีข้อจำกัด เช่น ขาดเงินค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียน ขาดทุนสำหรับอาหารกลางวัน ความด้อยเหล่านี้อาจทำให้เด็กรู้สึกแตกต่างจากเพื่อน จนส่งผลกระทบตามมา เช่น ขาดสารอาหาร เป็นต้น และ 5. สภาพปัญหาด้านการเรียนของเด็กในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ผลกระทบทางจิตใจและอารมณ์ที่เด็กได้รับส่งผลไปถึงการเรียนของลูก ภาวะอารมณ์ทำให้เด็กสิ้นหวัง ขาดความมั่นใจ ขาดสมาธิ ไม่อยากเรียนรู้ อยากเก็บตัว ไม่สนใจการเรียน จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่านักเรียนในครอบครัวปกติ

ส่วนผลงานวิจัยของมาลี จิรวชิรนนท์ (2545) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว พบว่า กระบวนการเข้าสู่การเป็นแม่คนเดียวแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นช่วงก่อนที่ชีวิตครอบครัวจะสิ้นสุดลงและก็จบลงในที่สุด มีสาเหตุจากความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาท มีปัญหาตกลงกันไม่ได้และแยกทางในที่สุด และมีสาเหตุมาจากการเสียชีวิตของคู่สมรส ช่วงที่สอง เป็นช่วงหลังจากชีวิตคู่ถึงจุดสิ้นสุดลงแล้ว ซึ่งพบว่า สาเหตุของการล่มสลายของครอบครัวมาจากปัจจัยส่วนบุคคลมากกว่าปัจจัยด้านสังคม โดยมีเงื่อนไขการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียวเป็นแรงเสริมและแรงผลักดันที่สำคัญ ประกอบด้วย การสิ้นสุดชีวิตคู่อย่างน้อย 1 ครั้งขึ้นไป บทบาทความเป็นแม่และความรักผูกพันต่อลูก การมีแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือ และประสบการณ์เดิมจากครอบครัวรุ่นพ่อ/แม่ ช่วงที่สาม เป็นช่วงของการเป็นครอบครัวแม่คนเดียว พบว่า เป็นช่วงที่ต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากครอบครัวขยายในด้านที่อยู่อาศัย การเงิน และอารมณ์จิตใจ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านสวัสดิการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากรัฐและเอกชนที่ช่วยประคับประคอง ให้ครอบครัวที่แม่เลี้ยงลูกคนเดียวดำรงอยู่ได้ เช่น เดียวกับการศึกษา การฝ่าวิกฤตและปัญหาของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ของ ญัฐริษา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2548) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยแวดล้อมกับการฝ่าวิกฤตและปัญหาของแม่คนเดียว พบว่า แม่

ที่เลี้ยงลูกตามลำพังทุกคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีบุคลิกภาพพื้นฐานที่มีความเข้มแข็งและมั่นใจ ทุกคนเลือกทางออกให้กับปัญหาการสมรสด้วยการหย่าร้าง และรับเลี้ยงดูลูกคนเดียว กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวทุกคนจะถูกหล่อหลอมให้พึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว โดยได้รับแบบอย่างที่เหมาะสมและมีคุณธรรมจากผู้เลี้ยงดู นอกจากนี้ ประสบการณ์การถูกเลี้ยงดูด้วยเหตุและการถูกสอนให้รู้จักอดทนอดกลั้นที่ผ่านมายังช่วยให้แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งในเชิงบวก แต่ขณะเดียวกันประสบการณ์ในอดีตที่เจ็บปวด หรือชอกช้ำในทำให้แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวเลือกวิธีการจัดการกับความขัดแย้งในเชิงลบ สำหรับแม่เลี้ยงลูกคนเดียวทุกคนที่ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจการมีลักษณะการพึ่งตนเองทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวมีความบากบั่น ไม่ท้อแท้ ยืนหยัดการเลี้ยงดูลูกคนเดียวแม้ฐานะจะไม่มั่นคงเหมือนเดิม ส่วนปัญหาด้านสุขภาพจิตของแม่เลี้ยงเดียวยังเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในปัจจุบันมีมาตรการให้ความช่วยเหลือเด็กที่มีพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ผลงานวิจัยของ ซาลินี สุริยนแปลงแสง (2547) พบว่า การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่ประกอบด้วยการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์ ทั้งการพิจารณาโดยรวมและรายองค์ประกอบ ลักษณะการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยมีการพิจารณาในด้านความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครองมีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคมกับลักษณะการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า การสนับสนุนทางอารมณ์และการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ส่วนอุดมวรรณ ภาระเวช (2533: 26-32) ได้นำเสนอผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติต่อการเลี้ยงดูบุตร การสนับสนุนจากมารดาของมารดาวัยรุ่นกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาของมารดาวัยรุ่น แสดงว่ามารดาวัยรุ่นส่วนใหญ่มีความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น และความเชื่อต่อการเลี้ยงดูบุตรไปในทางที่ดี ถือเป็นก้าวแรกของการแสดงความพร้อมของการเลี้ยงดูบุตร และมีเจตคติที่ดีต่อการทำหน้าที่มารดา ส่งผลต่อความรู้สึกมั่นคงในบทบาทและการปรับตัวเข้าสู่สถานะของความเป็นแม่ ประกอบกับการได้รับความช่วยเหลือจากมารดาของตนเอง สนับสนุนด้านกำลังใจและการปรับตัวได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพของมารดาวัยรุ่นในระยะหลังคลอด (มาลัย สารานุกิจ. 2540) ที่พบว่าการสนับสนุนทางสังคมจากเครือข่ายทางสังคมอันได้แก่ สามี และ สมาชิกครอบครัวเดิม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมสุขภาพของมารดาวัยรุ่นหลังคลอด ทำให้บุตรมีสุขภาพะทางกายและสุขภาพจิตที่ดี ประกอบกับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด และรับรู้ในสภาวะที่เป็นอยู่ เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง หรือทำให้มีแนวทางที่จะวางแผนและปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ดีได้

สำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวแม่ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังมีความแตกต่างกัน คือ การศึกษาส่วนใหญ่แยกศึกษาเป็นช่วงตามระยะเวลา มีทั้งหลังจากการหย่าร้างหนึ่งปี ไปจนถึงหย่าร้างไปแล้วหลายปี แต่ยังไม่มีการเชื่อมโยงระยะเวลาดังกล่าวในรูปแบบของกระบวนการปรับตัว แต่จะมีการศึกษาเงื่อนไขของการเป็นแม่วัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นที่ผ่านมามีความหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน มีรายได้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักบางรายเป็นหญิงที่มาจาก การหย่าร้างหรือแยกทาง แต่ไม่มีบุตร ส่วนในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังยังคงมีอยู่ไม่มากนัก ซึ่งความแตกต่างทางพัฒนาการย่อมส่งผลต่อการปรับตัวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ต่างกัน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษาระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังจะทำให้ผู้วิจัยทราบถึงแนวทางการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้ นอกจากนี้ผลการศึกษาวิจัยยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดบริการเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นได้มากขึ้นด้วย

ส่วนที่ 6 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case study)

การศึกษาเฉพาะกรณีเป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงอย่างละเอียดลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจ ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทหรือระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Specific context or bounded system) ปรากฏการณ์ที่สนใจนั้น อาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล โครงการ เหตุการณ์ ชุมชน หรือองค์การเฉพาะรายใดรายหนึ่งหรือหลายรายก็ได้ที่นักวิจัยเลือกมาทำการศึกษาวิจัย การศึกษาเฉพาะกรณีมีความหมายตั้งแต่การบันทึกและการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของบุคคล (Case record or case history) สำหรับนำไปใช้ในด้านต่างๆ และรวมไปถึงการนำข้อมูลในประเด็นเกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัยที่ต้องการสืบค้นหาความรู้ความจริงจากกรณีศึกษานั้นมาทำการวิเคราะห์และตีความหมายอย่างละเอียดเข้มข้น โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อต้องการศึกษาหรือเรียนรู้กรณีศึกษาที่สนใจเป็นเฉพาะ (Intrinsic interest) และเพื่อต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์บางอย่างที่สนใจโดยอาศัยการศึกษาวิจัยจากกรณีเฉพาะดังกล่าว (Instrument interest) ผลการศึกษาจากกรณีเฉพาะที่ดำเนินการภายใต้สภาพเหตุการณ์จริง (Real life situation) ให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับการนำไปใช้ปฏิบัติงานในองค์การใดองค์การหนึ่ง และเป็นประโยชน์โดยอ้อมสำหรับนำไปใช้ทำวิจัยในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องให้กว้างขวางลุ่มลึกต่อไป การศึกษาเฉพาะกรณีจึงถูกนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริงในหลากหลายสาขาวิชานั้นเอง (Merriam. 1988; Yin. 2003) เนื่องจากการนำไปใช้ในหลากหลายแขนงวิชา จึงทำให้การศึกษาเฉพาะกรณีมีรูปแบบและระเบียบวิธีดำเนินการแตกต่างกันไป ถึงแม้ว่าจะนำไปใช้สืบค้นหาความรู้ความจริงเพื่อตอบหัวข้อปัญหาวิจัยที่ศึกษาจากกรณีเฉพาะอย่างเดียวกันก็ตามดังนั้น จึงเห็นว่าการศึกษาเฉพาะกรณีนั้นมีทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และงานวิจัยผสมผสานระเบียบวิธีระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Stake. 1994)

1. ความหมายและลักษณะสำคัญของการศึกษาเฉพาะกรณี

ความหมายของการศึกษาเฉพาะกรณีได้มีนักวิพากษ์การวิจัยและผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้นิยามไว้ ดังนี้

สเทค (Stake. 1988: 258; Stake. 1995: 2) ให้ความหมายอย่างกว้างๆ ว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับระบบใดระบบหนึ่งที่มีจุดเน้นและจุดสนใจอยู่ตรงที่การประกอบเข้าด้วยกันของส่วนต่างๆ (Working parts) ได้อย่างผสมผสานกลมกลืนและเกิดขึ้นภายในระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Bounded and integrated system) ตามจุดเน้นของการศึกษาวิจัยมุ่งตรงไปที่กรณีหรือสิ่งที่ศึกษา ซึ่งเป็นระบบใดๆ ที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง ณ เวลาและปริภูมิ (สถานที่หนึ่งๆ) (Time and space) และที่นำมาใช้เป็นหน่วยสำหรับการวิเคราะห์ (Unit of analysis) มากกว่ามุ่งเน้นไปที่วิธีการศึกษาวิจัย ดังสะท้อนจากถ้อยคำของสเทค (Stake. 1994: 236) ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “Case study is not a methodological choice, but a choice of object to be studied” (การศึกษาเฉพาะกรณีไม่ใช่ทางเลือกหนึ่งของวิธีการวิจัย แต่เป็นทางเลือกหนึ่งของสิ่งที่ทำการศึกษา) ส่วนยีน (Yin. 2003: 3) ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ความจริงเชิงประจักษ์ (Empirical inquiry) แบบหนึ่งที่ใช้สำหรับศึกษาปรากฏการณ์ร่วมสมัยใดๆ ซึ่งเกิดขึ้นจริงในบริบท ณ ช่วงเวลานั้น เมื่อขอบเขตระหว่างปรากฏการณ์และบริบทแวดล้อมที่ต้องการศึกษาไม่ชัดเจน ความหมายโดยนัยนี้มุ่งเน้นไปที่วิธีการและกลยุทธ์ดำเนินการสืบค้น (Investigation) หรือตรวจสอบ (Examination) ปรากฏการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้น นักวิจัยจะศึกษาปรากฏการณ์โดยไม่แยกออกจากบริบทที่อยู่แวดล้อมรอบปรากฏการณ์นั้น กระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริงแบบนี้มีลักษณะตรงข้ามกับการวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการที่นักวิจัยพยายามควบคุมหรือแยกปรากฏการณ์ที่ศึกษาวิจัยออกจากปัจจัยภายนอกอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมีอิทธิพลหรือเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการสืบค้นหาความรู้ความจริงส่วน เมอริแอม (Merriam. 1988: 27) กล่าวไว้ว่า เป็นการพรรณนาและวิเคราะห์กรณีตัวอย่างปรากฏการณ์หรือหน่วยของสังคม (Social unit) ใดๆ ที่กระทำอย่างละเอียดถี่ถ้วนและเป็นแบบองค์รวมเช่นเดียวกับ วอลคอตท์ (Merriam. 1988: 27) ที่เห็นว่าการศึกษาเฉพาะกรณีเป็นผลผลิตสุดท้ายของการศึกษาวิจัยภาคสนามซึ่งเป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงเชิงธรรมชาติ (Naturalistic inquiry) มากกว่ามุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์หรือระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในกระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริง แม้ว่าความหมายของการศึกษาเฉพาะกรณีทีกล่าวมาจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็พอจะสรุปความหมายของการศึกษาเฉพาะกรณี ว่าหมายถึงการแสวงหาความรู้ความจริงเชิงประจักษ์เพื่อที่จะตรวจสอบวินิจฉัย พรรณนา อธิบาย ตีความปรากฏการณ์หรือหน่วยทางสังคมในระบบที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจงภายในช่วงเวลาหนึ่งและภายใต้บริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่จริง โดยมีสาระสำคัญของความหมาย สามารถให้คำจำกัดความแตกต่างกัน 3 แนวมุมหลักได้แก่

1) กรณีหรือสิ่งที่นักวิจัยทำการสืบค้นหาความรู้ความจริง (The case or object of inquiry)

2) กระบวนการสืบค้นหาความรู้ความจริง (Process of inquiry)

3) ผลผลิตสุดท้ายของการสืบค้นหาความรู้ความจริง (End product of inquiry) ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของการศึกษาเฉพาะกรณี จึงนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยแบบนี้โดยรวม ดังนี้

1) การศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นสถานการณ์บุคคล หรือกลุ่มบุคคลในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง (The study of particular instances)

2) การศึกษาปรากฏการณ์ในเชิงลึก (In depth study of the case) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์เชิงลึกรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย โดยอาจใช้วิธีในเชิงคุณภาพภายในขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง และมุ่งพรรณนาปรากฏการณ์นั้นอย่างละเอียดลุ่มลึกและครอบคลุมครบถ้วนทุกแง่มุม

3) การศึกษาในสนามวิจัยและสัมพันธ์กับผู้ถูกวิจัย/ประเด็นที่วิจัยในสภาพจริงตามบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ (Study of a phenomenon in its natural context) การศึกษานี้จะไม่มีการจัดกระทำใดๆ และใช้ประเด็นปัญหาเป็นศูนย์กลางในการสืบค้นหาคำตอบ (Problem centered)

4) การศึกษาที่ผู้วิจัยจะต้องนำเสนอปรากฏการณ์ที่ศึกษาทั้งสองมุมมอง (Representation of both the “Emic” and “Etic” perspective) คือ มุมมองภายในที่มาจากทัศนะของบุคคลภายในสนามวิจัยจริง ๆ หรือนำเสนอพฤติกรรมจริงที่สังเกตได้จริงภายในบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ในสนามวิจัย (Emic view) และมุมมองภายนอกที่มาจากการตีความของนักวิจัย (Etic view)

โดยการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบ In depth study of the case เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในเชิงลึก รวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย คือ รวบรวมข้อมูลจากแม่ข่ายที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่มีที่มาแตกต่างกัน สภาพปัญหาต่างกัน โดยใช้วิธีในเชิงคุณภาพในการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอก (Instrumental case study) เป็นการศึกษาหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับเงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว และการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ข่ายที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

2. ประเภทของการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ

การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์สามารถจำแนกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาสำหรับในที่นี้จะจำแนกจุดมุ่งหมายของการศึกษาสามารถพิจารณาได้สองลักษณะคือจุดมุ่งหมายของการให้กรณีศึกษาค้นคว้าและจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยโดยรวมดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ฐาศกร์ จันประเสริฐ, 2553: 52-54)

2.1 จำแนกตามจุดมุ่งหมายของการให้กรณีศึกษาค้นคว้า

1) การศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายใน (Intrinsic case study) เป็นการศึกษาเพื่อสืบค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระทั้งหมดของกรณีศึกษาเป็นหลักทั้งเนื้อหาสาระที่เป็นลักษณะเด่นเป็นพิเศษและลักษณะโดยทั่วไปและทั้งที่มีลักษณะที่ปรากฏเห็นได้ชัดและที่แฝงเร้นอยู่

2) การศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอก (Instrumental case study) เป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดๆ ที่น่าสนใจ โดยอาศัยผลของการศึกษาจากกรณีเฉพาะหรือสิ่งที่นักวิจัยทำการสืบค้นเป็นฐานหรือเครื่องมือในการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อปรากฏการณ์นั้น

3) การศึกษาเฉพาะกรณีแบบรวมกลุ่ม (Collective case study) เป็นการแสวงหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดๆ ที่สนใจโดยอาศัยผลการศึกษาวิจัยจากกรณีเฉพาะหลายรายมาใช้ร่วมกันในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว

2.2 จำแนกตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยโดยรวม

1) การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา (Descriptive case study) เป็นการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพรรณารายละเอียดอย่างครอบคลุมลุ่มลึก และแจ่มชัดเกี่ยวกับกรณีเฉพาะหรือปรากฏการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงภายในบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

2) การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงตีความ (Interpretative case study) เป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาข้อสรุปแนวคิดทฤษฎีรวมถึงการให้รายละเอียดเพื่อสนับสนุนหรือโต้แย้งฐานคติแนวคิดความเชื่อทางทฤษฎี

3) การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงประเมิน (Evaluative case study) เป็นการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพรรณา อธิบายและตัดสินคุณค่ากรณีเฉพาะที่ต้องการประเมิน

หากจำแนกตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยงานวิจัยนี้จัดอยู่ในการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพรรณนา (Descriptive case study) เป็นการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพรรณารายละเอียดอย่างครอบคลุมลุ่มลึก โดยเป็นการพรรณารายละเอียดเพื่อตอบคำถามงานวิจัยกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลเชิงลึกจากแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่มีสภาพปัญหาแตกต่างกัน

3. ระเบียบวิธีการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ

วิธีดำเนินการของการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพที่ใช้ในการสืบค้นว่าเป็นแบบใด เช่น ถ้านักวิจัยออกแบบโดยใช้การศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายใน สืบค้นหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับลักษณะอันโดดเด่นของกรณีเฉพาะรายใดรายหนึ่ง ระเบียบวิธีและการสืบค้นและจุดมุ่งเน้นการดำเนินงานวิจัยในแต่ละขั้นตอนย่อมแตกต่างไปจากการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอกเช่นการเลือกกรณีตัวอย่างในการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพประเภทแรก นักวิจัยเป็นผู้กำหนดขึ้นเองตามความสนใจก่อนการทำวิจัยอย่างเป็นทางการจะเริ่มต้นขึ้นในขณะที่การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพประเภทหลังนักวิจัยเป็นผู้เลือกจากประชากรของกรณีเฉพาะขึ้นมาทำการศึกษากายหลังจากกำหนดคำถามประเด็นย่อยๆ ที่แยกแยะจากหัวข้อปัญหาหรือโจทย์การวิจัยเรียบร้อยแล้ว (Stake. 1994; Stake. 1995)

การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพเป็นวิธีการวิจัยที่เน้นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจง จุดเน้นอยู่ที่สิ่งที่ถูกศึกษา (Case) ซึ่งจะต้องมีลักษณะเจาะจง มีขอบเขตที่กำหนดได้ชัดเจน มีความสมบูรณ์ในตัวเองไม่ได้เน้นวิธีการศึกษา (Method) วิธีการศึกษาก็คือวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เป็นมาตรฐานทั่วไป เทคนิคมาตรฐานใดๆ ที่ใช้ในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ก็สามารถนำมาใช้กับการวิจัยแบบการศึกษาเฉพาะกรณีได้ทั้งสิ้น (ชาย โพธิ์สิตา. 2547) แม้ว่าการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพแต่ละประเภทจะมีระเบียบวิธีดำเนินการแตกต่างกันบ้าง อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาโดยรวมแล้วจะพบว่าสามารถประมวลสรุปอย่างกว้างๆ จำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้ คือ

1. การออกแบบการศึกษาเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพ การออกแบบการศึกษาเป็นการดำเนินขั้นตอนเบื้องต้น ก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานในสถานที่ศึกษาวิจัย โดยทั่วไปกิจกรรมในขั้นตอนนี้ประกอบไปด้วย

1.1 การกำหนดประเด็นคำถามการวิจัย (Central or major research questions) เป็นการตั้งคำถามทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการหรือการดำเนินไปของสรรพสิ่งหรือคำถามทั่วไปเกี่ยวกับการรับรู้หรือเข้าใจสรรพสิ่ง โดยเนื้อหาของคำถามหลักต้องนำติดตามนำสืบค้นหาคำตอบ และน่าสนใจสำหรับคนหลายกลุ่ม คำถามหลักไม่ควรมีมากเกินไป เพราะจะยากต่อการหาคำตอบที่ลุ่มลึกและยากต่อการบูรณาการกับผลการศึกษาวิจัยกำหนดประเด็นคำถามย่อยของการวิจัย (Sub question) เป็นการนำข้อคำถามหลักมาเขียนแยกแยะให้อยู่ในรูปประเด็นคำถามการวิจัยย่อยๆ ที่มีเนื้อหาสาระเฉพาะเจาะจงและเป็นรูปธรรมมากกว่าคำถามหลักของการวิจัยมีการใช้ดุลยพินิจและเหตุผลทางวิชาการตัดสินใจเลือกประเด็นคำถามย่อยของการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคำถามย่อยในประเด็นที่มีความสำคัญทางทฤษฎีหรือทางปฏิบัติสามารถทำการศึกษาวิจัยได้มีความเกี่ยวข้องกับกรณีเฉพาะที่ต้องการศึกษาวิจัยและมีความน่าสนใจตามทัศนะของนักวิจัยในฐานะบุคคลภายนอกที่ไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับกรณีศึกษามาก่อน (Etic sub questions) และทัศนะของบุคคลที่อยู่ภายในขอบเขตของกรณีเฉพาะหรือมีความเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาโดยตรง (Emic sub questions) จากนั้นปรับปรุงแก้ไขประเด็นคำถามย่อยของการวิจัย ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นคำถามย่อยของการวิจัยอาจได้รับการแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนใหม่ในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลหลักในสนามการวิจัย โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในแง่ของการปฏิบัติได้จริง ความสลับซับซ้อน การทำนายความคิด การดึงดูดความสนใจของนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องรวมทั้งความสอดคล้องกลมกลืนกับบริบทของการวิจัย

1.2 การกำหนดขอบเขต การเลือกกรณี และการเลือกตัวอย่าง

ก. การกำหนดขอบเขต อาจพิจารณาเงื่อนไขของสถานที่ (Setting) และเงื่อนไขของเวลา (Time)

ข. การเลือกกรณีตัวอย่าง สิ่ง que เลือกมาสำหรับเป็นกรณีศึกษา (Case) ต้องมีคุณสมบัติเป็นกรณีที่สามารถกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนได้ (ชาย โพธิ์สิตา. 2547) คือมีความสมบูรณ์ในตัวเองมีเวลาและสถานที่แน่นอนซึ่งนักวิจัยสามารถกำหนดได้โดยทั่วไปแล้วการเลือกกรณีศึกษา

มักจะอยู่ที่วัตถุประสงค์และประเด็นคำถามการวิจัยของผู้วิจัยเป็นหลักซึ่งสเคต (ชาย โพธิ์สิตา. 2547; อ้างอิงจาก Stake. 2000) ได้จำแนกการเลือกกรณีตัวอย่างออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. การเลือกกรณีเพื่อประโยชน์ของความอยากรู้ในสิ่งนั้นเป็นหลัก (intrinsic cases) เป็นการเลือกตามความสนใจของนักวิจัย อยากเปิดเผยรายละเอียด โดยไม่มีจุดประสงค์อื่น 2. กรณีที่ใช้เพื่อแสดงสิ่งอื่น (instrumental cases) เป็นการเลือกกรณีศึกษาเพราะนักวิจัยเห็นว่า กรณีนั้นเป็นตัวอย่างหรือเป็นตัวแทนของกรณีอื่นๆ และนักวิจัยก็ต้องการใช้กรณีนั้นเพื่อแสดงอะไรบางอย่าง 3. นักวิจัยเลือกการศึกษาหลายๆ กรณีเพื่อใช้สนับสนุนเรื่องเดียวกัน (Collective case study) เป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงที่จะศึกษาเพื่อแสดงสิ่งอื่น (Instrumental cases) หลายๆ รายเพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการแสดงนั้นมีความชัดเจนและมีความมั่นใจในข้อสรุปที่ได้ข้อสำคัญในการเลือกกรณีศึกษาจะต้องคำนึงถึงว่าการกรณีที่เราจะเลือกต้องเป็นกรณีที่สามารทำให้ข้อมูลได้มาก (Information rich cases) คือต้องเป็นกรณีที่มีอะไรที่เราจะเรียนรู้อะไรได้มากเกี่ยวกับกรณีอื่นๆ ที่คล้ายกันข้อควรคำนึงถึงอีกประการคือนักวิจัยควรมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราจะเลือกมาศึกษาพอสมควร ทำนองเดียวกันกับที่นักวิจัยปริมาณจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับประชากรที่จะเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ การเลือกแบบเจาะจงเพื่อให้ได้กรณีที่เหมาะสมกับความต้องการและจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นวิธีที่ใช้ได้ทั่วไป ความเหมาะสมของกรณีนี้ไม่ใช่เหมาะสมในแง่ความสะดวกสบายสำหรับนักวิจัยแต่เหมาะสมในแง่ที่เป็นกรณีที่สามารทำให้ข้อมูลได้มากและครอบคลุม

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการรวบรวมข้อมูลควรใช้เทคนิคหลายแบบเนื่องจากจุดเด่นของกรณีศึกษาอยู่ที่การให้ภาพที่ชัดเจนและสมบูรณ์ของสิ่งที่ศึกษา ข้อมูลที่หลากหลายจึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยอาจรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึก การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) ค้นคว้าและทบทวนจากเอกสารเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพทั่วไป ข้อมูลอาจเป็นทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพและควรจะต้องเป็นข้อมูลที่ให้บริบทอย่างเพียงพอ ประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายและได้ข้อมูลหลักฐานที่มีความถูกต้องเชื่อถือได้ ตรงตามจุดมุ่งหมายและสอดคล้องกับประเด็นคำถามของการวิจัย

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลสามารถกระทำได้ทันทีที่เก็บข้อมูลหลักฐานจากแหล่งต่างๆ มาได้จำนวนหนึ่ง ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะแรกนี้จะเป็นตัวบอกทิศทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะต่อไปและเป็นผลนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงหรือกำหนดประเด็นคำถามย่อยของการวิจัยขึ้นใหม่ ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปด้วยกันโดยองค์ประกอบสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูลดังที่ไมล์ส์และฮูเบอร์แมน (Miles; & Huberman. 1994) เสนอไว้ดังนี้

1) การจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing) เป็นกระบวนการจัดการด้วยกรรมวิธีต่างๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบทั้งในกายภาพและในทางเนื้อหาพร้อมที่จะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบได้

2) การแสดงข้อมูล (Data display) เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อบอกเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษาและตามความหมายที่ข้อมูลซึ่งได้ถูกจัดระเบียบไว้ดีแล้ว

3) การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของผลการวิจัย (Conclusion, interpretation and verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูลรวมถึงการตรวจสอบว่าข้อสรุปหรือความหมายที่ได้นั้นมีความถูกต้องแม่นยำน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้นอาจจะอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวความคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิเคราะห์นั้น

ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลควรจะเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยในองค์ประกอบแรกของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นอาจเกิดได้ในทุกขั้นตอนของการวิจัย ส่วนในองค์ประกอบที่สองและสามนั้น ควรเริ่มทำตั้งแต่ขั้นตอนที่กำลังเก็บข้อมูลอยู่และทำต่อเนื่องไปจนเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว การวิเคราะห์จะสิ้นสุดก็ต่อเมื่อนักวิจัยได้เขียนและปรับปรุงรายงานการวิจัยจนเป็นที่พอใจแล้วการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเฉพาะกรณีจำแนกได้ 2 วิธีการหลักดังที่สเคต (องอาจ นัยพัฒน์. 2548; อ้างอิงจาก Stake. 1995) กล่าวไว้คือ

1) ค้นหาข้อสรุปผลรวม (Categorical aggregation) เป็นวิธีการสืบค้นหาความหมายโดยรวมของข้อมูลย่อยหลายหน่วย โดยมุ่งเน้นค้นความหมายโดยรวมที่เผยออกมาจากกลุ่มของตัวอย่างหรือเหตุการณ์เฉพาะที่สนใจจำนวนหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นข้อมูลจากสถานที่ศึกษาวิจัยที่เก็บรวบรวมมาได้ในสภาวะการณ์แตกต่างกัน (Collection of instances)

2) การตีความโดยตรง (Direct interpretation) เป็นวิธีการสืบค้นหาความหมายของข้อมูลเฉพาะในส่วนที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษเพียงอย่างเดียว นั่นคือ วิธีการที่มุ่งเน้นค้นหาความหมายที่เผยมาจากกรณีตัวอย่างหรือเหตุการณ์เฉพาะที่สนใจเพียงเหตุการณ์เดียวเท่านั้น (Single instance) การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย คำถามและวัตถุประสงค์ในการศึกษาตลอดจนบริบทของกรณีศึกษาด้วยเสมอ

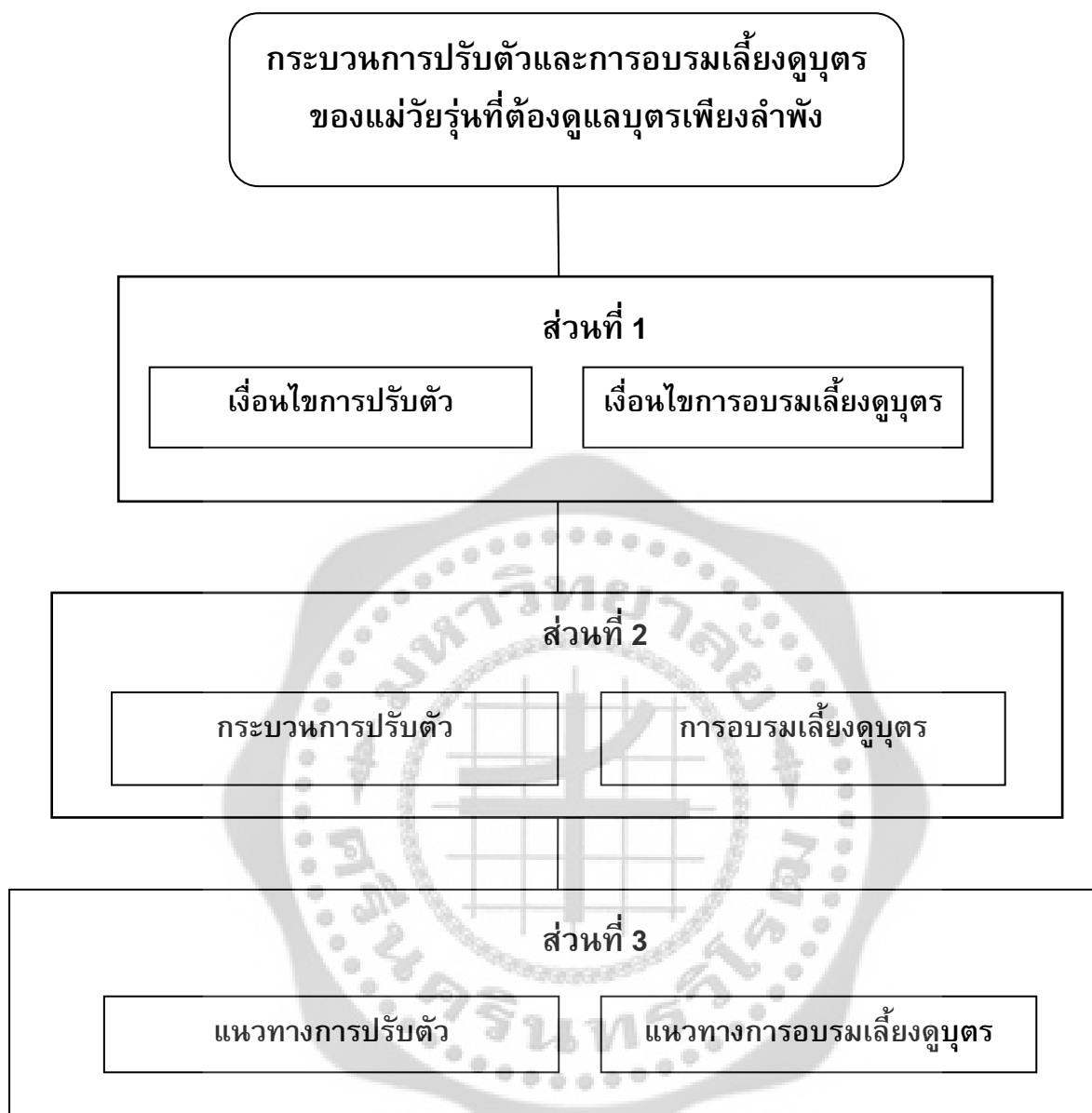
4. การตรวจสอบความถูกต้อง/เชื่อถือได้ (Trustworthy) และ (Authentic)

ในขั้นตอนนี้ควรกระทำอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นดำเนินการในระหว่างทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เช่น วิธีการเชื่อมโยงแบบสามเส้าด้วยการอาศัยแหล่งข้อมูลหลักฐานหลายแหล่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการให้ผู้เกี่ยวข้องตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เพื่อเชื่อมโยงและความสอดคล้องระหว่างข้อมูลหลักฐานเหล่านั้นว่ามีความสมเหตุสมผลและเป็นไปได้หรือไม่เพียงใด

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้ต้องการตอบปัญหาการวิจัย 3 ข้อ คือ 1. แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังซึ่งเข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิ มีเงื่อนไขอะไรในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร 2. แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังซึ่งเข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิมีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร 3. แนวทางในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไรภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่มีภูมิหลังและสภาพปัญหาแตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการปรับตัวและอบรมแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังอย่างชัดเจนในทุกรูปแบบ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ผู้วิจัยเริ่มศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการปรับตัวและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น รูปแบบดังกล่าวนำไปสู่แนวทางในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้

โดยกรอบแนวคิดนี้ผู้วิจัยเขียนไว้เพื่อเป็นแนวทางในการหาข้อมูลเท่านั้น แต่ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับข้อมูลจริงที่ได้จากสนามวิจัย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยในครั้งนี้ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามหลักของการวิจัย (Central or major research questions) คือ แม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่เข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิมีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร เจาะลึกอะไรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง และมีแนวทางอย่างไรในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้ ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นพลวัต ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย และดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. พื้นที่ศึกษา
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) แบบเจาะจง (Purposive sample) โดยแยกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลรอง ดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ แม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง มีอายุไม่เกิน 25 ปี ขณะตั้งครรภ์และเคยเข้ารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ และต้องยินดีที่จะให้ข้อมูล จำนวน 10 - 15 คน

ส่วนผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์หรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับแม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง จำนวน 3 คน

โดยการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง โดยอาศัยการศึกษาเฉพาะกรณีแบบเน้นสาระภายนอก (Instrumental case study) เป็นการสืบค้นหาความรู้ความจริงที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดๆ ที่น่าสนใจ โดยอาศัยผลของการศึกษาจากกรณีเฉพาะหรือสิ่งที่นักวิจัยทำการสืบค้นเป็นฐานหรือเครื่องมือในการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในประเด็นกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ไวรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

พื้นที่ศึกษา

การกำหนดขอบเขต อาจพิจารณาเงื่อนไขของสถานที่ (Setting) และเงื่อนไขของเวลา (Time) นั้น จากที่กล่าวข้างต้น คือ ผู้วิจัยได้เลือกสหทัยมูลนิธิเป็นสนามในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกสนามในการวิจัยด้วยวิธีเจาะจง เนื่องจากการเก็บข้อมูลจากสหทัยมูลนิธิจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลแม่ข่ายตั้งแต่ตั้งครุภัณฑ์จนกลายเป็นแม่ข่ายที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง เพื่อให้เห็นกระบวนการปรับตัวของแม่ข่ายรุ่นได้ และสามารถตอบวัตถุประสงค์งานวิจัยได้ชัดเจนขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต(Observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถอธิบายได้

การออกแบบแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ หลังจากรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยเริ่มต้นเขียนแนวคำถาม (Guideline) ก่อนจะนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจริง ซึ่งแนวคำถามนี้เป็นแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยแนวคำถามที่ใช้นั้นสามารถปรับเปลี่ยนหรือยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์เมื่ออยู่ในสนามวิจัย ผู้วิจัยได้เขียนคำถามปลายเปิด โดยยึดปัญหาและกรอบแนวคิดในการวิจัยมาเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม

การออกแบบแนวคำถามนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาประสบการณ์ ภูมิหลังจนมาถึงกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่ข่ายรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังนั้นมีข้อมูลที่ละเอียดอ่อนในหลายๆ ประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแยกทางกับคนรัก การที่คนรักมีผู้หญิงใหม่ การไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวหรือสถานศึกษา อีกทั้งประเด็นการปรับตัวหลังจากต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง การปรับตัวกับเพื่อนที่โรงเรียน การปรับตัวกับครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนทั้งสิ้น

การที่จะได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุดผู้ให้ข้อมูลต้องเปิดเผยและไว้วางใจผู้วิจัยมาก ซึ่งผู้วิจัยทำงานด้านสังคมสงเคราะห์จึงใช้ทักษะด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อทำให้การสัมภาษณ์เป็นธรรมชาติมากที่สุด และต้องระมัดระวังคำพูดและคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และเนื่องจากผู้วิจัยมีฐานะเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จึงสามารถเลือกใช้คำถามต่างๆ ให้เหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยได้ออกแบบตัวอย่างแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ตัวอย่างแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจะมีการพูดคุยเพื่อทักทายและให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสบายๆ ไม่กดดันแล้วจึงเริ่มถามตามแนวคำถามที่ออกแบบไว้ โดยเริ่มจากข้อมูลทั่วไปภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ภูมิลำเนา การศึกษา อาชีพ/รายได้ และสถานภาพสมรส บิดามารดาหรือผู้ปกครอง อาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หลังจากได้ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว จะเริ่มใช้แนวคำถามที่ออกแบบมาเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

สำหรับผู้แม่วัยรุ่น

1. อะไรที่ทำให้คุณได้มารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ (คำถามนี้จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ก่อนที่จะเข้ารับบริการที่มูลนิธิหรือบ้านพัก ซึ่งจะได้ข้อมูลที่เป็นกระบวนการตั้งแต่ก่อนเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจนกลายเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง)
2. หลังจากคุณเข้ามาเข้ารับบริการที่นี่ คุณต้องปรับตัวอย่างไร (เป็นการตั้งคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้เรื่อยๆ และเริ่มต้นการปรับตัวอย่างไรเป็นคำถามเพื่อให้ทราบถึงการเริ่มกระบวนการปรับตัวของผู้ให้ข้อมูล)
3. คุณรู้สึกอย่างไรที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง (เป็นการเปิดประเด็นให้พูดถึงความรู้สึกในช่วงที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว)
4. นานไหมคะที่คุณรู้สึกแบบนั้น แล้วอะไรทำให้คุณผ่านช่วงความรู้สึกนั้นมาได้ (เป็นคำถามให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าประสบการณ์การปรับตัว ช่วงเวลาในการปรับตัว รวมทั้งสิ่งที่เข้ามาเป็นเงื่อนไขให้ผ่านช่วงเวลานั้นไปได้)
5. คุณวางแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร เมื่อรู้ว่าต้องเป็นแม่คนเดียว (คำถามนี้เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต)
6. คุณคาดหวังให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรของคุณเป็นอย่างไร (เป็นคำถามเพื่อให้ผู้ตอบแสดงความคาดหวังเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร)
7. คุณเตรียมพร้อมที่จะกลับบ้านอย่างไรบ้างคะ (เป็นคำถามที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับความพร้อมที่จะเผชิญปัญหา และกระบวนการปรับตัวได้)

สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง

1. คุณคิดว่าแม่วัยรุ่นมีเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวอย่างไรบ้าง
2. คุณมีประสบการณ์การทำงานกับแม่วัยรุ่นอย่างไร
3. แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ตามความคิดของคุณต้องเป็นอย่างไร
4. คุณคิดบริการที่มูลนิธิจัดให้ร่วมทั้งกิจกรรมต่างๆ ส่งผลต่อการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นอย่างไร

การทำสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยจะทำการสนทนากลุ่ม 1 กลุ่ม คือ กลุ่มแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้ โดยผู้วิจัยมีประเด็นในหารแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ดังนี้

1. เงื่อนไขที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้
2. กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น
3. แหล่งให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง
4. แนวทางหรือข้อเสนอแนะอะไรที่ช่วยให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เพียงลำพัง

แนวคำถามที่กำหนดขึ้นเป็นเพียงแนวคำถามที่ผู้วิจัยออกแบบมาเพื่อสัมภาษณ์และทำการสนทนากลุ่มเท่านั้น สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่ออยู่ในสนามวิจัย และผู้วิจัยยังมีการเตรียมอุปกรณ์การวิจัยภาคสนาม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก ปากกา เพื่อจดบันทึกภาคสนาม และก่อนที่จะทำการบันทึกเสียงผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักก่อนทุกครั้ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดย 4 วิธีการ คือ 1 การสังเกต (Observation) 2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และ 4 การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. การสังเกต (Observation)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยเข้าไปในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องทำงานกับแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมกลุ่มเช่น กลุ่มสนับสนุนทุนการศึกษา กลุ่มแม่เยี่ยม และเข้าร่วมประชุมเครือข่ายช่วยเหลือหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตวิธีการทำงานกับผู้รับบริการซึ่งเน้นไปที่แม่วัยรุ่นว่า สหทัยมูลนิธิมีการจัดบริการอย่างไร เงื่อนไขในการให้บริการมีอะไรบ้าง และแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่จะเข้ามารับบริการอะไร เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้ไปใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การศึกษานี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยเริ่มตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนถึงแนวทางในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ซึ่งขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยยึดหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ใช้คำถามที่ชี้นำ คำตอบทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ใช้คำถามปลายปิด แต่ผู้วิจัยได้ใช้คำถามแบบเปิดกว้างเพื่อให้ผู้ตอบมีโอกาสเล่าเรื่องราวต่างๆ อย่างอิสระ ผู้วิจัยสามารถอธิบายขยายความประเด็นคำถามให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถามและสามารถซักถามเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ได้สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่จะนำไปตอบคำถามการวิจัยได้ เช่น กรณีที่แม่วัยรุ่นตัดสินใจมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายชายจนท้องผู้วิจัยถามเพิ่มเติมโดยการให้แม่วัยรุ่นเล่าให้ฟังตั้งแต่ทั้งคู่เริ่มคบกันว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์เล่าเหตุการณ์ตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟัง นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น น้ำเสียง สีหน้า ท่าทาง แววตาของผู้ให้สัมภาษณ์ขณะทำการสัมภาษณ์ได้อีกด้วย ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองทุกราย โดยผู้วิจัยขอใช้เครื่องบันทึกเสียงและจดบันทึกในขณะที่สัมภาษณ์ แต่ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายไม่ยินยอมให้ทำการบันทึกเสียง ผู้วิจัยทำการจดบันทึกให้มากที่สุดและรับบันทึกมาจดยละเอียดอย่างสมบูรณ์ตลอดจนถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนสุดท้ายก่อนออกจากสนามวิจัยผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มกับแม่วัยรุ่นที่ดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้ 1 ครั้ง สมาชิกในการสนทนากลุ่ม 8 คน ใช้เวลาในการสนทนากลุ่มๆ ละประมาณ 45 นาที เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังและสามารถปรับตัวได้

4. การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ขอเอกสารสำคัญเกี่ยวกับแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังจากนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อนำเอกสาร ได้แก่ ประวัติ ที่มาภูมิหลังของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังแต่ละราย รวมทั้งสภาพปัญหาหรือความต้องการที่ทำให้แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเข้ามาใช้บริการจากสหทัยมูลนิธิ โดยผู้วิจัยได้แจ้งให้นักสังคมสงเคราะห์ทราบว่าผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลดังกล่าวมาเปิดเผยโดยใช้ชื่อ สกุลจริงของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังและผู้เกี่ยวข้องเด็ดขาด

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ช่วงติดต่อกับหน่วยงานและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลและทำการวิจัยในครั้งนี้ ผู้อำนวยการมูลนิธิเห็นความสำคัญและประโยชน์ในการทำวิจัยในครั้งนี้จึงเมตตาให้ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้ในฐานะผู้วิจัย และทำหนังสือขอทำการสัมภาษณ์ หรือ ใบยินยอมให้การสัมภาษณ์เพื่อให้แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการไปติดต่อกับหน่วยงานนั้น การแนะนำตัวของผู้วิจัยจะมีสิ่งที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง คือ วิธีการพูด วิธีการอธิบายแนะนำตนเอง หากเป็นผู้บริหารจะเน้นในเรื่องผู้วิจัยคือใคร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ประโยชน์ที่ได้รับคืออะไร เพื่อให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญของงานวิจัย ส่วนกลุ่มคนทำงานหรือนักสังคมสงเคราะห์ ผู้วิจัยจะแนะนำตนเองด้วยท่าทีสุภาพและลงรายละเอียดในเรื่องข้อมูลที่มีความจำเป็นและต้องการที่จะนำมาศึกษาและรวบรวม เพื่อนำมาตอบปัญหาการวิจัย และยังอธิบายถึงประโยชน์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ให้คนทำงานทราบโดยละเอียด

2. ช่วงศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษางานของสหทัยมูลนิธิ โดยศึกษาจากเอกสารและสอบถามหัวหน้ากลุ่มงานสวัสดิการครอบครัวซึ่งดูแลโครงการย่อย 2 โครงการ ได้แก่ โครงการฟื้นฟูสภาพครอบครัว และโครงการช่วยเหลือบิดามารดานอกสมรส ทั้ง 2 โครงการนี้จะมีผู้รับบริการที่เป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในครั้งนี้ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำตามกฎของมูลนิธิอย่างเคร่งครัด คือ ไม่นำเอกสารออกนอกมูลนิธิ ในกรณีที่ต้องนำเอกสารออกมาใช้ในการศึกษาต้องเป็นสำเนาเท่านั้นเพื่อป้องกันเอกสารตัวจริงสูญหาย อย่างข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวอุปถัมภ์ที่ช่วยดูแลเด็กขณะฝากเลี้ยงชั่วคราว ทางเจ้าหน้าที่ หรือนักสังคมสงเคราะห์จะไม่ขอเปิดเผยข้อมูลดังกล่าว เพราะต้องพิทักษ์สิทธิครอบครัวอุปถัมภ์ด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่ได้จากนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานโดยตรงกับครอบครัวที่แท้จริงเท่านั้น การนำสำเนาเอกสารไปศึกษาต้องให้นักสังคมสงเคราะห์ตรวจสอบก่อนทุกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าเอกสารที่จะนำ

ออกมาศึกษาไม่มีชื่อ-สกุล ที่อยู่ วันเดือนปีเกิด และเลขบัตรประจำตัวประชาชนของผู้รับบริการและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพราะข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปขอตรวจสอบหลักฐานและคัดสำเนารายการทะเบียนราษฎรได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลหลัก และจรรยาบรรณของนักวิจัยเป็นสำคัญ

3. ช่วงแรกในการเข้าสู่สนามวิจัย ผู้วิจัยต้องพยายามหากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติตามที่ต้องการ และยินดีให้ข้อมูล แต่ระยะเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลนั้นเป็นช่วงที่มีผู้รับบริการน้อย ผู้รับบริการบางรายเป็นวัยรุ่นแต่ยังไม่คลอดบุตรทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ จึงต้องรอให้มีผู้รับบริการใหม่ๆ เข้ามาเพื่อตรวจสอบคุณสมบัติอีกครั้ง เพื่อขอสัมภาษณ์ ในช่วงนี้ผู้วิจัยมีโอกาสสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมกิจกรรมกลุ่มกับนักสังคมสงเคราะห์ ในฐานะผู้ช่วยนักสังคมสงเคราะห์ ผู้วิจัยเข้าไปด้วยท่าทีสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน เพื่อไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกแปลกแยก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้เน้นการสร้างสัมพันธภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ แต่เป็นการสร้างสัมพันธภาพในช่วงแรกของการทำงานเท่านั้น ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์โดยไม่หวังผลประโยชน์ของผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีสัมพันธภาพอันดี ดูไม่เป็นการมาเพื่อขอข้อมูลเพียงอย่างเดียว และยังส่งผลให้นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานกับผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นถึงความจริงใจในการสร้างสัมพันธภาพในครั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์จึงให้ข้อมูลที่นักวิจัยต้องการอย่างครบถ้วน และอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลหลักเข้าใจถึงประโยชน์ของงานวิจัยและการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักกล้าให้ข้อมูลมากขึ้น ในช่วงนี้หากผู้ให้ข้อมูลหลักพร้อมและยินดีให้ข้อมูล แต่การนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์มีข้อจำกัดพอสมควร เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่รับบุตรกลับไปดูแลเองแล้วที่บ้าน หรือผู้ให้ข้อมูลหลักที่ยังคงปกปิดครอบครัวหรือสังคมอยู่ แม้ว่าผู้ให้ข้อมูลหลักจะยินดีให้ข้อมูล แต่จะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักบางรายสะดวกให้เข้าไปสัมภาษณ์ที่บ้าน ซึ่งเมื่อเข้าไปที่บ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้วิจัยจะไม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้ ดังนั้นจึงต้องบอกถึงสถานที่ที่ต้องการใช้ในการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน เพื่อให้ได้สถานที่ที่เหมาะสมและสะดวกใจทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้วิจัย เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด ไม่กดดัน และมั่นใจได้ว่าเรื่องราวที่ให้สัมภาษณ์นั้นจะไม่ถูกเปิดเผย

4. ช่วงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจะแนะนำตัวเองว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาจากไหน มาขอสัมภาษณ์เพื่ออะไร ขออนุญาตบันทึกการสนทนาและอัดเทป ผู้วิจัยเน้นไปที่จรรยาบรรณในการเก็บข้อมูลที่ได้เป็นความลับ ผู้วิจัยเน้นเรื่องประโยชน์ของข้อมูลที่เป็นจริงว่านอกจากจะนำไปทำวิทยานิพนธ์แล้วยังมีประโยชน์กับกลุ่มแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังกลุ่มอื่นๆ ด้วย เพราะข้อมูลที่ได้อาจจะนำไปเป็นแนวทางในการจัดสวัสดิการเพื่อให้แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังสามารถปรับตัวและสามารถเลี้ยงดูบุตรคนเดียวได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้นการให้ข้อมูลครั้งนี้มีประโยชน์จริงและถูกปิดเป็นความลับจะไม่เปิดเผยชื่อ สกุลจริงของผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างแน่นอน ขณะทำการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ได้ อย่างในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เห็นตัวอย่างคำถามแล้วยินดีที่จะให้ข้อมูล แต่ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักกลับร้องไห้ กำมือ

แน่น หายใจแรง ผู้วิจัยต้องสังเกตท่าทีของผู้ให้ข้อมูลหลักระหว่างสัมภาษณ์ หากเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักไม่พร้อมที่จะให้ข้อมูลต่อต้องยุติการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักไม่รู้สึกอึดอัดใจในเรื่องที่กำลังสัมภาษณ์อยู่หรือรู้สึกผิดที่ไม่สามารถให้ข้อมูลต่อได้ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไวต่อความรู้สึกหรือมีความอึดอัดจนไม่สามารถให้ข้อมูลได้ ผู้วิจัยอาจได้ข้อมูลไม่มากนัก เพราะต้องคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นสำคัญ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าตามวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสาร และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทั้งนี้ผู้วิจัยการสอบถามจากนักสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้อีกด้วย

นอกจากนี้การวิพากษ์เกี่ยวกับที่มาและเนื้อหาของข้อมูลแหล่งต่างๆ ว่ามีความน่าเชื่อถือได้ ความจริงแท้ ความคงเส้นคงวา ความครอบคลุมครบถ้วนและความสอดคล้องกับประเด็นคำถามของการวิจัยหรือไม่ เพียงใดก็เป็นวิธีหนึ่งที่นักวิจัยสามารถนำมาใช้ตรวจสอบความถูกต้องเชื่อถือได้ในระดับเบื้องต้นระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากระเบียบวิธีการวิจัยเฉพาะกรณีเชิงคุณภาพดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าจะมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในประเด็นของที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย คือ แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ซึ่งผู้วิจัยทำการศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจงที่มูลนิธิและเครือข่ายบ้านพักที่มีกลุ่มผู้รับบริการที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ทั้งในแง่ของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานกับกลุ่มเป้าหมาย ในแง่ของเวลานั้นทางมูลนิธิและเครือข่ายบ้านพักนี้สามารถให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่ผู้รับบริการเข้ามาขอรับบริการที่มูลนิธิและเครือข่ายบ้านพักได้ รวมทั้งสามารถเก็บข้อมูลย้อนกลับไปยังกระบวนการเข้าสู่การเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังตั้งแต่ยังไม่ได้รับการบริการจากมูลนิธิ ซึ่งขณะนี้ทางมูลนิธิและเครือข่ายบ้านพักให้บริการแม่วัยรุ่นที่มีจำนวนมากขึ้น และมีสภาพปัญหาที่แตกต่างและมีความซับซ้อนมากขึ้น ผู้รับบริการหลายรายที่สามารถปรับตัวและสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ดีทำให้ทางมูลนิธิและเครือข่ายบ้านพักสามารถนำผู้รับบริการเหล่านั้นมาร่วมเสวนา และทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้สมาชิกแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังรายอื่นได้นำเอาแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นแบบอย่างต่อไป และยังทำให้ทราบถึงกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้ เพื่อนำไปสู่การจัดบริการที่เหมาะสมตามสภาพปัญหาที่หลากหลายมากขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ทำเป็นระยะๆ ทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละวัน ผู้วิจัยดำเนินการถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อที่จะได้นำผลการวิเคราะห์มาใช้ปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ได้ทราบว่ามีข้อมูล ในส่วนใดที่เพียงพอแล้วหรือยังขาดข้อมูลในส่วนใดอีกบ้างซึ่งนำไปสู่การปรับยุทธวิธีเก็บข้อมูลใหม่ เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลในสนามอย่างครบถ้วนซึ่งผู้วิจัยมีแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ (สรณ กุศล. 2549: 60-88)

1. การจัดระบบข้อมูล จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากภาคสนามนั้นมักไม่อยู่ในรูปที่พร้อมจะนำไปใช้วิเคราะห์ต่อไป ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มาจัดรูปให้เหมาะสมก่อน นั่น คือข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ที่ถูกจัดบันทึกด้วยลายมือและการบันทึกเสียงไว้ นั้นผู้วิจัยนำมาถอดคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มออกมาพิมพ์ไว้ในรูปแบบของไฟล์ word พร้อมสำหรับการอ่านและวิเคราะห์ จากนั้นผู้วิจัยทำการอ่านทวนข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่มหลายๆ เทียบเพื่อให้ซึมซับในขณะเดียวกันก็เขียนบันทึกประกอบ เพื่อตั้งข้อสังเกตหรือช่วยจำหลังจากอ่านแล้วทำการร่างสรุปข้อมูล สรุปย่อเรื่องไว้เมื่อกลับมาทบทวนใหม่ ทำให้สามารถเข้าใจได้รวดเร็วโดยไม่ต้องอ่านใหม่ทั้งหมดตั้งแต่เริ่มต้น

2. การสร้างรหัส การแสดงข้อมูล และเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เริ่มจากการลงรหัสข้อมูล ซึ่งรหัสเป็นส่วนสำคัญ ของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสามารถสร้างรหัสก่อนหรือหลังเก็บข้อมูลก็ได้ โดยขั้นตอนการลงรหัสหลังจากผู้วิจัยอ่านข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาซึ่งอยู่ในรูปของบทสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และรายละเอียดจากการบันทึกการสังเกตแล้ว ให้รหัสกับข้อความที่ปรากฏทั้งนี้การให้รหัสดังกล่าวสามารถพิจารณาจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้จากนั้นจะมีการจัดแสดงข้อมูล ซึ่งเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการจัดสร้างข้อมูลในรูปต่างๆ เช่น ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิรูปซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในส่วนของการจัดสร้างข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้วิจัยได้เขียนเป็นตารางเพื่อสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ง่ายยิ่งขึ้น ส่วนการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้วาดผังที่หนึ่งของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลจากการจัดบันทึกและการบันทึกเทป เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงยิ่งขึ้น จากนั้นนำการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยที่ผู้วิจัยได้ค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไรเพื่อใช้อ้างอิงหรืออธิบายความต่อไป

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสตั้งต้นให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้และประเด็นปัญหาการวิจัย เช่น จากปัญหาการวิจัยที่กล่าวว่า แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังซึ่งเข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิ มีเงื่อนไขอะไรในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร และแม่วัยรุ่นมีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร รวมทั้งมีแนวทางในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไรภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นพลวัต คำถามการวิจัยนี้มีรหัสหลัก 3 รหัส คือ “เงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร” “กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยง

บุตร” และ “แนวทางการปรับตัวและการเลี้ยงดูบุตร” โดยรหัสหลักมีรหัสย่อยที่ได้จากข้อมูลที่ค้นพบอีก เช่น เงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร ประกอบด้วย “เงื่อนไขที่เกิดจากภูมิหลัง” “เงื่อนไขที่เกิดจากบุคคล” หรือ “เงื่อนไขเกิดจากสิ่งแวดล้อม” และเป็นเงื่อนไขที่เกิดจากบุคคลมีย่อยอีก คือ “ความพอใจไว้วางใจ” “ความเชื่อ” และ “ความสามารถในการควบคุม” ส่วนเกิดจากสิ่งแวดล้อมย่อยออกมาเป็น “ความต้องการ” “การควบคุมความรู้สึก” “ภาวะอันตราย” “การเข้าใกล้อันตราย” เป็นต้น ส่วนรหัสหลัก “กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร” มีรหัสย่อย คือ “กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัว” และ “กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่สามารถปรับตัวได้แล้ว” และมีการลงรหัสย่อยอีก คือ กระบวนการขั้นใด มี “ขั้นประเมินเหตุการณ์” “ขั้นเผชิญปัญหา” และ “ผลของการเผชิญปัญหา” โดยผลของการเผชิญปัญหาจะมีรหัสย่อยอีกคือ “ผลกระทบระยะสั้น” และ “ผลกระทบระยะยาว” ผลกระทบยังมีรหัสย่อยอีก คือ “ด้านสรีระ” “ด้านอัตมโนทัศน์” “ด้านการพึ่งพาซึ่งกันและกัน” “ด้านบทบาทหน้าที่” เป็นต้น ดังตัวอย่างในภาคผนวก ข ตัวอย่างการถอดรหัสและการให้รหัสความหมาย

จากนั้นเมื่อลงรหัสข้อมูลเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยทำการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรหัสแต่ละตัวที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันไว้ด้วยกันซึ่งในขั้นนี้ทำให้ผู้วิจัยเริ่มมองเห็นความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างรหัสแต่ละกลุ่ม มองเห็นโครงสร้างของเงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งกระบวนการปรับตัวและการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ซึ่งจะนำไปสู่การแปลความและสร้างข้อมูลต่อไป

3. การแปลความ สร้างข้อสรุปและพิสูจน์ข้อสรุปในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการแปลความหมายของข้อมูลซึ่งผู้วิจัยต้องสามารถเข้าใจความหมายข้อมูลเหล่านั้นเพื่อให้ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ สามารถนำไปอธิบายหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ โดยจากข้อมูลทั้งหมดที่ได้ทำการลงรหัสไว้แล้วผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่มีรหัสเดียวกันมาทำการวิเคราะห์ ตีความ และแปลความหมาย ซึ่งในการวิเคราะห์ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์เงื่อนไขของการปรับตัว อาศัยรูปแบบกระบวนการความเครียดตามทฤษฎีความเครียดของลาซารัสและฟอล์คแมน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีที่บททวนไว้ในบทที่ 2 มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย สุดท้ายเมื่อได้ข้อสรุปแล้วผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อสรุปนั้นเพื่อยืนยันความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัยตรวจสอบข้อสรุปด้วยการให้ที่ปรึกษางานวิจัยช่วยตรวจสอบความถูกต้องและนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการโดยยึดหลักการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ทำหนังสือส่งไปยังมูลนิธิขออนุญาตจากผู้อำนวยการ เพื่อให้พิจารณาจริยธรรมการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

2. การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์การวิจัยและพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลโดยการแนะนำตัวเองและบอกวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ซึ่งอาจจะละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลโดยครั้งแรกจะเป็นการแนะนำตัว และแจ้งวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์และนัดเวลาที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์วางแผนการใช้เวลาและวันเพื่อสัมภาษณ์และทำการสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูล ในระหว่างการสัมภาษณ์และการอภิปรายกลุ่มย่อยผู้วิจัยจะใช้สถานที่ที่หน่วยงานจัดไว้ให้ ไม่ให้ผู้อื่นเข้ามารบกวนการให้สัมภาษณ์และการทำอภิปรายกลุ่มย่อยได้

3. ผู้วิจัยรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยไม่นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มไปเล่ากับผู้ให้ข้อมูลรายอื่น หรือบุคคลอื่นด้วยการกล่าวชื่อของผู้ให้ข้อมูล ในขั้นตอนการบันทึก การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยโดยจะใช้นามสมมุติของผู้ให้ข้อมูลหลักทุกราย

บทที่ 4

การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการดำเนินการภายหลังจากได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบแผนการวิจัย แล้วนำมาข้อมูลทั้งหมดวิเคราะห์และสังเคราะห์ ก่อนจะสร้างเป็นข้อสรุปผลการวิจัยในครั้งนี้ จะนำเสนอโดยจำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลักและการนำเสนอข้อมูลรายการนี้

ส่วนที่ 2 เงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

ส่วนที่ 3 กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

ส่วนที่ 4 แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่สามารถปรับตัวได้

ส่วนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลักและการนำเสนอข้อมูลรายการนี้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เป็นแม่วัยรุ่นจำนวน 13 ราย ที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง เนื่องจากแยกทางกับฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ และฝ่ายชายเสียชีวิต โดยภูมิหลังและประวัติของผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 13 ราย ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่	ชื่อ สมมติ	อายุ	จำนวนบุตร	อายุบุตร	การศึกษา	อาชีพ (ขณะตั้งครรภ์)	ภูมิลำเนา (จังหวัด)
1	น้ำข้าว	24	3 คน	6 ปี, 11 เดือน (แฝด)	ป.6	เกษตรกร	ปทุมธานี
2	น้ำแข็ง	18	1 คน	1 ปี 8 เดือน	ม.5	นักเรียน	ขอนแก่น
3	น้ำปิ่น	18	1 คน	2 ปี	ม.6	นักเรียน	กทม.
4	น้ำใจ	20	1 คน	8 เดือน	ป.6	รับจ้าง	กทม.
5	น้ำชา	18	1 คน	10 เดือน	ป.6	ว่างงาน	ปราจีนบุรี

ตาราง 1 (ต่อ)

ที่	ชื่อ สมมติ	อายุ	จำนวน บุตร	อายุบุตร	การศึกษา	อาชีพ (ขณะตั้งครรภ์)	ภูมิลำเนา (จังหวัด)
6	น้ำค้าง	20	2 คน	3 ปี 1 ปี 2 เดือน	ปวช.3	นักศึกษา	กทม.
7	น้ำหนึ่ง	21	2 คน	3 ปี 1 ปี 8 เดือน	ม.3	พนักงาน โรงงาน	ราชบุรี
8	น้ำฟ้า	23	2 คน	6 ปี 3 ปี	ม.3	ว่างงาน	สุรินทร์
9	น้ำผึ้ง	19	1 คน	6 เดือน	ปวช.2	นักศึกษา	กทม.
10	น้ำหวาน	19	1 คน	2 ปี	ปวส.1	นักศึกษา	สุรินทร์
11	น้ำส้ม	23	1 คน	3 ปี	ป.6	พนักงาน โรงงาน	สุรินทร์
12	น้ำทิพย์	24	2 คน	4 ปี 2 ปี	ม.3	รับจ้าง	พิจิตร
13	น้ำขิง	20	1 คน	4 เดือน	ปริญญาตรี ปี 2	นักศึกษา	จันทบุรี

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังจำนวน 13 ราย ขณะตั้งครรภ์ที่ 1 มีอายุระหว่าง 16 – 20 ปี ขณะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักมีอายุ 18 - 24 ปี ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลหลักมีบุตร 1 คนจำนวน 8 ราย มี 2 คนจำนวน 4 ราย และมีบุตร 3 คน จำนวน 1 ราย อายุของ ส่วนบุตรของผู้ให้ข้อมูลหลักมีอายุระหว่าง 4 เดือน – 6 ปี ขณะตั้งครรภ์กำลังศึกษาอยู่จำนวน 6 ราย โดยมีการศึกษาสูงสุด คือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 การศึกษาขั้นต่ำ คือ ประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักที่ประกอบอาชีพแล้วจำนวน 5 ราย มีอาชีพเป็นพนักงานโรงงานจำนวน 2 ราย รับจ้างจำนวน 2 ราย และเกษตรกรจำนวน 1 ราย ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่างงานมีจำนวน 2 ราย ส่วนภูมิลำเนาของผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่ที่กรุงเทพฯ จำนวน 4 ราย จังหวัดสุรินทร์จำนวน 3 ราย และมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดจันทบุรี จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดราชบุรี จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดพิจิตร จังหวัดละ 1 ราย ส่วนประวัติของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์จำนวน 13 ราย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1

น้ำข้าว (นามสมมติ) : ผู้หญิงที่เชื่อว่าสามีไม่เคยสนใจเธอและลูกเลย

“เค้าไม่สนใจ เค้าไม่รัก ไม่ได้ดูแลหนูกับลูกเลย” น้ำข้าวพูดถึงสามีที่อยู่กินกันมากกว่า 6 ปี

น้ำข้าวอายุ 24 ปี มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดปทุมธานี นับถือศาสนาอิสลาม ครอบครัวของน้ำข้าวเลี้ยงวัวเป็นอาชีพหลัก น้ำข้าวเรียนจบประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ก็ออกมาช่วยที่บ้านเลี้ยงวัว ชีวิตของน้ำข้าวเรียบง่ายไม่ได้หวือหวาเหมือนสาว ๆ ในกรุงเทพ

พออายุ 18 ปี น้ำข้าวก็แต่งงานและย้ายไปอยู่บ้านแฟนตามหลักศาสนา หลังจากอยู่กินกับแฟนได้ประมาณ 1 ปี เธอก็มีลูกคนที่ 1 เธอนับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นการตั้งครรภ์ คือ บุตรที่พระเจ้ามอบให้ เธอคลอดลูกคนที่ 1 และก็ได้คุมกำเนิดจนมีลูกอีก 2 คน เป็นแฝดชาย ระหว่างที่น้ำข้าวอยู่กินกับแฟนนั้นน้ำข้าวมีเรื่องให้เครียดตลอดเพราะเธอกับแฟนคบกันได้ไม่นาน พอที่บ้านรู้จักจ้างแต่งงานตามศาสนา ไม่ได้ผูกพันหรือรู้จักกันมากนัก หลังจากแต่งงานความทุกข์เริ่มเข้ามาในชีวิตของน้ำข้าวมากขึ้น ยังมีลูกเธอยังรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น แต่กลับกันแฟนเธอลบใช้เงินฟุ่มเฟือย ไม่มีเงินเก็บ ไม่เคยนำเงินมาให้เธอและลูกเลย ช่วงหลังเธอเริ่มสงสัยว่าแฟนจะนำเงินไปซื้อยาบ้ามาเสพ จึงพยายามสังเกตพฤติกรรมของแฟนตลอด แต่พอไปยุ่งมาก ๆ ก็โดนแฟนดุด่ากลับมา ทำให้มีปากเสียงกันบ่อยขึ้น คราวนี้น้ำข้าวจับได้ว่าแฟนใช้ยาบ้าจริง เธอบอกให้แฟนเลิกยา แฟนก็รับปาก ทำท่าทางเหมือนสำนึกผิด แต่ก็ทำไม่ได้อย่างที่พูด กลับใช้ยามากขึ้นเรื่อย ๆ จนเงินไม่พอใช้ น้ำข้าวอดทนอยู่กับแฟนเพราะเหตุผลเดียว คือ “กลัวลูกไม่มีพ่อ”

แต่ความอดทนของน้ำข้าวก็สิ้นสุดลง หลังจากคลอดลูกแฝดได้เพียง 1 เดือน ภาวะที่หนักขึ้นมาก ทำให้น้ำข้าวท้อ หมดปัญญาที่จะให้แฟนมารับผิดชอบตนและลูกทั้ง 3 อยู่กันไปน้ำข้าวคิดว่าเธอคงต้องเครียด และไม่มีอะไรดีขึ้น เธอจึงขอแยกทาง น้ำข้าวย้ายกลับมาอยู่บ้านตนเอง เธอเองต้องอดทนภายใต้แรงกดดันจากเครือญาติและคนในชุมชน เพราะส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม การแยกทางกับแฟนนั้นจะต้องจดทะเบียนหย่าเท่านั้นถึงจะเรียกว่าแยกทางกัน ส่วนการแยกบ้านกันอยู่ ยังไงก็ถือว่ามีสามีแล้วอยู่ดี ยังดีที่คนในชุมชนเริ่มรู้พฤติกรรมของแฟนเธอ จึงไม่สงสัยที่เธอต้องย้ายกลับมาอยู่บ้านของตนเอง หลังจากนั้นน้ำข้าวแทบไม่ได้ติดต่อกับแฟนอีกเลย เธอบอกด้วยความเสียใจว่า “แฟนไม่รักน้ำข้าวและลูกเลย” ช่วงแรกที่แยกทางกับแฟนเธอเคยคิดจะยกลูกแฝดให้กับเครือญาติเลี้ยง แต่พอเห็นลูกก็เปลี่ยนใจ ด้วยความเป็นแม่ที่พร้อมจะดูแลลูกเอง น้ำข้าวพยายามดูแลลูกอย่างดี แม้ว่าลูกแฝดคนโตก็มีปัญหาเป็นโรคเลือดจาง ต้องไปพบแพทย์บ่อยมากในช่วง 2 เดือนแรก ยังดีที่แม่ช่วยดูแลลูกให้ และให้กำลังใจน้ำข้าวเสมอ น้ำข้าวเริ่มมีกำลังใจ และพยายามทำหน้าที่แม่อย่างดีที่สุด

หลังจากให้นมลูกได้ 2 เดือน น้ำข้าวมีปัญหาให้นมไม่พอสำหรับลูกแฝด เพื่อนบ้านจึงแนะนำให้มาติดต่อขอรับนมผงจากสหทัยมูลนิธิ น้ำข้าวเข้ารับนมผงที่สหทัยเป็นเวลาเกือบ 10 เดือนแล้ว จากการสังเกตระหว่างสัมภาษณ์พบว่า น้ำข้าวเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็ง และอดทนมาก แม้ว่าจะมีอาการน้อยใจแพนอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเลี้ยงลูกของเธอเลย และจากการพูดคุยกับนักสังคมสงเคราะห์ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ข้อมูลว่า ช่วงแรกน้ำข้าวเครียดมาก แต่พอมาทำกิจกรรมกลุ่มก็เริ่มมีกำลังใจ เธอมากลุ่มเป็นคนแรกๆ ทุกครั้ง มีความรับผิดชอบดี และเลี้ยงลูกได้อย่างเหมาะสม เด็กทั้ง 3 สุขภาพจิตดี เธอไม่เคยใช้อารมณ์กับลูกเลย ที่ผ่านมาน้ำข้าวเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทุกเดือน ขณะนี้ลูกแฝดคนโตสุขภาพดีขึ้นแล้ว น้ำข้าวเองรู้สึกพอใจที่สามารถเลี้ยงดูลูกได้มาถึงทุกวันนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2

น้ำแข็ง (นามสมมุติ) : ผู้หญิงที่ถูกเรือญาติขึ้นใจ

“หนูเมาค่ะ เข้ามาในห้องก็มีอะไรกัน คือ ขึ้นใจ แต่หนูเองก็เมาก็ไม่ได้สู้อะไรมาก”
น้ำแข็งก้มหน้าพูด

น้ำแข็ง อายุ 18 ปี เรียนอยู่โรงเรียนประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เกิดและเติบโตที่จังหวัดร้อยเอ็ด น้ำแข็งเป็นลูกคนโตมีน้องสาวอีกคนห่างกัน 3 ปี พ่อแม่น้ำแข็งแยกทางกันทั้งคู่ต่างมีครอบครัวใหม่ น้ำแข็งอยู่ในความดูแลของเครือญาติฝั่งแม่ ส่วนน้องสาวอยู่ในความดูแลของเครือญาติฝั่งพ่อ

เหตุการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้นในช่วงวันหยุดปีใหม่ น้ำแข็งกลับมาที่บ้านยาย ที่บ้านมีงานเลี้ยงต้อนรับปีใหม่ ญาติๆ มากันหลายคน น้ำแข็ง (นามสมมุติ) ญาติที่แอบชอบน้ำแข็งก็มาด้วย น้ำอุ่นเข้ามาคุยกับน้ำแข็งและชวนน้ำแข็งกินเหล้าทั้งคืน จนน้ำแข็งเมามาก แต่ก็ทนเพราะอยากอยู่จนขึ้นวันใหม่ หลังจากปีเก่าผ่านพ้นไป น้ำแข็งก็ขอตัวขึ้นบ้านไปนอน น้ำอุ่นถือโอกาสช่วงที่น้ำแข็งเมาไม่ทันระวังตัวตามเข้าห้องนอนของน้ำแข็งและขึ้นใจ เหตุการณ์นี้ไม่น่าเกิดขึ้นกับน้ำแข็ง ด้วยความเมาเธอแทบจะไม่มีแรงต่อสู้ หลังจากขึ้นใจน้ำแข็งสำเร็จ น้ำอุ่นก็ลงมานั่งกินเหล้ากับญาติๆ ต่อจึงไม่มีใครผิดสังเกต ตอนเช้าน้ำแข็งรู้สึกโกรธมาก แต่ก็ไม่ได้พูดอะไร เพราะอาย น้ำอุ่นเองก็ทำเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น พอโรงเรียนเปิดน้ำแข็งก็กลับไปเรียนตามเดิม และไม่ได้ติดต่อกับน้ำอุ่นอีกเลย

น้ำแข็งกลับมาเรียนโดยไม่คิดเลยว่าตนจะท้อง เพราะมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก และครั้งเดียว น้ำแข็งเองก็ 모르เรื่องการป้องกันมากนัก แต่ก็ไม่ได้พกถุงอะไร จน 2 เดือนผ่านไป ประจำเดือนของน้ำแข็งไม่มา น้ำแข็งเห็นว่าผิดสังเกตจึงซื้อที่ตรวจครรภ์มาตรวจ ผลออกมาว่าน้ำแข็งท้อง น้ำแข็งเก็บเรื่องนี้ไว้เป็นความลับ และไม่คิดจะติดต่อน้ำอุ่น เพราะเรื่องผ่านมานานแล้ว และตนเองก็คิดว่าหากทางบ้านรู้ว่าโดนขึ้นใจจะกลายเป็นเรื่องใหญ่ ยิงดีที่ช่วงนั้นใกล้ปิดเทอม น้ำแข็งรอนปิดเทอม

แล้วขอแม่ไปอยู่กับย่าที่จังหวัดปทุมธานี ซึ่งแม่ก็อนุญาต หลังจากมาอยู่ที่บ้านย่านน้ำแข็งก็เริ่มเล่าเรื่องของเธอให้ลูกพี่ลูกน้องและน้องสาวฟัง และกำชับว่าห้ามนำเรื่องนี้ไปบอกใครเด็ดขาด ลูกพี่ลูกน้องของน้ำแข็งพยายามรับฟังและให้คำปรึกษา ตัวน้ำแข็งเองต้องการเรียนต่อ และหาวิธีการยุติการตั้งครรภ์มาตั้งแต่ต้น แต่ไม่มีเงินพอ และไม่รู้แหล่งที่จะยุติการตั้งครรภ์ด้วย จึงได้แต่ทานยาขับเลือด ตอนอายุครรภ์ได้ 3-4 เดือน แต่ก็ไม่ได้ผล ในช่วงนั้นสภาพจิตใจของน้ำแข็งแย่มาก เพราะแม่ยังไม่รู้เรื่อง น้ำแข็งกังวลว่าหากตนตั้งท้องต่อไปเรียนยังไปหลายครั้งที่น้ำแข็งแอบร้องไห้คนเดียว แม้ว่าจะยังไม่มีทางออก แต่น้ำแข็งก็ยืนยันที่จะไม่บอกกับน้ำอุ่น

พอเปิดเทอมน้ำแข็งไม่กลับไปเรียนเพราะท้องเริ่มใหญ่กลัวเพื่อน ๆ จะสังเกตเห็น จนแม่ต้องมาตามเธอที่บ้านย่า เมื่อแม่มาเห็นน้ำแข็งแม่ถามคำแรกว่า “ท้องไซ้ไหม” เธอก็ยอมรับ แม่เจ็บไปสัปดาห์แล้วถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น น้ำแข็งเล่าเรื่องทั้งหมดให้แม่ฟัง หลังจากที่ยกกับแม่แล้วเธอรู้สึกโล่งใจขึ้นมาก แม่บอกกับน้ำแข็งว่าเรื่องน้ำอุ่นจะให้ใครรู้ไม่ได้ เพราะแม่เองก็ไม่แน่ใจว่าฝ่ายชายมีครอบครัวอยู่แล้วหรือเปล่านั้น แม่ถามน้ำแข็งถึงเด็กในท้อง เธอยังคิดเรื่องการยุติการตั้งครรภ์อยู่ตลอด จึงบอกกับแม่ แม่ตัดสินใจพาน้ำแข็งไปที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งเพื่อยุติการตั้งครรภ์ ในตอนนั้นน้ำแข็งอายุครรภ์ 6 เดือนกว่าแล้ว แพทย์ไม่ยุติการตั้งครรภ์ให้ และส่งต่อให้มารับบริการที่สหทัยมูลนิธิ

หลังจากเข้ามาปรึกษากับนักสังคมสงเคราะห์สหทัยมูลนิธิแล้ว นักสังคมสงเคราะห์จัดหาที่พักก่อนคลอดให้ น้ำแข็งและแม่ตัดสินใจว่าจะยกมอบเด็กไว้ในความดูแลของมูลนิธิเพื่อให้จัดหาครอบครัวบุญธรรมต่อไป แต่หลังจากคลอดบุตรแล้ว เห็นหน้าลูก น้ำแข็งไม่สามารถทำใจที่จะยกลูกของเธอให้ใครได้ จึงบอกกับแม่ว่าอยากรับลูกกลับไปดูแลเอง แม่พยายามหาทางออก และเสนอว่าหากจะรับลูกกลับไปดูแล น้ำแข็งต้องไปอยู่กับแม่เพื่อทำงาน และเรียนการศึกษานอกโรงเรียน จะได้มีเวลาเลี้ยงลูก ส่วนเครือญาติก็บอกความจริงไปว่าน้ำแข็งท้อง แต่ไม่ต้องบอกว่าท้องกับใคร เพราะจะทำให้เป็นเรื่องใหญ่ เราเลี้ยงลูกเองดีกว่า น้ำแข็งตกลงตามที่แม่บอก ตอนนั้นเธอตั้งใจมากที่จะได้เลี้ยงดูลูกเอง เธอยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นและพร้อมทำหน้าที่แม่อย่างเต็มที่ แต่ทั้งแม่และน้ำแข็งยังไม่พร้อม จึงขอฝากเด็กไว้กับมูลนิธิเพื่อให้แม่ไปปรับตัวก่อน ส่วนแม่จะได้มีเวลาเตรียมห้องให้เธออยู่กับลูก และมาบอกกับพ่อเลี้ยงของน้ำแข็งเรื่องที่จะพาน้ำแข็งและลูกมาอยู่ด้วย ซึ่งพ่อเลี้ยงของน้ำแข็งก็ไม่ขัดข้อง

น้ำแข็งฝากลูกไว้ในความดูแลของมูลนิธิได้ 8 เดือนจึงรับกลับ ระหว่างที่ฝากลูกน้ำแข็งและแม่มาเยี่ยมลูกทุกเดือน ไม่เคยขาด ขณะนี้น้ำแข็งรับลูกกลับไปเลี้ยงดูเองแล้ว โดยมีแม่และพ่อเลี้ยงคอยให้ความช่วยเหลือ จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่าน้ำแข็งเป็นคนเปิดเผย มองโลกในแง่ดี และมีความอดทนสูงมาก เพราะบ้านของแม่และพ่อเลี้ยงอยู่ที่ภูเก็ต น้ำแข็งเดินทางจากภูเก็ตมาเยี่ยมลูกทุกเดือนไม่เคยขาด หลังจากรับลูกไปดูแลเองก็ทำงานและดูแลลูกด้วยตนเองมาตลอด ซึ่งก็ตรงกับการศึกษาจากเอกสารที่นักสังคมสงเคราะห์หามาให้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3

น้ำป๋น (นามสมมติ) : หญิงสาวที่โทษตัวเอง

“ส่วนใหญ่จะโทษตัวเองมากกว่า คือ ทำไมเราเป็นแบบนี้ ปวดหัว เวียนหัว ยืนอยู่บางทีก็วูบ”
น้ำป๋นถ่ายทอดความรู้สึกที่ฟลัดท้อ

น้ำป๋นอายุ 18 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เกิดและเติบโตในกรุงเทพฯ มีพี่น้อง 3 คน น้ำป๋นเป็นคนกลาง ครอบครัวของน้ำป๋นมีอาชีพค้าขาย ทางครอบครัวคาดหวังในตัวน้ำป๋นมาก เพราะพี่ชายของน้ำป๋นเรียนไม่ค่อยเก่ง เกเร ส่วนน้องก็ยังเล็กอยู่ กว่าน้ำป๋นจะตัดสินใจบอกเรื่องการตั้งครรภ์ของเธอได้ เธอเครียดไปหลายเดือน แต่ผัดผายเมื่อทางครอบครัวทางครอบครัวกลับเข้าใจ มีแต่น้ำป๋นเองที่ยังคงโทษตัวเองอยู่เสมอ

นี่คือเรื่องราวของน้ำป๋น น้ำป๋นเริ่มมีแฟนตอนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แฟนของเธอ กำลังเรียนอยู่ระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 โรงเรียนของทั้งคู่อยู่ใกล้กัน จึงมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน น้ำป๋นเล่าว่าฝ่ายชายเข้ามาจีบน้ำป๋นก่อน ไม่นานทั้งคู่ก็ตกลงคบหากันในฐานะแฟน ทั้งคู่คบกันประมาณ 6 เดือน แฟนก็ขอมืออะไรด้วย น้ำป๋นเป็นคนกล้าได้กล้าเสียอยู่แล้วจึงยอม ส่วนเรื่องการป้องกันนั้น น้ำป๋นยอมรับว่าใช้วิธีการหลั่งนอก น้ำป๋นไม่เคยสนใจและไม่เคยคิดเลยว่าตนจะท้อง มารู้อีกทีว่าท้องตอนอายุครรภ์ประมาณ 5-6 เดือนแล้ว ตอนแรกน้ำป๋นไม่เชื่อผลการตรวจจากที่ตรวจครรภ์ จึงไปตรวจที่คลินิก แพทย์ยืนยันว่าเธอตั้งครรภ์ได้ประมาณ 6 เดือน

หลังจากทราบที่ตั้งครรภ์น้ำป๋นพยายามบอกแฟน แต่แฟนและครอบครัวของแฟนปฏิเสธ น้ำป๋นยังคงไปเรียนตามปกติ ส่วนเรื่องการบอกที่บ้านนั้นเธอไม่กล้าแม้แต่จะมองหน้าคนที่บ้านด้วยซ้ำ น้ำป๋นพยายามใส่เสื้อผ้าปิดท้อง เพื่อไม่ให้คนอื่นสงสัย จนกระทั่งท้องใหญ่มากเกรงว่าที่บ้านและคนรอบข้างจะสังเกตเห็น เธอจึงตัดสินใจบอกทางบ้าน เมื่อพ่อกับแม่ทราบ ผลไม่ได้เป็นอย่างที่น้ำป๋นคิด พ่อและแม่ไม่ได้ดุด่าน้ำป๋นอย่างที่เธอคิดเลย พ่อแม่กลับเข้าใจและพยายามให้กำลังใจน้ำป๋น และยังซื้ออาหารที่มีประโยชน์ให้น้ำป๋นทานเพื่อบำรุงครรภ์ น้ำป๋นบอกว่าหลังจากที่บอกให้ครอบครัวรู้เธอรู้สึกสบายใจขึ้นมาก แต่ก็ยังคงติดเรื่องเรียนเพราะยังกังวลว่าหากตั้งครรภ์อยู่จะเรียนต่อได้อย่างไร

ระหว่างนั้นน้ำป๋นเปิดอินเทอร์เน็ตค้นหาหน่วยงานที่แก้ปัญหาตั้งครรภ์ไม่พร้อมจนมาพบชื่อสหทัยมูลนิธิ น้ำป๋นจึงติดต่อมาที่สหทัยตามเบอร์ที่ได้ หลังจากได้พูดคุยกับนักสังคมสงเคราะห์ทางโทรศัพท์แล้ว นักสังคมสงเคราะห์จึงประสานงานกับครูแนะแนวและทำเรื่องขอพักการเรียนส่งถึงผู้อำนวยการ น้ำป๋นจึงได้เรียนต่อ นอกจากน้ำป๋นจะปรึกษาเรื่องการเรียนแล้ว น้ำป๋นได้ปรึกษากับนักสังคมสงเคราะห์เรื่องการดูแลบุตร เพราะทั้งตนเองและครอบครัวยังไม่พร้อมจะรับเด็กกลับไปดูแลในทันทีหลังคลอด ทางครอบครัวปรึกษากันแล้วจึงตัดสินใจว่าจะขอฝากบุตรไว้ที่มูลนิธิเพื่อให้มีเวลาปรับตัว หลังจากคลอดบุตรแล้วน้ำป๋นก็ให้ลูกไว้ในความอุปการะของมูลนิธิเป็นการชั่วคราวระหว่างที่ฝากบุตรไว้กับมูลนิธินั้นน้ำป๋นและครอบครัวมาเยี่ยมเด็กตามวันที่กำหนดทุกเดือน จนกระทั่ง

ทั้งรับลูกกลับไปดูแลเอง จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ พบว่า น้ำป๋นมีแววตาที่จริงจัง ยิ้มแย้มขณะให้สัมภาษณ์ และจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า น้ำป๋นมาเยี่ยมลูกเสมอ ใจเย็น พยายามสอบถามเมื่อมีปัญหาการดูแลลูกซึ่งตรงกับที่น้ำป๋นให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4

น้ำชา (นามสมมุติ) : แม่วัยรุ่นที่ลูกมีปัญหาสุขภาพแพทย์วินิจฉัยว่าอาจอยู่ได้ไม่ถึง 1 ปี

“เพราะถ้าไม่ผ่าอาจจะอยู่ได้ประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี เลยคิดว่าผ่าดีกว่า” น้ำชากล่าว

น้ำชา อายุ 18 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรี พ่อกับแม่น้ำชาแยกทางกันตั้งแต่ น้ำชาเกิด น้ำชาอยู่กับแม่ พ่อเลี้ยง และน้องต่างพ่ออีกสองคน แม่ และพ่อเลี้ยงประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานก่อสร้าง น้ำชาเรียนจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และออกมาช่วยทำงานก่อสร้าง

ระหว่างที่น้ำชาทำงานก่อสร้างน้ำชาได้พบกับแฟนซึ่งทำงานก่อสร้างที่เดียวกัน ทั้งคู่คบหากันได้ประมาณ 4-5 เดือน น้ำชาและแฟนเช่าห้องพักอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยา โดยครอบครัวของทั้งสองฝ่ายรับรู้ จากนั้นไม่นานนักน้ำชาก็ได้กลับไปช่วยทำงานก่อสร้างที่จังหวัดปราจีนบุรี จนกระทั่งน้ำชารู้สึกถึงความผิดปกติกับร่างกาย ประจำเดือนไม่มาตามปกติ น้ำชารู้ว่าตนท้อง แต่ก็ยังไม่ได้ไปฝากครรภ์ เพราะยังไม่มีเงิน เมื่อน้ำชาไปฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลจึงได้รู้ว่าตั้งครรภ์ได้ 6 เดือนแล้ว ซึ่งแฟนก็รับรู้เรื่องนี้มาโดยตลอด แต่แฟนก็ยังหายไปจากบ้านตั้งแต่ช่วงแรกที่เธอรู้ว่าตั้งครรภ์แล้ว ช่วงแรกที่แฟนหายไปน้ำชาพยายามโทรตาม แต่ก็โทรไม่ติด น้ำชาสงสัยว่าแฟนอาจมีผู้หญิงใหม่ จนเพื่อน ๆ มาบอกเธอว่าแฟนของเธออยู่กับผู้หญิงคนใหม่แล้ว น้ำชาเสียใจและเลิกติดต่อกับแฟนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

น้ำชาอาศัยอยู่บ้านแม่แฟนจนตลอด ความสัมพันธ์ระหว่างน้ำชา กับแม่แฟนค่อนข้างดี แม่แฟนเป็นคนช่วยเหลือดูแลตลอด หากน้ำชาไปทำงานข้างนอกแม่แฟนจะเลี้ยงลูกให้ และยังช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบางส่วนอีกด้วย หลังจากคลอดบุตรน้ำชาให้นมลูกได้ไม่นานก็มีปัญหาเรื่องน้ำนมไม่พอ

ระหว่างนี้นักสังคมสงเคราะห์ได้ไปเยี่ยมบ้านแม่ของแฟน เพราะเคยรับนมผงจากสภทีย จึงไปติดตามเรื่องพัฒนาการเด็ก และได้พบกับน้ำชา น้ำชาเล่าให้ฟังว่าตนมีปัญหา น้ำนมไม่ไหล นักสังคมสงเคราะห์จึงแนะนำให้ น้ำชาเข้ามาติดต่อขอรับคำปรึกษาที่สภทียมูลนิธิ

ช่วงหลังลูกของน้ำชามีปัญหาสุขภาพ เป็นโรคหัวใจโต น้ำชาพาลูกไปพบแพทย์ ที่โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ ขณะนั้นอาการของลูกค่อนข้างรุนแรง ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ ทางโรงพยาบาลจึงส่งตัวให้ลูกของน้ำชามารับการรักษาที่โรงพยาบาลเด็กต่อ จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ พบว่า น้ำชาน้ำตาคลอเสมอเมื่อพูดถึงอาการเจ็บป่วยของลูก แต่ก็ยังมีหวัง และพยายามทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุด ส่วนข้อมูลจากเอกสารน้ำชาดูแลลูกตั้งแต่คลอดเอง โดยมีแม่แฟนคอยให้ความช่วยเหลือ น้ำชาใส่ใจและสนใจเรื่องสุขภาพของลูกมาก แต่เพิ่งมาตรวจเจออาการดังกล่าวไม่นานนี้ จึงอยู่ระหว่างการทำใจ

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5

น้ำค้าง (นามสมมุติ) : ผู้หญิงที่พลาดท้องซ้ำ

“...กังวลในใจว่านี่คือการพลาดครั้งที่สองแล้วนะ คิดอยู่คนเดียว” น้ำค้าง

น้ำค้าง อายุ 21 ปี เป็นคนจังหวัดสุพรรณบุรี แต่ย้ายเข้ามาอยู่กรุงเทพตั้งแต่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 น้ำค้างเป็นลูกคนโตและมีน้องสาว 1 คน พ่อทำงานรับจ้างทั่วไป ส่วนแม่รับจ้างเลี้ยงเด็ก

น้ำค้างรู้จักและคบหากับแฟนคนแรกตอนอายุ 16 ปี แฟนน้ำค้างอายุ 18 ปี ขณะนั้นน้ำค้างกำลังกำลังเรียนอยู่ชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 หลังจากคบหากันได้ไม่นานก็มีเพศสัมพันธ์กับแฟนไม่ได้ป้องกันและน้ำค้างก็ไปอยู่ที่บ้านแฟนบ่อยๆ ทำให้น้ำค้างพลาดตั้งครรภ์ โดยทราบว่าตั้งครรภ์ตั้งแต่ประมาณ 3-4 เดือน น้ำค้างปกปิดพ่อแม่ และคิดจะยุติการตั้งครรภ์ แต่ก็ไม่กล้า

น้ำค้างปกปิดจนกระทั่งอายุครรภ์ประมาณ 6 เดือน ท้องเริ่มใหญ่ขึ้นจนที่บ้านสงสัย น้ำค้างจึงสารภาพกับพ่อแม่ว่าตนเองตั้งครรภ์ได้ 6 เดือนแล้ว ตอนนั้นพ่อกับแม่น้ำค้างก็รับไม่ได้ ช่วงนั้นน้ำค้างต้องอุ้มท้องไปเรียนจนกระทั่งสอบจบเทอม 1 น้ำค้างพยายามไม่สนใจสายตาของคนรอบข้าง ต่อมาทางบ้านเห็นว่าน้ำค้างใกล้คลอดแล้ว แต่ฝ่ายชายยังไม่มาสนใจ จึงบอกให้แฟนของน้ำค้างมาทำพิธีผูกข้อมือให้เรียบร้อยจะได้เป็นหน้าเป็นตา แต่แฟนไม่ยอมมาตามที่พ่อแม่บอก ทำให้พ่อโกรธมาก และให้ทั้งคู่แยกกันอยู่ น้ำค้างจึงเลือกที่จะอยู่กับพ่อแม่ แต่ก็ไม่ได้สนใจดูแลลูกเลย แม่ของน้ำค้างเป็นคนดูแลลูกให้ เพราะน้ำค้างเสียใจและเครียดมากที่พ่อแม่ไม่ให้ตนอยู่กับแฟนทำให้ไม่อยากอยู่บ้านนอกเที่ยว กินเหล้าตลอดทุกวันตั้งแต่หลังคลอดจนลูกอายุได้ 3 เดือน ส่วนความสัมพันธ์กับแฟนก็เริ่มไม่ค่อยดี เพราะแฟนไม่สามารถเข้ากับที่บ้านได้และสุดท้ายแฟนก็ไปมีแฟนใหม่ ทำให้น้ำค้างเสียใจมากและตัดสินใจแยกทางกัน

หลังจากแยกทางกับแฟนคนแรกได้ 3 ปี น้ำค้างก็มีแฟนคนที่ 2 ทั้งคู่รู้จักกันที่ผับแห่งหนึ่ง รู้จักกันได้ไม่นานทั้งคู่ก็ย้ายไปอยู่ด้วยกันจนกระทั่งสามีภรรยา โดยพ่อแม่ของทั้ง 2 ฝ่ายรับทราบ น้ำค้างอยู่กับแฟนได้ไม่นานก็พลาดตั้งครรภ์ลูกคนที่ 2 ความสัมพันธ์ของทั้งคู่เป็นไปด้วยดี จนวันที่น้ำค้างเจ็บท้องคลอดลูก วันเดียวกันนี้เองแฟนของน้ำค้างแอบไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงคนอื่น และไม่มาเยี่ยมน้ำค้างหลังคลอด ในตอนแรกน้ำค้างไม่รู้ว่าแฟนมีผู้หญิงคนอื่น แต่ก็แปลกใจว่าทำไมถึงมาเยี่ยมช้า มากก็รีบกลับอ้างว่ามีธุระ หลังจากออกจากโรงพยาบาลน้ำค้างพาลูกไปเลี้ยงที่บ้านของตนเอง ระหว่างเก็บของเพื่อนบ้านก็มาเล่าให้ฟังว่าแฟนไปมีอะไรกับผู้หญิงอีกคนที่เพิ่งรู้จักกัน ก่อนที่น้ำค้างจะไปคลอดลูกได้เพียง 1 วัน น้ำค้างถามแฟนและฝ่ายหญิง ตอนแรกทั้งคู่ปฏิเสธ แต่พอน้ำค้างถามมากๆ เข้า แฟนก็ยอมรับว่ามีอะไรกับผู้หญิงคนนั้นจริง โดยโทษว่าผู้หญิงมาหาเองด้วยเรื่องนี้ทำให้ทั้งคู่ทะเลาะมีปากเสียง และตบตีกันเป็นประจำ มีการทำร้ายร่างกายทุบตีอย่างรุนแรงจนเป็นรอยฟกช้ำตามตัว แต่ก็ไม่มีใครช่วยห้ามได้ จนน้ำค้างเริ่มทนไม่ไหว จึงตัดสินใจเลิกและเก็บเสื้อผ้าหนีกลับไปอยู่ที่บ้านกับพ่อแม่และลูกทั้งสองคน

การแยกทางกับแฟนครั้งนี้ น้ำค้างเสียใจ และเสียความรู้สึกมาก เพราะแฟนหลอกว่ารักทั้งที่ไปคบกับผู้หญิงคนอื่น น้ำค้างรู้สึกเจ็บกว่าครั้งแรกมาก เพราะนี่เป็นการผิดพลาดครั้งที่ 2 จึงต้องใช้เวลาทำใจและปรับตัวค่อนข้างนานกว่าจะก้าวข้ามผ่านช่วงเวลาแห่งความผิดหวังและความเสียใจนั้นมาได้ ในช่วงที่เลี้ยงลูกคนที่ 2 นี้ น้ำค้างมีความกังวลในเรื่องค่าใช้จ่ายของลูก เพราะมีภาระเพิ่มขึ้นมาก น้ำค้างเองต้องออกไปทำงานหาเงินมาใช้ในครอบครัว ทำให้ไม่สามารถให้นมลูกได้ น้ำค้างจึงติดต่อมายังสหทัยมูลนิธิเพื่อขอรับบริการนมผง ระหว่างสัมภาษณ์ผู้วิจัยเห็นว่าน้ำค้างร้องไห้ตลอดเมื่อพูดถึงแฟนคนที่ 2 แต่น้ำค้างก็ยินดีให้ข้อมูลอย่างเปิดเผย ช่วงหลังน้ำค้างยอมรับว่าตนยังเสียใจที่พลาดตั้งครครครั้งนี้ แต่เมื่อมีลูกแล้ว เธอก็พร้อมที่จะเลี้ยงลูกให้ดีที่สุด และสบายใจที่ขึ้นมากที่ได้ระบายความทุกข์ใจและมีคนคอยรับฟัง

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6

น้ำใจ: ผู้หญิงที่ต่อต้านการทำแท้ง

“หนูเลยบอกจะให้หนูไปทำแท้งให้ทำมาหากินไม่ขึ้น เป็นบาปติดตัวหรือ หนูไม่ทำหรอก”
น้ำใจพูดเสียงแข็ง

น้ำใจ อายุ 20 ปี เกิดและเติบโตที่กรุงเทพฯ เป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ อาศัยอยู่กับน้าตั้งแต่เด็กเนื่องจากแม่เสียชีวิตและพ่อก็มีภรรยาใหม่ เมื่อน้ำใจจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 น้ำใจก็ทำงานส่งตัวเองเรียน น้ำใจทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟที่ร้านอาหาร ทำงานตั้งแต่ 5 โมงเย็นจนถึงเที่ยงคืน น้ำใจทำงานไปด้วยเรียนไปด้วยแล้วรู้สึกว่ทั้งเรียนและทำงานไม่ไหว จึงตัดสินใจเลิกเรียนออกมาทำงานอย่างเดียว และออกมาใช้ชีวิตเองตามลำพังโดยการเช่าห้องพักรายเดือนอยู่

น้ำใจพบกับแฟน ซึ่งเป็นลูกค้ร้านอาหารที่น้ำใจทำงานอยู่ และเคยคบกันก่อนหน้านี้แล้ว ตั้งแต่ตอนที่น้ำใจเรียนอยู่มัธยม แฟนมีอาชีพเป็นพนักงานส่งเอกสาร หลังจากนั้นไม่นานก็ตัดสินใจคบหาเป็นแฟนกัน มีความสัมพันธ์แบบไป ๆ มา ๆ คบกันได้ประมาณเกือบสองปีก็ตั้งครคร ก่อนที่น้ำใจจะทราบว่ตัวเองตั้งครคร แฟนติดเหล้าอย่างหนัก มีเงินเท่าไรก็จะนำไปกินเหล้าหมด ทั้งคู่มีปากเสียงกันรุนแรงหลายครั้ง หลังจากรู้ว่ตนตั้งครครได้ 3 เดือนน้ำใจก็บอกกับแฟน แต่แฟนไม่เชื่อว่าท้องจริง และก็ออกเที่ยวกินเหล้ากับเพื่อนเหมือนเดิม ทำท่าเหมือนไม่สนใจ ไม่อยากรับผิดชอบความสัมพันธ์ของทั้งคู่เริ่มสั่นคลอนเพราะแม่ของแฟนก็ไม่ค่อยดีกับน้ำใจนัก แม่แฟนกลัวว่น้ำใจจะแย่งความรักจากลูกชายเขาไป แม่ของแฟนด่าทอน้ำใจบ่อยครั้ง แต่น้ำใจก็พยายามหลีกเลี่ยง และทำตัวให้ดี ขยันทำงาน และช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายทางบ้านของแฟนทั้งค่าน้ำค่าไฟ ให้เงินแม่แฟนใช้บ้าง แต่ความสัมพันธ์ก็ไม่ได้ดีขึ้น ในช่วงที่ทะเลาะมีปากเสียงทั้งกับแฟนและแม่ของแฟน น้ำใจได้เล่าให้พ่อฟังเสมอ ติดต่อกับทางบ้านอยู่ตลอด จนมีวันหนึ่งที่ทำให้น้ำใจตัดสินใจเลิกกับแฟน คือก่อนที่น้ำใจจะออกไปทำงาน แม่แฟนเข้ามาด่าน้ำใจเสียหาย หาว่แย่งความรักไปจากลูกชาย บอกว่น้ำใจไม่ทำงาน “นั่งกินนอนกิน ขาดตัว” น้ำใจไม่ยอมจึงด่าสวนกลับไป และเก็บของออกจาก

บ้านแฟนกลับมาอยู่ที่บ้านของตนเอง ส่วนแฟนก็แะมาหา จะมาคุยด้วย แต่น้ำใจก็ไม่ยอมมาเจอ น้ำใจพยายามโทรบอกว่าห้องแต่แฟนก็ไม่เชื่อและไม่สนใจ หลีกเลี้ยงที่จะคุยเรื่องนี้ น้ำใจสังเกตว่า อาจจะเป็นเพราะขณะอยู่กับเพื่อนมีผู้หญิงอยู่ด้วย แฟนจึงเลี้ยงที่จะพูดถึงเรื่องลูก

สุดท้ายน้ำใจก็ทำได้ที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียว และตั้งใจว่ายังไงก็จะเลี้ยงลูกให้ได้หลังจากที่ น้ำใจกลับมาอยู่บ้านได้ประมาณ 1 เดือนน้ำใจก็ตัดสินใจลาออกจากงาน เพราะเกรงว่าถ้าไปทำงาน จะเป็นอันตรายต่อลูกในลูกท้อง ที่บ้านของน้ำใจทั้งพ่อ และน้ารับรู้เหตุการณ์ทุกอย่างมาโดยตลอด จึงเข้าใจและยอมรับ แต่กว่าที่บ้านจะยอมรับนั้น ในช่วงแรกที่กลับมาอยู่บ้าน ทางบ้านก็เคยบอกให้น้ำใจทำแท้ง แต่น้ำใจไม่ยอมทำ สุดท้ายที่บ้านก็ให้ความช่วยเหลือด้วย ทั้งพ่อ น้า และลูกพี่ลูกน้องของน้ำใจที่มีอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคง สามารถช่วยเหลือเรื่องค่าใช้จ่ายบางส่วนได้ ส่วนคนในละแวกบ้านก็มองน้ำใจไม่ดี แต่น้ำใจไม่สนใจ และใช้ชีวิตตามปกติ จนกระทั่งคลอดลูกแล้ว หลังคลอดลูกน้ำใจทราบว่ามีมูลนิธิมีบริการนมผง น้ำใจจึงเข้ามาติดต่อขอรับบริการที่มูลนิธิ

จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ พบว่า น้ำใจมีน้ำตาคลอเสมอ เมื่อพูดถึงแฟนเก่า แต่จะมีรอยยิ้มทันทีเมื่อพูดถึงลูก จากการศึกษาจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากนักสังคมสงเคราะห์ พบว่า น้ำใจดูแลลูกเองตั้งแต่คลอดทำให้น้ำใจผูกพันกับลูกมาก พยายามดูแลเอาใจใส่ลูกเป็นอย่างดี และสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น โดยเฉพาะเรื่องสภาพจิตใจ เพราะได้รับกำลังใจจากกิจกรรมกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7

น้ำหนึ่ง: ผู้หญิงที่คนรักอยู่ในคุก

“เพื่อนมันก็มาบอกว่ามันโดนจับคดีเสฟ” น้ำหนึ่งพูดถึงแฟนคนที่ 2 ที่ต้องโทษเช่นเดียวกับแฟนคนแรก

น้ำหนึ่ง อายุ 21 ปี เป็นคนราชบุรี พ่อแม่ น้ำหนึ่งแยกทางกันตั้งแต่ น้ำหนึ่งยังอยู่ในท้องแม่ น้ำหนึ่งมีพี่สาว 2 คน อยู่ในความดูแลของพ่อ ต่อมาแม่ของน้ำหนึ่งมีสามีใหม่ จึงส่งน้ำหนึ่งเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ กับป้า ป้าส่งให้เรียนจนจบมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ตอนนั้นน้ำหนึ่งติดเพื่อนมากจึงเที่ยวไปเที่ยวมาระหว่างบ้านเพื่อนกับบ้านป้า ป้าก็บอกแม่ น้ำหนึ่ง แมกไม่ได้ว่า และยอมให้ออกมาอยู่กับเพื่อน แต่ห้ามขาดการติดต่อ

ช่วงที่น้ำหนึ่งออกไปอยู่กับเพื่อนก็ไปทำงานรับจ้างรายวัน จนได้รู้จักกับแฟนคนแรก ตอนอายุ 19 ปี ทั้งคู่มีความสัมพันธ์กันและมีลูกชายที่น่ารักน่าเอ็นดูด้วยกัน 1 คน ตอนนั้นลูกชายอยู่ในความดูแลของย่าเด็ก เพราะน้ำหนึ่งยังคงติดเที่ยว ติดเกม และไม่มีรายได้ประจำ ส่วนแฟนถูกจับติดคุก ด้วยความห่างเหิน ทั้งคู่จึงแยกทางกันที่สุดในที่สุด

ต่อมาน้ำหนึ่งเปลี่ยนงานมาทำงานที่ร้านอาหารตามสั่ง และพบกับแฟนคนที่ 2 ซึ่งอาศัยอยู่ในละแวกนั้น ทั้งคู่ชอบพอกันจึงตกลงปลงใจย้ายไปเช่าห้องหออยู่ด้วยกัน น้ำหนึ่งบอกแม่ว่าตอนนี้ย้ายมาอยู่กับแฟนแล้ว แมกไม่ได้ว่าอะไร แต่ก็กำชับว่าให้คุมกำเนิดให้ดี เพราะเกรงว่าจะพลาดท้อง

ขึ้นอีก แล้วจะเลี้ยงกันไม่ไหว น้ำหนึ่งก็คุมกำเนิดตามที่แม่บอกแต่ก็พลาด ผ่านไป 2 เดือนน้ำหนึ่งตั้งครรภ์ แพนก็พาไปฝากครรภ์แต่ก็ไม่ได้เป็นห่วงเป็นใยดูแลอะไรมากนัก ยิ่งระยะหลัง ๆ ก็ไม่ค่อยกลับห้อง น้ำหนึ่งก็สงสัยว่าทำไมไม่กลับห้องมาดูแล จนไม่นานก็จับได้ว่าแพนมีผู้หญิงใหม่ และพาไปกินไปอยู่ที่บ้านแพน ทำให้น้ำหนึ่งโกรธและเสียใจจึงขอแยกทาง แต่แพนก็ยังโทรมาถามข่าวคราวเรื่องลูกในท้องอยู่บ้าง ทั้งสองก็ยังคงติดต่อกันบ้างแต่ไม่บ่อย จนกระทั่งน้ำหนึ่งต้องแกล้งคลอดก็ได้ข่าวจากเพื่อนว่าแพนโดนจับคดียาเสพติด และติดคุกอยู่ โทษประมาณ 3 ปี 6 เดือน

จากนั้นเมื่ออายุครรภ์ครบกำหนดคลอด ตอนแรกน้ำหนึ่งมีความคิดที่จะยกลูกให้คนอื่นนำไปช่วยเลี้ยงดูต่อ เพราะตนเองแยกทางกับพ่อเด็กแล้ว และพ่อเด็กก็ติดคุกอยู่ คงไม่สามารถดูแลเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตได้ เมื่อแม่ของน้ำหนึ่งรู้เรื่องจึงต้องการที่จะนำเด็กกลับไปเลี้ยงดูเอง แต่ในช่วงแรกจะฝากมูลนิธิเอาไว้ก่อน เพราะแม่ น้ำหนึ่งทำงานรับเหมาก่อสร้างสภาพแวดล้อมไม่ค่อยดีมีฝุ่นมาก อีกทั้งเด็กเองก็มีปัญหาเรื่องปอด จึงจะรอให้น้ำหนึ่งหางานทำและย้ายกลับไปอยู่บ้านแม่แล้วจึงค่อยรับเด็กกลับไปดูแล ส่วนทางฝ่ายพ่อเด็กบอกว่าถ้าจะให้เลี้ยงให้ต้องจ่ายค่าจ้างเลี้ยงเดือนละ 5,000 บาทไม่รวมค่านม น้ำหนึ่งกับแม่จึงตัดสินใจฝากเลี้ยงชั่วคราวที่มูลนิธิประมาณ 6 เดือนก่อนรับกลับไปดูแลเอง

จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ พบว่า น้ำหนึ่งมีความมั่นใจในตัวเองสูง สุขีชีวิต แม้จะยังคงเป็นวัยรุ่น แต่ก็ดูรับผิดชอบ และทำทุกวิถีทางเพื่อให้ลูกได้อยู่กับตนเอง จากเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า น้ำหนึ่งมีแรงบันดาลใจจากแม่วัยรุ่นที่ร่วมกิจกรรมกลุ่มที่สามารถรับลูกกลับไปดูแลเองได้ ทำให้น้ำหนึ่งรับหางานทำเพื่อให้ตนเองสามารถรับลูกกลับไปดูแลเองตามที่ตั้งใจไว้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 8

น้ำฟ้า: ผู้หญิงที่คนรักเสียชีวิต

“หนูคิดว่าทุกอย่างจะไปด้วยดี แต่แฟนหนูก็มาตาย หนูยังไม่ได้ตั้งตัวเลย เกือบเป็นบ้า” น้ำฟ้าพูดถึงแฟนคนที่ 1 ที่มีบุตรด้วยกันตั้งแต่อายุ 16 ปี

น้ำฟ้ามีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดราชบุรี ทางครอบครัวมีอาชีพเกษตรกร น้ำฟ้าจบแค่มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ตอนนั้นน้ำฟ้าติดเพื่อนมาก หนีออกจากบ้านมาอยู่กับเพื่อน กลับบ้านไปขอเงินแม่บ้างได้มาก็มาเที่ยวหมด

ต่อมาน้ำฟ้ามาทำงานที่กรุงเทพกับน้าสาว และได้พบกับแฟนคนแรก แฟนของน้ำฟ้านับถือศาสนาอิสลาม น้ำฟ้าเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายชายและตัดสินใจย้ายไปนับถือศาสนาอิสลามด้วย น้ำฟ้าอยู่กับแฟนได้เพียงไม่ถึงปีก็ตั้งครรภ์ที่ 1 ทางบ้านของทั้งคู่รับทราบ หลังจากคลอดบุตรแล้วน้ำฟ้าดูแลบุตรอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย จนกระทั่งฝ่ายชายประสบอุบัติเหตุรถชนเสียชีวิต ตอนนั้นน้ำฟ้าเพิ่งคลอดบุตรได้ไม่ถึง 7 เดือน หลังจากฝ่ายชายเสียชีวิต ทางครอบครัวก็ขาดรายได้ที่ทางฝ่ายชายเคยหาได้จากการขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง น้ำฟ้าเครียดมากหากอยู่บ้านฝ่ายชายก็ไม่ได้ทำงานเพราะต้อง

เลี้ยงลูก จึงขอเอาลูกไปดูแลที่ต่างจังหวัด แต่ครอบครัวฝ่ายชายเกรงว่าจะลำบากทั้งคู่ เลยรับว่าจะดูแลลูกให้น้ำฟ้าเอง หากน้ำฟ้าจะไปทำงานทางครอบครัวฝ่ายชายก็ไม่ขัดข้อง น้ำฟ้าจึงตัดสินใจออกมาอยู่กับน้ำเช่นเดิม ทำงานรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่หางานให้ น้ำฟ้ายอมรับว่าตอนฝ่ายชายเสียชีวิตใหม่ๆ น้ำฟ้าทำใจไม่ได้ ออกมาเที่ยวกับเพื่อนตลอดกินเหล้า ใช้จ่ายเสพติด แต่อย่างไรก็ตาม น้ำฟ้ายังคงส่งเงินและไปหาลูกเสมอไม่เคยขาด

หลังจากนั้นได้ประมาณ 3 ปี น้ำฟ้ามีแฟนใหม่ แฟนคนนี้ไม่ได้ทำงาน เจอกันในกลุ่มเพื่อน ทั้งคู่รู้จักกันได้ไม่นาน น้ำฟ้าก็ตั้งครรภ์ที่ 2 คราวนี้ น้ำฟ้าไม่กล้าบอกกับครอบครัวเพราะ ตนเองก็ออกจากบ้านมาทำงานนานแล้ว เกรงว่าทางบ้านจะไม่ช่วยเหลือ เพราะที่ผ่านมามันก็ไม่ได้ส่งเงินให้ทางบ้านเลย ทำตัวไม่ดีมาตลอด น้ำฟ้าบอกกับฝ่ายชาย แต่สุดท้ายฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ และมีผู้หญิงใหม่ น้ำฟ้าคิดจะยุติการตั้งครรภ์ แต่ไม่สำเร็จจึงเข้าพักที่บ้านพักฉุกเฉินจนคลอด และตัดสินใจติดต่อสหทัยมูลนิธิเพื่อขอฝากบุตรไว้ชั่วคราวเพื่อให้ตนได้มีเวลาหางานทำและบอกให้ครอบครัวทราบเพื่อรับบุตรกลับไปดูแลเอง

แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัวและยังไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเองได้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9

น้ำผึ้ง (นามสมมุติ) : หญิงสาวที่อยู่ในคดีพรากผู้เยาว์

“แม่พาหนูไปแจ้งความดำเนินคดีกับแฟนในข้อหาพรากผู้เยาว์” (น้ำผึ้งพูดทั้งน้ำตา)

น้ำผึ้งหญิงสาววัยใส ตั้งครรภ์ตั้งแต่อายุ 17 ปี เธอกำลังทำหน้าที่แม่และนักเรียนในเวลาเดียวกัน เพราะขณะนั้นเธอกำลังศึกษาอยู่ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 น้ำผึ้งเธอเกิดและเติบโตที่กรุงเทพฯ พ่อและแม่ของน้ำผึ้งทำงานเป็นพนักงานบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง รายได้ของทั้งคู่ไม่มากนัก เพราะพ่อเป็นเพียงพนักงานรักษาความปลอดภัยส่วนแม่เป็นเพียงพนักงานทำความสะอาดเท่านั้น น้ำผึ้งเป็นลูกสาวคนโต เธอมีน้องสาวอีกคนหนึ่ง ทั้งคู่อายุห่างกันถึง 13 ปี ด้วยความที่น้ำผึ้งเป็นลูกคนโตและช่วงพ่อกับแม่ดูแลน้องมาตลอด น้ำผึ้งจึงกลายเป็นความหวังของคนในครอบครัว

น้ำผึ้งเข้าเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีแรกก็มีแฟน แฟนของน้ำผึ้งเรียนอยู่ชั้นเดียวกันแต่ต่างสถาบัน ครั้งแรกที่แฟนขอมีเพศสัมพันธ์ด้วยน้ำผึ้งปฏิเสธจนหลายครั้งเข้าด้วยความรัก ไม่อยากขัดใจแฟน น้ำผึ้งจึงยอมมีเสียความบริสุทธิ์ให้กับแฟนอย่างเต็มใจ น้ำผึ้งแอบมีเพศสัมพันธ์กับแฟนอีกหลายครั้งโดยที่ตนเองก็ไม่รู้วิธีการป้องกัน ส่วนฝ่ายชายเองก็ไม่ได้สวมถุงยางอนามัย น้ำผึ้งไม่เคยคิดเลยว่าตนเองจะท้อง พอประจำเดือนไม่มา น้ำผึ้งก็ไม่ได้คิดอะไร เพราะปกติประจำเดือนของเธอก็มาคลาดเคลื่อนอยู่แล้ว พอเข้าเดือนที่ 2 ประจำเดือนก็ยังไม่มาอีกตัวน้ำผึ้งเองก็เริ่มอวบขึ้น จึงเริ่มสงสัยว่าอาจจะท้อง น้ำผึ้งรู้สึกกังวลใจมากจึงซื้อที่ตรวจการตั้งครรภ์มาตรวจ ผลการตรวจออกอย่างที่คุณคิด น้ำผึ้งตั้งครรภ์ ขณะนั้นเธอมีอายุเพียง 16 ปี เธอกังวลมากและหวังว่าการตรวจครรภ์จะผิดพลาด จึงตรวจซ้ำถึง 3 ครั้ง แต่ผลยังคงเหมือนเดิม คราวนี้ น้ำผึ้งแน่ใจแล้วว่าตนกำลังจะมีลูกแม้ว่าจะยังไม่พร้อมก็ตาม

หลังจากที่รู้ว่าท้อง น้ำผึ้งบอกกับแฟนทันที แต่ความรักไม่หวานเหมือนตอนแรกคบ แฟนของเธอไม่ยอมรับ และยังหาว่าน้ำผึ้งไปท้องกับผู้ชายอื่น แล้วอ้างว่าท้องกับตน แฟนของเธอต่อว่าเธอเสียๆ หายๆ จนน้ำผึ้งจึงตัดสินใจว่าจะไม่ติดต่อกับแฟนอีก แต่พออายุครรภ์ประมาณ 5 เดือน น้ำผึ้งยังหาทางออกไม่ได้จึงตัดสินใจบอกกับแฟนอีกครั้ง เพื่อว่าจะมีแนวทางแก้ไขบ้าง คราวนี้แฟนของน้ำผึ้งทำร้ายจิตใจน้ำผึ้งอีกครั้งโดยการถามว่า “เด็กในท้องใช่ลูกของเราหรือเปล่า” น้ำผึ้งรู้สึกผิดหวังมากที่คนที่เธอรักและยอมมอบความบริสุทธิ์ให้ปิดความลับเป็นอย่างดีโดยไม่อ้าล้นไยดี น้ำผึ้งตัดสินใจขอแยกทาง และไม่ติดต่อกับฝ่ายชายอีกเลย หลังจากนี้น้ำผึ้งตัดสินใจได้แล้วฝ่ายชายกลับพยายามโทรหาน้ำผึ้งเพื่อถามข้อเท็จจริง แต่ตอนนั้นสายไปแล้ว น้ำผึ้งไม่รับโทรศัพท์และตั้งค่าให้เบอร์แฟนเป็นหมายเลขที่ไม่ต้องการรับสาย จึงมีเพียงข้อความส่งมาเท่านั้น ฝ่ายชายยังคงไม่ละความพยายามตามหาน้ำผึ้งที่บ้าน มาตะโกนง้อให้น้ำผึ้งออกมาหา แต่น้ำผึ้งทำได้แค่ออกมาไล่ เพราะเกรงว่าเพื่อนบ้านจะมาเห็น

สุดท้ายน้ำผึ้งบอกให้พ่อแม่รู้ทั้งน้ำตาว่าเธอท้อง เพราะกลัวว่าจะไม่ได้เรียนต่อ น้ำผึ้งขอให้พ่อแม่มาพบครูที่โรงเรียนเพื่อขอให้เธอได้เข้าสอบ หลังจากจัดการเรื่องเรียนแล้ว แม่ก็พาน้ำผึ้งไปโรงพักเพื่อแจ้งความดำเนินคดีกับฝ่ายชายในคดีพราหมณ์ยั่ว น้ำผึ้งต้องให้ปากคำกับตำรวจในฐานะ “ผู้เสียหาย” หลายครั้งที่น้ำผึ้งร้องไห้ขณะให้ปากคำ เพราะเรื่องราวที่ผ่านมาแล้วยังคงทำร้ายจิตใจน้ำผึ้งอยู่ ทั้งตำรวจและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพยายามพูดคุยปลอบใจน้ำผึ้ง และพยายามติดต่อฝ่ายชาย แต่ก็หาไม่พบ ส่วนเด็กในท้องนั้นน้ำผึ้งยืนยันว่าต้องการยุติการตั้งครรภ์เพื่อจะได้กลับไปเรียนต่อ เธอจึงให้แม่พาไปโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง แต่อายุครรภ์มากเกินไปจะยุติการตั้งครรภ์ได้แล้ว เมื่อการยุติการตั้งครรภ์ไม่สามารถทำได้ น้ำผึ้งตัดสินใจเด็ดขาดขอให้แม่พาไปฝากครรภ์แทน แม่ของเธอเธอเคารพการตัดสินใจจึงพาเธอไปฝากครรภ์ตามที่น้ำผึ้งต้องการ

เนื่องจากน้ำผึ้งแจ้งความดำเนินคดีกับฝ่ายชายทางโรงพักจึงส่งต่อให้โรงพยาบาลตำรวจดูแลเรื่องการสุขภาพ และโรงพยาบาลตำรวจก็ประสานงานส่งต่อให้น้ำผึ้งมาปรึกษากับนักสังคมสงเคราะห์ที่สหทัยมูลนิธิ ขณะนั้นความต้องการของน้ำผึ้ง คือ สถานที่ฝากเด็กชั่วคราว เนื่องจากน้ำผึ้งยังคงปกปิดเรื่องการตั้งครรภ์มีเพียงพ่อกับแม่เท่านั้นที่ทราบ นักสังคมสงเคราะห์จึงแนะนำเรื่องการฝากบุตรในครอบครัวอุปถัมภ์เพื่อน้ำผึ้งและครอบครัวได้มีเวลาปรับตัวก่อนรับเด็กกลับไปดูแล ซึ่งน้ำผึ้งเห็นด้วยตามที่นักสังคมสงเคราะห์แนะนำ แต่เหตุที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นเพราะในช่วงใกล้คลอด ยายมาหาพ่อกับแม่ที่บ้าน และขอค้างคืนด้วย นักสังคมสงเคราะห์จึงประสานงานกับบ้านสุขฤทัย คณะภคินีศรีชุมพบาลเพื่อน้ำผึ้งเข้าพักก่อนคลอด และน้ำผึ้งก็คลอดบุตรในเย็นวันเดียวกันที่โรงพยาบาลราชวิถี โดยบ้านพักเป็นคนนำส่ง

หลังจากน้ำผึ้งคลอดลูก น้ำผึ้งต้องเลี้ยงลูกที่บ้านพักก่อนประมาณ 1 เดือน ก่อนฝากลูกไว้ในความดูแลของมูลนิธิ หลังจากนั้น 1 เดือน ลูกของน้ำผึ้งก็มีปัญหาเกี่ยวกับปอดต้องพบแพทย์บ่อยครั้งเพื่อติดตามอาการ น้ำผึ้งจึงต้องมาพักอยู่ที่บ้านสุขฤทัยเช่นเดิมเพื่อพาลูกพบแพทย์ตามนัดเป็นเวลา 2 เดือน จนอาการปกติและกลับมาอยู่ในความดูแลของมูลนิธิเช่นเดิม ทุกเดือนน้ำผึ้งต้อง

มาเยี่ยมลูก เพื่อเตรียมรับลูกกลับ จากการศึกษาจากเอกสาร พบว่า น้ำผึ้งเป็นเด็กเรียนดี และพยายามแบ่งเบาภาระครอบครัวมาโดยตลอดทางครอบครัวมีปัญหาเศรษฐกิจมาก เพราะมีหนี้ และคุมกำเนิดพลาดจนมีน้องสาวของน้ำผึ้ง ทำให้ทางครอบครัวใช้เงินเก็บเพื่อนำมาดูแลน้องสาวจนหมด ขณะนี้น้ำผึ้งทั้งทำงานและเรียนไปด้วย หากทางครอบครัวให้ความช่วยเหลือเรื่องการเลี้ยงดูบุตร น้ำผึ้งคิดว่าตนน่าจะรับบุตรกลับไปดูแลได้

แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรเองได้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10

น้ำหวาน (นามสมมุติ) : หญิงสาวที่ถูกปฏิเสธจากครอบครัวตัวเอง

“ไม่เอา เอาแต่ลูก ไม่เอาหลาน ส่งให้มาเรียน ไม่ได้มามีผัว มีลูก” คำพูดที่พอบอกกับน้ำหวาน

น้ำหวานมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดสุรินทร์ พ่อกับแม่มีอาชีพเกษตรกร มีที่นาให้ชาวบ้านเช่าเพื่อทำนาทำไร่ และยังมีเครือญาติเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้มีแต่คนรู้จักครอบครัวของเธอ น้ำหวานเป็นลูกสาวคนโต เธอมีพี่น้อง 2 คน น้องสาวของเธอ อายุ 16 ปี น้ำหวานจบประกาศนียบัตรวิชาชีพที่จ.สุรินทร์ และได้โควตาเรียนต่อผู้ช่วยพยาบาลที่วิทยาลัยพยาบาลแห่งหนึ่งในกรุงเทพ เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ลูกสาวคนโตของตระกูลสอบเข้าเรียนต่อที่กรุงเทพ ได้ คนในชุมชนต่างชื่นชม เพราะน้ำหวานไม่ใช่เด็กที่มีพฤติกรรมติ่ง แต่พอสอบได้ทุกคนก็ชมว่าน้ำหวาน “เอาตัวรอด” พ่อแม่ไม่รอช้าอนุญาตให้น้ำหวานมาเรียนต่อที่กรุงเทพ ทันที

น้ำหวานเข้าหอหญิงอยู่จนช่วงฝึกงาน น้ำหวานต้องออกมาฝึกงานที่โรงพยาบาลที่สถาบันจัดให้ ซึ่งไกลจากหอพัก น้ำหวานจึงตัดสินใจมาเช่าหออยู่ใกล้กับโรงพยาบาลเพียงลำพัง พอมาอยู่คนเดียวน้ำหวานเหงามาก ยึดที่มีเพื่อนคอยชวนไปเที่ยวอยู่บ่อยๆ และเพื่อนคนนี้ได้แนะนำเพื่อนชายให้น้ำหวานรู้จัก เพื่อนของเพื่อนคนนี้จีบน้ำหวานและขอคบกับน้ำหวานในฐานะแฟน เธอคบกับแฟนได้ 1 สัปดาห์เท่านั้น ก็ชวนแฟนไปอยู่ด้วยเพราะแฟนของน้ำหวานทะเลาะกับแม่บุญธรรมถูกไล่ออกจากบ้าน น้ำหวานคิดว่าเป็นแฟนกันการมีเพศสัมพันธ์กันไม่ใช่เรื่องแปลก และการมีเพศสัมพันธ์ครั้งนี้ไม่ใช่ครั้งแรก เธอเคยแอบมีเพศสัมพันธ์กับแฟนเก่าจนทางครอบครัวเกือบจับฝ่ายชายส่งตำรวจมาแล้ว จึงไม่คิดกลัวหากต้องมีอะไรกับแฟน กลัวแต่เพียงทางครอบครัวจะรู้เท่านั้น เพราะพ่อคงโมโหและเอาเรื่องฝ่ายชายอีกเป็นแน่ ระหว่างที่ทั้งคู่อยู่ด้วยกันทั้งคู่ไม่ได้ใส่ใจเรื่องการคุมกำเนิดหรือการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์เลย เพราะทั้งคู่ไม่ค่อยมีอะไรกัน ไม่ค่อยมีเวลา จึงไม่คิดว่าจะท้อง ช่วงที่คบกันแฟนของน้ำหวานใช้ความรุนแรงกับน้ำหวานมาโดยตลอด ส่วนใหญ่จะมาจากความหึงหวง ครั้งทีละละกันรุนแรงที่สุดเป็นวันที่แฟนของน้ำหวานเห็นเพื่อนผู้ชายมาส่งน้ำหวานที่หอพัก จึงตำนาน้ำหวานเสียๆ หายๆ เมื่อน้ำหวานตอบโต้ก็โดนทำร้ายร่างกายโดยการทุบตี หลังจากโดนทำร้ายร่างกายน้ำหวานก็วิ่งหนีมาอยู่ที่โรงพยาบาลที่ตนฝึกงาน

พอลกลับมาที่ห้องแฟนของเธอก็ทำเป็นสำนึกผิดเข้ามาขอโทษและรับปากว่าจะไม่ทำร้ายน้ำหวานอีก ด้วยความรักน้ำหวานจึงยกโทษให้ หลังจากคบกันได้ 2 เดือนน้ำหวานก็ตั้งครรภ์ ช่วงแรกแฟนของน้ำหวานดูแลน้ำหวานอย่างดีและพาน้ำหวานไปพบครอบครัวบุญธรรมของเขา เมื่อแม่บุญธรรมของแฟนทราบเรื่องก็ตำหนาน้ำหวาน และให้น้ำหวานไปยุติการตั้งครรภ์ เพราะไม่ยอมรับให้น้ำหวานมาเป็นลูกสะใภ้ น้ำหวานไม่ยอมยุติการตั้งครรภ์ และไม่ติดต่อครอบครัวบุญธรรมของแฟนอีกเลย ส่วนแฟนก็กลับไปอยู่บ้านของตนเอง แต่ยังคงไปหาน้ำหวานเสมอ ระยะเวลาแฟนน้ำหวานเริ่มไม่ไปทำงานใช้ความรุนแรงบ่อยครั้ง และใช้จ่ายสิ้นเปลืองมาก น้ำหวานสงสัยว่าแฟนจะติดยาเสพติด เพราะทำร้ายร่างกายน้ำหวานทั้งๆ ที่รู้ว่าน้ำหวานตั้งครรภ์ บางครั้งควบคุมอารมณ์ตัวเองไม่ได้ น้ำหวานทนพฤติกรรมของแฟนไม่ไหวจึงขอแยกทาง แต่แฟนไม่ยอมเลิก มาขอคืนดี เมื่อน้ำหวานไม่ยอมก็ตำหนาน้ำหวานว่า “อีกระหลี่” น้ำหวานโกรธมากจึงย้ายที่อยู่และไม่ติดต่อกับแฟนอีกเลย

ช่วงนั้นน้ำหวานไม่มีคนดูแล จึงย้ายมาอยู่กับลูกพี่ลูกน้องซึ่งอยู่ที่กรุงเทพฯ ลูกพี่ลูกน้องรับปากว่าจะไม่บอกเรื่องนี้กับพ่อของน้ำหวาน แต่ก็ไม่ได้ทำตามที่ได้รับปากไว้ นำเรื่องของน้ำหวานไปบอกกับเครือญาติจนเรื่องถึงหูพ่อ ทำให้พ่อโกรธมาก ไม่ติดต่อกับน้ำหวานอีกเลย ด้วยความที่น้ำหวานหน้าตาดีจึงมีผู้ชายมาชอบแม้ว่าจะตั้งครรภ์อยู่ก็ตาม ผู้ชายคนนี้แอบชอบน้ำหวานมานานแล้วพอรู้ว่าเธอท้องก็เข้ามาขอดูแลเธอกับลูกในฐานะพ่อของเด็ก แต่น้ำหวานไม่ไว้วางใจ จึงไม่ยอมคบหาด้วย ส่วนญาติก็บอกกับน้ำหวานว่าจะขอดูแลลูกของน้ำหวานเอง แต่น้ำหวานรู้ว่าครอบครัวของเธอใช้ความรุนแรงมาโดยตลอด ตอนเด็กๆ เธอเองก็โดนทำร้ายจิตใจ และร่างกายเสมอ อีกทั้งถ้าหากญาติรับลูกของน้ำหวานไปดูแลพ่อของน้ำหวานก็ต้องทราบ และอาจเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ส่วนครอบครัวแฟนนั้นน้ำหวานไม่ติดต่อไปอีกเลย เพราะช่วงหลังน้ำหวานได้ทราบข่าวจากเพื่อนว่าแฟนติดยาบ้าเธอจึงไม่อยากให้ลูกอยู่ในความดูแลของแฟน

หลังจากคลอดบุตรที่โรงพยาบาลตำรวจนักสังคมสงเคราะห์เข้าไปถามเรื่องการดูแลเด็ก น้ำหวานจึงปรึกษาเรื่องลูกกับพี่นักสังคมสงเคราะห์ ทางนักสังคมสงเคราะห์โรงพยาบาลตำรวจจึงให้เบอร์สหทัยมูลนิธิ น้ำหวานติดต่อกับสหทัยมูลนิธิ เพราะต้องการฝากบุตรไว้ชั่วคราว และให้นักสังคมสงเคราะห์ติดต่อไปหาพ่อ เพื่อถามว่าจะเอาอย่างไรกับลูกของตน ผลคือพ่อไม่ต้องการให้น้ำหวานเอาลูกกลับบ้าน หากนำกลับบ้านจะไม่ช่วยดูแล ตัวน้ำหวานเองประเมินตนเองอยู่ประมาณ 2 เดือน จึงตัดสินใจปรึกษานักสังคมสงเคราะห์เพื่อขอยกมอบบุตรเพื่อหาครอบครัวบุญธรรมต่อไป เนื่องจากน้ำหวานรู้ว่าตนไม่มีศักยภาพพอที่จะเลี้ยงลูกเพียงลำพังได้ ทางครอบครัวของตนเองและครอบครัวของแฟนก็ยุ่งเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง ส่วนแฟนก็ใช้ยาเสพติดอาจเป็นอันตรายต่อลูกในอนาคตได้ จึงขอยกมอบบุตรไว้ในความดูแลของสหทัยมูลนิธิ

ในช่วงให้สัมภาษณ์น้ำหวานผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าน้ำหวานยังคงคิดถึงลูกอยู่ เพราะยังร้องไห้เมื่อพูดถึงความพยายามที่จะเลี้ยงลูก แต่สุดท้ายก็เลี้ยงดูไม่ได้ เพราะข้อจำกัดทางครอบครัว ไม่มีใครช่วยเหลือ และจากการศึกษาจากเอกสารยังพบว่า ทางครอบครัวเคยติดต่อมาที่มูลนิธิ เพื่อตัดพ้อต่อว่าน้ำหวานจริง ซึ่งสิ่งนี้ทำให้น้ำหวานยังคงกังวลเรื่องการกลับบ้านอยู่ จนต้องทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ จะกลับไปในช่วงเทศกาลเท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11

น้ำส้ม (นามสมมุติ) : หญิงผู้ที่กล้ายอมรับความจริง

“ตอนภูมิบอกจะช่วยกูเลี้ยง แต่พอจะรับกลับไม่เห็นมีใครโผล่มาสักคนเลย ไม่ต้องมาพูดอีก” น้ำส้มพูดหลังจากญาติของแฟนไม่แสดงความรับผิดชอบ

น้ำส้มอายุ 23 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ พ่อของน้ำส้มเสียชีวิตแล้วตั้งแต่ น้ำส้มยังไม่คลอด ส่วนแม่ของน้ำส้มอุ้มน้ำส้มมาให้น้องสาว (น้ำของน้ำส้ม) ดูแลตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 1 เดือน โดยไม่ทิ้งหลักฐานการเกิดของน้ำส้มไว้ให้น้องสาวที่ดูแลน้ำส้มเลย แม่ของน้ำส้มไปอยู่กับแฟนใหม่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมา 8 ปี เครือญาติแฟนใหม่ของแม่ส่งข่าวมาว่าแม่เสียชีวิตขณะคลอดบุตรที่ 3 น้องสาวส่งเสียให้เรียนจนจบประถมศึกษาปีที่ 6 ที่จังหวัดสุรินทร์ หลังจากน้ำส้มจบประถมศึกษาปีที่ 6 น้ำส้มออกมาช่วยน้องสาวทำนาทำสวนที่บ้าน ต่อมาน้ำส้มมาทำงานที่กรุงเทพตามคำแนะนำจากเพื่อน

น้ำส้มเป็นหญิงสาวที่นับว่าหน้าตาดีมากคนหนึ่ง ในช่วงที่อยู่กรุงเทพฯ เธอมีเสียมาติดพันหลายคน เธอยอมมีความสัมพันธ์ด้วยเพราะเห็นว่าเสียให้เงินไว้ใช้ แต่ช่วงหลังเสียไม่ค่อยมาหาจึงต้องมาทำงานที่โรงงานจนได้พบกับแฟน ขณะนั้นแฟนของน้ำส้ม อายุ 18 ปี แม้ว่าแฟนของเธอมีความพิการทางสายตา คือ ตาซ้ายบอด ต้องใส่ตาปลอมแล้ว แต่น้ำส้มก็ตัดสินใจอยู่กับแฟนคนนี้ จนกระทั่งสามีภรรยา เพราะเห็นว่าแฟนคนนี้นับถือดีของเธอได้ และยังร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเธอมาโดยตลอด ขณะที่คบกันนั้นแฟนของน้ำส้มทำงานเป็นช่างไฟฟ้า น้ำส้มย้ายมาทำงานกับแฟน เป็นพนักงานจัดของให้ช่าง และเช่าห้องอยู่ด้วยกันจนกระทั่งสามีภรรยา แต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หลังจากอยู่ด้วยกันได้ 2 เดือน น้ำส้มก็ตั้งครรภ์ จึงซื้อยาขับเลือดมากิน 2 ขวด แต่ประจำเดือนก็ยังไม่มาอีก ระหว่างน้ำส้มให้สัมภาษณ์มาถึงช่วงนี้ น้ำส้มเริ่มนิ่ง ไม่ค่อยตอบน้ำตาคลอ ผู้วิจัยจึงเจียบสักพัก จนน้ำส้มยอมรับว่าตนเคยคิดจะยุติการตั้งครรภ์ จึงเสียใจที่คิดทำร้ายลูก หลังจากนั้นน้ำส้มให้สัมภาษณ์ต่อว่า เธอก็ปรึกษากับแฟน ตอนแรกทั้งคู่วางแผนจะยุติการตั้งครรภ์ แต่เมื่อแจ้งให้ทางครอบครัวของแฟนทราบ ปู่เด็กบอกว่าหากคลอดแล้วจะรับเด็กกลับมาดูแลที่จังหวัดสุโขทัย แต่โชคไม่ดีในช่วงที่น้ำส้มตั้งครรภ์อยู่นั้น ปู่และย่าเลี้ยงของเด็กประสบอุบัติเหตุรถคว่ำทำให้เดินไม่ได้ทั้งคู่ แต่ปู่เด็กยังคงยืนยันว่าจะรับเด็กกลับมาดูแล เพราะเห็นว่ายังคงมีเครือญาติอยู่บ้าง เธอทำตามคำแนะนำของปู่เด็กคือเก็บเด็กไว้จนคลอด

หลังจากเด็กคลอดได้ 14 วัน น้ำส้มและแฟนพาลูกมารับการอุปการะที่สหทัยมูลนิธิเป็นการชั่วคราว เนื่องจากทั้งแฟนและน้ำส้มยังไม่พร้อมที่จะดูแลบุตรเอง เพราะเธอกับแฟนยังมีรายได้ไม่แน่นอน และยังคงต้องย้ายที่อยู่ตามผู้รับเหมาว่าจ้าง ตัวน้ำส้มเองเล่าว่าเธอไม่สามารถสมัครงานที่มั่นคงได้ เพราะไม่มีเอกสารทางทะเบียนราษฎร นั่นคือ เลข 13 หลัก เพราะแม่เธอไม่ได้แจ้งเกิด เธอไม่มีแม่แต่สูติบัตร ส่วนปู่และย่าเลี้ยง อ้างว่ายังไม่พร้อมที่จะรับเด็กไปดูแล เพราะยังเดินไม่ได้ไม่คล่อง ย่าเลี้ยงของเด็กจึงแนะนำให้ น้ำส้มและแฟนพาบุตรมาฝากเลี้ยงที่สหทัยมูลนิธิเป็นการชั่วคราวสักระยะหนึ่ง

หลังจากนั้นน้ำส้มและแฟนมาเยี่ยมลูกแทบไม่ขาดเลยสักเดือน ช่วงกลางเดือนน้ำส้มก็เริ่มตามเรื่องทะเบียนราษฎรของตน ที่จังหวัดสุรินทร์ และได้บอกให้น้ำสาวทราบว่ามีบุตรชายอยู่ที่มูลนิธิ น้ำสาวไม่พูดอะไร น้ำส้มจึงคิดว่าจะนำเด็กกลับไปอยู่ เพราะมีเครือญาติอยู่บ้าง น่าจะให้ความช่วยเหลือได้ ต่อมาแฟนของน้ำส้มเริ่มใช้จ่ายและโดนจับในคดีเสพ 2 ครั้ง น้ำส้มไม่มีเงินมาเยี่ยมลูก แต่ยังคงคิดเรื่องการรับลูกกลับไปดูแลตลอด จึงไปทำงานที่สุโขทัยบ้านแฟนเพื่อเตรียมรับลูกกลับ ในปี 2554 ทั้งน้ำส้มและแฟนมาเยี่ยมลูกเพียง 3 ครั้ง แต่ก็มาแก้ไขชื่อในสูติบัตรของลูกจนเรียบร้อย

จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า น้ำส้มมีความพยายามที่จะรับลูกกลับไปดูแลเอง แม้ว่าฝ่ายชายจะมีผู้หญิงอื่น และมีพฤติกรรมไม่ดี ก่อกวน กลับไปทำงานที่บ้านฝ่ายชาย เพื่อวางแผนรับลูกกลับไป แต่เครือญาติที่จะดูแลกลับไม่ทำตามคำพูด ไม่มาแสดงตนกับทางมูลนิธิว่าต้องการรับเด็กกลับไปดูแลจริง ส่วนน้ำสาวของเธอก็ไม่ต้องการดูแลลูกของเธอเนื่องจากหลานของตนตั้งครุฑเช่นกันเกรงว่าจะรับภาระไม่ไหว

น้ำส้มเล่าว่าระยะหลังทะเลาะกับแฟนบ่อย เพราะแฟนเจ้าชู้ และใช้ยาเสพติด จึงขอแยกทาง ทั้งน้ำส้มกับแฟนประเมินตนเองและเครือญาติแล้ว คิดว่าไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กในระยะยาวได้ จึงตัดสินใจยกมอบเด็กให้ทางสหทัยมูลนิธิหาครอบครัวบุญธรรมต่อไปหลังจากยกมอบบุตรแล้ว น้ำส้มก็มาเยี่ยมลูกอีก 3 เดือน ทุกวันนี้ น้ำส้มยังติดตามถามข่าวคราวของลูกเสมอ ขณะที่น้ำส้มเล่า ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าน้ำส้มยังคงคิดถึงลูกมาก แต่ก็รู้สึกดีใจที่ลูกมีอนาคตที่ดี เพราะน้ำส้มจะยิ้มแย้มเสมอเมื่อพูดถึงครอบครัวบุญธรรมและลูกที่อยู่ต่างประเทศ และยังยิ้มเมื่อเห็นรูปลูกที่ทางครอบครัวบุญธรรมถ่ายมาให้

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 12

น้ำทิพย์ (นามสมมุติ) : ผู้หญิงที่เคยรู้ที่มาของแฟน

“ตั้งแต่คบกันมาเค้าก็มาแบบนี้ หนูก็ไม่เคยไปบ้านเค้าเลย ไม่น่าโกหกกันแบบนี้เลย” น้ำทิพย์พูดทั้งน้ำตา

น้ำทิพย์มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดพิจิตร อายุ 24 ปี แม่คลอดน้ำทิพย์ ได้ไม่ถึง 1 เดือน พ่อของเธอก็ทิ้งไปมีครอบครัวใหม่ ทำให้แม่พาเธอกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดของแม่ที่จังหวัดพิษณุโลก แม่เลี้ยงน้ำทิพย์ จนอายุ 3 ปี หลังจากนั้นแม่ก็ย้ายไปอยู่กับพ่อเลี้ยงที่จังหวัดพิจิตร ส่วนน้ำทิพย์อยู่กับยายจนอายุ 9 ปี ยายของน้ำทิพย์ทำนาส่งให้เรียนจนจบประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมาแม่ของน้ำทิพย์ก็มารับไปอยู่ด้วย เพราะอยากให้น้ำทิพย์ไปช่วยทำสวนส้มที่จังหวัดพิจิตร แม่ส่งให้น้ำทิพย์จบมัธยมศึกษาปีที่ 3

น้ำทิพย์อยู่ช่วยงานแม่และพ่อเลี้ยงจนอายุ 19 ปี ก็มีแฟน แฟนของเธอทำงานติดรถส่งของด้วยความที่ฝ่ายชายไม่เข้ามาหาน้ำทิพย์ที่บ้าน คบกันแบบหลบๆ ซ่อนๆ ทำให้แม่และพ่อเลี้ยงของ

น้ำทิพย์เริ่มสงสัยว่าแฟนของน้ำทิพย์เป็นใครมาจากไหน พอสอบถามคนแถวบ้านก็ไม่มีใครรู้ที่มา รู้แต่ว่าแฟนน้ำทิพย์ไม่ค่อยขยันทำงานและเจ้าชู้ น้ำทิพย์คบแฟนได้ประมาณ 1 ปี พ่อเลี้ยงและแม่ของน้ำทิพย์จับได้ว่าทั้งคู่แอบได้เสียกันจึงสั่งให้น้ำทิพย์เลิกกับแฟน เพราะพ่อเลี้ยงและแม่รู้พฤติกรรมของฝ่ายชายมาโดยตลอด และเมื่อรู้ว่าเธอได้เสียกันแล้ว ทางครอบครัวซึ่งค่อนข้างมีหน้ามีตา รู้สึกอับอายที่ฝ่ายชายไม่เข้ามาสู่ขอตามประเพณี อีกทั้งช่วงที่น้ำทิพย์คบกับแฟนแม่ของน้ำทิพย์เห็นว่าเธอก็นำเงินเก็บให้แฟนใช้จนหมด ด้วยความรักและหลง เพราะนี่คือแฟนคนแรกของเธอ ไม่ว่าผู้ใหญ่จะพูดอย่างไรน้ำทิพย์ก็ไม่ยอมเลิกกับแฟนเด็ดขาด เธอยอมหนีมาอยู่กับน้ำที่กรุงเทพฯ นำให้เธอช่วยขายอาหารตามสั่ง ส่วนแฟนยังคงไป ๆ มา ๆ เธอเองยอมรับว่าตอนนั้นเธอยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้อยู่กับผู้ชายคนนี้ เพราะเธอรักผู้ชายคนนั้นมาก

ทั้งคู่มีบุตรด้วยกัน 2 คน คนแรกเพศหญิง ปัจจุบัน อายุ 4 ปี เป็นดาวนซ์ชินโดรม ตอนมีบุตรคนแรกน้ำทิพย์ติดต่อกับแม่และพ่อเลี้ยงเนื่องจากเห็นว่าแฟนไม่ค่อยมาดูแล พ่อเลี้ยงโกรธมาก แต่ก็ให้ความช่วยเหลือบ้าง พร้อมกำชับไม่ให้น้ำทิพย์มีบุตรอีก เพราะแฟนไม่รับผิดชอบอยู่แล้ว หลังจากนั้นประมาณ 3 ปี น้ำทิพย์ก็ตั้งครรภ์ที่ 2 คราวนี้น้ำทิพย์อ้างว่าลืมหินยาคุมกำเนิด และแต่จากศึกษาในเอกสาร พบว่า น้ำทิพย์ตั้งใจที่จะไม่กินยาคุม เพราะแฟนมีผู้หญิงอื่น เธอคิดว่าหากเธอมีลูกกับแฟน แฟนอาจจะมาสนใจเธอมากขึ้น ซึ่งช่วงสัมภาษณ์เธอเองก็ยอมรับว่าเธอคิดว่าการท้องจะทำให้แฟนกลับมาสนใจจริง ซึ่งเธอต้องเสียใจที่คิดแบบนั้น เพราะแฟนของเธอต้องการให้เธอยุติการตั้งครรภ์ทันทีหลังจากรู้ว่าเธอท้อง น้ำทิพย์เสียใจมากที่แฟนไม่มาสนใจตนและลูกในท้อง และยังคงวลว่าจะไม่มีใครช่วยดูแลลูกที่กำลังจะคลอดออกมา จึงบอกกับแม่และน้องชาย โดยกำชับไม่ให้แม่กับน้องชายบอกเรื่องนี้ให้พ่อเลี้ยงทราบ เพราะกลัวว่าพ่อเลี้ยงจะไม่ให้ความช่วยเหลือบุตรคนโตอย่างที่ผ่านมา แม่ของน้ำทิพย์พยายามช่วยเหลือโดยการพาน้ำทิพย์กลับไปฝากครรภ์ที่บ้านจังหวัดพิจิตร แม่ของเธอบอกกับเธอว่าขอส่งเสียให้น้องชายเรียนจบประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงก่อน หลังจากนั้นจะให้น้องชายบวชตามประเพณี แล้วจะรับบุตรคนโตซึ่งเป็นดาวนซ์ชินโดรมไปดูแลให้ น้ำทิพย์กลับมาทำงานขายอาหารตามสั่งที่กรุงเทพฯ ตามเดิมจนอายุครรภ์ได้ประมาณ 6 เดือน ทางร้านปิดปรับปรุง น้ำทิพย์จึงไม่มีรายได้ ส่วนแฟนของเธอไม่เคยติดต่อกันอีกเลยหลังจากทราบว่าเขาตั้งครรภ์ที่ 2

หลังจากคลอดบุตรได้ 5 วัน น้ำทิพย์ย้ายมาอยู่กับญาติฝั่งพ่อเลี้ยง ด้วยความที่เธอกลัวว่าญาติๆ จะไปบอกพ่อว่าตนมีลูกคนที่ 2 จึงอ้างว่าลูกคนที่ 2 เป็นลูกของเพื่อนที่มาฝากเลี้ยง เธอพักอยู่บ้านญาติได้ประมาณ 3 วัน ขณะนั้นน้ำทิพย์พยายามติดต่อแฟน แต่ก็ติดต่อไม่ได้ ส่วนแม่ของน้ำทิพย์ก็ยังไม่พร้อมที่จะช่วยเหลือ น้ำทิพย์คิดถึงการดูแลลูก เพราะขณะที่อยู่กับญาติเธอไม่สามารถให้นมบุตรได้เลย และดูแลลูกอย่างเต็มที่ก็ไม่ได้ น้ำทิพย์ติดต่อสหทัยมูลนิธิตามเบอร์ที่นักสังคมสงเคราะห์โรงพยาบาลราชวิถีให้ไว้ หลังจากนั้นนักสังคมสงเคราะห์ก็ไปเยี่ยมเธอที่บ้านของญาติ อ้างว่าเป็นคนมากระตุ้นพัฒนาการลูกคนโต และพาเธอและลูกทั้ง 2 คนออกมา และประสานงานกับบ้านบุญฤทธิ์ เพื่อส่งน้ำทิพย์และลูกทั้ง 2 เข้าพัก น้ำทิพย์เข้าพักได้ประมาณ 1 เดือน ต้องออกไป

ทำงานต่อ สหทัยมูลนิธิจึงรับบุตรคนที่ 2 ไว้ในความอุปการะชั่วคราว ระหว่างฝากบุตรไว้ในความดูแลของสหทัยมูลนิธิ น้ำทิพย์กลับมาทำงานตามเดิม มาเยี่ยมลูกทุกเดือน เนื่องจากไม่มีคนดูแลให้ จนเดือนตุลาคม 2555 บุตรสาวคนโตป่วยเป็นต่อมน้ำเหลืองอักเสบ จึงแพทย์นัดฉีดยาแก้อักเสบทุกวันทำให้เธอไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ ขาดรายได้ น้ำทิพย์จึงประเมินศักยภาพตนเอง และได้ปรึกษากับแม่ ได้ข้อสรุปว่าตนไม่สามารถดูแลบุตรคนที่สองได้ นอกจากจะต้องเสียใจที่ตนไม่สามารถดูแลบุตรได้แล้ว น้ำทิพย์ยังต้องเสียใจ เสียความรู้สึกมาก เมื่อมารู้ภายหลังว่าเรื่องราวที่แฟนบอกมาเกี่ยวกับภุมิหลังของเขานั้นเป็นเรื่องไม่จริงทั้งหมด เพราะผลการขอหลักฐานจากทะเบียนราษฎรของฝ่ายชาย พบว่าไม่มีผู้ชายคนนี้อยู่จริง ชื่อและที่อยู่ฝ่ายชายให้ข้อมูลนั้น เมื่อนำไปตรวจสอบพบว่าไม่มีบุคคลนี้อยู่จริง ขณะเล่าเธอร้องไห้หนักมาก เพราะไม่เคยนึกว่าผู้ชายที่เธอยอมทำทุกอย่างให้ จะโกหกเธอมาตลอด สุดท้ายน้ำทิพย์จึงขอยกมอบบุตรคนที่ 2 ให้สหทัยมูลนิธิจัดหาครอบครัวบุญธรรมต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 13

น้ำขิง (นามสมมุติ) : ผู้หญิงที่พลัดท้องกับผู้ชายมีครอบครัวแล้ว

“ไปเอาออกซะนะ พี่ยังมีภาระมีลูกที่บ้านอีกคนต้องดูแล เราเพิ่งรู้ว่าเค้ามีครอบครัวแล้ว ตอนนั้นทั้งเสียใจ ทั้งไม่อยากทำร้ายลูก แต่ก็ไม่รู้จะทำยังไง...”

น้ำขิงหญิงสาวที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง เธอเกิดและเรียนจบมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 ที่จังหวัดจันทบุรี น้ำขิงเป็นลูกคนโตมีน้องต่างพ่ออีก 2 คน พ่อแม่ของน้ำขิงแยกทางกันตั้งแต่น้ำขิงยังเด็ก น้ำขิงอยู่ในความดูแลของพ่อและป้าซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกร ทำสวนผลไม้ อยู่ที่จังหวัดจันทบุรีนอกจากน้ำขิงแล้ว ทั้งพ่อและป้าก็ไม่มีลูกหลานคนอื่นอีกเลย น้ำขิงจึงกลายเป็นความหวังเดียวของครอบครัว

หลังจากจบมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 น้ำขิงสอบเข้าเรียนต่อในคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งได้ ทางครอบครัวดีใจมากจึงส่งน้ำขิงเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ น้ำขิงเช่าหออยู่กับเพื่อนย่านมหาวิทยาลัย เธอเริ่มมีแฟนตอนเรียนอยู่มหาวิทยาลัยชั้นปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 แฟนของเธอเรียนอยู่ปีเดียวกัน แต่มีอายุมากกว่า ขณะที่ทั้งคู่คบกันนั้นแฟนของน้ำขิงดริบเรียนอยู่ เพราะอ้างว่าต้องกลับไปทำธุระบ้านบ่อย ทั้งคู่คบกันได้ประมาณ 1 ปี ก็มีเพศสัมพันธ์กัน นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่น้ำขิงมีเพศสัมพันธ์ เธอใช้วิธีการกินยาคุมกำเนิดเพราะกลัวว่าจะตั้งครรภ์ไม่พร้อม แต่พอกินยาคุมกำเนิดแล้วน้ำหนักขึ้น จึงเปลี่ยนยี่ห้อยาคุมใหม่ แต่ตอนนั้นน้ำขิงไม่ได้ทานยาต่อเนื่อง หยุดยาไปกว่า 1 สัปดาห์หลังจากประจำเดือนหมด ด้วยความที่คิดว่าประจำเดือนเพิ่งหมด คงไม่เป็นไร จึงทานยาต่อ และยังคงมีเพศสัมพันธ์กับแฟนมาตลอด โดยที่แฟนก็ไม่ได้สวมถุงยางอนามัย หลังจากนั้น 2 เดือน ประจำเดือนของน้ำขิงก็ไม่มาตามกำหนดด้วยความที่น้ำขิงพอมีความรู้เรื่องการตั้งครรภ์จึงบอกกับแฟนว่าตนอาจจะท้อง ตอนแรกที่แฟนของน้ำขิงรู้ว่าประจำเดือนของน้ำ

ชิงไม่มา แพนก็ถามว่าเธอว่า “แน่ใจรีเปล่าว่าท้อง” น้ำขิงเล่าว่าน้ำเสียงของแพนค่อนข้างตกใจ และพยายามพูดเบาๆ เหมือนกลัวว่าจะมีคนได้ยิน แพนขอให้เธอไปตรวจก่อนเพื่อความแน่ใจ น้ำขิงเองก็ไม่แน่ใจและก็อยากรู้ว่าตนท้องจริงหรือไม่จึงซื้อที่ตรวจครรภ์มาตรวจ ผลออกมาว่าตั้งครรภ์จริง หลังจากเธอบอกเรื่องนี้กับแพน แพนก็บอกให้รอ และกำชับน้ำขิงว่าไม่ให้บอกเรื่องนี้ให้ใครรู้ น้ำขิงเองเริ่มสงสัยว่าแพนจะมีผู้หญิงคนอื่น เพราะแพนเริ่มกลับบ้านบ่อย เวลาโทรหาก็กะพูดเสียงเบา เหมือนกลัวว่าใครจะได้ยิน ยิ่งพอเธอบอกว่าเธอท้อง แพนกลับไม่แก้ปัญหาและให้เธอรอ ซึ่งก็รู้ว่าต้องรออะไร หลายครั้งที่น้ำขิงอยากคุยให้รู้เรื่อง แต่แพนก็เลี่ยง พยายามหาเรื่องวางสาย เวลาผ่านไปเกือบ 1 เดือน แพนของเธอโทรกลับมาบอกให้เธอไปยุติการตั้งครรภ์ เพราะตนครอบครัวและมีลูกแล้ว ช่วงแรกที่น้ำขิงรู้ความจริงเธอรู้สึกสับสนและแค้นมากที่กลายเป็น “เมียน้อย” โดยที่ไม่รู้ตัว น้ำขิงไม่รู้จะทำยังไงดี จึงตัดสินใจซื้อยาสตรีมากินเพื่อขับเลือด แต่ไม่มีผล น้ำขิงกังวลและคิดมากแต่ก็ไม่ไปยุติการตั้งครรภ์ เก็บเรื่องนี้ไว้เพียงลำพัง น้ำขิงไม่ได้ติดต่อแพนอีกเลยเพราะกลัวว่าแพนจะรู้ว่าไม่ได้ไปยุติการตั้งครรภ์อย่างที่แพนบอก และจะมารุ่นวายกับตนและลูก ทั้งๆ ที่เธอต้องเครียดหาทางออกไม่ได้ แต่เธอยังคงไปเรียนทุกวัน พอเรียนเสร็จก็กลับมาที่ห้องพักทันที เพราะกลัวว่าเพื่อนจะเห็นความผิดปกติและจะรู้ว่าตนท้อง

ยังดีที่คนแถวห้องทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ และเห็นความผิดปกติของน้ำขิง ทั้งแววตาที่กังวล และรูปร่างที่ดูอวบขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะตอนนั้นเธอมีอายุครรภ์ได้ประมาณ 5 เดือนแล้ว พี่คนนี้เข้ามาคุยกับน้ำขิงด้วยความเป็นมิตร ทั้งๆ ที่น้ำขิงไม่รู้ด้วยซ้ำว่าพี่คนนี้ทำงานอะไร และหวังอะไรจากตัวเธอรีเปล่าเพราะเป็นเพศชาย แต่น้ำขิงกลับเล่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นให้พี่คนดังกล่าวฟัง น้ำตาที่มันถูกเก็บไว้ก็พลั่งพลูออกมา พร้อมกับปัญหาที่ตนแบกรับมาตลอด 5 เดือน โดยที่ไม่บอกให้ใครรู้ เมื่อพี่คนดังกล่าวทราบเรื่องดังกล่าวก็พาน้ำขิงไปคลินิกที่มีชื่อเสียงด้านการวางแผนครอบครัวแห่งหนึ่ง เพราะน้ำขิงเองยังคงต้องการที่จะยุติการตั้งครรภ์อยู่ น้ำขิงเข้าไปปรึกษาแพทย์เรื่องการยุติการตั้งครรภ์ น้ำขิงมั่นใจว่าจะยุติการตั้งครรภ์ได้ และปัญหาก็กะจบ แต่ไม่เป็นอย่างที่คิด เพราะอายุครรภ์มากเกินไปแพทย์จะทำให้เธอได้ เธอสิ้นหวัง และกลับไปจมอยู่กับปัญหาอีกครั้ง

แต่ยังดีที่พี่ที่คอยให้ความช่วยเหลือพยายามช่วยแนะนำบอกข้อมูลหน่วยงานต่างๆ ให้เธอรู้ รวมทั้งบอกเรื่องการยกมอบบุตรและฝากบุตรซึ่งเป็นบริการของสหทัยมูลนิธิด้วย พอ น้ำขิงรู้ก็บอกให้พี่พามาที่สหทัยมูลนิธิทันที เธอได้พบกับนักสังคมสงเคราะห์และบอกปัญหาและความต้องการให้นักสังคมสงเคราะห์ทราบ เธอตัดสินใจฝากลูกไว้กับมูลนิธิชั่วคราว เนื่องจากต้องการเรียนให้จบแล้วจะบอกให้ครอบครัวทราบ เมื่อมีทางออกแล้วน้ำขิงก็กลับมาจัดการเรื่องการเรียน น้ำขิงตัดสินใจบอกอาจารย์ที่ปรึกษาและเพื่อนสนิทเพื่อให้ตามเรื่องเรียนให้ อาจารย์ที่ปรึกษาให้ลาเรียนได้ นักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าขณะนั้นตั้งท้องได้ 7 เดือนแล้ว จึงให้น้ำขิงพักที่บ้านสุฤทัย คณะภคินีศรีชุมบาล ก่อนคลอด

หลังจากคลอดแล้วน้ำซิงได้มีโอกาสเลี้ยงลูกเองที่บ้านพักประมาณ 2 เดือน แล้วจึงฝากบุตรไว้ในความดูแลของสหทัยมูลนิธิเพื่อกลับไปเรียนตามที่วางแผนไว้ แต่ยังคงปกปิดครอบครัวจากข้อมูลเอกสารและการสังเกตพบว่าน้ำซิงมีแนวโน้มว่าจะขอยกมอบบุตรสูงมาก เพราะเธอไม่ยอมให้ครอบครัวเสียใจ และพยายามหลีกเลี่ยงที่จะบอกให้ครอบครัวทราบ ทำให้ไม่มีแผนการในการรับเด็กกลับไปดูแลในอนาคต ขณะนี้น้ำซิงพยายามเลี้ยงลูกให้ดีที่สุด อาจเป็นเพราะรู้ว่าอนาคตตนเองจะไม่สามารถรับบุตรกลับไปดูแลได้

สรุปภูมิหลังและประวัติของผู้ให้ข้อมูลหลักจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร สังเกต และสัมภาษณ์ ผู้วิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง จำนวน 13 ราย มีอายุระหว่าง 18 – 24 ปี ขณะตั้งครรภ์กำลังศึกษาอยู่ จำนวน 6 ราย สำเร็จการศึกษาแล้วจำนวน 7 ราย แม่วัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ต้องพักการเรียนก่อนและหลังคลอดจำนวน 2 ราย ตั้งครรภ์ไปเรียนจนคลอดบุตรในช่วงปิดเทอมจำนวน 2 ราย ลาออกมาเรียนการศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 1 ราย และปกปิดสถานศึกษาได้เพราะอยู่ระหว่างฝึกงานจำนวน 1 ราย โดยผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 13 ราย แต่งงานและจดทะเบียนสมรสกับบิดาแล้วจำนวน 1 ราย อยู่กินกับบิดาแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสโดยผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายรับทราบจำนวน 4 ราย และแอบมีเพศสัมพันธ์กับบิดาตั้งแต่วัยเยาว์โดยปกปิดครอบครัวฝ่ายหญิงจำนวน 8 ราย ส่วนจำนวนบุตรผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่มีบุตร 1 คน จำนวน 8 ราย มีบุตรร่วมบิดาเดียวกัน 3 คน 1 ราย มีบุตรต่างบิดา 2 คนจำนวน 3 ราย สาเหตุของการกลายเป็นแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังส่วนใหญ่มาจากฝ่ายชายจำนวน 9 ราย ฝ่ายชายมีปัญหาพฤติกรรม เช่น ดิตสุรา ใช้จ่ายเซฟติด ใจความรุนแรง ทำให้แม่วัยรุ่นขอแยกทางจำนวน 3 ราย ฝ่ายชายติดคุกจำนวน 1 ราย ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักที่แยกทางกับฝ่ายชายมาแล้ว 2 ครั้ง จำนวน 3 ราย การแยกทางกับฝ่ายชายครั้งแรกมีสาเหตุมาจากฝ่ายชายมีปัญหาครอบครัวฝ่ายหญิงจำนวน 1 ราย ฝ่ายชายต้องโทษติดคุกจำนวน 1 ราย และฝ่ายชายเสียชีวิตจำนวน 1 ราย หลังจากทราบว่าตั้งครรภ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตัดสินใจบอกให้ครอบครัวทราบทันทีจำนวน 5 ราย ตัดสินใจบอกกับครอบครัวขณะอายุครรภ์มากแล้วจำนวน 4 ราย ตัดสินใจบอกกับครอบครัวหลังคลอดบุตรจำนวน 3 ราย และยังคงปกปิดครอบครัวจำนวน 1 ราย ทางครอบครัวทราบและให้ความช่วยเหลือได้จำนวน 8 ราย ทางครอบครัวทราบ แต่ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ เนื่องจากมีปัญหาเศรษฐกิจจำนวน 2 ราย ทางครอบครัวทราบ แต่ไม่ยอมรับเด็ก และไม่ให้ความช่วยเหลือจำนวน 1 ราย และยังคงปกปิดครอบครัวจำนวน 1 ราย

ส่วนสาเหตุที่แม่วัยรุ่นตัดสินใจปกปิดเรื่องการตั้งครรภ์ไม่พร้อมไม่ให้ครอบครัวทราบเนื่องจาก เป็นพีคนโต คิดว่าตนเองต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้น้อง ทางครอบครัวตั้งความหวังไว้สูง บางรายทางครอบครัวมีปัญหาทางเศรษฐกิจไม่กล้าบอก เพราะเกรงว่าจะเพิ่มภาระให้ครอบครัว นอกจากนี้แม่วัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์แบบห่างเหินกับครอบครัว เช่น แม่วัยรุ่นที่ออกจากบ้านมาใช้ชีวิตเพียงลำพังตั้งแต่ช่วงวัยรุ่น จะไม่บอกกับครอบครัว เพราะคิดว่าครอบครัวจะไม่ให้ความช่วยเหลือ

ส่วนที่ 2 เจื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า แม่วัยรุ่นมีเจื่อนไขการปรับและการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่แตกต่างกัน โดยผู้วิจัยจะนำเสนอ 2 ส่วน คือ

1. เจื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

จากการศึกษา พบว่า เจื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ เจื่อนไขส่วนบุคคล และเจื่อนไขจากสังคมและสิ่งแวดล้อม

1.1 เจื่อนไขส่วนบุคคล แม่วัยรุ่นแต่ละรายมีเจื่อนไขบุคคลที่แตกต่างกัน และเจื่อนไขส่วนบุคคลนี้มีผลต่อการปรับตัวแตกต่างกันออกไปด้วย จากการศึกษ พบว่า เจื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ คือ

1) แม่วัยรุ่นต้องยอมรับความจริง แม้ว่าความจริงจะทำให้เกิดผลทางลบต่อชีวิตก็ตาม แม่วัยรุ่นก็ต้องยอมรับ เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่หนีปัญหา อย่างในกรณีที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมแล้วไม่สามารถยุติการตั้งครรภ์ได้ แม่คนนั้นต้องยอมรับ และแก้ปัญหาด้วยวิธีอื่น ไม่พยายามฝืนความจริง มีความยืดหยุ่น แม่ที่สามารถปรับตัวได้มีเจื่อนไขนี้เป็นเจื่อนไขหลัก เห็นได้จากเมื่อมีปัญหา แม่วัยรุ่นจะต้องยอมรับก่อนว่ามีปัญหาเกิดขึ้นจริง หลังจากแม่วัยรุ่นยอมรับความจริงแล้วแม่วัยรุ่นจะพยายามปรับตัวเพื่อให้สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติ โดยเฉพาะแม่วัยรุ่นที่มีลูกมีความบกพร่องทางร่างกายหรือสติปัญญา หากยอมรับความจริง จะสามารถปรับตัวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับลูกได้ ซึ่งจะส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูลูกในอนาคต

“ไม่เป็นไรแม่ เอาอกไม่ได้ ก็พาหนูไปฝากท้องเลย” เพราะหนูคิดว่าถึงเอาอกก็ไม่มีอะไรดีขึ้น อีกอย่างตอนนั้นหนูไม่กลัวใครรู้แล้วด้วย คือ มันเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องยอมรับความจริงให้ได้ แม่ก็เลยพาไปฝากครรภ์” น้ำผึ้ง

2) เป็นตัวของตัวเอง และมีความคิดเป็นของตนเอง รับผิดชอบพฤติกรรมของตนเอง และยึดมั่นต่อสิ่งที่ตนคิด ไม่คล้อยตามใครง่าย ๆ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แล้วถูกฝ่ายชายทอดทิ้ง แม่วัยรุ่นที่เป็นตัวของตัวเองจะพยายามคิดหาทางออกด้วยตนเอง ไม่ทำตามความต้องการของคนอื่น หากขัดกับความเชื่อหรือความต้องการของตน แม่วัยรุ่นบางคนก็เครียด ฉะนั้นแนะนำให้ยุติการตั้งครรภ์เพราะเห็นว่าแฟนไม่รับผิดชอบ เก่งกว่าจะไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ หากแม่วัยรุ่นคนนั้นคิดว่าจะไม่ต้องการยุติการตั้งครรภ์ เพราะเชื่อว่าตนสามารถเลี้ยงดูบุตรเองได้ และแม่วัยรุ่นจะปฏิเสธคำแนะนำของเครือญาติ และใช้วิธีการแก้ปัญหาตามที่ตนเองตัดสินใจ แม้ว่าผลจะเป็นอย่างไร แม่วัยรุ่นจะยอมรับผลจากการตัดสินใจนั้น

“ตอนนั้นหนูคิดว่าลูกหนู หนูเลี้ยงได้ เค้าเกิดมาแล้วจะมาทำแท้งให้ทำมาหากินไม่ขึ้นทำไม ทำให้บาปกรรมติดตัว” น้ำใจ

3) แม่้วยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณเองมีค่า จากการศึกษาพบว่าแม่้วยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณเองมีค่าจะไม่คิดทำร้ายตนเอง แม้ว่าจะมีปัญหาในชีวิต แต่แม่้วยรุ่นก็จะเชื่อว่าตนเองสามารถแก้ปัญหาได้ แม่้วยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณเองมีค่าจะรู้จักรักษานาคต และมีเป้าหมายในชีวิต มองถึงคนรอบข้าง คำนึงถึงครอบครัว และเห็นข้อดีของตนเอง อย่างแม่้วยรุ่นบางคนมีเป้าหมาย คือ เรียนให้จบ แม้ว่าจะรู้ว่าตนตั้งครรรค์ก็จะหาทางไปเรียน เพราะการไปเรียน คือ เป้าหมายที่ต้องการ แม่้วยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณเองมีค่าจะไม่ลดค่าของตนเองโดยการไม่แก้ไขอะไรเลย หรือปล่อยชีวิตให้ดำเนินต่อไปโดยไม่รู้จักหมาย

“หนูบอกตรงๆ นะคะ หนูไม่อายเลย แล้วหนูก็คิดว่าหนูยังดีกว่าเพื่อนคนอื่น เพราะเพื่อนหนูท้องแล้วหายไปเลย ไม่ได้เรียนต่อ ไม่มาดริบ หนูคิดว่าถึงหนูจะท้อง แต่หนูก็สามารถทำหน้าที่ของหนูตรงนี้ได้อยู่” น้ำผึ้ง

4) แม่้วยรุ่นที่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง สามารถประเมินปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้ด้วยตนเอง อาจจะให้คนในครอบครัวหรือคนอื่นช่วยเหลือบ้าง แต่วิธีการทางเลือกนั้นจะเป็นคนเลือกเอง เช่น ต้องการยุติการตั้งครรรค์ หรือต้องการท้องต่อ แม่้วยรุ่นจะมีส่วนตัดสินใจหลัก เพราะแม่้วยรุ่นจะประเมินปัญหาแล้วว่า การตั้งครรรค์นี้มีผลต่อตนอย่างไร และควรจะทำอย่างไรจึงจะดีที่สุด และแม่้วยรุ่นจะต้องมีวิธีการหรือแนวทางการแก้ปัญหามากกว่า 1 วิธี ต้องยืดหยุ่นตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างในกรณีที่ต้องการจะยุติการตั้งครรรค์ แต่ไม่สามารถทำได้ ก็จะต้องมีทางเลือกอื่นสำรองไว้ เช่น หากยุติการตั้งครรรค์ไม่ได้ ก็ต้องยอมตั้งครรรค์ต่อ หากคลอดออกมาแล้วไม่สามารถเลี้ยงดูได้ ก็อาจจะเลือกวิธีการยกมอบให้หาครอบครัวบุญธรรมต่อไป เพราะหากไม่ยืดหยุ่นเลย อาจจะทำให้เกิดความเครียดเพราะแนวทางการแก้ปัญหาที่เตรียมไว้อาจไม่ใช่ทางออกที่ดีพอ หรือไม่สามารถแก้ปัญหาได้

“แม่ก็พามาโรงพยาบาลคลองตันค่ะ ตอนนั้นหมอบอกว่าหกลเดือนกว่าจะเจ็ดเดือนแล้วคือทำให้ไม่ได้ แล้วเค้าก็ส่งต่อมาที่สหทัยค่ะ ...คือตอนนั้นหนูสงสารแม่ค่ะ แล้วก็อยากไปเรียนให้จบด้วยก็ตกลงว่าจะรอคลอดแล้วยกมอบให้มูลนิธิ” น้ำแข็ง

5) แม่้วยรุ่นจะต้องมีความอดทน ไม่เก็บสิ่งไม่ดีมาคิดมาก ต้องรู้จักมองโลกในแง่ดี โทษตัวเองให้น้อย อยู่ในภาวะกดดันได้ มีสภาพจิตใจเข้มแข็ง ไม่ให้ความสำคัญจากสิ่งแวดล้อมจนทำให้เราไม่มีความสุข อย่างในกรณีที่คนในสังคมมองแม่้วยรุ่นว่าไม่ดี แม่้วยรุ่นจะต้องพยายามจัดการกับอารมณ์โกรธ หรือเสียใจให้เร็วที่สุด ไม่ให้มันมีผลทำให้เราเศร้า โทษตัวเอง หรือใช้ชีวิตอย่างไม่ปกติสุข

“คือเราไม่ต้องเก็บทุกอย่างมาคิด ลดความกดดันตัวเองลงได้มากเลย พอเราลดความกดดันได้ คือ เค้าจะพูดอะไรก็ปล่อยไป ถ้ามีคนเข้ามาถามตรงๆ ก็พร้อมจะบอก” น้ำปั่น

เช่นเดียวกับน้ำค้างที่กล่าวว่า

“ก็ให้หนักถึงลูกค่ะ แพนถ้าไม่ดีก็อย่าไปหวังกับเค้า เราเลี้ยงลูกเองได้ แล้วก็ต้องรู้จักป้องกันจะได้ไม่พลาดอีก ให้อยู่กับความจริงให้ได้ค่ะ เลี้ยงลูกให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ต้องอดทนค่ะ” น้ำค้าง

เงื่อนไขของบุคคลข้างต้นจะทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ โดยแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่จะมีครบทั้ง 5 เงื่อนไข แต่ต่างกันเล็กน้อย แม่วัยรุ่นบางคนมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเห็นได้ชัด ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีความอดทน เพราะอาจจะเป็นเพราะบุคลิกภาพที่แสดงออกทำให้ผู้อื่นเห็นความเป็นตัวของตัวเองบ่อยกว่ามากกว่าลักษณะอื่นๆ เท่านั้น

1.2 เงื่อนไขการปรับตัวจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของเงื่อนไขการปรับตัวที่มาจากสังคมและสิ่งแวดล้อมนี้ ผู้วิจัยพบว่า แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้มีเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมดังนี้

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว แม่วัยรุ่นที่ได้รับการปฏิบัติที่ดีจากทางบ้าน รู้สึกมั่นคง ไม่รู้สึกว่าถูกกดดันมากนัก การที่ครอบครัวเข้าใจ ยอมรับ และให้ความช่วยเหลือ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดที่ทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ การที่แม่วัยรุ่นได้อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพอันดีต่อกัน เข้าใจ และยอมรับ เมื่อสมาชิกพลัดไป พร้อมทั้งให้อภัย และให้ความช่วยเหลือไม่ซ้ำเติม ทำให้แม่วัยรุ่นปรับกลับที่จะบอกถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และขอความช่วยเหลือจากครอบครัว ในกรณีที่ประเมินสถานการณ์แล้วว่าตนไม่สามารถแก้ไขปัญหาเพียงลำพังได้ สิ่งแวดล้อมในครอบครัวทำให้แม่วัยรุ่นรู้สึกปลอดภัย ไม่โดดเดี่ยว ไม่รู้สึกเหมือนต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง ครอบครัวส่วนใหญ่จะให้ความสนใจแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และเคารพการตัดสินใจของแม่วัยรุ่น การให้ความช่วยเหลือของครอบครัวตามที่ผู้วิจัยพบ มีทั้งในรูปแบบนามธรรม อย่างการช่วยเหลือทางด้านจิตใจ สนับสนุนทางด้านจิตใจ การให้กำลังใจ การรับฟัง ซึ่งเป็นการใช้ความช่วยเหลืออย่างง่ายที่สุดที่ครอบครัวจะทำได้ เมื่อแม่วัยรุ่นรู้ว่าครอบครัวเปิดใจยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น แม่วัยรุ่นก็จะสบายใจขึ้น ลดความเครียดลง

“พอกับแม่เค้าเข้าใจมากเลยนะเค้าบอกว่า ใครไม่รับผิดชอบก็ปล่อยมัน เราก็ดูแลของเราให้แหละ หนูก็คิดว่าเราเลี้ยงเองได้ มันทำให้เราปรับตัวได้มากเลยนะ...ตอนพ่อรู้เค้าดีมากมายเลยนะพาไปฝากท้อง พยายามบำรุงนะ ชื้อของดีๆ มาให้กิน ทานวิตามินทุกวันนะ คือ อยากให้น้องออกมาดีที่สุด” น้ำปั่น

นอกจากการให้ความช่วยเหลือแบบนามธรรมหรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจแล้วยังมีการช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรม อย่างการที่สมาชิกในครอบครัวหาอาหารที่บำรุงครรภ์มาให้ทาน การช่วยเหลือดูแลลูกให้ สิ่งเหล่านี้ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้เร็วขึ้น ในทางกลับกันหากครอบครัวที่อยู่ในชุมชนที่มีแต่คนนับหน้าถือตาก็คจะทำให้ปรับตัวได้ยาก เพราะครอบครัวจะคิดว่าสมาชิกที่ท้องไม่พร้อม หรือ แม่วัยรุ่นนำความอับอายมาให้ครอบครัว โดยลืมไปว่าครอบครัวมีหน้าที่ปกป้องสมาชิก ซึ่งทั้งแม่วัยรุ่นและเด็กนั้นเป็นสมาชิกของครอบครัว

“หนูไม่บอกที่บ้านเลย เพราะตอนม.5 หนูก็เคยมีแฟน พอหนูหายไปกับแฟน พ่อโกรธมาก เค้าบอกทำให้อับอายเสียชื่อเสียง เค้าเลยแฉความดำเนินคดีกับฝ่ายชาย” น้ำหวาน

จะเห็นว่าทั้งครอบครัวและสังคมมีผลต่อกัน แต่หากครอบครัวทำบทบาทได้เต็มที่ปกป้องสมาชิกในครอบครัวได้ สังคมจะมีผลกระทบต่อครอบครัวนั้นน้อยมาก

2) ความสัมพันธ์ในชุมชน สังคม และมีสังคม เงื่อนไขที่สำคัญรองจากครอบครัว คือ ชุมชน สังคม เนื่องจากแม่วัยรุ่นยังคงต้องอาศัยอยู่ในสังคม ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าสังคมมีส่วนทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้เหมาะสมหรือไม่ อย่างไร จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมที่คอยจับผิด คอยซ้ำเติม จะกังวลว่าหากชุมชนรู้ว่าท้องไม่พร้อมจะตอบอย่างไร ต้องทนรับแรงกดดันให้ได้ ในความเป็นจริงแล้วแม่วัยรุ่นต้องการเรื่องสถานภาพ เช่นเดียวกับคนทั่วไป ดังนั้นคนในสังคม ชุมชน ควรให้โอกาสแม่วัยรุ่นมากขึ้น เพื่อให้แม่วัยรุ่นสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

“คนแถวบ้านหนูก็มองว่าหนูใจง่าย ท้องไม่มีพ่อ หนูก็อดทนนะพี่ หนูไม่อายที่ต้องบอกว่าหนูท้อง แล้วผัวทิ้ง เพราะหนูก็เลี้ยงลูกเอง แค่อยากให้เค้าให้โอกาสเราไม่ต้องมาซ้ำเติมกัน เพราะคนเรามันก็พลาดได้ทั้งนั้น” น้ำค้าง

3) แหล่งสนับสนุนทางสังคม หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้งครรภ์ไม่พร้อมเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ เพราะแม่วัยรุ่นหลายรายไม่มีทางออก แต่พอมารับคำปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ก็มีทางเลือกมากขึ้น แม่วัยรุ่นคนหนึ่งบอกว่าแม่วัยรุ่นบางคนไม่มีทางออกเพราะเข้าไม่ถึงบริการที่หน่วยงานช่วยเหลือ บางคนถึงขั้นตัดสินใจยุติการจัดตั้งครรภ์เพราะไม่มีทางออกที่ดีกว่า ไม่มีคนให้คำปรึกษาที่ถูกต้อง

“ต้องบอกก่อนว่าสงสารเด็กที่แม่เค้าตัดสินใจเอาออกเหมือนกันนะคะ เพราะเค้าไม่มีทางเลือก ไม่มีหน่วยงานรองรับหาทางออกให้เค้าในส่วนนั้น เค้าอยู่โดดเดี่ยว ไม่มีข้อมูล ถ้าเค้าเข้าถึงข้อมูลมีคนให้คำปรึกษา เค้าน่าจะมีทางออกที่ดีกว่านี้แน่นอน เพราะหนูมีวันนี้ได้ เพราะมีคนให้คำปรึกษา มีคนช่วยวางแผน หาที่พักให้” น้ำขิง

4) ความสัมพันธ์กับโรงเรียนหรือสถานศึกษา ทั้งนี้รวมทั้งครูและบุคลากรในโรงเรียน และเพื่อนด้วย เพราะแม่วัยรุ่นหลายคนที่ตั้งครรภ์ขณะที่ยังเรียนอยู่ ดังนั้นสถานศึกษาเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีผลต่อการปรับตัวของแม่วัยรุ่น แม่วัยรุ่นบางคนอุ้มท้องไปเรียน จนสอบ ขณะที่ลาคลอดต้องทำเรื่องขอพักการเรียน แม่วัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอาจารย์ เพื่อนที่โรงเรียนก็จะได้รับความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามทางหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลืออาจจะช่วยประสานงานให้เพื่อจะได้วางแผนแก้ไขร่วมกับโรงเรียน

“พอดีพี่ที่สหทัยมูลนิธิรู้จักครูแนะแนวที่โรงเรียน ตอนแรกมีครูแนะแนวรู้คนเดียวคะ คนอื่นไม่รู้ ครูแนะแนวก็ให้คำปรึกษาว่าอาจจะต้องสอบ แล้วช่วงคลอดต้องทำเรื่องส่ง ผอ. ขอพักการเรียน พอ ผอ.ทราบก็ทำเรื่องพักการเรียนให้” น้ำป๋น

2. เงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ผู้วิจัยได้แบ่งเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

2.1 เงื่อนไขส่วนบุคคล ในส่วนของการอบรมเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นสิ่งที่แม่วัยรุ่นต้องรับผิดชอบ เงื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้นั้น มีหลายเงื่อนไข ดังนี้

1) แม่วัยรุ่นที่มีความรู้สึกถึงความเป็นแม่ ลูกคือส่วนหนึ่งของชีวิต เจื่อนไข่นี้เป็นเจื่อนไขที่แม่ทุกคนต้องมี แม่วัยรุ่นหลายคนแม้ว่าจะพลาดตั้งครรภ์ ต้องการจะยุติการตั้งครรภ์ แต่เมื่อลูกคลอดมาแล้ว จะรู้ทันทีว่าลูก คือ ส่วนหนึ่งของชีวิต แม้ว่าลูกจะเกิดมาไม่สมบูรณ์ มีความพิการ หรือมีโรค แม่วัยรุ่นก็ต้องพร้อมที่จะทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุด แม่วัยรุ่นที่ท้องไม่พร้อมบางคนที่ไม่สามารถยุติการตั้งครรภ์ได้สำเร็จ และตัดสินใจยกมอบบุตร ก็ต้องเปลี่ยนใจเมื่อเห็นหน้าลูก หันมาทำหน้าที่แม่ทั้งๆ ที่ยังไม่พร้อม เมื่อแม่รู้สึกรักและคิดว่าลูกเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตก็ย่อมอยากจะทำดีให้ลูกให้ดีที่สุด อยากให้ลูกโตมาเป็นคนดี

“ความรู้สึกของความเป็นแม่ออกมาเอง เราคลุกคลีอยู่กับเค้าทั้งวันทั้งคืนคะ มันก็เริ่มซึมซับความรู้สึกมาเรื่อยๆ ...ดีใจมากคะ เห็นเค้าครบ 32 ประการ หน้าตาเป็นแบบนี้เรารู้สึกดีมาก แล้วก็รู้สึกผิดที่คิดจะทำร้ายเค้า” น้ำขิง

2) แม่วัยรุ่นต้องมีความอดทน รู้จักแบ่งเวลา จากการศึกษาพบว่า แม่วัยรุ่นต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และปรับตัวให้ได้ ความอดทนนี้จะต้องมีตั้งแต่ยังไม่คลอดบุตร ต้องอดทนกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ยอมรับว่าตนเองต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ไม่มีฝ่ายชายเข้ามาช่วย ตนจึงต้องเป็นหลักให้ได้ นอกจากนี้ยังต้องอดทนต่อคนรอบข้าง เพราะแม่วัยรุ่นบางคนอยู่ในสังคมที่ค่อนข้างกดดัน ถูกมองว่าไม่ดี เป็นผู้หญิงใจง่าย หากไม่มีความอดทน อาจเลือกวิธีการอื่นเพื่อตัดปัญหา เช่นการปกปิด แล้วยุติการตั้งครรภ์

“หนูเครียดมากนะพี่ตอนท้องลูกแฝด เพราะตอนนั้นหนูกับแฟนก็ห่างๆ กันแล้ว แต่หนูก็อดทน ใครจะมองว่าไม่มีปัญญาเลี้ยง หนูก็ไม่ว่าอะไร หนูอดทนเพราะลูก ลูก 3 คน ที่หนูต้องเลี้ยงดู ... ยังดีที่ตอนคลอดลูกแฝด ลูกคนโตหนูเข้าเตรียมอนุบาล เลยพอแบ่งเวลาในการดูแลลูกได้” น้ำข้าว

3) แม่วัยรุ่นต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะเลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสม เพราะการเลี้ยงดูเด็กไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องตระหนักถึงสภาพจิตใจ อารมณ์ สังคม และพัฒนาการของเด็ก การเลี้ยงดูเด็กทั้งที่ขาดความรู้จะทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้อย่างถูกต้อง อย่างเด็กร้องก็ไม่ว่าจะจัดการอย่างไร ดังนั้นแม่วัยรุ่นต้องรู้จักเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งอาจจะเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ หรือจากการหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ เป็นต้น นอกจากแม่วัยรุ่นจะต้องรู้จักเรียนรู้แล้ว ยังต้องใส่ใจ และจดจำสิ่งสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วย

“ลูกหนูป่วยพี่ ตอนแรกไม่รู้เลย จนโรงพยาบาลให้ออกซิเจน ตอนนี้องตั้งใจฟังสิ่งที่หมอแนะนำเพราะลูกเราป่วย ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ เป็นหัวใจโต หนูพยายามไม่ให้หายใจผิดจังหวะ หมอบอกให้ร่างกายอบอุ่นไว้ เพราะกลัวจะเป็นปอดด้วย หนูก็พยายามทำทุกอย่างนะพี่ อะไรไม่รู้ก็ถามพยาบาลเอา เพราะตอนนั้นลูกหนูอยู่โรงพยาบาลนานอยู่ เลยเอาที่พยาบาลบอกมาเลี้ยงลูกนี้แหละ” น้ำชา

4) แม่วัยรุ่นต้องมีเป้าหมายในการเลี้ยงดูบุตร และพยายามหาแบบอย่างที่ดีให้ลูก ไม่ให้ลูกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี หากต้องการจะอบรมลูกให้เป็นคนดี เพราะเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ดูแล อย่างในกรณีที่ทางครอบครัวใช้ความรุนแรง แม่ต้องพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ลูกเห็นพฤติกรรมดังกล่าว

“หนูอยากให้เค้าเป็นคนดี เรียนสูงๆ ไม่อยากให้เหมือนพ่อเค้า ทุกวันนี้หนูก็ให้เค้า อยู่ในสภาพแวดล้อมดีๆ นะ อยู่กับพ่อกับแม่ ไม่มีใครกินเหล้า เล่นยา พ่อหนูเค้าขยัน ลูกจะได้เห็น แบบอย่างบ้าง” น้ำค้าง

5) แม่วัยรุ่นต้องมีความมั่นคงทางอารมณ์ มีสุขภาพจิตดี รู้จักจัดสิ่งที่ทำให้ทำให้ไม่สบายใจ เพื่อให้สามารถเลี้ยงดูลูกได้อย่างเต็มที่ ในเรื่องของสุขภาพจิตของแม่วัยรุ่น ผู้วิจัยพบว่า แม่วัยรุ่นที่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้จะพยายามทำสภาพจิตใจให้เป็นปกติ เลือกที่จะคิดแต่เรื่องที่ไม่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ เพราะเกรงว่าหากเครียดจะมีผลต่อเด็กที่อยู่ในครรภ์ หลังจากคลอดบุตรแล้ว แม่วัยรุ่นจะรู้จักการจัดการอารมณ์ของตนเอง ไม่นำเอาความเครียด หงุดหงิด จากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ มาลงที่ลูก

“ในเมื่อเป็นลูกของเรา เราก็มีสติที่จะเลี้ยง ลูกของเรา เราคลอดออกมา เราท้องมา เรา มีสติที่จะเลี้ยง ไม่ต้องสนใจใคร” น้ำป๋น

2.2 เจื่อนไขที่มาจากสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากเจื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้แล้ว ยังมีเจื่อนไขที่มาจากสังคม และสิ่งแวดล้อมร่วมด้วย เพราะแม่วัยรุ่นยังต้องอยู่ในสังคม ดังนั้นสังคมจึงเป็นเจื่อนไขหนึ่งที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น จากการศึกษา พบว่า สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นเจื่อนไขให้แม่วัยรุ่นอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ มีเจื่อนไขคล้ายกับเจื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ในเจื่อนไขของแม่วัยรุ่นการอบรมเลี้ยงดูบุตร มีดังนี้

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว แม่วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันดี และให้ความช่วยเหลือ จะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ดี เนื่องจากครอบครัวให้การยอมรับตั้งแต่แรก ทั้งเด็กและแม่วัยรุ่นได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว หากอยู่ในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมาชิกคนอื่นในครอบครัวจะคอยให้คำแนะนำช่วยเหลืออบรมเลี้ยงดูเด็ก บางครอบครัวที่แม่วัยรุ่นยังไม่มีความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร สมาชิกในครอบครัวอาจช่วยเลี้ยงให้ดูก่อน และคอยบอกสอน ให้คำแนะนำแม่วัยรุ่นอย่างใกล้ชิด ซึ่งทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเองได้ในอนาคต จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิกคอยให้คำแนะนำ คอยให้กำลังใจ เป็นเจื่อนไขทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้

“แม่ต้องสอนน้ำป๋นหมดเลย คือหลังจากรับกลับแม่ต้องสอนการเลี้ยงลูกน้ำป๋นอีกครั้ง บางทีลูกร้องเราก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แม่ก็ช่วยบอก...” น้ำป๋น

2) สภาพชุมชนและสังคม ชุมชนและสังคมเป็นเจื่อนไขของการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น ผู้วิจัย พบว่า ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เป็นเจื่อนไขที่ส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น กล่าวคือ ชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นมิตรกัน ช่วยเหลือกันจะสามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือแม่วัยรุ่นให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ แม่วัยรุ่นบางคนอาศัยเพื่อนบ้านในการสอนวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูก

"ลูกคนโตหนูเป็นดาวนซ์ซินโดรมนะ ตอนอยู่ที่กรุงเทพหนูต้องพาไปหาหมอจะฝากใครดูแลก็ได้ไม่ได้ ไม่ใช่ว่าเด็กมีปัญหาอะ แต่เค้าทำงานหมด แต่พอเอากลับไปพิจิตร คนในชุมชนพาไปหาหมอ ติดต่ออาสาสมัครให้เข้ามาให้คำแนะนำ ทั้งเรื่องการดูแลลูก การกายภาพบำบัด ฝึกวินัยให้ลูก หนูเลยรู้ว่าต้องทำยังไง" น้ำทิพย์

3) แหล่งสนับสนุนทางสังคม หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ เป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ โดยแหล่งสนับสนุนทางสังคมและหน่วยงานนี้มีทั้ง โรงพยาบาล บ้านพักก่อนและหลังคลอด และหน่วยงานที่ให้บริการเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กอย่างสหทัยมูลนิธิ ซึ่งให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดบุตร อย่างในกรณีที่แม่วัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พร้อมและไปฝากครรภ์ที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะแนะนำในส่วนของคุณภาพและการดูแลบุตรหลังจากคลอดแล้ว

"เราก็อะไรไม่เป็นสักอย่างเลย พยาบาลต้องมาสอน แม่เองก็มาช่วยบ้าง เพราะแม่จะติดงานที่บ้านด้วย" น้ำปิ่น

ในส่วน of แม่วัยรุ่นที่ต้องการที่พักทั้งก่อนและหลังคลอด หรือต้องการสถานฝากบุตรไว้ชั่วคราวทางโรงพยาบาลก็จะส่งต่อให้มาขอคำแนะนำและรับบริการจากสหทัยมูลนิธิ ทางสหทัยมูลนิธิจะช่วยเหลือในการหาแนวทางแก้ปัญหา ทั้งติดต่อประสานงานหาที่พักก่อนคลอดให้ แม่วัยรุ่นบางคนอยู่บ้านพักจนคลอดบุตร และยังคงเลี้ยงดูบุตรในบ้านพักก่อน เนื่องจากมีปัญหาไม่สามารถกลับบ้านได้ นอกจากนี้ทางหน่วยงานยังติดต่อไปยังสถานศึกษา เพื่อทำเรื่องพักการเรียน ท้องก่อนคลอดและหลังคลอด ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างในช่วงนั้น ซึ่งแม่ก็จะมีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตรในช่วงนั้น ส่วนครอบครัวที่ฝากบุตรไว้ที่สหทัยมูลนิธิจะต้องมาร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อเยี่ยมบุตร และฝึกการอบรมเลี้ยงดูบุตรก่อนรับกลับ กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ทางมูลนิธิจัดให้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้แม่ได้มีโอกาสได้พบลูก และให้ความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างถูกต้อง และเตรียมความพร้อมในการรับบุตรกับไปดูแลเอง สำหรับแม่วัยรุ่นที่มีปัญหาเศรษฐกิจและเข้ารับบริการจากสหทัยมูลนิธิ ก็จะได้ทำกิจกรรมกลุ่ม ที่แม่วัยรุ่นเรียกกันว่ากลุ่มนมผง ทุกเดือนแม่วัยรุ่นจะต้องมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หากมีปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรก็จะนำมาปรึกษากันในกลุ่ม โดยมีนักสังคมสงเคราะห์ช่วยให้คำแนะนำ แม่วัยรุ่นกล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานเหล่านี้ว่าเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เขาสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้

"กลุ่มช่วยได้นะ เพราะไปก็เจอหลายคนที่เป็นเหมือนเรา ช่วงนั้นวัยรุ่นเยอะนะพี่ บางคนเด็ก ๆ เลย หนูก็เออวะ เห็นเด็กอ้วนลูก เราก็น่าจะเลี้ยงได้สิ เลยเลี้ยง ช่วงแรกหนูไม่ได้เอากลับราชบุรีนะ พอติแม่แฟนชอบลูกหนู ก็เลยมีคนช่วยเหลือ" น้ำหนึ่ง

จากที่กล่าวข้างต้น คือ เงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง โดยผู้วิจัยได้ข้อมูลมาจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 13 ราย แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้จะมีเงื่อนไขทั้งที่มาจากบุคคลและสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 3 กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง และ 2. การเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

1.1 คำนินยามการปรับตัวในมุมมองของแม่วัยรุ่น

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แม่วัยรุ่นที่ดูแลบุตรเพียงลำพัง จำนวน 13 ราย มีทั้งแม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้แล้ว แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัว และแม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ แม่วัยรุ่นทั้ง 3 แบบนั้น ไม่ได้ถูกแบ่งโดยผู้วิจัย แต่ถูกแบ่งโดยการนิยามตามมุมมองของแม่วัยรุ่น ซึ่งแม่วัยรุ่นได้นิยามการปรับตัวไว้ 3 แบบดังต่อไปนี้

1) แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ หมายถึง แม่วัยรุ่นที่สามารถยอมรับและเผชิญความจริง เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมรู้ว่าตน คือ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมแยกทางกับฝ่ายชายและเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ไม่มีฝ่ายเข้ามาช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้วจะสามารถเล่าประสบการณ์และให้คำแนะนำผู้อื่นที่มีปัญหาเช่นเดียวกันได้

“บางทีหนูก็สอนเด็กที่อายุน้อยกว่าหนูแถวบ้านค่ะ หนูจะแนะนำว่าต้องเลี้ยงลูกยังไง อาบน้ำสระผมให้ลูกยังไง อย่างบางทีเค้าซื้อนมกระป๋องมาหำร้อย มันไม่คุ้มซื้อเป็นกล่องจะได้เยอะกว่า หนูก็แนะนำให้ไป อย่างบางคนหนูก็บอกว่า ขนาดหนูแฟนทั้งตั้งแต่ท้องได้ 3 เดือน หนูยังเลี้ยงมาได้เลย งานหนูก็ไม่ได้ไปทำ หนูก็อยู่กับลูก หนูก็ผ่านมาได้ หนูก็เล่าให้เค้าฟัง” น้ำใจ

2) แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัว หมายถึง แม่วัยรุ่นที่ยอมรับว่าตนเป็นแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมแยกทางกับฝ่ายชาย เปิดเผยครอบครัวแล้ว และยังคงปิดกั้นความคิด และเพื่อนบ้านอยู่ หรือยังคงปกปิดสมาชิกบางคนในครอบครัว หรือในกรณีแม่วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่ยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ ทำให้แม่วัยรุ่นไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูลูกได้อย่างเต็มที่

“แต่ทางครอบครัวหนูก็ยังไม่พร้อม เพราะหนูเองก็ยังไม่จบ กำลังจะจบแล้ว แล้วยังมีน้องสาวอีกคนที่กำลังเรียน ต้องใช้ค่าใช้จ่ายมาก ก็ยังอยู่ระหว่างการปรับตัวค่ะ” น้ำผึ้ง

3) แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ และตัดสินใจกมอบบุตร ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากไม่มีครอบครัวและสังคมให้ความช่วยเหลือ หรืออาจเป็นเพราะตัวแม่วัยรุ่นเองที่ประเมินตนเองแล้วว่าไม่มีศักยภาพพอที่จะอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ในอนาคต

“หนูปรับตัวไม่ได้นะพี่ พ่อเลี้ยงเองก็ยังไม่รู้ เรื่องนี้มีแค่แม่กับน้องที่รู้ แล้วหนูจะเลี้ยงลูกยังไง หนูตัดสินใจแล้วนะ หนูยกมอมลูกให้มีอนาคตดีกว่า เรื่องเอาลูกมาดูแลเอง หนูทำไม่ได้จริงๆ ถ้าเอามาใครจะดูคนโตให้ พ่อเลี้ยงจะรับไหม หนูเองก็เลี้ยงไม่ไหว น้องพลอยก็ป่วย” น้ำทิพย์

จากนิยามการปรับตัวตามมุมมองของแม่วัยรุ่น ทั้ง 13 ราย ผู้วิจัยสามารถแบ่งแม่วัยรุ่นได้เป็น 4 แบบ ตามภูมิหลัง และเงื่อนไขของการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยแม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบนี้ จะมีกระบวนการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไปทำให้ผลการปรับตัวแตกต่างกันตามค่านิยมข้างต้น

1.2 กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบ

1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ

จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ มี 2 ลักษณะ คือ 1. แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวตั้งแต่อายุกับฝ่ายชายจนกระทั่งตั้งครรภ์ และ 2. แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวหลังจากทราบที่ตั้งครรภ์แล้ว โดยการช่วยเหลือจากครอบครัวของแม่วัยรุ่นที่แต่งงาน หรืออยู่กินกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว จะหมายรวมถึงการให้ความช่วยเหลือจากครอบครัวฝ่ายชายด้วย

แม่วัยรุ่นลักษณะที่ 1 คือ เปิดเผยครอบครัวตั้งแต่อายุกับฝ่ายชาย หรือแต่งงานแล้ว มีทั้งแม่วัยรุ่นที่แยกทางกับฝ่ายชายขณะตั้งครรภ์ และคลอดบุตรแล้ว ในกรณีที่แยกทางก่อนคลอดบุตร แม่วัยรุ่นจะมีความวิตกกังวลสูงขณะตั้งครรภ์ ปัญหาการปรับตัวของแม่กลุ่มนี้จะเป็นเรื่องของ การสูญเสียคนรัก รู้สึกว่าตนไร้ค่า และมีปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อมีคนเข้ามาให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นจะปรับตัวได้ดีขึ้น ดูแลฝากครรภ์ และไปพบแพทย์ตามนัด อย่างในกรณีของน้ำชาที่อยู่กินกับฝ่ายชายโดยครอบครัวรับทราบ แต่หลังจากตั้งครรภ์ได้ 3 เดือน ก็มีเหตุให้ต้องแยกทางกับฝ่ายชาย เพราะฝ่ายชายมีผู้หญิงใหม่ อย่างไรก็ตาม ทางครอบครัวฝ่ายชายยังคงให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ฝากครรภ์จนกระทั่งคลอดบุตร ทางครอบครัวฝ่ายชายให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด

“หงุดหงิด คือ เค้าไปมีใหม่แต่ก็ต้องปล่อยเค้าไป ก็เสียใจอะ...ตั้งแต่คลอด หนูก็ดูแลลูกเองตลอดเลยพี่ญาติฝั่งแฟนช่วยบ้าง” น้ำชา

ส่วนในกรณีที่แต่งงานหรืออยู่กินกันโดยครอบครัวรับทราบ แต่แยกทางกันหลังคลอดบุตรแล้ว แม่วัยรุ่นจะมีความเครียดหลังจากคลอดบุตรแล้ว แต่ช่วยตั้งครรภ์จะไม่เครียดเลย เพราะยังไม่มีปัญหา ความเครียดที่เกิดขึ้นหลังจากมีบุตรแล้ว มีทั้งเครียดเรื่องคนรัก และการอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง แม่วัยรุ่นจะรู้สึกกดดันมาก เกิดความคับข้องใจเมื่อต้องสูญเสียคนรัก ต้องเลี้ยงดูบุตรเอง บางรายที่เคยอาศัยอยู่ที่บ้านคนรัก ต้องย้ายกลับมาอยู่บ้านตนเอง บางรายเกิดความขัดแย้งในใจเพราะต้องเลือกว่าจะให้บุตรอยู่ในความดูแลของใคร หากเลือกที่จะนำบุตรกลับมาดูแลเอง จะต้องทำงานหนักขึ้น ขยันมากขึ้น ซึ่งแม่วัยรุ่นบางรายยังคงรักสนุก ดิตเพื่อนอยู่ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ก็จะขัดแย้งเพราะอยากดูแลลูกด้วย และยังอยากใช้ชีวิตแบบเดิมอยู่ แต่เมื่อครอบครัวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยื่นมือเข้ามาช่วย จะทำให้แม่วัยรุ่นจะสามารถปรับตัวได้เร็วขึ้น เพราะได้รับคำแนะนำปรึกษาอย่างเหมาะสม อย่างในกรณีของน้ำค้าง ในช่วงตั้งครรภ์น้ำค้างไม่มีปัญหาสุขภาพจิตเลย เพราะยังคงอยู่กับแฟน แฟนยังไม่มีผู้หญิงใหม่ แต่พอหลังคลอดได้ไม่นานน้ำค้างจับได้ว่าแฟนมีคนอื่น ทั้งคู่มีปัญหากันจนถึงขั้นลงไม้ลงมือ ทำให้น้ำค้างตัดสินใจของแยกทาง และหนีกลับมาอยู่บ้านของตน

“...ตลอดลูกแล้วเรายังคบกันอยู่นะคะ แต่ก็มีปากเสียงกัน เราก็ดีกันทุกวันๆ มันเริ่มแรงขึ้น จนเราทนไม่ได้ เค้าเองก็ไม่ทำงานด้วย เลยเก็บเสื้อผ้าหนีเลย เราแยกกันอยู่ คือ เราก็มายู่กับลูกที่บ้านแม่” น้ำค้าง

แม่วัยรุ่นลักษณะที่ 2 คือ แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีเพศสัมพันธ์กับแฟนโดยปกปิดผู้ปกครอง บางรายไม่รู้จักรูปแบบการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ถูกต้อง บางรายไม่ได้ป้องกัน และบางรายถูกบังคับขืนใจ แม่วัยรุ่นจะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อนในช่วงแรก ซึ่งจะเกิดความเครียดมาก เนื่องจากยังไม่กล้าบอกใคร แต่ก็ไม่มีทางเลือก เพราะฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ แต่สุดท้ายก็ต้องตัดสินใจบอกกับครอบครัว ทั้งที่ไม่อยากบอก ทำให้แม่วัยรุ่นรู้สึกกดดัน และเกิดความขัดแย้งในใจ เพราะการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเป็นเรื่องที่ไม่อยากให้เกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว หากจะยุติการตั้งครรภ์ก็กลัวบาป แต่หากจะเลี้ยงดูเอง ก็เกรงว่าจะไม่สามารถทำได้จริง ความขัดแย้งในใจเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาการปรับตัว แม่วัยรุ่นหลายรายที่ต้องใช้เวลามากกว่าจะกล้าบอกให้ครอบครัวทราบ บางรายลองใช้วิธีการยุติการตั้งครรภ์มาแล้ว แต่ไม่สำเร็จ สุดท้ายต้องดูแลเด็กเอง ดังนั้นแม่กลุ่มนี้จำเป็นต้องฝากบุตรไว้ที่มูลนิธิชั่วคราวเนื่องจากทางครอบครัวไม่มีเวลาปรับตัว และเมื่อปรับตัวได้ก็จะรับกลับไปดูแลเอง อย่างในกรณีของน้ำแข็ง กว่าทางครอบครัวจะรู้อายุครรภ์เข้าเดือนที่ 6 แล้ว น้ำแข็งต้องการยุติการตั้งครรภ์แต่แพทย์ไม่ทำให้ จึงขอฝากเด็กไว้ในความดูแลของมูลนิธิชั่วคราวหลังคลอดเพื่อให้ทางครอบครัวมีเวลาปรับตัวเพื่อเตรียมการรับเด็กกลับไปดูแลเอง

“ตอนนั้นมันไม่ได้เตรียมตัว คือ ไม่มีใครรู้เลย เลยฝากที่มูลนิธิ จน 8 เดือนกว่าจะเอากลับบ้าน” น้ำแข็ง

แม่วัยรุ่นลักษณะนี้จะมีกระบวนการปรับตัวที่ดี เพราะไม่ได้ปกปิดครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ และยังสามารถขอความช่วยเหลือจากแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นลักษณะนี้เป็นแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้ว ตามที่แม่วัยรุ่นนิยามไว้ข้างต้น

2) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมบางส่วนทราบ และได้รับความช่วยเหลือไม่เต็มที่ จากการศึกษ พบว่า แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายชายโดยครอบครัวไม่รู้ และการตั้งครรภ์เกิดจากการคุมกำเนิดพลาด สาเหตุที่ทำให้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องปิดบังครอบครัวนั้นเป็นเพราะกลัวสมาชิกในครอบครัวไม่ยอมรับ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่เป็นที่รู้จักและเป็นที่น่าเชื่อถือตาของคนในชุมชน ทำให้แม่วัยรุ่นไม่กล้านำความเสื่อมเสียมาให้ และอาจเป็นครอบครัวที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจอยู่แล้ว หากบอกเรื่องการตั้งครรภ์จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเครียด เพราะเป็นการสร้างภาระให้ครอบครัว ดังนั้นแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้เมื่อทราบว่าตนตั้งครรภ์จะพยายามหาทางออกด้วยตนเอง และขอความช่วยเหลือจากคนสนิทและไว้วางใจเท่านั้น อย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีปัญหาการปรับตัวมาก เพราะความไม่พร้อม ทางครอบครัวมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ความขาด แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย จนทำให้เกิดความขัดข้องใจ เพราะทางครอบครัวไม่รู้ว่าตนตั้งครรภ์ ต้องคอยหลบๆ ซ่อนๆ ไม่ได้เปิดเผยอย่างเต็มที่ และมีความ

ขัดแย้งในใจมาก เพราะบางรายต้องการที่จะตั้งครุฑไปด้วย และไปเรียนด้วย แต่ก็ยังปกปิดคนรอบข้างอยู่ ดังนั้นแม่วัยรุ่นบางรายจะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่ยังไม่คลอด อย่างในกรณีที่ติดต่อกับโรงเรียนเพื่อขอให้แม่วัยรุ่นสามารถเรียนได้ตามปกติ หรือในกรณีที่เป็นการเป็นคดีความ แม่วัยรุ่นต้องการยุติการตั้งครุฑ ต้องผ่านการให้คำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน แล้วจึงประสานงานกับทีมแพทย์ หากไม่สามารถยุติการตั้งครุฑได้ ก็ต้องหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิธีอื่น ส่วนการให้ความช่วยเหลือจะเป็นไปอย่างหลบๆ ซ่อนๆ ได้รับความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่เพราะยังคงปิดบังสังคมส่วนใหญ่อยู่ อย่างในกรณีของน้ำผึ้งทางฟอแมทราปแล้ว แต่ยังคงปกปิดตายายอยู่ เพราะมีปัญหาทางเศรษฐกิจ และน้ำผึ้งเองก็ยังเรียนไม่จบ จึงเกรงว่ายายจะไม่สบายใจ ดังนั้นการบอกความจริงต้องใช้เวลา เพื่อให้แม่วัยรุ่นและครอบครัวเตรียมพร้อมที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

“หนูก็ฝากน้องไว้กับแม่หม่อมอีกครั้งเพราะยังไม่มีใครรู้ แล้วหนูต้องกลับมาเรียนให้จบ มีงานทำ หนูถึงจะกล้าบอกยาย ตอนนี้หนูก็ใกล้จบแล้ว” น้ำผึ้ง

ความช่วยเหลือที่แม่กลุ่มนี้ต้องการ คือ การให้คำปรึกษาและหาแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน ความต้องการด้านที่พักทั้งก่อนและหลังคลอด สถานที่ที่จะสามารถดูแลบุตรได้ชั่วคราว เพราะแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ยังคงอยู่ระหว่างการปรับตัว แต่หากยังคงปกปิดครอบครัวนานจนเกินไป ไม่ได้รับการกระตุ้นให้ประเมินตนเองอย่างเป็นจริง อาจมีโอกาสปปรับตัวไปไม่ได้ในอนาคต

3) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมทราบ แต่ทางครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นมีลักษณะนี้ จะเป็นแม่วัยรุ่นที่มีภูมิหลังเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดีนัก เช่น ปัญหาสุขภาพ ภาระในครอบครัว การใช้ความรุนแรง เมื่อทางครอบครัวไม่มีศักยภาพพอที่จะช่วยเหลือดูแลบุตรหลาน แม้ว่าแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีทั้งที่เปิดเผยให้ครอบครัวทราบตั้งแต่ตั้งครุฑ ซึ่งบางครอบครัวก็ให้ความหวังว่าจะดูแลให้ ส่วนบางครอบครัวก็ปฏิเสธทันทีเพราะอับอายเพื่อนบ้าน เมื่อถูกปฏิเสธความช่วยเหลือโอกาสที่แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะปรับตัวและเลี้ยงดูบุตรได้เองนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะปัญหาการปรับตัวของแม่กลุ่มนี้ นอกจากสูญเสียคนรักแล้ว แม่วัยรุ่นยังรู้สึกคับข้องใจที่ตนเองกลายเป็นคนที่ไม่มีความหมาย รู้สึกพ่ายแพ้ ไม่สมหวัง สุดท้ายครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างที่หวัง เกิดข้อจำกัดมาก เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย หรือเรื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ที่แม่วัยรุ่นขาด แต่กลับต้องหาเอง เพราะครอบครัวเพิกเฉย บางครอบครัวใช้คำว่า “รอก่อน” เป็นข้ออ้างเพื่อให้แม่วัยรุ่นไปขอความช่วยเหลือจากที่อื่น แม่วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงจะเกิดความกดดันหากมีเครือข่ายบุตรไปดูแล เพราะใจหนึ่งก็อยากให้เครือข่ายดูแล อีกใจหนึ่งก็ไม่อยากให้เครือข่ายที่มีพฤติกรรมใช้ความรุนแรง เพราะเกรงว่าจะมีผลต่อลูก สิ่งเหล่านี้จะทำให้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องประเมินตนเองให้ดูว่าจะสามารถดูแลบุตรได้จริงหรือไม่ ส่วนใหญ่แม่กลุ่มนี้มักจะปรับตัวไม่ได้ เพราะแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ค่าจ้างแรงงานต่ำ หากดูแลบุตรเองก็ขาดรายได้ หรือแม่จะฝากบุตรไว้ รอการรับกลับก็ใช้เวลานานมาก เพราะรายได้ที่หามาได้นั้นเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพตนเอง ไม่พอหากต้องรับบุตรกลับไปดูแล ด้วยเหตุนี้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จึงมักลงเอยด้วยการยกมอบบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิเพื่อให้หาครอบครัวบุญธรรมต่อไป

“หนูเองคิดว่าหากยกมือไป หนูก็คิดถึง แต่เค้ายังมีอนาคตที่ดี หากอยู่กับหนู หนูเอากลับบ้านอาจโดนไล่ออกจากบ้านทั้งคู่ หรือจะให้หางานเลี้ยงลูกคงไม่ไหวเพราะเรียนไม่จบ แล้วถ้าพ่อแม่รู้ว่าเอาเงินมาเลี้ยงลูกคงเอาเรื่องฝ่ายชายอีกแน่ คราวนี้ถ้าลูกหนูต้องไปอยู่กับแฟน คงไม่ปลอดภัย เพราะแฟนบางทีก็คุมสติไม่ได้ หนูก็รู้ว่าเค้าเล่นยาบ้าก่อนเลิกกันได้ไม่นาน” น้ำหวาน

แม้วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องการความช่วยเหลือทางด้านจิตใจมาก เพราะการประเมินตนเองว่าเป็นแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ และตัดสินใจยกมือให้คนอื่นนั้น ต้องทนกับกระแสวิพากษ์วิจารณ์ แต่หากไม่ประเมินตนเอง ไม่ยอมรับความจริง เด็กจะไม่มีอนาคตเพราะต้องอยู่ในความดูแลของมูลนิธิอย่างไร้จุดหมายไม่รู้ว่าเมื่อไหร่จะได้กลับไปอยู่กับครอบครัว โอกาสนั้นอาจน้อยเหลือเกิน หากแม่วัยรุ่นสามารถประเมินตนเองได้เร็ว เด็กก็จะสามารถปรับตัวได้ดีเมื่อไปอยู่กับครอบครัวบุญธรรม แม้ว่าแม่กลุ่มนี้จะไม่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ แต่ก็ถือว่าเป็นแม่ที่รู้จักคิดถึงคุณภาพชีวิตของบุตรในอนาคต

4) แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคม แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะปกปิดครอบครัว ตั้งแต่การมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายชาย ดังนั้นห้องไม่พร้อมจะไม่กล้าบอกกับครอบครัว แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวส่วนใหญ่จะถูกคาดหวังจากครอบครัวมาก และยิ่งเรียนอยู่ ดังนั้นจึงไม่บอกให้ครอบครัวทราบ เพราะเกรงว่าทางครอบครัวจะผิดหวัง หรือมีสัมพันธภาพระหว่างแม่วัยรุ่นกับครอบครัวไม่ดีนัก รวมทั้งแม่วัยรุ่นที่มีสัมพันธภาพที่ห่างเหินกับครอบครัว เช่น วัยรุ่นที่หนีออกจากบ้าน วัยรุ่นที่คิดว่าสามารถดูแลตัวเองได้แล้วจึงขอแยกมาอยู่เพียงลำพัง เป็นต้น แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวจะหาทางออกด้วยตนเอง ทำให้เกิดความเครียด ความขัดแย้งเพราะแม่วัยรุ่นบางรายก็ไม่ได้อยากยุติการตั้งครรภ์ แต่เมื่อไม่มีทางออกอื่นจึงต้องทำ เกิดความรู้สึกสูญเสียคนรัก มิตรภาพ เพราะอาจต้องห่างเหินกับเพื่อนไปช่วงหนึ่งระหว่างที่ต้องปกปิดสังคม หากเลือกที่จะไม่บอกใครเลย แม่วัยรุ่นจะรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง การไม่บอกใครและไม่ขอความช่วยเหลือจากใครนั้นทำให้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้เลือกวิธียุติการตั้งครรภ์ แต่แม่วัยรุ่นบางรายก็ตัดสินใจบอกคนที่ตนไว้วางใจเพื่อขอคำปรึกษา และหาทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน หากเลือกการยุติการตั้งครรภ์ก็จะขอคำปรึกษาเรื่องสถานที่ที่สามารถยุติการตั้งครรภ์ได้ แต่หากต้องการจะท้องต่อก็ต้องหาหน่วยงานที่สามารถดูแลบุตรให้ชั่วคราวจนกว่าจะยอมเปิดเผยและขอความช่วยเหลือจากครอบครัว อย่างในกรณีของน้ำขิง ที่ปกปิดครอบครัวและสังคมจนตั้งครรภ์ได้ 5 เดือน ถึงตัดสินใจเล่าให้พี่ที่ไว้วางใจฟัง ในช่วงที่น้ำขิงเก็บเรื่องนี้ไว้คนเดียว น้ำขิงเครียดมาก วิตกกังวล ไม่รู้จะทำอย่างไรกับเด็กในท้อง โดยน้ำขิงเองก็ยอมรับว่าเป็นช่วงที่ตนไม่สามารถปรับตัวได้ แต่เมื่อมีที่ปรึกษา และเข้ามาขอรับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ น้ำขิงก็คลายความกังวลลงและไม่คิดที่จะยุติการตั้งครรภ์เหมือนที่ผ่านมา

“เราเครียด กังวลว่าถ้าไม่เอาออกจะทำยังไง จะไปเอาออกเองดีไหม แล้วจะทำยังไงต่อไป หรือจะรอให้คลอดแล้วเอาไปทิ้งไว้ที่สถานสงเคราะห์ หรือที่โรงพยาบาลดี หรือจะคลอดในห้องน้ำที่บ้านดีเพราะน่าจะไม่มีใครรู้ ทำความสะอาดให้ดี แล้วค่อยเอาไปไว้ที่หน้าสถานสงเคราะห์ ตอนนั้นคิดไปหมดเลยอะ คิดไปเรื่อยเลย เพราะตอนนั้นเราไม่มีทางออก เราปรับตัวไม่ได้เลย” น้ำขิง

แม่มกลุ่มนี้หลังจากคลอดบุตรจะขอฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิก่อน เพราะยังคงอยู่ระหว่างการปรับตัว แต่หากตัดสินใจที่จะปกปิดครอบครัวไปตลอดจะเป็นไปได้ยากที่จะดูแลเด็กเพียงลำพัง แม่มกลุ่มนี้จะอยู่ระหว่างการปรับตัวและมีแนวโน้มปรับตัวไม่ได้

สรุปแม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบ มีเงื่อนไข และปัญหาการปรับตัวที่แตกต่างกัน แม้ว่าแม่วัยรุ่นจะรู้สึกสูญเสียคนรักเหมือนกัน แต่ข้อจำกัดบางประการที่ทำให้แม่วัยรุ่นบางรายสามารถปรับตัวได้ และบางรายไม่สามารถปรับตัวได้ ผู้วิจัยได้แสดงกระบวนการปรับตัวในภาพรวมไว้ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ประเมินสภาพปัญหา แม่วัยรุ่นจะประเมินสภาพปัญหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับตนเองหรือไม่อย่างไร แม่วัยรุ่นจะได้รับผลจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อมแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1) ปัญหาสุขภาพกาย และสุขภาพจิต แม่วัยรุ่นหลายรายมีอาการแพ้ท้อง แต่ต้องเก็บอาการเพราะไม่ยากให้คนอื่นสังเกตเห็น หลายคนไม่สามารถไปโรงเรียนได้ในช่วงแรก มีอาการปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน บางรายจำเป็นต้องรัดหน้าท้องและพยายามใส่เสื้อคลุมตัวใหญ่ๆ ซึ่งการรัดหน้าท้องนั้นอาจส่งผลต่อสุขภาพของแม่และเด็กในครรภ์ได้ นอกจากปัญหาสุขภาพกายแล้ว ยังส่งผลต่อสุขภาพทางจิตด้วย แม่วัยรุ่นจะมีความกังวลทั้งเรื่องการตั้งครรภ์ การเรียน การทำงาน กังวลว่าอนาคตจะไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ หากยังปกปิดครอบครัวก็จะเครียดเพราะเกรงว่าครอบครัวจะทราบและไม่ยอมรับตนและเด็กในครรภ์ ปัญหาสุขภาพจิตหากเพิ่มมากขึ้น โดยไม่มีการจัดการให้เรื่องดังกล่าวคลี่คลายลงอย่างในกลุ่มแม่วัยรุ่นที่ไม่ได้รับคำปรึกษาหรือคำแนะนำเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้อาจเครียดจนถึงขั้นคิดทำร้ายตนเองและเด็กในท้องได้

2) ปัญหาด้านอารมณ์ นอกจากอาการแพ้ท้องแล้วระหว่างตั้งครรภ์แม่วัยรุ่นบางรายยังมีอารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดง่าย ยิ่งแม่วัยรุ่นที่ต้องแยกทางกับคนรักระหว่างตั้งครรภ์จะมีอารมณ์ซึมเศร้า สับสนมากกว่าแม่วัยรุ่นที่ยังคงอยู่กับคนรัก เพราะแม่วัยรุ่นจะรู้สึกว่าตนต้องแบกรับภาระเพียงลำพัง และกลายเป็นคนไม่มีค่า เพราะถูกคนรักทอดทิ้ง

3) ปัญหาด้านครอบครัว แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะรู้สึกว่าตนกำลังเพิ่มภาระให้ครอบครัว ทำให้ครอบครัวผิดหวัง จึงไม่ยากบอกให้ครอบครัวรู้ แต่หากครอบครัวรู้บางครอบครัวถึงกับไม่ยอมรับแม่วัยรุ่นและเด็กในท้องเพราะอับอาย บางครอบครัวยอมรับแต่ก็ยังกล่าวโทษถึงความผิดพลาดของแม่วัยรุ่นไม่รู้จักจบสิ้น ส่วนครอบครัวที่มีปัญหาเศรษฐกิจสมาชิกในครอบครัวต้องรับผิดชอบมากขึ้น เพื่อหารายได้เพิ่มตามจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นโดยไม่ทันตั้งตัว

4) ปัญหาด้านการศึกษา แม่วัยรุ่นหลายรายเมื่อตั้งครรภ์จำเป็นต้องทนอับอายครูและเพื่อนที่โรงเรียน เพราะยังต้องอุ้มท้องไปเรียนเพราะไม่ยากเสียโอกาสทางการศึกษา บางรายขอพักการเรียนในช่วงตั้งครรภ์และคลอดบุตร ส่วนแม่วัยรุ่นอีกจำนวนหนึ่งที่ทนต่อความกดดันในสถานศึกษาไม่ไหว หรือมีปัญหาสุขภาพมากจนไม่สามารถเข้าเรียนในระบบการศึกษาได้ถึงชั้นต้องลาออกมาเรียนต่อที่สถานศึกษาอื่นนอกโรงเรียน ที่แย่ไปกว่านั้น คือ แม่วัยรุ่นที่ลาออกมาแล้วไม่มีโอกาสกลับไปศึกษาต่อ เพราะต้องดูแลลูก แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีการศึกษาต่ำ ส่งผลต่อการอาชีพ และค่าจ้างแรงงานที่ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูบุตร แต่ก็ต้องยอมรับสภาพเพราะการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเป็นอุปสรรคที่หนึ่งทำให้แม่วัยรุ่นบางรายต้องออกจากระบบการศึกษา

5) ปัญหาด้านสภาพเศรษฐกิจ แม่วัยรุ่นที่ทำงานและตั้งครรภ์ บางรายต้องออกจากงานทำให้ขาดรายได้ แยกทางกับคนรักส่วนใหญ่ภาระค่าใช้จ่ายก็ตกอยู่แม่วัยรุ่นแต่เพียงผู้เดียว แม่วัยรุ่นที่ไม่ได้ทำงานไม่มีรายได้และมีปัญหาเศรษฐกิจถึงกับต้องยอมเป็นหนี้เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการคลอดบุตร และเป็นค่าครองชีพขณะที่ตนยังไม่มีรายได้ ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาระยะยาว เพราะถึงแม้ว่าแม่วัยรุ่นจะทำงาน รายได้ก็ไม่มากพอที่จะนำมาจ้างคนเลี้ยงลูกให้หากอยู่บ้านดูแลลูกก็ไม่ได้ทำงาน และขาดรายได้ไปอีก ดังนั้นทางครอบครัวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจต้องเข้ามาช่วยเหลือเพื่อแบ่งเบาภาระของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

6) ปัญหาด้านสังคม แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่เมื่อตั้งครรภ์ก็รู้สึกวุ่นวายเปลี่ยนแปลงแยกจากคนอื่นที่ท้องก่อนแต่ง กลัวว่าสังคมจะไม่ยอมรับ อับอายไม่กล้าออกสู่สังคม กลัวคนในสังคมไม่ให้โอกาส กลัวคำวิจารณ์ บางรายคิดมากถึงกับแยกตัวออกจากสังคมสักพัก เพื่อเลี่ยงปัญหาเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวสามารถให้การสนับสนุนทางด้านจิตใจให้แม่วัยรุ่นเห็นคุณค่าและมั่นใจในตัวเองมากขึ้น เพื่อพร้อมจะใช้ชีวิตในสังคมต่อไปได้อย่างปกติ

ส่วนช่วงหลังคลอดบุตรแม่วัยรุ่นจะมีภาวะอารมณ์แปรปรวนอยู่แล้ว ยิ่งมีความกดดันหรือความกังวลมากก็จะทำให้อารมณ์แปรปรวนมากขึ้นด้วยส่วนแม่วัยรุ่นที่ยังคงปกปิดเรื่องการตั้งครรภ์และยังไม่คลอดบุตรจะพยายามหาทางออกด้วยตนเองก่อน เนื่องจากไม่ต้องการให้ทางครอบครัวรู้ หากยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้แม่วัยรุ่นจำเป็นต้องขอคำปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นเพื่อหาแนวทางการแก้ไขต่อไป

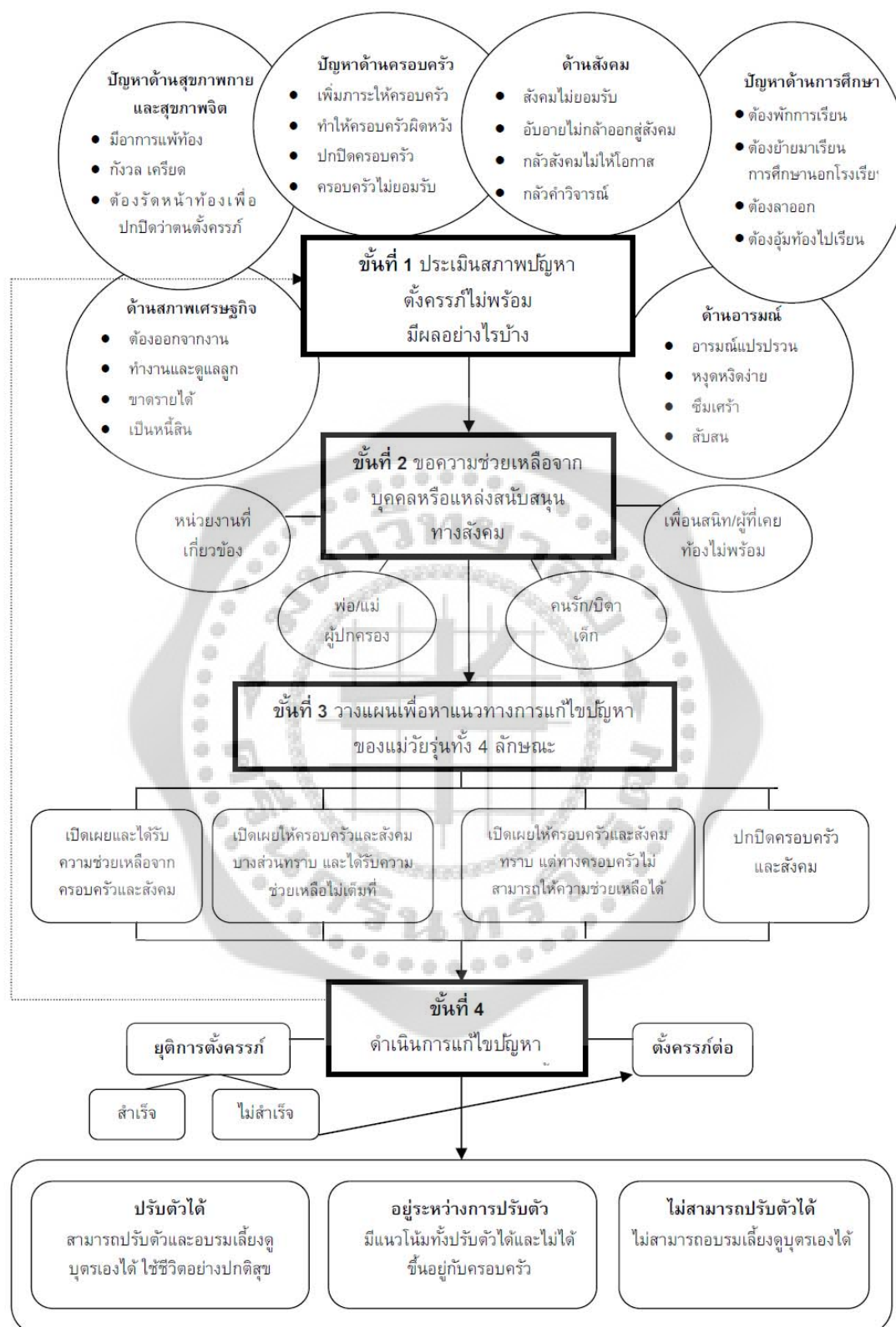
ขั้นที่ 2 ขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคม บุคคลที่แม่วัยรุ่นจะปรึกษาคนแรก คือ ผู้ที่คิดว่าเป็นพ่อเด็กของเด็กในท้อง เพราะยังคงหวังว่าจะสามารถช่วยกันหาทางแก้ไขได้ แม่วัยรุ่นบางคนแยกทางกับฝ่ายชายแล้วจึงรู้ว่าตนตั้งครรภ์ แต่ก็บอกให้ฝ่ายชายทราบเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่หากฝ่ายชายปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือหรือให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ แม่วัยรุ่นจะขอความช่วยเหลือจากบุคคลจากคนที่สนิทหรือคนที่ไว้ใจ และเชื่อว่าน่าจะแก้ปัญหาให้ได้ เช่น เพื่อน ครูที่โรงเรียน แหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ให้ความช่วยเหลือด้านตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในกรณีที่ไม่ได้ปกปิดครอบครัวแม่วัยรุ่นจะขอความช่วยเหลือจากครอบครัวเป็นอันดับแรก

ขั้นที่ 3 วางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากแม่วัยรุ่นขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมแล้ว แม่วัยรุ่นจะหาวางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกับบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เข้าไปขอความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นแต่ละคนจะมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันตามสภาพปัญหาแล้วความต้องการ แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคมส่วนใหญ่จะเลือกยุติการตั้งครรภ์ และวางแผนยุติการตั้งครรภ์วิธีการที่สะดวกที่สุด เช่น การกินยาขบเลือด แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ผล ส่วนแม่วัยรุ่นที่บอกให้ผู้ปกครองทราบแล้ว แต่เลือกที่จะยุติการตั้งครรภ์ ผู้ปกครองจะเป็นผู้พาไปยุติการตั้งครรภ์ที่โรงพยาบาลเพื่อความปลอดภัย ในขณะที่แม่วัยรุ่นที่ต้องการจะท้องต่อจะวางแผนการเลี้ยงดูบุตรในอนาคต การวางแผนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะ อยู่ 2 แนวทาง คือ การตั้งครรภ์ต่อ และการยุติการตั้งครรภ์ ส่วน

แม่วัยรุ่นที่มาหลังจากคลอดบุตรแล้วจะมาด้วยปัญหาการเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาก็จะเน้นเรื่องแนวทางการเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวที่ยังไม่มีความพร้อมที่จะดูแลบุตร ณ ขณะนั้น สำหรับแม่วัยรุ่นกำลังศึกษาอยู่จะต้องวางแผนเพื่อให้ตนสามารถกลับไปเรียนต่อได้ด้วย อย่างไรก็ตามการวางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาก็ไม่มีแค่แนวทางเดียว แม่วัยรุ่นสามารถที่จะเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ บุคคลหรือหน่วยงานที่แม่วัยรุ่นมาขอความช่วยเหลือทำได้เพียงเสนอแนะแนวทางให้ข้อมูลทางเลือกเท่านั้น ไม่สามารถตัดสินใจแทนแม่วัยรุ่นได้

ขั้นที่ 4 การดำเนินการแก้ไขปัญหาก็เมื่อมีการวางแผนเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็แล้ว แม่วัยรุ่นจะแก้ไขปัญหาร่วมกับบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นที่เลือกบางคนยังคงยืนยันกับครอบครัวว่าต้องการยุติการตั้งครรภ์ หากทางครอบครัวเห็นด้วยก็จะช่วยกันแก้ปัญหา เริ่มจากหาสถานที่ยุติการตั้งครรภ์ ติดต่อหน่วยงานที่ทำงานด้านตั้งครรภ์ไม่พร้อม พาไปพบแพทย์ และยุติการตั้งครรภ์ตามที่ต้องการ หากไม่สามารถยุติการตั้งครรภ์ได้ แม่วัยรุ่นจำเป็นต้องตั้งครรภ์ต่อ ซึ่งแม่วัยรุ่นจะต้องไปฝากครรภ์ ดูแลครรภ์จนคลอด และดูแลบุตรหลังคลอดเอง ส่วนแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ต่อ แต่ยังคงปกปิดครอบครัวหรือสังคมอยู่ จะแก้ปัญหาโดยการฝากบุตรไว้ในความดูแลของกรณีที่ครอบครัวปฏิเสธไม่ให้ความช่วยเหลือ และแม่วัยรุ่นประเมินตนเองแล้วว่าไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ จะแก้ไขปัญหาโดยการยกมอบบุญให้มูลนิธิจัดหาครอบครัวบุญธรรมให้ การแก้ไขปัญหาลำนี้ต้องมีการเตรียมความพร้อมที่ดีจากขั้นที่ 3 เพื่อให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ในอนาคต

ดังนั้นกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นจะขึ้นอยู่กับการประเมินสภาพปัญหาตั้งแต่แรก และการขอความช่วยเหลือ หากแม่วัยรุ่นเปิดเผยและได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวหรือบุคคลที่มีประสบการณ์ในการให้คำแนะนำปรึกษา และมีข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาเป็นทางเลือกให้กับแม่วัยรุ่น แม่วัยรุ่นจะมีแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหาก็ได้เร็วขึ้น และใช้เวลาในการปรับตัวน้อย ซึ่งเป็นลักษณะของแม่แบบที่ 1 ในทางกลับกันหากแม่วัยรุ่นยังคงปิดบังครอบครัวและสังคมส่วนมากอยู่ จะได้รับความช่วยเหลือเพียงบางส่วนเท่านั้น การได้รับคำแนะนำปรึกษาอาจไม่เพียงพอต่อการหาแนวทางเพื่อวางแผนการแก้ปัญหาต่อไป ผลคือ ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ หรือหากจะแก้ปัญหาได้ก็ต้องใช้เวลามาก ส่งผลให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ช้าลง และมีแนวโน้มที่จะปรับตัวไม่ได้สูง ซึ่งตรงกับลักษณะของแม่วัยรุ่นแบบที่ 2 นอกจากนี้ยังมีแม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคมแล้ว แต่ได้รับความช่วยเหลือไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการ ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ส่งผลให้ไม่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ ซึ่งจะตรงกับแม่วัยรุ่นแบบที่ 3 ส่วนแม่วัยรุ่นที่ยังคงปกปิดครอบครัวและสังคมจะไม่สามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เลย เนื่องจากการตั้งครรภ์และการมีบุตรไม่ได้ถูกเปิดเผยการจะได้รับความช่วยเหลือเป็นไปได้ยากมาก หรือหากได้รับความช่วยเหลือก็อาจไม่ถึงกับสามารถเลี้ยงดูบุตรได้เพียงลำพัง หากยังคงปกปิดและไม่ได้รับการยอมรับ และไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นลักษณะของแม่วัยรุ่นแบบที่ 4 โดยกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบนั้น สามารถมีอธิบายได้ภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 แสดงกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

2. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา เงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูของแม่วัยรุ่นด้วย ผู้วิจัยสามารถแบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นได้ ดังนี้

1) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน แม่วัยรุ่นที่มีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนจะมีครอบครัวคอยให้ความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร อย่างในกลุ่มแม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ แม้ว่าแม่วัยรุ่นบางรายรู้ว่าตนตั้งครรภ์ตอนอายุครรภ์มากแล้ว ทำให้ไม่ได้สนใจดูแลครรภ์ในช่วงแรก และหากมีปัญหาแยกทางกับฝ่ายชายตั้งแต่ตั้งครรภ์จะมีความเครียด วิตกกังวลสูงโดยเฉพาะเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต สุขภาพจิตของแม่วัยรุ่นเหล่านี้ล้วนส่งผลถึงเด็กในครรภ์ ส่วนแม่วัยรุ่นบางรายที่คิดถึงการยุติการตั้งครรภ์จะพยายามยุติการตั้งครรภ์โดยการกินยาขับเลือดจะส่งผลต่อสุขภาพของเด็กในครรภ์ได้ ความวิตกกังวลเหล่านี้จะคลี่คลายลงเมื่อแม่วัยรุ่นยอมรับและเปิดเผยให้ครอบครัวทราบ เงื่อนไขสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูบุตร คือ การได้รับความช่วยเหลือของครอบครัว หากครอบครัวยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะให้การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ที่กำลังจะลืมตาจู่โลก เมื่อแม่วัยรุ่นและครอบครัวมีความรักต่อสมาชิกใหม่แล้ว การอบรมเลี้ยงดูส่วนใหญ่จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน เห็นได้จากการใส่ใจดูแลบุตร การให้ความรักอย่างเต็มที่ ตอบสนองความต้องการของเด็กได้ แม่วัยรุ่นจะพยายามเรียนรู้ว่าเด็กต้องการอะไร ร้องไห้เพราะอะไร ในการศึกษาครั้งนี้ แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่จะมีบุตรในวัยแรกเกิด – 3 ปี ซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้มากนัก โดยเฉพาะช่วงวัยแรกเกิด – 6 เดือน ดังนั้นแม่วัยรุ่นต้องคอยดูแลอย่างใกล้ชิดอย่างการให้นมบุตร การเปลี่ยนผ้าอ้อม เพราะเด็กวัยแรกเกิดจะร้องเมื่อหิว และเปียกชื้น แม่วัยรุ่นเรียนรู้การสัมผัสเพื่อให้ลูกรู้สึกอบอุ่น และไม่รู้สึกลัวถูกทอดทิ้ง ซึ่งแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะพยายามหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร เช่น เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม การอ่านหนังสือเพิ่มเติม เป็นต้น แม่วัยรุ่นที่รับบริการส่งเสริมโภชนาการเด็กและบริการรับฝากบุตรชั่วคราวในโครงการครอบครัวอุปถัมภ์จากสหทัยมูลนิธิจะต้องเข้ากิจกรรมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้เด็กได้รับการประเมินพัฒนาการจากนักสังคมสงเคราะห์ เนื้อหาในกิจกรรมกลุ่มจะเป็นวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร การส่งเสริมพัฒนาการ ซึ่งแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่จะนำเอาความรู้ที่ได้ไปใช้อบรมเลี้ยงดูบุตร น้ำป๋นกล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลังจากรับกล่าวว่า

“หนูให้ความรักกับลูกเต็มที่ค่ะ เวลาลูกร้องหนูจะพยายามรู้ให้ได้ว่าลูกเป็นอะไร หากไม่รู้หนูจะถามแม่ ดูแลเค้าเต็มที่ ยิ่งช่วงปิดเทอมหนูเวลาอยู่กับเค้าตลอดเลยนะ พาเค้าไปเที่ยวตลาดบ้าง เค้าเป็นเด็กน่ารัก ไม่อแง ที่บ้านหนูก็รักลูกหนูทุกคน” น้ำป๋น

เช่นเดียวกับน้ำที่เป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่คลอด

“ลูกหนูเลี้ยงไม่ยากนะ แค่ต้องใส่ใจ แล้วเราจะรู้ว่าเค้าเป็นเด็กยังไง อย่างเวลาเค้าเล่นก็ปล่อยให้เค้าเล่นไป อะไรที่ไม่อันตรายเราไม่ห้าม เค้าอยู่ในวัยที่อยากรู้ เราก็ส่งเสริมให้เรียนรู้ ส่วนเรื่องนมผง หนูมารับจากมูลนิธิ เพราะเราเองต้องทำงานน่านมไม่พอ แล้วก็รู้ว่านมสำคัญต่อลูกมากเลยมาเข้ากลุ่มรับนมผงให้ลูกได้กินทุกเดือน” น้ำใจ

2) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล อย่างการให้นม แม่วัยรุ่นหรือผู้เลี้ยงดูจะให้นมเมื่อเด็กหิว หากเด็กอยู่ในวัยที่พูดได้ จะรอให้เด็กบอกถึงความต้องการก่อน อย่างเด็กอยากกินนม ต้องรู้จักขอ อาจเป็นคำพูดสั้นๆ เช่น “นม” แล้วจึงจะยื่นนมให้ เพื่อสอนให้เด็กเรียนรู้เงื่อนไขว่าหากต้องการอะไรต้องรู้จักร้องขอ หรือในกรณีที่เด็กนำของเข้าปาก ผู้ดูแลจะไม่ปล่อยให้ทำ แต่จะไม่ดึงของออกจากปาก ผู้ดูแลจะบอกว่า “ถ้าเอาเข้าปาก จะติดคอ” เพื่อให้เด็กเอาออก การอบรมเลี้ยงดูเด็กในรูปแบบใช้เหตุผลต้องดูวัยของเด็กด้วย ดังนั้นการดูแลรูปแบบนี้จะมาพร้อมกับรูปแบบการดูแลแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ นอกจากใช้เหตุผลแล้ว ยังรวมไปถึงการให้รางวัลและการลงโทษเด็กอีกด้วย อย่างในกรณีที่เด็กทำความดีเก็บของเข้าที่เรียบร้อย หรือสามารถทำตามคำสั่งได้ เด็กจะได้รับคำชม เช่น เก่งจังที่เอาขยะไปทิ้ง แม่วัยรุ่นจะชมเชยมีการให้รางวัลหรือลงโทษอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าปฏิบัติต่อบุตรตามอารมณ์

“หนูไม่ตามใจนะพี่ ไม่ได้ปล่อยให้ทำได้ทุกอย่างอยากได้อะไรต้องได้ อย่างเวลาเค้าป็นไปหยิบขนมมาเล่น หรือจะบอกเค้าว่า “ทิมมือแล้วเจ็บ” เค้าก็จะวางลง บางทีบอกแค่ “เจ็บนะ” แล้วชี้มาที่มือเค้าก็รู้ ทุกครั้งที่เค้าเอาขนมไปเก็บที่ หนูจะเรียกมาให้รางวัลโดยการหอม แล้วบอกว่า “เก่งจังเลย แม่ให้รางวัลนะ” หนูบอกเค้าตลอด ขนาดเหนื่อยๆ มา เห็นเค้าเก็บขนมก็ต้องหอมนะ คือเราสอนมาอย่างนี้ไง ตอนนี้อีกก็ทำเป็นนิสัย เก็บขนมเองตลอดไม่ต้องให้บอก” น้ำแข็ง

3) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ อย่างเด็กแรกเกิด แม่วัยรุ่นจะดูแลอย่างใกล้ชิด สัมผัสทางกายมากกว่าทางวาจา เด็กวัยแรกเกิดแม่วัยรุ่นจะดูแลไม่ห่างให้บุตรด้วยตนเอง หากไม่มีปัญหาสุขภาพ อุ้มกอดให้นอน พอโตขึ้นเด็กเปลี่ยนมาทานนมผงแม่จะให้การสัมผัสน้อยลง เมื่อเด็กเดินได้แล้วผู้ดูแลจะใช้การพูดมากกว่าการสัมผัส อย่างในกรณีที่เด็กเดินออกไปนอกบ้าน ผู้ดูแลจะเรียกหรือพูดว่า “อย่าไป” แทนการวิ่งไปอุ้มเด็กกลับมา หรือใช้ทั้ง 2 วิธีร่วมกัน เพราะ เห็นว่าเด็กสามารถฟังคำสั่งรู้เรื่องแล้ว นอกจากการสัมผัสแล้ว ยังมีเรื่องของการลงโทษเด็กที่ต่างกันตามวัยด้วย เพราะเด็กเล็กผู้ดูแลจะลงโทษน้อยกว่าเด็กโต ซึ่งจะเห็นได้จากแม่วัยรุ่นที่มีบุตร 2 คนขึ้นไป อย่างในกรณีของน้ำค้างที่มีลูกชาย 2 คน คนแรกอายุ 4 ปี ส่วนคนที่ 2 อายุ 11 เดือน น้ำค้างและแม่ของน้ำค้างเป็นผู้ดูแลหลัก เมื่อลูกชายคนโตของน้ำค้างร้องไห้อยากได้ของเล่นของน้อง น้ำค้างจะอธิบายให้เด็กรู้ว่าต้องเสียสละ หากไม่หยุดร้องและมีพฤติกรรมเหมือนน้องทำ น้ำค้างจะลงโทษด้วยการเพิกเฉยต่อพฤติกรรมนั้น ซึ่งแตกต่างกับการลงโทษลูกคนที่ 2 เพราะเมื่ออุ้มเดินไปทางอื่นเด็กจะเปลี่ยนความสนใจเอง

“ตอนเค้าร้องจะเอาของเล่นน้องหนูจะบอกก่อนนะว่าต้องให้น้องก่อน แต่ถ้าวร้องแบบน้อง คือ ร้องไม่หยุด พูดไม่รู้เรื่อง หนูจะไม่คุยด้วยเดินหนี เดี่ยวเค้าก็ตามมาเอง หนูไม่อยากให้เค้าทำเหมือนน้อง เพราะเค้าโตแล้ว” น้ำค้าง

4) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน นอกจากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักษนัยสนุนแล้ว ผู้วิจัย พบว่า แม่วัยรุ่นทั้ง 13 ราย มีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแล

หลายคน ทำให้รูปแบบการดูแลถูกเปลี่ยนไปตามผู้ดูแลแต่ละคน ส่วนสาเหตุที่ทำให้เด็กต้องมีผู้ดูแลหลายคนนั้น เนื่องจากทางครอบครัวอาจจะยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ เด็กได้ช่วยในการดูแลของแม่วัยรุ่นในช่วงแรกตลอด หลังจากนั้นอาจต้องฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิ ทำให้ถูกเปลี่ยนคนเลี้ยง ต่อมาเมื่อต้องการรับกลับไปดูแลเองก็ต้องเปลี่ยนจากผู้ดูแลอีก คราวนี้แม่วัยรุ่นอาจให้เครือญาติช่วยดูแลก่อนในช่วงแรก แล้วจึงรับมาดูแลเอง ซึ่งทำให้เด็กต้องปรับตัวหลายครั้ง ส่วนปัญหาของการปรับตัวนั้นขึ้นอยู่กับผู้เลี้ยงว่าจะสามารถจัดการกับพฤติกรรมเด็กได้หรือไม่ เพราะเด็กส่วนใหญ่ยังต้องการความรักการดูแลเอาใจใส่ หากผู้ดูแลสามารถตอบสนองได้ ก็จะทำให้เด็กไม่มีปัญหาการปรับตัวมากนัก อีกทั้งการทำกิจกรรมกลุ่มแม่เยี่ยม คือ ทุกเดือนแม่มาเยี่ยมเด็กเพื่อรักษาความสัมพันธ์และฝึกการอบรมเลี้ยงดูก่อนรับกลับจะทำให้ทั้งแม่วัยรุ่นและเด็กมีเวลาปรับตัวเข้าหากันบ้าง อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง หากแม่วัยรุ่นตั้งใจเรียนรู้การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมั่นสังเกตพฤติกรรมลูก และสอบถามนักสังคมสงเคราะห์ฝ่ายครอบครัวอุปถัมภ์ที่เป็นผู้ดูแลเด็ก จะทราบถึงลักษณะนิสัยและของจำกัดของลูก อย่างเด็กบางคนขี้ร้อน เวลานอนต้องใช้เปล สิ่งเหล่านี้แม่วัยรุ่นจะต้องพยายามเรียนรู้และนำไปใช้เมื่อรับเด็กกลับไปดูแลเองในอนาคต อย่างในกรณีของน้ำหนึ่ง ในช่วงแรกน้ำหนึ่งเป็นผู้อบรมเลี้ยงดูลูกเอง ต่อมาก็ต้องฝากให้มูลนิธิช่วยดูแลในช่วงรับกลับมาดูแลเองนั้นลูกต้องปรับตัวเยอะมาก น้ำหนึ่งเองก็พยายามอบรมเลี้ยงดูให้ดีที่สุด โดยมีเพื่อน ๆ และเครือญาติให้ความช่วยเหลือ

“ลูกหนูมีคนเลี้ยงหลายคนพี ช่วงแรกอยู่กับหนู ต่อมาก็อยู่กับแม่มนจน 8 เดือน หนูถึงรับกลับ ตอนอยู่กับหนูแค่นอนพื้นนะ เพราะยังเล็ก แล้วก็ไปอยู่กับแม่มน พอหนูรับกลับมาช่วงแรก ร้องมาก เราก็มารู้ว่าเป็นอะไร สะดวกที่หนูเคยเลี้ยงเค้าป่วยหนูไม่กล้าเปิดพัดลมให้นะ แต่พอโตเค้าขี้ร้อนนะ เหมื่อยอะเลยแล้วถ้าไม่เปิดพัดลมก็ไม่นอน เราเลยรู้ว่าลูกเราขี้ร้อน ช่วงเข้ากลุ่ม พีเค็บอกว่านอนนอนเปลเราเลยรู้ ส่วนเรื่องนิสัยอื่นๆ ต้องใช้เวลาพี อย่างนอนก็ต้องเจียบๆ ก่อนนอนอาบน้ำก่อน เราต้องเรียนรู้เอง ตอนนี้เพื่อนก็มาช่วยเลี้ยง ลูกหนูปรับตัวง่ายนะ ไม่กลัวคนแปลกหน้า อาจเป็นเพราะเปลี่ยนคนเลี้ยงบ่อย” น้ำหนึ่ง

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนนี้ เด็กจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ดูแล ส่วนการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูนั้นจะต้องมีการเตรียมให้เด็กมีคุ้นเคยกับผู้เลี้ยงแต่ละคนก่อน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีเวลาปรับตัวเข้าหากัน หากระหว่างการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูมีขั้นตอนที่ดีทั้งสองฝ่ายมีเวลาปรับตัวเข้าหากัน โดยเฉพาะผู้เลี้ยงดูรู้ถึงความต้องการของเด็กแล้วจะทำให้เด็กไม่กลัว สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ง่าย

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู 4 รูปแบบข้างต้น เป็นรูปแบบที่แม่วัยรุ่นทั้ง 13 รายนำไปใช้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแม่กับแม่วัยรุ่นทั้ง 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนเป็นหลัก เพราะเป็นแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้ว และเปิดเผยเรื่องการมีบุตรให้กับครอบครัวและสังคมทราบ จึงสามารถดูแลใส่ใจบุตร

ได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องปกปิดใคร นอกจากแม่วัยรุ่นแล้วเครือญาติยังช่วยดูแลต่อในช่วงที่เด็กหย่านมแม่แล้ว เพื่อให้แม่ได้ไปทำงานหรือไปเรียน ดังนั้นการตอบสนองความต้องการจากแม่วัยรุ่นและเครือญาติที่ให้แกเด็กจึงมีมาก เด็กจะได้รับความยอมรับและเป็นที่รักของคนในครอบครัว ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลจะถูกนำไปใช้เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้น และสามารถเรียนรู้เรื่องเหตุผลได้ ซึ่งเป็นใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลร่วมกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนนั้นจะพบบ้างในบางครอบครัว แต่ในแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีเพียง 3 รายเท่านั้นที่มีผู้ดูแลหลายคน ทั้งนี้เนื่องจากหลังจากคลอดบุตรแล้ว แม่วัยรุ่นทั้ง 3 รายนี้ ยังไม่สามารถรับเด็กกลับไปดูแลเองได้ จึงต้องฝากเด็กไว้ให้มูลนิธิช่วยดูแลให้เป็นการชั่วคราว ทำให้มีผู้ดูแลซึ่งไม่ใช่เครือญาติหรือคนในครอบครัวเพิ่มขึ้น นอกนั้นแม่วัยรุ่นจะเป็นผู้ดูแลหลัก

“ตอนแรกเลยนะคะหนูเลี้ยงเองคะ ก็ดูแลทุกอย่าง หนูว่าหนูทำได้ได้เต็มที่นะ ทำตอนหลังจากรับลูกกลับมาดูแลแม่กับพ่อเลี้ยงช่วยเลี้ยงนะ พอหนูทำเรื่องลาออกมาเรียน กศน. หนูก็ดูแลลูกเองทั้งหมด” น้ำแข็ง

2) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมบางส่วนทราบ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบผู้ดูแลหลายคนเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีข้อจำกัด คือ ยังต้องปกปิดครอบครัวและสังคมส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงเลือกที่จะฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิในช่วงระหว่างการปรับตัว ทำให้เด็กจะได้ถูกเลี้ยงโดยแม่วัยรุ่นไม่นานนักก็จะเปลี่ยนมาให้ครอบครัวอุปถัมภ์เป็นผู้ดูแลหลัก ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนนั้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะสามารถดูแลเอาใจใส่บุตรได้เต็มที่ก็ต่อเมื่ออยู่ในสถานที่ที่ไม่จำเป็นต้องปกปิดใคร เช่น ในบ้านพักหลังคลอด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ได้ไม่เกิน 3 เดือน แม่วัยรุ่นจะมีโอกาสได้ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดเพียง 3 เดือนเท่านั้น เช่นเดียวกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผลและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีโอกาสในช่วงแรกหลังจากคลอดบุตรขณะที่ตนยังอยู่ที่โรงพยาบาลหรือในบ้านพัก แต่เมื่อฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิแล้ว จะมีโอกาสได้อบรมเลี้ยงดูบุตรในช่วงที่มาเยี่ยมลูกที่มูลนิธิเท่านั้น

“หนูอยู่บ้านพัก 2 เดือนในฟิเลดูแลลูกได้เต็มที่ ก็มีแค่ช่วงนั้นแหละที่จะได้ดูแลให้มลูก ตอนนั้นลูกป่วยด้วย หนูก็พาไปหาหมอ ทำทุกอย่าง ให้ความรัก อยากให้ลูกหายไวไว พอออกมาข้างนอกก็ต้องปกปิดแล้ว” น้ำผึ้ง

3) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมทราบ แต่ทางครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรคล้ายกับแม่วัยรุ่นกลุ่มที่ 1 คือ ใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องปิดบังสังคม ดังนั้นจึงสามารถใส่ใจดูแลลูกได้อย่างเต็มที่ การตอบสนองความต้องการทางด้านความรักนั้นทำได้เต็มที่ แต่การตอบสนองทางด้านปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคนั้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการหามาให้ลูก เนื่องจากทางครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือ

อีกทั้งทางครอบครัวไม่ให้การยอมรับในตัวเด็กด้วย ดังนั้นจึงเป็นการยากที่แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวของตนเองได้ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้นอกจากจะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนแล้ว ยังใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูอีก 3 รูปแบบที่เหลื้อมร่วมด้วย คือ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผล รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบผู้ดูแลหลายคน และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ เพราะเมื่อแม่วัยรุ่นมีปัญหาการอบรมเลี้ยงดู ทางครอบครัวไม่ยอมรับในตัวเด็ก แม่วัยรุ่นต้องหาแหล่งสนับสนุนทางสังคม อย่างที่รับเลี้ยงบุตรชั่วคราวเพื่อให้ตนเองมีเวลาเตรียมความพร้อมก่อนรับลูกกลับ ทำให้เด็กต้องเปลี่ยนผู้ดูแลจากแม่วัยรุ่นไปเป็นครอบครัวอุปถัมภ์ บางรายเคยจ้างเลี้ยงมาก่อนที่จะนำเข้าครอบครัวอุปถัมภ์ก็มี ส่วนเรื่องโอกาสที่จะได้อบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะเหมือนกับแม่วัยรุ่นกลุ่มที่ 2 คือ มีโอกาสอบรมเลี้ยงดูบุตรเฉพาะเวลาที่มูลนิธิให้แม่มาเยี่ยมลูกได้เท่านั้น ซึ่งแต่ละครั้งเด็กก็จะเริ่มโตขึ้นมีพัฒนาการมากขึ้น แม่วัยรุ่นก็จะต้องอบรมเลี้ยงดูตามวัยของเด็ก อย่างมีเหตุผล ตามที่นักสังคมสงเคราะห์ประจำกลุ่มให้คำแนะนำ

“ตอนแรกหนูเลี้ยงเองนะพี่ ดูแลเอาใจใส่ทุกอย่างให้นมแม่เองเดือนกว่าๆ แต่ยั้งรู้ว่าทางครอบครัวไม่ยอมรับเรายังรักลูกเรามาก เหมือนเราคิดว่าเค้ามีเราคนเดียว ช่วงที่หนูตัดสินใจว่าจะฝากลูกไว้หรือจะยกมอบให้มูลนิธิ หนูต้องไปจัดการเรื่องเรียน เลยจ้างแม่บ้านแถวหอเลี้ยงกลางวัน พอลูกอยู่มูลนิธิหนูก็ได้เลี้ยงลูกแค่ช่วงที่พี่เค้าให้เยี่ยมเท่านั้น แต่หนูก็พยายามทำตามพี่เค้าแนะนำแหละพี่ พี่เค้าก็บอกว่าต้องบอกนะ อย่างนี้ดี ต้องชม ถ้าไม่ดีก็ลงโทษตามเหมาะสมให้เด็กมีเหตุผล” น้ำหวาน

4) แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคม แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน และผู้ดูแลหลายคน ส่วนรูปแบบอื่นๆ มีบ้าง แต่ไม่เด่นชัดนัก แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนได้โดยมีข้อจำกัดเช่นเดียวกับแม่กลุ่มที่ 2 คือสามารถให้ความรักใส่ใจดูแล และตอบสนองบุตรได้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่ออยู่ในสถานที่ที่ไม่ต้องปกปิด เช่น บ้านพักหลังคลอด หรือสถานที่ที่หน่วยงานจัดหาให้ หลังจากให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ระยะหนึ่งแล้ว แม่วัยรุ่นจะต้องหาสถานที่เลี้ยงดูบุตรต่อไป เพราะทั้งครอบครัวและสังคมยังไม่รู้ ส่วนแม่วัยรุ่นเองยังต้องใช้ชีวิตให้เป็นปกติที่สุดเพื่อไม่ให้คนอื่นสงสัย ดังนั้นเด็กจะถูกเปลี่ยนผู้ดูแล ซึ่งอยู่ในรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่มีผู้ดูแลหลายคน หลังจากนั้นหากแม่วัยรุ่นยังคิดแล้วว่าไม่สามารถบอกกับครอบครัวได้ และต้องการยกมอบบุตรให้มูลนิธิ แม่วัยรุ่นจะมีโอกาสได้อบรมเลี้ยงดูบุตรน้อยมาก อย่างมากก็ไม่เกิน 3 เดือน หลังจากยกมอบ หรือแม่วัยรุ่นบางคนที่ทำใจไม่ได้ ก็จะไม่ขอเยี่ยมลูกอีกเลย แต่หากแม่วัยรุ่นตัดสินใจบอกกับครอบครัวและครอบครัวยอมรับ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะพัฒนามาอยู่ในกลุ่มที่ 1 คือเปิดเผยครอบครัวและสังคม โดยครอบครัวให้ความช่วยเหลือและมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรเช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นกลุ่มที่ 1

“หนูเลี้ยงลูกดีมากยิ่งรู้ว่าต้องฝากมูลนิธิยิ่งให้ความรัก ใส่ใจตลอด ดูว่าเค้าแพะอะไร มี ผดขึ้นก็พาไปหาหมอ ดูทุกอย่าง เพราะมีเวลาดูแลเค้าไม่มากนัก ตอนอยู่กับหนู หนูดูแลเองตลอดค่ะ เพราะตอนนั้นหนูอยู่ในบ้านพัก ก็เลี้ยงลูกอย่างเดียว” น้ำแข็ง

จากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้ง 4 รูปแบบ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแม่วัยรุ่นทั้ง 4 ลักษณะ ผู้วิจัยสามารถสรุปการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 แม่วัยรุ่นต้องประเมินความสามารถตนเองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ว่าจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรในระยะยาวได้หรือไม่ การประเมินความสามารถของตนเองนั้น ผู้วิจัยพบว่า แม่วัยรุ่นทั้ง 13 ราย มีการประเมินตนเองตั้งแต่ตั้งครรภ์จนคลอดบุตร เพราะแม่วัยรุ่นแต่ละรายมีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน บางรายมีการประเมินตนเองช้า ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นในช่วงหลังคลอดบุตรแม่วัยรุ่นจะอยู่ในช่วงการประเมินสถานการณ์อีกครั้ง เพราะตอนตั้งท้องอาจจะคิดว่าสามารถเลี้ยงดูบุตรได้ แต่พอคลอดออกมาแล้ว หากไม่มีแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ เลย หรือในกรณีที่ทั้งแม่วัยรุ่นและเด็กมีปัญหาสุขภาพซึ่งทำให้การอบรมเลี้ยงดูยากขึ้น และทางแม่วัยรุ่นไม่ได้เตรียมพร้อมกับสถานการณ์เหล่านี้ ในช่วงที่แม่วัยรุ่นประเมินความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรหลังคลอด แม่วัยรุ่นจะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน เนื่องจากวัยทารกยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และช่วงหลังคลอดแม่วัยรุ่นจะมีความรู้สึกถึงความเป็นแม่ การได้สัมผัสลูกจะทำให้รู้สึกผูกพัน ส่งผลให้แม่วัยรุ่นอยากทำบทบาทของความ เป็นแม่ให้ดีที่สุด ช่วงนี้ถือเป็นช่วงที่แม่วัยรุ่นได้ดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดที่สุดก็ได้

ขั้นที่ 2 การอบรมเลี้ยงดูบุตรตามข้อจำกัดของแม่วัยรุ่น ช่วงนี้แม่วัยรุ่นจะพิจารณาข้อจำกัดในการอบรมเลี้ยงดูบุตรในระยะยาว และเป็นช่วงที่แม่วัยรุ่นจะได้อบรมเลี้ยงดูบุตรตามศักยภาพและข้อจำกัดของตน ซึ่งแม่วัยรุ่นทั้ง 13 ราย ผู้วิจัยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ 1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยมารับเลี้ยงดูและสังคม โดยครอบครัวให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้อาจใช้เวลาและกระบวนการปรับตัวระยะหนึ่ง แต่สุดท้ายก็สามารถรับเด็กกลับไปดูแลเองได้ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูบุตรเอง มีเพียงบางรายที่คนในครอบครัวเป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้ เพราะต้องแม่วัยรุ่นอาจต้องไปเรียนหรือทำงาน ส่วนรูปแบบที่ใช้เป็นหลัก คือรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล 2) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยมารับเลี้ยงดูและสังคมบางส่วนทราบ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้อยู่ระหว่างการปรับตัว ผลจากการที่ต้องปกปิดทำให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรไม่สามารถทำได้เต็มที่ หากปกปิดเป็นเวลานาน โอกาสที่จะปรับตัวและสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเองนั้นจะน้อยลงไปด้วย แม่กลุ่มจะไม่ได้เป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง และมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนเป็นหลัก การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลนั้นจะถูกนำมาใช้ได้ไม่เต็มที่ เพราะมีข้อจำกัด เรื่องการปกปิดครอบครัวและสังคมส่วนใหญ่อยู่ 3) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยมารับเลี้ยงดูและสังคม และไม่ให้ความช่วยเหลือ แม้ว่าแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะได้รับความช่วยเหลือจากสังคมมากเพียงใดก็ตาม แต่หากครอบครัวไม่ยอมรับหรือปฏิเสธเด็กที่เกิดมา จะส่งผลให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ยาก เพราะหากให้

เด็กไปอยู่กับครอบครัว เด็กอาจกลายเป็นส่วนเกิน ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม ไม่ได้รับการยอมรับ ซึ่งเป็นผลต่อเด็กในระยะยาว ด้วยเหตุนี้แม่มดกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรจนโตได้ และส่วนใหญ่จะเลือกการยกมอเด็กเพื่อหาครอบครัวบุญธรรมต่อไป ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ใช้เป็นหลัก คือ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน แต่จะทำได้ไม่เต็มที่ เพราะยังมีข้อจำกัดเรื่องการยอมรับจากครอบครัว และปัญหาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เด็กไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเต็มที่ 4) แม่วัยรุ่นที่ปกปิดทั้งครอบครัวและสังคม แม่มดกลุ่มนี้ยังคงอยู่ระหว่างการปรับตัว แต่ยังไม่กล้าบอกสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตนเองได้รับความคาดหวังสูง ครอบครัวค่อนข้างเข้มงวด แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้หากปกปิดครอบครัวเป็นเวลานาน อาจยากที่จะรับเด็กกลับไปดูแล เพราะหากไม่มีครอบครัวช่วยดูแลแล้ว แม่วัยรุ่นจะเป็นผู้อบรมเลี้ยงดูบุตรเองนั้นค่อนข้างยาก แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน และผู้ดูแลหลายคนเป็นหลัก โดยรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนของแม่มดกลุ่มนี้จะทำได้ไม่เต็มที่ เพราะยังคงปกปิดสังคมอยู่

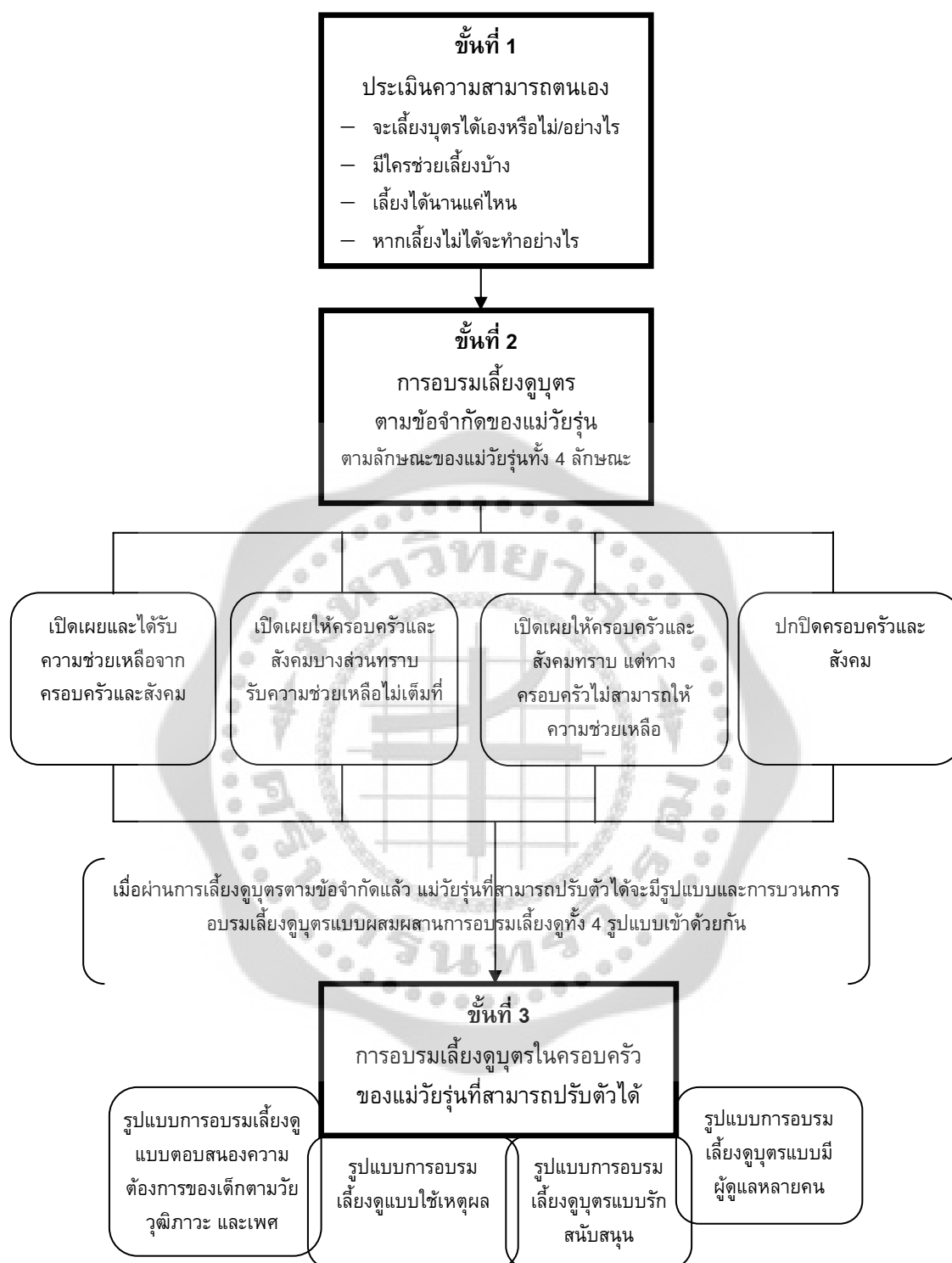
จากการศึกษาพบว่า ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นทั้ง 4 ลักษณะ มีความสัมพันธ์กับกระบวนการปรับตัวและเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นแต่ละราย โดยแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่มีรูปแบบชัดเจน และสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่

ขั้นที่ 3 การอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ สามารถให้คำปรึกษาแม่วัยรุ่นคนอื่นๆ ได้ ซึ่งแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้วทางครอบครัวให้ความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กในฐานะสมาชิกใหม่ ครอบครัวให้ความยอมรับ ให้ความรักความอบอุ่น และดูแลเอาใจใส่อย่างสมาชิกใหม่อย่างเต็มที่ การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ปรับตัวได้แล้วนั้นทุกรายต้องผ่านช่วงที่อยู่ระหว่างการปรับตัวมาก่อน ดังนั้นแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบผสมผสานการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 4 รูปแบบเข้าด้วยกัน อย่างแม่วัยรุ่นที่ปรับตัวได้เร็วอาจจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เองหลังจากคลอด โดยมีครอบครัวให้ความช่วยเหลือ ซึ่งแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลเป็นหลัก และใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบตอบสนองความต้องการของเด็กที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศของเด็กด้วย ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบผู้เลี้ยงหลายคนนั้นอาจจะมีบางเป็นบางช่วง เพราะแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้จะเป็นผู้ดูแลเด็กเองตั้งแต่คลอด โดยมีครอบครัวให้ความช่วยเหลืออีกทางหนึ่ง แต่หากครอบครัวดูแลหลักช่วงกลางวันส่วนแม่ดูแลหลักช่วงกลางคืน รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูจะเป็นแบบผู้ดูแลหลายคน เช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นที่จะยังไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เอง อาจต้องฝากบุตรไว้ใน การดูแลของครอบครัวอุปถัมภ์ ในขณะที่อยู่ระหว่างการปรับตัว และเมื่อปรับตัวได้แล้วจะรับเด็กกลับไปดูแลเองเด็กก็จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนเช่นกัน รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบผู้ดูแลหลายคนนั้นขึ้นอยู่กับแหล่งสนับสนุนทางสังคมและครอบครัวของแม่วัยรุ่น

ประกอบกับแนวทางการแก้ไขปัญหของแม่วัยรุ่นด้วย แต่เมื่อปรับตัวได้แล้วแม่วัยรุ่นจะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนเป็นหลัก และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะชัดเจนขึ้นเพราะแม่วัยรุ่นสามารถทำบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่

โดยสรุปการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นต้องดูเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นหลัก เพราะแม่วัยรุ่นแต่ละรายมีเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน ทำให้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกันด้วย กว่าแม่วัยรุ่นจะสามารถปรับตัวจนดูแลบุตรได้เพียงลำพังอาจต้องใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้ง 4 รูปแบบมาแล้ว แต่สุดท้ายเมื่อแม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนเป็นหลัก และมีรูปแบบอื่นๆ บ้าง แต่จะเป็นการอบรมเลี้ยงดูตามรูปแบบนั้นๆ ได้อย่างเต็มศักยภาพ ไม่จำเป็นต้องปกปิดสังคมอีกต่อไป จากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นทำให้เกิดการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง โดยผู้วิจัยนำเสนอการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นทั้ง 4 ลักษณะ ตามการอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้ง 4 รูปแบบที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น ในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 แสดงการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

ส่วนที่ 4 แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

1. แนวทางการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้

จากการศึกษาแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ 8 ราย พบว่า มีแนวทางการปรับตัวดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: การยอมรับความจริง แม่วัยรุ่นเมื่อรู้ว่าตนตั้งครรภ์และต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง จะรู้สึกอับอาย ไร้ค่า ขาดความมั่นใจในตนเอง ต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง หากบอกกับครอบครัวก็เกรงจะทำให้ครอบครัวอับอาย และจะไม่ให้การยอมรับเด็กในท้อง อีกทั้งแม่วัยรุ่นที่ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบจะรู้สึกเพราะต้องรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว แต่หากยอมรับความจริงและบอกให้ครอบครัวทราบจะทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น

“ตัดสินใจที่จะบอกพ่อกับแม่ค่ะ คือ พ่อบอกแล้วเค้าเข้าใจ แล้วก็มานั่งคุยกันว่าเราจะทำยังไงต่อ เราจะเริ่มยังไง อะไรแบบนี้ หนูก็เริ่มปรับตัว ไม่ค่อยเครียดเหมือนช่วงแรก” น้ำปั่น

แนวทางที่ 2: การมองโลกในแง่ดี และการทำกิจกรรมกลุ่ม แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้จะไม่เอาคำวิจารณ์ของผู้อื่นมาคิด เพราะเป็นการบั่นทอนจิตใจ

“ใครพูดอะไรก็ไม่ต้องสนใจ สนใจลูกเรา ตั้งใจเลี้ยงลูกเราให้ดี สนใจแค่ลูกเรา พ่อ แม่เรา และสิ่งแวดล้อมตัวเรามากกว่า” น้ำค้าง

นอกจากนี้แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้กล่าวถึงการทำกิจกรรมกลุ่มว่าทำให้พวกเขาได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้กำลังใจกัน แม่วัยรุ่นที่เคยรู้สึกท้อถอย หนีปัญหา ทั้งภาระในการเลี้ยงดูบุตรไว้ให้พ่อแม่เป็นผู้ดูแลให้ อาจจะกลับมามีกำลังใจเปลี่ยนแปลงตัวเอง หันมาใส่ใจดูแลลูกอีกครั้ง เพราะมีกำลังใจจากเพื่อนๆ ในกลุ่ม

“ดีใจค่ะ แล้วก็คิดว่ามีคนให้ออกาส อยากให้สิ่งที่เราไปเสวนาได้ถูกถ่ายทอดให้คนอื่นได้รับรู้ ให้ออกาสเราบ้าง เพราะการที่เราท้องไม่พร้อม เราพลาดเราไม่พร้อมจริงๆ นะ อยากให้ออกาสเราบ้าง” น้ำค้าง

การได้ให้คำแนะนำและเล่าประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองให้ผู้ที่กำลังมีปัญหา เช่นเดียวกับตนฟัง และทำให้ผู้ฟังมีกำลังใจกล้าเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น ถือเป็นเรื่องที่ทำให้แม่วัยรุ่นรู้สึกภูมิใจ เป็นการสร้างคุณค่าให้แม่วัยรุ่น ที่เคยพลาดและรู้สึกว่าตนเองเป็นคนไร้ค่ากลับมามีค่าอีกครั้งเมื่อได้ทำประโยชน์ให้คนอื่น เพราะฉะนั้นการให้ออกาสแม่วัยรุ่นได้ถ่ายทอดประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ ถือเป็น การให้ความสำคัญกับแม่วัยรุ่น แม่วัยรุ่นจะรู้สึกมั่นใจและมีกำลังใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้ดีที่สุดต่อไป เพราะหวังว่าตนจะเป็นแบบอย่างให้แม่วัยรุ่นคนอื่นๆ ได้ทำตาม ดังนั้นทั้งการที่แม่วัยรุ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม หรือได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมประสบการณ์เดียวกันจะทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ดี เพราะแม่วัยรุ่นได้รับการตอบสนองทางด้านจิตใจ ได้รับกำลังใจและได้รับการยอมรับจากเพื่อนสมาชิกกลุ่ม

แนวทางที่ 3: การหาข้อมูลมาแก้ปัญหา แนวทางนี้ทำให้แม่วัยรุ่นมีทางเลือกมากขึ้น แม่วัยรุ่นบางรายคิดเพียงแต่จะยุติการตั้งครรภ์เท่านั้น แต่เมื่อหาข้อมูลเรื่องการให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม จะรู้ทันทีว่ายังมีทางเลือกอีกมากมายที่อาจจะดีกว่าการยุติการตั้งครรภ์ หรือแม่บางคนก็แยกทางกับฝ่ายชายหลังคลอดบุตรที่มีปัญหาเศรษฐกิจ หากไม่มีข้อมูลก็จะคิดแต่เพียงยกเด็กให้คนรู้จัก หรือส่งเด็กไปอยู่สถานสงเคราะห์ ทั้งที่ในความเป็นจริงมีบริการอื่นอีกมากที่จะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว เพื่อให้แม่วัยรุ่นมีโอกาสเลี้ยงดูบุตรได้ด้วยตนเอง อย่างการช่วยเรื่องนมผง การช่วยเหลือด้านอาชีพ การจัดหาที่อยู่อาศัยให้ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้าถึงข้อมูลและบริการของแม่วัยรุ่นแต่ละรายซึ่งแตกต่างกันออกไป แม่วัยรุ่นบางรายได้รับคำแนะนำจากแม่วัยรุ่นที่มีประสบการณ์มาก่อน บางรายหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

“คือเราก็ลองเปิดอินเทอร์เน็ตว่ามีปัญหาแบบนี้ทำยังไงดี แล้วก็อ่านตามเว็บบอร์ด แล้วก็เจอชื่อ แล้วก็เบอร์มูลนิธิ เราก็บโทรมา ลองโทรเป็นที่แรกเลย แล้วก็ได้คุยกับพี่เจ้าหน้าที่ พี่เค้าก็ถามมีปัญหาอะไร ฉันพ่อดีให้มาคุยกันนะ เราก็บโทรไปกับพ่อ แม่ ตามนัด” น้ำปั่น

อย่างไรก็ตามการมีข้อมูลที่เพียงพอต่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหาก็จะทำให้แม่วัยรุ่นมีทางเลือกมากขึ้น คลายความวิตกกังวลลง ยิ่งหากได้รับคำปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์การทำงานกับผู้หญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะทำให้มีการปรับตัวที่ดีขึ้น เนื่องจากนักสังคมสงเคราะห์จะใช้ประสบการณ์ที่มีรวมทั้งเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ข้อมูลที่รอบด้านเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังมีการพูดให้กำลังใจ และพยายามติดต่อเครือข่ายต่างๆ ให้ช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วย

2. แนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

จากการศึกษาแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวและสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ 8 ราย พบว่า มีแนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร ดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: แม่วัยรุ่นต้องรู้จักเตรียมความพร้อมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การเตรียมความพร้อมตั้งแต่รู้ว่าตนตั้งครรภ์ ทำให้แม่วัยรุ่นได้ปรับตัว วางแผนเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต นอกจากนี้การฝากครรภ์ยังทำให้แม่วัยรุ่นรู้กำหนดคลอดคร่าวๆ ทราบถึงสุขภาพของเด็กในครรภ์ การบำรุงครรภ์ แม่วัยรุ่นบางรายวางแผนเพื่อการจัดการเวลาได้อย่างเหมาะสม เช่น แม่วัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่จะได้เตรียมตัวคลอดบุตร โดยการขอพักการเรียนในช่วงก่อนและหลังคลอด บางรายถึงกับต้องย้ายจากการเรียนในระบบออกมาเรียนการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่

“หนูเตรียมตัวตั้งแต่หนูฝากท้องแล้วนะพี่ พอติกำหนดคลอดเป็นช่วงสอบพอดี หนูขอทางโรงเรียนให้หนูได้สอบ หนูเลยได้สอบ จบปวช.3 พอติ ก็คลอดลูกช่วงปิดเทอม แล้วก็ดูแลลูก” น้ำค้าง

แนวทางที่ 2: แม่วัยรุ่นที่ได้รับการช่วยเหลือจากครอบครัว แม่วัยรุ่นบางรายยังไม่เข้มแข็งพอต่อการเข้าสังคม แม้ว่าในบ้านพักแม่วัยรุ่นจะสามารถทำหน้าที่ของตนได้ แต่เมื่อออกมาสู่สังคมภายนอก แม่วัยรุ่นอาจจะทนต่อสายตาของคนในสังคมไม่ไหว ดังนั้นครอบครัวอาจจะต้องเข้ามาช่วยปกป้องสมาชิก แม่วัยรุ่นเหล่านี้จะมีความเข้มแข็งพอที่อบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ นอกจากครอบครัวแล้วแม่วัยรุ่นที่คิดถึงลูกเป็นหลักจะมีความเข้มแข็งอดทนเพื่อลูก

“หนูเข้มแข็งอดทนเพื่อลูก หนูอยากเลี้ยงลูกเอง ใครจะว่าอะไรหนูไม่สนใจหรอก ก็ลูกหนู หนูก็อยากเลี้ยง ยังดีกว่าคนที่มียุติแต่ก็ไม่กล้าเลี้ยง บางคนไม่กล้าบอกว่าเป็นลูก พวกนี้ไม่ได้เลี้ยงลูกเองหรอกพี่ นมแม่ยังไม่ได้กินเลย” น้ำค้าง

แม่วัยรุ่นมักจะขอความช่วยเหลือจากครอบครัวด้วย 3 ด้านหลักๆ ต่อไปนี้

1) การสนับสนุนทางด้านจิตใจ การให้กำลังใจ และให้ความมั่นใจว่าจะแม่วัยรุ่นจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ ดังนั้นการยอมรับและสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจให้แม่วัยรุ่นนั้นจะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่ทำตามอารมณ์ เพราะหากวันที่ยอมรับและบอกกับแม่วัยรุ่นว่าจะให้ความช่วยเหลือ แต่อีกวันบอกว่าจะไม่ช่วยเหลือ จะทำให้แม่วัยรุ่นสับสน ไม่มั่นใจว่าจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้จริง

“หนูว่ากำลังใจจากครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญนะ แต่ที่บ้านรักลูกหนู หนูก็มั่นใจขึ้นมากล่ะ อย่างเวลาอาบน้ำลูก หนูทำเองก็ไม่กล้านะ แม่มาสอนก่อนสองวันถึงกล้าอาบน้ำให้ลูกเอง แม่ทำให้หนูรู้สึกที่หนูก็สามารถเลี้ยงลูกเองได้” น้ำปั้น

2) การสนับสนุนทางด้านวัตถุสิ่งของ จากการศึกษาพบว่า แม่วัยรุ่นทั้ง 13 ราย จบการศึกษาระดับชั้นปวช.3 และม.6 บางรายกำลังศึกษาอยู่ ทำให้แม่วัยรุ่นมีรายได้ไม่มากพอที่จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตนเองและบุตรได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัว อย่างในกรณีที่อยู่อาศัย หากแม่วัยรุ่นต้องออกไปเช่าห้องอยู่กับลูกเพียงลำพัง ค่าใช้จ่ายก็จะสูงขึ้นมาก หรือในกรณีที่แม่วัยรุ่นที่ต้องออกไปทำงานทำให้ไม่สามารถให้นมบุตรเองได้จำเป็นต้องให้นมผงทดแทน จะต้องเสียเงินค่านมผงไม่ต่ำกว่า 2,000 บาท/เดือน ค่าใช้จ่ายเหล่านี้ถือว่าหนักมากหากแม่วัยรุ่นต้องรับผิดชอบเพียงลำพัง ดังนั้นหากครอบครัวเข้ามาให้ความช่วยเหลือ จะทำให้แม่วัยรุ่นมีความมั่นใจในอบรมเลี้ยงดูบุตรและสามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกด้านอย่างเหมาะสม

“ทางครอบครัวช่วยเรื่องค่าใช้จ่ายพวกค่านม ค่าผ้าอ้อมสำเร็จรูป ไม่งั้นหนูคนเดียวคงเลี้ยงไม่ได้ เพราะหนูไม่ได้ทำงานไม่มีรายได้เลี้ยงลูกอย่างเดียว พอพี่ๆ เค้าบอกจะช่วยเรื่องที่อยู่ อาหาร หนูก็ค่อยโล่งอกไป เค้าบอกให้หนูเลี้ยงลูกให้ดี ไม่ต้องคิดมาก หนูเลยตั้งใจเลี้ยงลูกมากค่ะ” น้ำใจ

3) การสนับสนุนทางด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร แม่วัยรุ่นหลายรายที่มีบุตรเป็นคนแรก ยังไม่มีความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรเลยแม้แต่น้อยแม้ว่าทางโรงพยาบาลจะคอยสอนการดูแลบุตรขั้นพื้นฐานมาบ้าง แต่แม่วัยรุ่นก็ยังขาดประสบการณ์ ดังนั้นครอบครัวจะเป็นที่ให้คำแนะนำปรึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้แก่แม่วัยรุ่นได้ ผู้ที่จะให้คำแนะนำนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเพศแม่ เช่น แม่ ยาย ป้า แม่สามี เป็นต้น เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์ตรง นอกจากจะช่วยให้คำแนะนำแล้ว

ทางครอบครัวยังอาจจะต้องช่วยแม่วัยรุ่นในการอบรมเลี้ยงดูบุตรแทนแม่วัยรุ่นในขณะที่แม่วัยรุ่นต้องไปเรียนหรือไปทำงานด้วย การที่แม่วัยรุ่นขอความช่วยเหลือจากครอบครัวนั้นจะทำให้ครอบครัวรู้ว่า จะช่วยแก้ปัญหา และลดภาระให้แม่วัยรุ่นได้อย่างไร ตัวแม่วัยรุ่นเองก็จะมีแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้มากยิ่งขึ้น

“พอดีลูกหนูมีปัญหาสุขภาพแม่แฟนก็พาไปหาหมอ เค้านะนำเรื่องการดูแลลูกนะ เวลาหัวใจเต้นแรงให้คอยระวัง เพราะลูกหนูเป็นหอบ แม่แฟนมาช่วยเฝ้าตอนอยู่โรงพยาบาลสลับกับหนู แกบอกว่ถ้าน้องออกจากโรงพยาบาลต้องช่วยกันเลี้ยงคอยดูอาการก่อน” น้ำชา

แนวทางที่ 3: แนวทางในการขอรับความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรจากแหล่งสนับสนุนทางสังคม ทั้ง 3 ด้าน ต่อไปนี้

1) การรับคำปรึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นขอรับคำปรึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน บางรายปรึกษาตั้งแต่ยังไม่คลอดบุตรเพื่อวางแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต เนื่องจากยังไม่พร้อมที่จะดูแลบุตรเอง เพราะยังปิดบังครอบครัวอยู่ บางรายมาปรึกษาหลังจากคลอดบุตรและแยกทางกับสามีแล้ว ด้วยปัญหาเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย บางรายมารับคำปรึกษาก่อนจะตัดสินใจแยกทางกับฝ่ายชาย โดยจะมาขอความช่วยเหลือทั้งทางด้านกฎหมาย ค่าใช้จ่าย และแนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต หลังจากแม่วัยรุ่นได้รับคำปรึกษาแล้วจะทำให้มีแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ในอนาคต อย่างในกรณีของแม่วัยรุ่นที่ต้องการให้ฝ่ายชายรับผิดชอบ ตัดสินใจแจ้งความดำเนินคดีกับฝ่ายชาย แม่วัยรุ่นจะมาปรึกษาว่าหากไม่เจอตัวฝ่ายชายจะมีแนวทางอย่างไรที่จะทำให้ตนสามารถเลี้ยงดูบุตรเองได้บ้าง ซึ่งทางนักสังคมสงเคราะห์ก็จะให้คำแนะนำและอาจมีการส่งต่อเพื่อให้ได้รับคำแนะนำเรื่องกฎหมายจากหน่วยงานอื่นที่มีความชำนาญมากกว่า หรืออย่างในกรณีที่มาปรึกษาเนื่องจากเป็นแม่วัยรุ่นที่แยกทางกับฝ่ายชายและมีปัญหาเศรษฐกิจ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้หากเครือข่ายช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูจะเข้ามาขอความช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของและสถานที่ฝากเลี้ยงบุตร การรับคำปรึกษาจะได้ผลดีมาก หากได้รับคำแนะนำปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความชำนาญและมีประสบการณ์ด้านดังกล่าว

“หนูเข้ามาปรึกษาพี่เค้าตอนคลอดลูกแล้วพี่ ตอนนั้นเริ่มทะเลาะกับแฟน แฟนไม่ได้ทำงาน ไม่มีเงินซื้อนมผง เลยโทรมาปรึกษาเรื่องการดูแลน้อง คือ ยังลังเลว่าจะให้พี่เค้าช่วยนมผงหรือจะฝากเลี้ยงดี แต่พอมาคู่กับพี่เค้า ก็คิดว่าลูกเราต้องพยายามเลี้ยงเอง จึงขอรับนมผง ส่วนลูกช่วยกันเลี้ยงก็มีพ่อ แม่ หนู ผลัดกันค่ะ” น้ำค้าง

2) การขอรับความช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของเครื่องสาธารณูปโภค อุปโภค จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นที่เข้ามาขอรับนมผงจากสหทัยมูลนิธิ นั้นมีปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสุขภาพที่ไม่สามารถให้นมบุตรเองได้ อย่างในกรณีแม่วัยรุ่นที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นสาเหตุให้ไม่สามารถให้นมบุตรได้ นอกจากนี้แม่วัยรุ่นหลายรายยังมีปัญหาไม่มีน้ำนม หวั่นมบอด หรือมีลูกแฝดทำให้น้ำนมไม่พอ ทำให้ต้องขอรับบริการนมผงเพื่อให้ลูกได้รับสารอาหารครบถ้วน อย่างไรก็ตาม

การให้บริการของมูลนิธินั้นมีเงื่อนไขเพื่อให้ผู้รับบริการได้รู้จักการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเหมาะสมในทุกๆ ด้าน ดังนั้นผู้รับบริการนมผงจะต้องเข้ากิจกรรมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง และจะมีการวัดพัฒนาการเด็กปีละ 2 ครั้ง เพื่อให้ผู้รับบริการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม

“หนูมารับนมผง มาได้จะ 10 เดือนละนะ เพราะหนูมีลูกแฝด น้ำนมไม่พอจริง ๆ พอแยกทางกับพ่อเค้า เค้าก็ไม่ได้ส่งเงินมาให้เลย เลยมารับนมผงจากมูลนิธิ” น้ำข้าว

3) การสนับสนุนทางด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร ช่วงของการปรับตัวนี้แม่วัยรุ่นต้องการความช่วยเหลือให้มูลนิธิช่วยอบรมเลี้ยงดูบุตรก่อน ส่วนแม่วัยรุ่นจะต้องมาเข้ากิจกรรมแม่เยี่ยมทุกเดือนเพื่อฝึกการอบรมเลี้ยงดูบุตร และคงสัมพันธ์ภาพระหว่างตนเองและบุตรไม่ให้ห่างเหินกันเกินไป

“หนูฝากน้องให้มูลนิธิดูแลก่อนพี่ เพราะหนูต้องหางานทำ ถ้าได้งานถึงจะรับไปดูแลเอง เพราะตอนนี้ที่บ้านต้องส่งน้องสาวหนูอีกคน ค่าใช้จ่ายเยอะ เลยต้องขอฝากน้องให้มูลนิธิดูแล” น้ำผึ้ง

3. แนวทางการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

แนวทางการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังนั้น ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้ให้ข้อมูลรอง คือ นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานกับแม่วัยรุ่น จำนวน 3 ราย ซึ่งเสนอแนะแนวทางการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ไว้ดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: แนวทางให้แม่วัยรุ่นเข้าถึงข้อมูล จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นหลายรายไม่เข้าถึงข้อมูลแหล่งให้บริการที่ให้ความช่วยเหลือหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม บางรายไม่รู้ว่ามีหน่วยงานให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ อย่างไรบางชุมชนไม่มีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือกับหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อมเลย ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาตั้งครรภ์ไม่พร้อมแม่วัยรุ่นจะมีทางเลือกน้อยมากที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว บางรายพยายามทำแท้งด้วยการกินยาขับเลือด หรือเข้าคลินิกทำแท้งเถื่อน ซึ่งวิธีการเหล่านี้มีผลต่อแม่วัยรุ่นและเด็กที่อยู่ในครรภ์ ดังนั้นจึงควรมีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่นตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนถึงการคลอดบุตร โดยให้มีการประชาสัมพันธ์ในทุกภาคส่วนเริ่มจากอนามัยชุมชน โรงพยาบาลประจำตำบล จนถึงโรงพยาบาลประจำจังหวัด เพื่อให้แม่วัยรุ่นสามารถเข้าถึงข้อมูลและขอรับบริการได้ง่ายขึ้น

“หนูอยากให้มีการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนะ เริ่มจากฝากครรภ์เลย ตอนนั้นหนูเริ่มแยกกันอยู่กับแฟน ไม่รู้เรื่องการฝากครรภ์ นึกว่าค่าใช้จ่ายจะเยอะ เลยรอจนอายุครรภ์ 6 เดือน กว่าจะได้ฝากครรภ์” น้ำชา

แนวทางที่ 2: แนวทางการศึกษาของแม่วัยรุ่น จากการศึกษา พบว่า การศึกษาของแม่วัยรุ่นยังคงมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้นโยบายนี้ไม่สามารถทำได้จริง เริ่มจากทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน บุคลากรบางคนพร้อมจะให้โอกาสแม่วัยรุ่นได้รับการศึกษาจริง แต่บุคลากรจำนวนไม่น้อยที่ยังทัศนคติต่อแม่วัยรุ่นในเชิงลบ ดังนั้นแนวทางส่งเสริมการศึกษา

ของแม่วัยรุ่นให้อยู่ในระบบการศึกษา โดยเน้นไปที่การทำความเข้าใจของบุคลากรในสถานศึกษาให้มีความเข้าใจและยืดหยุ่นให้แม่วัยรุ่นสามารถได้มีโอกาสพัก และมีโอกาสเรียนเช่นเดียวกับเพื่อนคนอื่นด้วย ส่วนสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเมื่อแม่วัยรุ่นเข้าไปเรียนตามปกติ แต่เพื่อนในโรงเรียนรู้อาจจะมีการวิพากษ์วิจารณ์หรือล้อกัน ซึ่งทำให้แม่วัยรุ่นอับอายไม่อยากไปเรียน ข้อจำกัดนี้ทางสถานศึกษาอาจต้องให้แม่วัยรุ่นพักการเรียน หรือให้เรียนโดยวิธีการติดตามงานจากเพื่อน เพื่อไม่ให้แม่วัยรุ่นต้องเจอสภาพแวดล้อมที่ทำให้เสียสุขภาพจิต อย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นแนะนำว่า แนวทางการส่งเสริมการศึกษาเหล่านี้จะเป็นจริงได้แน่ หากทุกคนเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และรู้จักให้โอกาสกัน

“เรารู้สึกว่าเค้าว่าเราเป็นผู้หญิงใจง่าย ครูที่ปรึกษาเข้าใจแต่ท่านอื่นมองเราแบบนั้นไป แล้ว เราทำเป็นไม่สนใจ แต่ในใจคิดว่าทำไมคนมันพลาดไปแล้ว ทำไมไม่ให้โอกาสกันบ้าง” น้ำค้าง

แนวทางที่ 3: แนวทางการนำเสนอข่าว จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นรู้สึกไม่ดี และรู้สึกไม่มีคนเข้าใจ อย่างการพาดหัวข่าวว่า “แม่ใจยักษ์” ผู้อ่านส่วนใหญ่มักจะมองถึงการกระทำของแม่วัยรุ่นที่โหดร้าย ทอดทิ้งลูก มีน้อยคนที่จะมองว่าเพราะอะไรที่ทำให้แม่วัยรุ่นตัดสินใจทำเช่นนั้น สิ่งที่ตามมา คือ มุมมองของสังคมที่มีต่อแม่วัยรุ่น การเหมารวม คิดว่าแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม จะต้องแก้ปัญหาด้วยวิธีการยุติการตั้งครรภ์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแม่วัยรุ่นหลายรายไม่ได้อยากทอดทิ้งลูก หรือยุติการตั้งครรภ์ ดังนั้นแนวทางการนำเสนอของสื่อต่างๆ จึงควรตระหนักถึงผลกระทบต่อมุมมองของสังคมที่มีต่อแม่วัยรุ่น การให้โอกาสแม่วัยรุ่น เน้นการนำเสนอข่าวเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข ไม่ใช่นำเสนอสถานการณ์เพื่อขายข่าวแต่เพียงอย่างเดียว

“หนูว่าบางทีควรนำเสนอข่าวด้วยว่าทำไมเค้าถึงต้องทิ้งลูก เป็นเพราะเค้าเข้าไปไม่ข้อมูล ไม่มีใครช่วยหรือเปล่า ไม่ใช่มาพาดหัวข่าวว่า “แม่ใจยักษ์” ให้คนที่อ่านผ่านตามองว่าพวกหนูแย่ อย่างคนแถวบ้านพูดกันว่าพวกแม่ใจยักษ์ทิ้งลูกได้ลงคอ หนูฟังแล้วรู้สึกแย่นะ เพราะหนูเองก็เคยกินยาขับเลือด เคยจะไปไว้สถานสงเคราะห์ ทุกวันนี้ก็รู้สึกผิดอยู่แล้ว ยังมาซ้ำเติมอีก” น้ำขิง

แนวทางที่ 4: แนวทางการสร้างสถานภาพของแม่วัยรุ่น จากการศึกษาพบว่า แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ เพียงแต่ต้องการโอกาสที่สังคมจะยอมรับเท่านั้น แม้ว่าแม่วัยรุ่นจะมีหลายบทบาท เช่น บทบาทแม่ของลูก บทบาทลูกของพ่อแม่ บทบาทนักศึกษา หากแม่วัยรุ่นสามารถทำบทบาทเหล่านี้ได้อย่างครบถ้วน ไม่เป็นปัญหาของสังคม ดังนั้นแนวทางให้แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมมีสถานภาพทางสังคม เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ไม่ควรถูกเบียดขับทางสังคม เพราะหากสังคมให้โอกาสแม่วัยรุ่นได้ทำบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่

“หนูอยากให้ช่วยเรื่องสถานภาพทางสังคม เพราะบางคนเป็นเด็กแล้วมีลูก สังคมไม่ยอมรับ เหมือนเรายังเด็กเกินไป อยากให้เห็นใจกัน อยากให้ช่วยกันให้กำลังใจ เราจะได้ไม่เครียด ไม่รู้สึกว่าสิ่งที่เรายืนอยู่ในสังคมเป็นตัวประหลาด” น้ำปิ่น

แนวทางที่ 5: แนวทางสร้างเครือข่ายแม่ข่ายรุ่น จากการศึกษ พบว่า แม่ข่ายรุ่นที่มีเครือข่ายจะปรับตัวได้เร็วและมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดี ดังนั้นแม่ข่ายรุ่นและนักสังคมสงเคราะห์ จึงเห็นว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้แม่ข่ายรุ่นสามารถปรับตัวและมีแนวทางการแก้ปัญหามากขึ้น คือ การสร้างเครือข่ายแม่ข่ายรุ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำปรึกษาแม่ข่ายรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และเป็นกลุ่มไว้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้กำลังใจแม่ข่ายรุ่นด้วยกัน

“หนูอยากให้เครือข่ายวัยรุ่นท้องไม่พร้อมนะ ไว้ให้กำลังใจ แม่ข่ายรุ่นที่มีปัญหา ก็สามารถเข้ามาปรึกษาได้ มันดูพูดกันง่ายถ้าเป็นคนที่มีประสบการณ์จริง หนูเองยังอยากให้ประสบการณ์หนูมีประโยชน์ต่อคนอื่นเลย” น้ำปิ่น

แนวทางที่ 6: แนวทางการเพิ่มบริการเรื่องนมผง จากการศึกษ พบว่า แม่ข่ายรุ่นหลายรายที่มีปัญหาไม่มีน้ำนม หรือมีลูกแฝดทำให้น้ำนมไม่เพียงพอ หากต้องเสียเงินเป็นค่านมผง จะทำให้ทางครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม ดังนั้นนมผงจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่แม่ข่ายรุ่นต้องการให้ทางหน่วยงานช่วยเหลือในกรณีแม่ข่ายรุ่นไม่มีน้ำนมหรือไม่สามารถให้นมบุตรได้จริง

“หนูว่าควรมีเรื่องการให้ชื้อนมผงราคาถูกนะ เพราะอย่างหนูเองไม่มีน้ำนมจริง ๆ หัวนมบอด จะได้ซื้อ ไม่งั้นลำพังรายได้หนูก็ไม่พอหรือลูกก็ไม่กินนมกิน” น้ำข้าว

แนวทางที่ 7: แนวทางการเพิ่มบริการรับเลี้ยงบุตรทั้งแบบกลางวัน และแบบตลอด 24 ชั่วโมง จากการศึกษ พบว่า แม่ข่ายรุ่นบางรายมีปัญหาเรื่องเวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตร แต่ก็ยังอยากให้มีการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ไม่ต้องการฝากสถานสงเคราะห์ เพราะเกรงว่าเด็กจะไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด แม่ข่ายรุ่นบางคนไม่ได้ทำงานเพราะไม่มีคนดูแลบุตรให้ในช่วงกลางวัน ดังนั้นการเพิ่มบริการรับเลี้ยงบุตรอาจเป็นหนึ่งในแนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรับไปพิจารณา เพื่อช่วยให้แม่ข่ายรุ่นสามารถทำงานหารรายได้ในช่วงกลางวัน หรือมีเวลาศึกษาต่อและสามารถรับบุตรกลับไปเลี้ยงดูได้ในช่วงกลางคืน หรือในกรณีที่ต้องการฝากบุตรไว้ตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากยังไม่พร้อมรับบุตรกลับไปดูแลเอง ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจต้องเพิ่มบริการครอบครัวอุปถัมภ์ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของแม่ข่ายรุ่น เพื่อให้แม่ข่ายรุ่นมีโอกาสปรับตัวและเตรียมความพร้อมเพื่อรับเด็กไปดูแลเองได้ในอนาคต

“ที่เลี้ยงลูกอะ อย่างหนูช่วงแรกไม่มีรายได้เลย เพราะไม่ได้ทำงาน จะจ้างเลี้ยงก็ไม่มีเงิน ที่บ้านก็ทำงานกันหมด หนูว่าน่าจะมีที่รับจ้างเลี้ยงลูกที่ไม่แพงมาก เพราะถ้าแพงหนูเองก็ไม่มีปัญหาอีก” น้ำหนึ่ง

จากการศึกษาทำให้ได้แนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปจัดบริการเหล่านี้ให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของแม่ข่ายรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังให้เป็นการส่งเสริมให้แม่ข่ายรุ่นอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม และตัวแม่ข่ายรุ่นจะมีความพร้อมที่จะปรับตัวตามสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทุกเมื่อ

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ที่ผ่านมาแม่วัยรุ่นมีจำนวนมากขึ้น การตั้งครรภ์ไม่พร้อมไม่ได้ส่งผลต่อตัวผู้เป็นแม่แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลต่อสังคมในภาพรวมด้วย เมื่อวัยรุ่นวัยแห่งความเป็นเด็กที่ยังไม่กลายเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ต้องมารับบทบาทแม่ ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบเต็มที่จะเป็นอย่างไร ยิ่งหากการตั้งครรภ์นี้ไม่มีฝ่ายชายผู้เป็นพ่อเด็กยอมรับและให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นจะต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงลำพัง ความคิดสับสนทำให้แม่วัยรุ่นหลายรายพยายามหาทางออกโดยการยุติการตั้งครรภ์ หากไม่สำเร็จบางรายก็ทอดทิ้งเด็กหลังคลอดเพราะหาทางออกไม่ได้ ความเครียดและความกังวลทั้งเกรงว่าครอบครัวจะทราบและไม่ยอมรับ กลัวว่าจะอบรมเลี้ยงดูบุตรไม่ได้ส่งผลต่อการตัดสินใจดังกล่าว อย่างไรก็ตามยังคงมีแม่วัยรุ่นหลายรายที่สามารถปรับตัวได้ และสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้แม้ว่าจะแยกทางกับบิดาเด็กแล้วก็ตาม ดังนั้นผลการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังนั้น จะเป็นการนำเสนอเงื่อนไขและกระบวนการที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เพียงลำพัง รวมทั้งนำเสนอแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องได้จัดบริการและให้ทางเลือกแก่แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมและต้องดูแลบุตรเพียงลำพังได้ตรงตามสภาพปัญหาและความต้องการอีกด้วย ส่วนผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้บทสรุป และอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

บทสรุป และอภิปรายผล

ส่วนที่ 1 เงื่อนไขการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

1. เงื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

แม่วัยรุ่นจำเป็นต้องปรับตัวเมื่อรู้สึกเครียด กังวล กอดตัน เผชิญกับปัญหาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต อย่างในกรณีที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ก็เป็นสถานการณ์ปัญหาหนึ่งที่ทำให้แม่วัยรุ่นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การปรับตัวของแม่วัยรุ่นแต่ละรายจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการปรับตัว โดยเงื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ เงื่อนไขส่วนบุคคล และเงื่อนไขจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งโคลแมน และแฮมเมน (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 71; อ้างอิงจาก Coleman; & Hammen. 1974: 93-94) กล่าวถึงปัญหาต่างๆ ในการปรับตัวว่าอาจมีสาเหตุแตกต่างกันไป ทั้งเนื่องมาจากบุคคลเอง หรือจากสภาพแวดล้อม และเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเผชิญปัญหา บุคคลนั้นก็จะพยายามปรับตัวต่อสภาพที่เป็นปัญหาที่เขากำลังเผชิญนั้น เพื่อให้สภาวะของความกดดัน ความเครียด ความวุ่นวายใจหรือความกังวลใจค่อยๆ คลี่คลายลงจนกระทั่งหมดไปในที่สุด เช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นที่ต้องปรับตัวต่อความเครียด ความกังวลใจอันเกิดมาจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อม และการแยกทางกับคนรักจนกล้าความเครียด ความกังวลใจจะคลี่คลายลง

เงื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังสามารถปรับตัวได้นั้น มีดังนี้ 1) แม่วัยรุ่นต้องยอมรับความจริง ไม่หนีปัญหา ไม่พยายามฝืนความจริง มีความยืดหยุ่น การยอมรับความจริงต้องยอมรับบุตรที่เกิดมาด้วยแม้ว่าจะมีความบกพร่องอย่างไรก็ตาม แม่วัยรุ่นจะต้องยอมรับเพื่อหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้น 2) แม่วัยรุ่นที่เป็นตัวของตัวเอง และมีความคิดเป็นของตนเอง และยึดมั่นต่อสิ่งที่ตนคิด ไม่คล้อยตามใครง่าย ๆ แม่วัยรุ่นจะพยายามหาทางออกด้วยตนเอง ไม่ทำตามความต้องการของคนอื่น หากขัดกับความเชื่อหรือความต้องการของตน แม้ว่าผลจะเป็นอย่างไร แม่วัยรุ่นจะยอมรับผลจากการตัดสินใจนั้น 3) แม่วัยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณค่าตัวเองมีค่า แม่วัยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณค่าตัวเองมีค่าจะไม่คิดทำร้ายตนเอง รักอนาคต และมีเป้าหมายในชีวิต นึกถึงครอบครัว และเห็นข้อดีของตนเอง ดังนั้นแม่วัยรุ่นที่รู้สึกว่าคุณค่าตัวเองมีค่าจะไม่ลดค่าของตนเองโดยการไม่แก้ไขอะไรเลย หรือปล่อยชีวิตให้ดำเนินต่อไปโดยไร้จุดหมาย 4) แม่วัยรุ่นที่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองจะมีความสามารถในการประเมินปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้ด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะให้คนในครอบครัวหรือคนอื่นช่วยเหลือบ้าง แต่จะมาจากความคิดของตนเองเป็นส่วนมาก 5) แม่วัยรุ่นจะต้องมีความอดทน ไม่เก็บสิ่งไม่ดีมาคิดมาก ต้องรู้จักมองโลกในแง่ดี โโทษตัวเองให้น้อย อยู่ในภาวะกดดันได้ มีสภาพจิตใจเข้มแข็ง ไม่ให้ความสำคัญจากสิ่งแวดล้อมจนทำให้เราไม่มีความสุข อย่างในกรณีที่คนในสังคมมองแม่วัยรุ่นว่าไม่ดี แม่วัยรุ่นจะต้องพยายามจัดการกับอารมณ์โกรธ หรือเสียใจให้เร็วที่สุด ไม่ให้มามีผลทำให้เราเศร้า โโทษตัวเอง หรือใช้ชีวิตอย่างไม่ปกติสุข

เงื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ นอกจากเงื่อนไขส่วนบุคคลยังมีเงื่อนไขที่มาจากสิ่งแวดล้อม โดยเงื่อนไขการปรับตัวจากสังคมและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว การที่แม่วัยรุ่นได้อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกัน เข้าใจ และยอมรับ เมื่อสมาชิกพลัดไป พร้อมทั้งให้อภัย และให้ความช่วยเหลือไม่ซ้ำเติม จะทำให้แม่วัยรุ่นก็จะสบายใจขึ้น ลดความเครียดลง และสามารถปรับตัวได้ในที่สุด 2) ความสัมพันธ์ในชุมชน สังคม และมีสังคม แม่วัยรุ่นที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมที่คอยจับผิด คอยซ้ำเติม ซึ่งแม่วัยรุ่นต้องทนรับแรงกดดันนั้นให้ได้ 3) แหล่งสนับสนุนทางสังคม หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ เพราะแม่วัยรุ่นหลายรายไม่มีทางออก แต่เมื่อมารับคำปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ก็มีทางเลือกมากขึ้น 4) ความสัมพันธ์กับโรงเรียนหรือสถานศึกษา ทั้งนี้รวมทั้งครูและบุคลากรในโรงเรียน และเพื่อนด้วย จากเงื่อนไขการปรับตัวของแม่วัยรุ่นมีความสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยตน และทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบผู้รับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลางของ โรเจอร์ส (จุมจินต์ สลัดทุกข์. 2543: 16; อ้างอิงจาก Rogers. 1972: 108) โรเจอร์ส กล่าวว่า บุคคลที่ปรับตัวได้คือ บุคคลที่เป็นตัวของตัวเองเข้าใจและยอมรับตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งสามารถรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริงนำประสบการณ์นั้นมาจัดให้สอดคล้องกับโครงสร้างหรือบุคลิกลักษณะของตนอย่างไม่ขัดแย้งหรือบิดเบือนจะมีการรับรู้และความคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก เช่นเดียวกับธอร์ปและชูลเลอร์ (ลักขณา ประถมวงศ์. 2546: 41-43; อ้างอิงจาก Thorpe; & Schamuller. 1958) เสนอความหมายการปรับตัวส่วนบุคคลประกอบด้วย 1) ความเป็นตัวของตัวเอง 2) ความรู้สึกว่าคุณค่ามีคุณค่า 3) ความรู้สึกเป็นอิสระ 4) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และมีความสัมพันธ์ราบรื่นกับ

คนทั่วไป 5) แนวโน้มการเกิดพฤติกรรมถอยหนี 6) อาการทางประสาท และการปรับตัวด้านสังคม ประกอบด้วย 1) มาตรฐานสังคม 2) ทักษะทางสังคม 3) แนวโน้มการต่อต้านสังคม 4) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 5) ความสัมพันธ์กับโรงเรียน 6) ความสัมพันธ์กับชุมชน

2. เงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ผู้วิจัยได้แบ่งเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

เงื่อนไขส่วนบุคคล ในส่วนของการอบรมเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นสิ่งที่แม่วัยรุ่นต้องรับผิดชอบ เงื่อนไขส่วนบุคคลที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้นั้น มีหลายเงื่อนไข ดังนี้ 1) แม่วัยรุ่นที่มีความรู้สึกถึงความเป็นแม่ ยอมรับว่าลูกคือส่วนหนึ่งของชีวิต แม่วัยรุ่นก็ต้องพร้อมที่จะทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุด เมื่อแม่รู้สึกรักและคิดว่าลูกเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตก็ย่อมอยากจะเลี้ยงลูกให้ดีที่สุด มีเป้าหมายในการเลี้ยงดูลูกเพื่อให้ลูกโตมาเป็นคนดี 2) แม่วัยรุ่นต้องมีความอดทน มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูลูก แม่วัยรุ่นจะเหนื่อยกว่าปกติ จึงต้องอดทนต่อความยากลำบากทั้งในการเลี้ยงดูลูก การเรียน และการทำงาน ต้องรู้จักแบ่งเวลา และรับผิดชอบ 3) แม่วัยรุ่นต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะเลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสม ต้องตระหนักถึงสภาพจิตใจ อารมณ์ สังคม และพัฒนาการของเด็ก การเลี้ยงดูเด็กทั้งที่ขาดความรู้จะทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้อย่างถูกต้อง อาจส่งผลถึงพฤติกรรมของเด็กในอนาคต 4) แม่วัยรุ่นต้องมีเป้าหมายในการเลี้ยงดูบุตร และพยายามหาแบบอย่างที่ดีให้ลูก หากต้องการจะอบรมลูกให้เป็นคนดี ต้องมีแบบอย่างที่ดี เพราะเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ดูแล 5) แม่วัยรุ่นต้องมีความมั่นคงทางอารมณ์ มีสุขภาพจิตดี รู้จักจัดสิ่งที่ทำให้ทำให้ไม่สบายใจ ส่วนเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของแม่วัยรุ่นการอบรมเลี้ยงดูบุตร มีดังนี้ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว แม่วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันดีและให้ความช่วยเหลือจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ดี เนื่องจากครอบครัวให้การยอมรับตั้งแต่แรก ทั้งเด็กและแม่วัยรุ่นได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว 2) สภาพชุมชนและสังคม สภาพชุมชนที่มีคนอยู่อาศัยจำนวนมาก มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม อาจส่งผลต่อสุขภาพของเด็กได้ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เป็นเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น กล่าวคือ ชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นมิตรกัน ช่วยเหลือกันจะสามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือแม่วัยรุ่นให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ แม่วัยรุ่นบางคนอาศัยเพื่อนบ้านในการสอนวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูก 3) แหล่งสนับสนุนทางสังคม หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ โดยแหล่งสนับสนุนทางสังคมและหน่วยงานนี้มีทั้ง โรงพยาบาล บ้านพักก่อนและหลังคลอด และหน่วยงานที่ให้บริการเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก อย่างสหทัยมูลนิธิ ซึ่งให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดบุตร อย่างในกรณีที่แม่วัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พร้อมและไปฝากครรภ์ที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะแนะนำในส่วน of สุขภาพและการดูแลบุตรหลังจากคลอดแล้วซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์ (2545: 16) ที่พบว่า เด็กที่ได้รับการยอมรับ การเลี้ยงดูที่ดีและเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของเด็กสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ และสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กให้เหมาะสมตามวัย ทำให้เด็กเติบโตขึ้นด้วยความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เช่นเดียวกับแนวคิดแบบ Mc Master Model ของ แอปเสตน และคณะ (กรมสุขภาพจิต. 2542: 19; อ้างอิงจาก Epstein; et al.

1982) ที่กล่าวถึงบทบาทของครอบครัวว่า ต้องมีบทบาทพื้นฐานซึ่งเป็นบทบาทที่จำเป็นต้องกระทำให้ครบถ้วนเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข นั่นคือ การจัดหาปัจจัยสี่ให้แก่สมาชิก และบทบาทอื่นๆ อย่างบทบาทในการการตอบสนองต่ออารมณ์ (Affective Responsiveness) บทบาทสร้างความผูกพันทางอารมณ์ (Affective Involvement) บทบาทในการควบคุมพฤติกรรม (Behavior Control) ซึ่งดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วนิทานนท์ (2528: 69) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีปฏิบัติของมารดาของเด็กก่อนวัยเรียนที่ส่งเสริมและสนองความต้องการที่จำเป็นของเด็กทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม จากการศึกษาพบว่า แม่วัยรุ่นมีเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อต้องการให้เด็กได้รับการส่งเสริมตามคำนิยามดังกล่าว ส่วนสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2552: ออนไลน์) ที่กล่าวถึงสิ่งสำคัญที่พ่อแม่ควรปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ 1. ศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูก 2. ให้เวลาและดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิด พ่อแม่ต้องให้เวลาและเอาใจใส่ลูกๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างกัน เพราะความมั่นคงทางใจมีความสำคัญมากต่อชีวิตจิตใจของลูก 3. อบรมสั่งสอนพร้อมกับการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก 4. อบรมสั่งสอนผ่านกิจวัตรประจำวัน 5. ฝึกให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเองอย่างเหมาะสมตามวัย 6. สร้างแรงจูงใจที่ดีอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนที่ 2 กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง และ 2. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

1.1 คำนิยามการปรับตัว 3 แบบ ตามมุมมองของแม่วัยรุ่น มีดังนี้

1. แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมขณะอายุต่ำกว่า 25 ปี ที่สามารถยอมรับและเผชิญความจริง กล้าเปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมรู้ว่าตนตั้งครรภ์ไม่พร้อมและแยกทางกับฝ่ายชายซึ่งเป็นบิดาเด็ก โดยแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้ว จะสามารถใช้ชีวิตปกติสุข และสามารถเล่าประสบการณ์และให้คำแนะนำผู้อื่นที่มีปัญหาเช่นเดียวกันได้ เช่น แม่วัยรุ่นที่สามารถดูแลบุตรในครอบครัวได้ และตนสามารถกลับไปศึกษาต่อได้ เป็นต้น

2. แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัว คือ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมขณะอายุต่ำกว่า 25 ปี แม่วัยรุ่นที่ยังไม่สามารถยอมรับ เผชิญปัญหา และแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด อาจอยู่ระหว่างการทำให้พร้อมก่อนบอกให้ครอบครัวทราบ หรือในกรณีแม่วัยรุ่นไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะยังไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขนัก เพราะยังมีเรื่องต้องคอยกังวลอยู่ หากผ่านช่วงนี้ได้ก็จะสามารถปรับตัวได้ เช่น แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัว แต่ยังไม่บอกคนในชุมชน ถึงแม้จะเลี้ยงดูบุตรได้เอง แต่ก็มีความวิตกกังวลเกรงว่าเพื่อนบ้านจะรู้และทำให้ตนอับอาย เป็นต้น

3. แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมขณะอายุต่ำกว่า 25 ปี แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ อาจเป็นเพราะครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือเลย และตนเองก็ไม่พร้อมที่จะดูแลบุตรด้วย การดูแลบุตรเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้แม่วัยรุ่นไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และยังส่งผลต่อสุขภาพจิต เช่น วิตกกังวล เครียด สับสน เป็นต้น

แม่วัยรุ่นมองการปรับตัว 3 แบบ คือ ปรับตัวได้ อยู่ระหว่างการปรับตัว และปรับตัวไม่ได้ ทั้ง 3 แบบ มีแตกต่างกัน คือ 1) แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้จะสามารถใช้ชีวิตปกติสุข สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเปิดเผย กล้าเผชิญกับปัญหาจนสามารถแก้ปัญหาได้ และสามารถให้คำแนะนำผู้อื่นได้ 2) แม่วัยรุ่นที่อยู่ระหว่างการปรับตัวจะยังไม่สามารถยอมรับ เผชิญความจริง และแก้ปัญหาได้ทั้งหมด ยังคงปกปิดเรื่องนี้กับคนบางกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการใช้ชีวิตที่ยังไม่เป็นปกติสุข และ 3) แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ คือ แม่วัยรุ่นที่ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ไม่สามารถใช้ชีวิตปกติสุขได้ ซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิศา ชูโต และคณะ (2545) ที่กล่าวถึงสาเหตุของการเป็นครอบครัวเดี่ยวว่าเป็นการตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ การตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจส่วนใหญ่มักหมายถึง การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรของแม่ที่เป็นวัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพื่อนชาย หรือคู่รัก โดยไม่ได้สมรส เมื่อฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ฝ่ายชายก็มักปฏิเสธความรับผิดชอบ ทำให้ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายแม่ จึงต้องอึดอัดและเลี้ยงดูลูกตามลำพังเมื่อคลอดแล้ว ซึ่งแม่บางคนอาจรับภาระนั้นไม่ได้ จึงทำให้ต้องทอดทิ้งลูก เช่น ทิ้งไว้ที่โรงพยาบาล หรือที่สาธารณะ และการทอดทิ้งครอบครัวไปของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การปล่อยปละละเลยหรือทอดทิ้งครอบครัวโดยไม่รับผิดชอบ เช่นเดียวกับคำนิยามการปรับตัวการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร คือ การตั้งครรภ์ในขณะที่ผู้หญิงที่มีอายุ ต่ำกว่า 20 ปี ชวนชม สกนธวัฒน์ และคณะ (2530: 17) กล่าวว่า การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาเป็นครรภ์ที่ไม่ต้องการ เป็นการตั้งครรภ์ที่ยังไม่พร้อม อาจเกิดขึ้นได้ทั้งคู่สมรสที่แต่งงานแล้วและยังไม่แต่งงาน มักเป็นปัญหาในวัยรุ่นและการแก้ปัญหา คือ การทำแท้ง ส่วนวอร์เชล (Worchel; & Goethols. 1989: 6) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นการเผชิญกับตนเองกับสภาพแวดล้อมกับบุคคลที่เราพบปะในแต่ละวัน และสอดคล้องกับทินดอลล์ (Tindall. 1959: 76) ที่กล่าวถึงการปรับตัวที่ดีว่ามีลักษณะดังนี้ 1) รักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของบุคลิกภาพ 2) ประพฤติปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม 3) ปรับตัวเข้ากับสภาพความเป็นจริง 4) มีความมั่นคงทางอารมณ์ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ 5) มีวุฒิภาวะ 6) มองสังคมในแง่ดี และช่วยเหลือสังคมเสมอ เช่นเดียวกับ นิภา นิธยาน (2530: 155-157) กล่าวถึงลักษณะของเด็กวัยรุ่นที่ปรับตัวได้ดีและมีสุขภาพจิตดี ว่า ต้องมีความเชื่อมั่นและความรู้สึกมั่นคง มีลักษณะอบอุ่นเป็นมิตร มีความรู้สึกตระหนักในคุณค่าของภาระหน้าที่ที่ปฏิบัติ มีความกล้าที่จะเผชิญความจริงในชีวิต ไม่พยายามหลบหนีปัญหาต่างๆ มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี และมีอารมณ์ซึ่งช่วยส่งเสริมแทนที่จะขัดขวางสวัสดิภาพของชีวิต ในทางกลับกันหากมีลักษณะตรงข้ามกับลักษณะดังกล่าว บุคคลนั้นอาจอยู่ระหว่างการปรับตัว หรือไม่สามารถปรับตัวได้

การแบ่งการปรับตัวออกเป็น 3 แบบ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวที่ ภมรพรรณ ยุระยาตร์ (ภมรพรรณ ยุระยาตร์. 2555) ที่นำเสนอกระบวนการปรับตัวแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1. การปรับตัวระดับที่เรารู้ตัว การปรับตัวแบบนี้สามารถกระทำได้ 2 ทาง คือ 1) โดยการเพิ่มความพยายามให้มากขึ้น เพื่อให้ชนะอุปสรรค ที่เกิดขึ้นและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และ 2) โดยการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้สูงมากเกินไป บุคคลก็จะเปลี่ยนเป้าหมายใหม่ แทน 2.การปรับตัวระดับที่กระทำไปโดยไม่รู้ตัว (Unconscious Attempt of Adjustment) สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การปรับตัวที่สมบูรณ์ เป็นการปรับตัวที่บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้และเมื่อแก้ปัญหาได้แล้วทำให้ตนเองเกิดความสบายใจ บุคคลก็มีความสุขและสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้เต็มศักยภาพ 2) การปรับตัวที่ไม่สมบูรณ์ เป็นการปรับตัวที่บุคคลไม่สามารถแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ แต่บุคคลก็มีวิธีการที่จะทำให้ความเครียดภายในจิตใจ หรือความกระวนกระวายใจลดลงได้บ้าง แต่ร่องรอยของความไม่สบายใจยังคงมีอยู่ การปรับตัวแบบนี้ จึงเป็นการปรับตัวที่ไม่สมบูรณ์และการปรับตัวแบบนี้จะอาศัยกลไกป้องกันตนเอง ซึ่งสามารถนำมาอธิบายนิยามการปรับตัวในมุมมองของแม่วัยรุ่นทั้ง 3 แบบได้

นอกจากนี้จากข้อค้นพบผู้วิจัยยังแบ่งแม่วัยรุ่นได้ 4 ลักษณะ แม่วัยรุ่นลักษณะที่ 1 คือ เปิดเผยครอบครัวและได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัว แยกเป็น 1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวตั้งแต่วัยเด็กอยู่กับฝ่ายชาย หรือแต่งงานแล้ว แม่วัยรุ่นที่แยกทางก่อนคลอดบุตร จะมีความเครียดขณะตั้งครรภ์ จะมีความวิตกกังวลสูง เกรงว่าอนาคตจะไม่มีใครช่วยเหลือ 2) แม่วัยรุ่นที่แยกทางหลังจากคลอดบุตรแล้ว ขณะตั้งครรภ์จะไม่เครียด แต่จะเกิดปัญหาความสัมพันธ์กันขึ้นหลังคลอดบุตรแล้ว แม่วัยรุ่นจะต้องคิดไตร่ตรองมากขึ้นเนื่องจากต้องคำนึงถึงการดูแลบุตรในอนาคต ส่วนแม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวหลังจากทราบว่าจะตั้งครรภ์แล้ว แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีเพศสัมพันธ์กับแฟนโดยปกปิดผู้ปกครอง บางคนไม่รู้จักรวิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ถูกต้อง บางคนไม่ได้ป้องกัน และบางคนถูกบังคับขึ้นใจ แม่วัยรุ่นจะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อนในช่วงแรก ซึ่งจะเกิดความเครียดมากเนื่องจากยังไม่กล้าบอกใคร ไม่มีทางเลือก ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ มีการสื่อสารที่ดี เปิดเผย มีเหตุผล และเป็นห่วงความรู้สึกสมาชิกในครอบครัว ทำให้แม่วัยรุ่นกล้าที่จะเปิดเผยความจริงในภายหลัง เพราะเชื่อว่าครอบครัวสามารถให้ความช่วยเหลือได้ และคนครอบครัวน่าไว้วางใจที่สุด เมื่อบอกให้ครอบครัวทราบแล้ว แม่ลักษณะนี้จะมีกระบวนการปรับตัวที่ดี เพราะทางครอบครัวสามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่และยังสามารถขอความช่วยเหลือจากแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย แต่อาจมีปัญหาการปรับตัวเพราะแม่วัยรุ่นจะรู้สึกกดดัน เกิดความคับข้องใจเมื่อต้องสูญเสียคนรัก ต้องเลี้ยงดูบุตรเอง บางรายที่เคยอาศัยอยู่ที่บ้านคนรัก ต้องย้ายกลับมาอยู่บ้านตนเอง บางรายเกิดความขัดแย้งในใจ แม่วัยรุ่นบางรายยังคงรักสนุก ติดเพื่อนอยู่ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ก็จะขัดแย้งเพราะอยากดูแลลูกด้วยและยังอยากใช้ชีวิตแบบเดิมอยู่ ซึ่งใกล้เคียงเบอร์กและ โกลเดอเบอร์ก (เมรินิธร์ ภิญญชน. 2539: 8; อ้างอิงจาก Goldenberg; & Golderberg. 1980) ได้จำแนกระดับความมีประสิทธิภาพของครอบครัว (Family Functioning) โดยครอบครัวที่มีประสิทธิภาพระดับสูงมาก บางครั้งอาจจะเรียกให้อีกอย่างหนึ่ง

ว่าครอบครัวที่สมบูรณ์จะมีลักษณะเด่น ๆ หลายประการ เช่น เปิดเผยเห็นอกเห็นใจและไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวแบบนี้จะไม่เป็นแบบเผด็จการ สมาชิกในครอบครัวจะมีความเป็นตัวของตัวเอง ครอบครัวที่มีลักษณะเช่นนี้จะพัฒนาหล่อหลอมเด็กให้เป็นคนมีความสามารถ และปรับตัวได้ดี ส่วนแม่วัยรุ่นนลักษณะที่ 2 คือ เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมบางส่วนทราบ และได้รับความช่วยเหลือไม่เต็มที่ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายชายโดยครอบครัวไม่รู้ และการตั้งครรรภ์เกิดจากการคุมกำเนิดพลาด สาเหตุที่ทำให้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องปิดบังครอบครัวนั้นเป็นเพราะกลัวสมาชิกในครอบครัวไม่ยอมรับ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่เป็นที่รู้จักและเป็นที่น่าับหน้าถือตาของคนในชุมชน ทำให้แม่วัยรุ่นไม่กล้านำความเสื่อมเสียมาให้ และอาจเป็นครอบครัวที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจอยู่แล้ว หากบอกเรื่องการตั้งครรรภ์จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเครียด เพราะเป็นการสร้างภาระให้ครอบครัว วัยรุ่นบางรายมีความสัมพันธ์ไม่ดีกับครอบครัว บางรายห่างเหินกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวทำให้คิดว่าในครอบครัวจะไม่ช่วยเหลืออย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีปัญหาการปรับตัวมาก เพราะความไม่พร้อม ทางครอบครัวมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ความขาด และมีความขัดแย้งในใจมาก เพราะบางรายต้องการที่จะตั้งครรรภ์ไปด้วยและไปเรียนด้วย แต่ก็ยังปกปิดครอบครัวอยู่ ดังนั้นแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้เมื่อทราบว่าตนตั้งครรรภ์จะพยายามหาทางออกด้วยตนเอง และขอความช่วยเหลือจากคนสนิทและไว้วางใจ เช่น เพื่อน หรือ แฟน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวที่ภมรพรรณ ยุระยาตร์ (ภมรพรรณ ยุระยาตร์. 2555) ที่กล่าวถึง การใช้กลวิธานทางจิต (Mental Mechanism) หรือกลวิธานในการป้องกันตนเอง (Self - Defense Mechanism) เพื่อรักษาหรือคุ้มครอง “หน้า” หรือ “ศักดิ์ศรี” ของตนเองหรือเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดตนเองเกิดความวิตกกังวลมากเกินไป ส่วนเรื่องการทำหน้าที่ของครอบครัวสอดคล้องกับโกลเดินเบอร์เกอร์และโกลเดอเบอร์เกอร์ (เมธินันท์ ภิญญชน. 2539: 8; อ้างอิงจาก Goldenberg; & Golderberg. 1980) กล่าวถึงครอบครัวที่มีประสิทธิภาพระดับปานกลาง ครอบครัวแบบนี้มักจะพบกับปัญหาและความลำบากในการทำหน้าที่ในครอบครัว โดยบีเวอร์ส (เมธินันท์ ภิญญชน. 2539: 10; อ้างอิงจาก Beavers. 1977) อธิบายถึงครอบครัวที่มีหน้าที่ของครอบครัวในระดับปานกลางว่าส่วนใหญ่มีลักษณะที่บทบาทและขอบข่ายไม่ชัดเจน ไม่คงที่ การปกครองและการปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวคลุมเครือ เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และจะต้องแยกออกจากครอบครัวจะเกิดปัญหาการยึดติดกับสังคมภายนอกมากเกินไป วัยรุ่นที่อยู่ในสภาพการณ์นี้ พบว่า แหล่งที่มาขัดแย้งสิ่งที่ตนเองไม่ได้รับในครอบครัว คือ สังคมภายนอก ดังนั้น สมาชิกครอบครัวลักษณะนี้ก็จะห่างเหินจากครอบครัว ไม่รับรู้ความขัดแย้งของครอบครัว มองหาเพื่อนเป็นแหล่งบรรเทาทุกข์ ในขณะที่แม่วัยรุ่นลักษณะที่ 3 คือ เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมทราบ แต่ทางครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นมีลักษณะนี้ จะเป็นแม่วัยรุ่นที่มีภูมิหลังเรื่องสัมพันธ์ภาพในครอบครัวไม่ดีนัก หรือครอบครัวมีปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถรับเด็กกลับไปดูแลได้ เช่น ปัญหาสุขภาพ ภาระในครอบครัว เมื่อถูกปฏิเสธความช่วยเหลือโอกาสที่แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะปรับตัวและเลี้ยงดูบุตรได้เองนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะปัญหาการปรับตัวของแม่กลุ่มนี้ นอกจากสูญเสียคนรักแล้ว แม่วัยรุ่นยังรู้สึกขัดข้องใจที่ตนเองกลายเป็นคนที่ไม่มีจุดหมาย รู้สึกฟ่ายแพ้ ไม่สมหวัง สุดท้ายครอบครัวไม่สามารถ

ให้ความช่วยเหลือได้อย่างที่หวัง เกิดข้อจำกัดมาก เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย หรือเครื่องอุปโภคบริโภค ต่างๆ ที่แม่วัยรุ่นขาด แต่กลับต้องหาเอง เพราะครอบครัวเพิกเฉย ส่วนแม่วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงจะเกิดความกดดันหากมีเครือญาติขอบุตรไปดูแล เพราะใจหนึ่งก็อยากให้เครือญาติดูแล อีกใจหนึ่งก็ไม่อยากให้อยู่กับเครือญาติที่มีพฤติกรรมใช้ความรุนแรง เพราะเกรงว่าจะมีผลต่อลูก ดังนั้นแม่วัยรุ่นจึงต้องประเมินตนเองด้วยว่าตนสามารถเลี้ยงบุตรเพียงลำพังได้หรือไม่ สอดคล้องกับแนวคิดแบบ Mc Master Model ของ แอปเสน และคณะ (กรมสุขภาพจิต. 2542: 19; อ้างอิงจาก Epstein; et al. 1982) กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวออกเป็นด้านการแก้ปัญหา คือ ความสามารถของครอบครัวในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ทำให้ครอบครัว ดำเนินไปได้และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครอบครัวแต่ละครอบครัวมีการแก้ปัญหาแตกต่างกัน บางครอบครัวจะแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับวัตถุได้หมด แต่อาจแก้ปัญหาทางอารมณ์ได้ลำบาก ครอบครัวที่ไม่มีประสิทธิภาพ มักแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นระบบ ไม่เสร็จสิ้นไปเป็นเรื่อง ๆ และกลายเป็นปัญหาเรื้อรังในที่สุด สุดท้ายแม่วัยรุ่นลักษณะที่ 4 คือ แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคม แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะปกปิดครอบครัวตั้งแต่การมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายชาย เมื่อท้องไม่พร้อมจะไม่กล้าบอกกับครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่ค่อนข้างเข้มงวด หรือมีสัมพันธภาพระหว่างแม่วัยรุ่นกับครอบครัวไม่ดีนัก อาจอยู่ในลักษณะห่างเหิน แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวจะหาทางออกด้วยตนเอง ให้ความเกิดความเครียด ความขัดแย้งเพราะแม่วัยรุ่นบางรายก็ไม่ได้อยากยุติการตั้งครรภ์ แต่เมื่อไม่มีทางออกอื่นจึงต้องทำ เกิดความรู้สึกสูญเสียคนรัก มิตรภาพ หากเลือกที่จะไม่บอกใครเลย แม่วัยรุ่นจะรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง การไม่บอกใครและไม่ขอความช่วยเหลือจากใครนั้นทำให้แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้เลือกวิธียุติการตั้งครรภ์ แต่แม่วัยรุ่นบางรายก็ตัดสินใจบอกคนที่ตนไว้วางใจเพื่อขอคำปรึกษา และหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันภรรยา ภรรยา (ภรรยา ภรรยา. 2555) ที่กล่าวถึงปัญหาของการปรับตัว เช่นเดียวกับโกลเด้นเบอร์เกอร์และโกลเดอเบอร์เกอร์ (เมธินันท์ ภิญญชน. 2539: 8; อ้างอิงจาก Goldenberg; & Golderberg. 1980) และบีเวอร์ส (เมธินันท์ ภิญญชน. 2539: 10; อ้างอิงจาก Beavers. 1977) อธิบายถึงครอบครัวที่มีหน้าที่ของครอบครัวในระดับปานกลางและระดับต่ำมาก คือ นอกจากระบบครอบครัวจะไม่ชัดเจนแล้ว อาจถึงขั้นมีความยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ การสื่อสารภายในครอบครัวก็ไม่ได้ สับสน การต่อรองระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็ไม่มี ขาดความอบอุ่นในครอบครัว ไม่มีการยอมรับว่าครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง

สรุปภาพรวมของแม่วัยรุ่นทั้ง 4 แบบ ปัญหาการปรับตัวที่คล้ายกัน คือ มีความคับข้องใจจากการสูญเสียคนรัก สูญเสียโอกาสทางการศึกษา และการทำงาน การแยกทางกับคนรัก แม่วัยรุ่นบางรายมีการคิดไตร่ตรองหลายครั้งจนตัดสินใจยอมสูญเสียคนรักเพราะมีบางพฤติกรรมที่ทำให้ไม่อาจอยู่ด้วยกันได้ แต่บางรายถูกทอดทิ้ง คนรักไปมีผู้หญิงอื่นส่งผลให้แม่วัยรุ่นมีความรู้สึกด้อย อ้างว้าง และสิ้นหวัง นอกจากนี้ยังมีแม่วัยรุ่นที่ต้องสูญเสียคนรักเพราะคนรักเสียชีวิต การสูญเสียโดยไม่ทันตั้งตัวทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ยาก แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวแล้วอาจมีความคับข้องใจทางด้านเศรษฐกิจ เพราะต้องเลี้ยงดูบุตร และทำงานไปด้วย และการขาดความรู้เรื่องการฝากครรภ์ การดูแลบุตร ก็อาจทำให้เกิดความคับข้องใจได้เช่นกัน ส่วนแม่วัยรุ่นเปิดเผยครอบครัวเพียง

บางส่วนจะยังคงมีความกดดันอยู่และจะใช้กลวิธีทางจิตเพื่อเป็นกลไกปกป้องตนเอง แต่ยังคงมีความกังวลใจอยู่ ส่วนแม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวแต่ทางครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือจะเกิดความคับข้องใจเพราะคิดว่าตนเองไม่มีความหมาย ไม่มีค่า ผิดหวังที่ทางครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือ แต่ในกรณีที่ยังปกปิดครอบครัวอยู่จะมีความคับข้องใจเรื่องที่อยู่อาศัย การเรียน การทำงาน เพราะยังต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เกิดความกดดัน และมีความเครียดตามมา ซึ่งสอดคล้องกับ ภมรพรรณ ยุระยาตร์ (2555) ที่กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ของการปรับตัว 3 ข้อ คือ ความคับข้องใจ ความขัดแย้ง และความกดดัน เช่นเดียวกับกาญจนา แซ่ลิ้ม (2548) ที่กล่าวถึงการตั้งครมไม่พร้อมว่าเป็นภาวะวิกฤติของชีวิตที่เต็มไปด้วยความเครียด วิตกกังวล ลังเลใจ นอกจากผลกระทบจากปัจจัยภายในแล้ว มีผลต่อการปรับตัวของมารดาเพื่อเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เลี้ยงดูทารกที่เกิดใหม่ ปัญหาการไม่ยอมรับจากสังคม ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจการเงิน และปัญหาการสร้างครอบครัวใหม่ ทำให้วัยรุ่นไม่มีความสุข และไม่พึงพอใจในการตั้งครม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมสำหรับวัยรุ่นที่ตั้งครมในวัยเรียน ได้แก่ การพักการเรียนหรือออกจากโรงเรียน บางรายถูกทั้งจากครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ถูกตำหนิ รู้สึกอาย ว่าแห้ว โดดเดี่ยว ขาดที่พึ่ง บางรายอาจเป็นมารดาเพียงลำพัง (Ladewig, London; & Olds. 1994, 220) การตั้งครมยังส่งผลกระทบต่อการคิดฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา เพราะคิดว่าตนเองไม่มีค่า (Clark. 1979) นอกจากนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเงื่อนไขหลักที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร ของแม่วัยรุ่น 4 ลักษณะ ดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงเงื่อนไขหลักที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร ของแม่วัยรุ่น 4 ลักษณะ

ลักษณะของ แม่วัยรุ่น	เปิดเผย ครอบครัว และสังคม	เปิดเผยให้ ให้ทราบ บางส่วน	ปกปิด ครอบครัว และสังคม	ครอบครัว ช่วยเหลือ เต็มที่	ครอบครัว ช่วยเหลือ บางส่วน	ครอบครัว ช่วยเหลือ ไม่ได้	สังคม ช่วยเหลือ เต็มที่	สังคม ช่วยเหลือ บางส่วน	การปรับตัว	การอบรม เลี้ยงดูบุตร
แม่วัยรุ่น ลักษณะที่ 1	✓			✓			✓		ปรับตัวได้	อบรม เลี้ยงดูบุตรได้
	✓			✓				✓		
แม่วัยรุ่น ลักษณะที่ 2		✓			✓		✓		อยู่ระหว่างการ ปรับตัวมี แนวโน้มทั้ง ปรับตัวได้และ ไม่ได้	อบรม เลี้ยงดูบุตรตาม ข้อจำกัด แนวโน้มไม่ สามารถดูแลได้
		✓			✓			✓		
แม่วัยรุ่น ลักษณะที่ 3	✓					✓	✓		ปรับตัวได้และ ไม่ได้	
	✓					✓		✓		
แม่วัยรุ่น ลักษณะที่ 4			✓			✓	✓		ไม่สามารถปรับตัว และไม่สามารถดูแลบุตรได้	
			✓			✓		✓		

สรุปการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่มีกระบวนการ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ประเมินสภาพปัญหา แม่วัยรุ่นจะประเมินสภาพปัญหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับตนเองหรือไม่อย่างไร แม่วัยรุ่นจะได้รับผลจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อมแตกต่างกัน ทั้งในด้านของสุขภาพกาย สุขภาพจิต ครอบครัว การศึกษา สภาพเศรษฐกิจ อาชีพ สังคม ส่วนแม่วัยรุ่นที่ยังคงปกปิดเรื่องการตั้งครรภ์และยังไม่คลอดบุตรจะพยายามหาทางออกด้วยตนเองก่อน เนื่องจากไม่ต้องการให้ทางครอบครัวรู้ หากยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเองได้แม่วัยรุ่นจำเป็นต้องขอคำปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นเพื่อหาแนวทางการแก้ไขต่อไป

ขั้นที่ 2 ขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคม บุคคลที่แม่วัยรุ่นจะปรึกษาคนแรก คือ ผู้ที่คิดว่าเป็นพ่อเด็กของเด็กในท้อง เพราะยังคงหวังว่าจะสามารถช่วยกันหาทางแก้ไขได้ แม่วัยรุ่นบางคนแยกทางกับฝ่ายชายแล้วจึงรู้ว่าตนตั้งครรภ์ แต่ก็บอกให้ฝ่ายชายทราบเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่หากฝ่ายชายปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นจะขอความช่วยเหลือจากบุคคลจากคนที่สนิทหรือคนที่ไว้วางใจ และแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ให้ความช่วยเหลือด้านตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในกรณีที่ไม่ได้ปกปิดครอบครัวแม่วัยรุ่นจะขอความช่วยเหลือจากครอบครัวเป็นอันดับแรก

ขั้นที่ 3 วางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากที่แม่วัยรุ่นขอความช่วยเหลือจากบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมแล้ว แม่วัยรุ่นจะหาวางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกับบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เข้าไปขอความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นแต่ละคนจะมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันตามสภาพปัญหาและความต้องการ

ขั้นที่ 4 การดำเนินการแก้ไขปัญหา เมื่อมีการวางแผนเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้ว แม่วัยรุ่นจะแก้ไขปัญหาพร้อมกับบุคคลหรือแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ให้ความช่วยเหลือ หากไม่สามารถแก้ปัญหาก็ได้ ต้องกลับไปประเมินปัญหาใหม่อีกครั้ง

ดังนั้นกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นจะขึ้นก็ต่อเมื่อแม่วัยรุ่นเผชิญกับความเครียด ความคับข้องใจ แรงกดดัน ที่ทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขได้ แม่วัยรุ่นจึงต้องปรับหาความสมดุล เพื่อให้ความเครียดลดลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด กระบวนการในการปรับตัว (Adjustment Process) ของ Heyns (พรรณเลขพลอยสระศรี. 2546: 11-12; อ้างอิงจาก Heyns. n.d.) ที่กล่าวว่า กระบวนการปรับตัวเกิดจากความต้องการจำเป็น ความตึงเครียด แรงขับที่ถูกเร่งเร้าจนกระทั่งความต้องการจำเป็นต้องได้รับการตอบสนอง ให้ความเครียดลดลง หรือแรงขับเหล่านี้หมดไป นักจิตวิทยาบางคนได้แยกแยะกระบวนการปรับตัวออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) บังคับก่อให้เกิดแรงขับ 2) พฤติกรรมค้นหาแนวทางแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ 3) บรรลุถึงเป้าหมาย 4) ความตึงเครียดลดลง โดยกระบวนการปรับตัวของแม่วัยรุ่นเริ่มจากการประเมินสภาพปัญหาตั้งแต่แรก และการขอความช่วยเหลือ หากแม่วัยรุ่นเปิดเผยและได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวหรือบุคคลที่มีประสบการณ์ในการให้คำแนะนำปรึกษา และมีข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาเป็นทางเลือกให้กับแม่วัยรุ่น แม่วัยรุ่นจะมีแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหาก็ได้เร็วขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลาซารัสและฟอล์คแมน (จิตมณี ก้างอนตา. 2539: 12-22; อ้างอิงจาก Lazarus; & Folkman. 1984: 19) ได้กล่าวถึง การปรับตัวว่ามีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง

ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของบุคคล และสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยการประเมินสถานการณ์ และการเผชิญความเครียด การประเมินสถานการณ์เป็นกระบวนการทางปัญญาในการประเมินค่าสถานการณ์ที่มากระทบว่ามีอันตรายต่อตนเองหรือไม่ มีการตัดสินใจแยกแยะปัญหา และหาวิธีลดความรุนแรงของสถานการณ์ต่างๆ และนำแหล่งประโยชน์ของบุคคลมาใช้อย่างมากในการจัดการกับสถานการณ์นั้น การประเมินค่าสถานการณ์มี 3 ชั้น การประเมินสถานการณ์ชั้นที่ 1 หมายรวมถึงการประเมินความเครียดทั้ง 3 ลักษณะ คือ 1) เป็นอันตรายหรือสูญเสีย การพิจารณาว่าสถานการณ์นั้นเกินกำลังความสามารถที่มีอยู่ และอาจเกิดความเสียหายขึ้นกับตนเอง 2) การถูกคุกคามเป็นการประเมินถึงอันตรายหรือการสูญเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต 3) การทำลายเป็นการประเมินสถานการณ์นั้นว่าเหตุการณ์นั้นอาจเป็นอันตราย แต่บุคคลจะมีวิธีการจัดการหรือควบคุมสถานการณ์นั้น ส่วนการประเมินสถานการณ์ชั้นที่ 2 คือ บุคคลที่ใช้สติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์เพื่อประเมินประโยชน์และทางเลือกของตนเอง เพื่อที่จะจัดการกับสถานการณ์ หรืออันตรายจากสิ่งที่ตนได้รับรู้มาจากการประสบการณ์ใหม่ เพื่อทบทวนว่าการประเมินชั้นที่ 1 นั้นถูกต้องดีแล้วหรือไม่ การประเมินชั้นที่สองนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดตามหลังการประเมินชั้นที่หนึ่งเสมอไป อาจขึ้นพร้อมกันได้ และการประเมินครั้งที่ 3 คือ การประเมินซ้ำหรือการประเมินใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงการประเมินของบุคคล หลังจากที่บุคคลได้พยายามกำจัดอันตรายหรือเมื่อรับข้อมูลเข้ามาใหม่ บุคคลจะประเมินสถานการณ์ซ้ำ เพื่อพิจารณาอันตรายที่ตนได้รับยังมีหรือไม่หรือลดลง หรือถูกกำจัดออกไปแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นารเริ่มวงจรใหม่อีกครั้ง

2. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ผู้วิจัยสามารถแบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นได้ ดังนี้

1. รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน แม่วัยรุ่นที่มีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนจะมีครอบครัวคอยให้ความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร อย่างในกลุ่มแม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ แม้ว่าแม่วัยรุ่นบางรายรู้ว่าตนตั้งครรถ่อนอายุครรภ์มากแล้ว ทำให้ไม่ได้สนใจดูแลครรภ์ในช่วงแรก และหากมีปัญหาแยกทางกับฝ่ายชายตั้งแต่ตั้งครรถ์จะมีความเครียด วิตกกังวลสูงโดยเฉพาะเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต ความวิตกกังวลเหล่านี้จะคลี่คลายลงเมื่อแม่วัยรุ่นยอมรับและเปิดเผยให้ครอบครัวทราบ เมื่อแม่วัยรุ่นและครอบครัวมีความรักต่อสมาชิกใหม่แล้ว การอบรมเลี้ยงดูส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน เห็นได้จากการใส่ใจดูแลบุตร การให้ความรักอย่างเต็มที่ ตอบสนองความต้องการของเด็กได้ แม่วัยรุ่นจะพยายามเรียนรู้ว่าเด็กต้องการอะไร ร้องไห้เพราะอะไร ซึ่งสอดคล้องกับ 2. รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล การอบรมเลี้ยงดูเด็กในรูปแบบใช้เหตุผลต้องดูวัยของเด็กด้วย ดังนั้นการดูแลรูปแบบนี้จะมาพร้อมกับรูปแบบการดูแลแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ นอกจากใช้เหตุผลแล้ว ยังรวมไปถึงการให้รางวัลและการลงโทษเด็กอีกด้วย อย่างในกรณีที่เด็กทำความดีเก็บของเข้าที่เรียบร้อย หรือสามารถทำตามคำสั่งได้ เด็กจะได้รับคำชม รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 2 ข้อ สอดคล้องกับรูปแบบการเลี้ยงดูบุตรของดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วณินทานนท์ (2528: 3 -15) ที่แบ่งการ

อบรมเลี้ยงดูตามแบบสังคมไทย ออกเป็น 5 แบบ แต่มีเพียง 2 รูปแบบที่สอดคล้องกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่แม่วัยรุ่นใช้ คือ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การที่บิดา มารดา ปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ทุกซอกซอญของบุตรมาก การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้เป็นการให้ในสิ่งที่เด็กต้องการ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะให้ความสำคัญต่อบิดา มารดา ยอมรับการอบรมสั่งสอนต่าง ๆ 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง บิดา มารดา อธิบายเหตุผลแก่เด็กในเวลาที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการกระทำของบุตรหรือลงโทษบุตร มีการให้รางวัลหรือลงโทษอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าปฏิบัติต่อบุตรตามอารมณ์ 3) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ อย่างเด็กแรกเกิด แม่วัยรุ่นจะดูแลอย่างใกล้ชิด สัมผัสทางกายมากกว่าทางวาจา เด็กวัยแรกเกิดแม่วัยรุ่นจะดูแลไม่ห่างให้หมอบุตรด้วยตนเอง หากไม่มีปัญหาสุขภาพ อุ้มกอดให้นอน พอโตขึ้นเด็กเปลี่ยนมาทานนมผงแม่จะให้การสัมผัสน้อยลง เมื่อเด็กเดินได้แล้วผู้ดูแลจะให้การพูดมากกว่าการสัมผัส และ 4) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนนี้ เด็กจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ดูแล ส่วนการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูนั้นจะต้องมีการเตรียมให้เด็กมีคุ้นเคยกับผู้เลี้ยงแต่ละคนก่อน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีเวลาปรับตัวเข้าหากัน หากระหว่างการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูมีขั้นตอนที่ดีทั้งสองฝ่ายมีเวลาปรับตัวเข้าหากัน โดยเฉพาะผู้เลี้ยงดูที่รู้ถึงความต้องการของเด็กแล้วจะทำให้เด็กไม่กลัว และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย สมุน อมรวิวัฒน์ (สมุน อมรวิวัฒน์. 2543; อ้างอิงจาก ทศนา เขมมณี; และคณะ. 2535: 9-20) ที่แบ่งเป็น 10 รูปแบบ แต่สอดคล้องเพียง 2 รูปแบบเท่านั้น คือ การมีผู้ดูแลเด็กหลายคน เนื่องจากครอบครัวไทยในชนบทยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีเครือญาติช่วยดูแลเด็กด้วย และการตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู 4 รูปแบบมีความสัมพันธ์กับแม่กับแม่วัยรุ่นทั้ง 4 ลักษณะดังต่อไปนี้ 1) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยครอบครัวและสังคม และได้รับความช่วยเหลือ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนเป็นหลัก เพราะเป็นแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้แล้ว ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลจะถูกนำไปใช้เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้น และสามารถเรียนรู้เรื่องเหตุผลได้ ซึ่งเป็นใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลร่วมกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคนนั้นจะพบบ้างในบางครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากหลังจากคลอดบุตรแล้ว แม่วัยรุ่นยังไม่สามารถรับเด็กกลับไปดูแลเองได้ จึงต้องฝากเด็กไว้ให้มูลนิธิช่วยดูแลให้เป็นการชั่วคราว ทำให้มีผู้ดูแลซึ่งไม่ใช่เครือญาติหรือคนในครอบครัวเพิ่มขึ้น นอกนั้นแม่วัยรุ่นจะเป็นผู้ดูแลหลัก 2) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมบางส่วนทราบ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบผู้ดูแลหลายคนเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีข้อจำกัด คือ ยังต้องปกปิดครอบครัวและสังคมส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงเลือกที่จะฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิในช่วง

ระหว่างการปรับตัว ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนนั้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะสามารถดูแลเอาใจใส่บุตรได้เต็มที่ก็ต่อเมื่ออยู่ในสถานที่ที่ไม่จำเป็นต้องปกปิดใคร เช่นเดียวกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผลและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีโอกาสในช่วงแรกหลังจากคลอดบุตรขณะที่ตนยังอยู่ที่โรงพยาบาลหรือในบ้านพัก แต่เมื่อฝากบุตรไว้ในความดูแลของมูลนิธิแล้ว จะมีโอกาสได้อบรมเลี้ยงดูบุตรในช่วงที่มาเยี่ยมลูกที่มูลนิธิเท่านั้น 3) แม่วัยรุ่นที่เปิดเผยให้ครอบครัวและสังคมทราบ แต่ทางครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรคล้ายกับแม่วัยรุ่นกลุ่มที่ 1 คือ ใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องปิดบังสังคม ดังนั้นจึงสามารถใส่ใจดูแลลูกได้อย่างเต็มที่ แต่การตอบสนองทางด้านปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคนั้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการหามาให้ลูก เนื่องจากทางครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือ อีกทั้งทางครอบครัวไม่ให้การยอมรับในตัวเด็กด้วย ดังนั้นจึงเป็นการยากที่แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวของตนเองได้ นอกจากจะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนแล้ว ยังใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูอีก 3 รูปแบบที่เหลือร่วมด้วย 4) แม่วัยรุ่นที่ปกปิดครอบครัวและสังคม แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน และผู้ดูแลหลายคน ส่วนรูปแบบอื่นๆ มีบ้าง แต่ไม่เด่นชัดนัก แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้ใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนได้โดยมีข้อจำกัดเช่นเดียวกับแม่กลุ่มที่ 2 คือ สามารถให้ความรักใส่ใจดูแล และตอบสนองบุตรได้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่ออยู่ในสถานที่ที่ไม่ต้องปกปิด ซึ่งสอดคล้องกับ รูปแบบการเลี้ยงดูบุตรของดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วรินทร์านนท์ (2528: 3 -15) 2 ข้อ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล และยังสอดคล้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย โดยสมุน อมรวิวัฒน์ (สมุน อมรวิวัฒน์. 2543; อ้างอิงจาก ทศนา แหมมณี; และคณะ. 2535: 9-20) กล่าวถึงรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีผู้ดูแลหลายคน และการอบรมเลี้ยงดูบุตรโดยการตอบสนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศ

การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นมีกระบวนการดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 แม่วัยรุ่นต้องประเมินความสามารถตนเองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตรว่าจะสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรในระยะยาวได้หรือไม่ จะเลี้ยงบุตรได้เองหรือไม่/อย่างไร มีใครช่วยเลี้ยงบ้าง เลี้ยงได้นานแค่ไหน และหากเลี้ยงไม่ได้จะอย่างไร ในช่วงนี้แม่วัยรุ่นและครอบครัวต้องได้รับแรงกระตุ้นจากสังคมภายนอกแน่นอน แม่วัยรุ่นต้องประเมินตนเองด้วยว่าจะสามารถเลี้ยงลูกโดยมีคนในสังคมคอยถามหรือคอยวิจารณ์ได้หรือไม่ หรือมีความอดทนต่อแรงกระตุ้นได้มากน้อยแค่ไหน

ขั้นที่ 2 การอบรมเลี้ยงดูบุตรตามข้อจำกัดของแม่วัยรุ่น ช่วงนี้เป็นช่วงที่แม่วัยรุ่นจะได้อบรมเลี้ยงดูบุตรตามศักยภาพและข้อจำกัดของตน แต่แม่วัยรุ่นต้องมีความรู้ว่าเด็กต้องการความรัก ความอบอุ่นรู้สึกปลอดภัย ในช่วงนี้แม่วัยรุ่นจะมีโอกาสอบรมเลี้ยงดูบุตร แต่มีอุปสรรคบ้างเพราะแม่วัยรุ่นแต่ละคนมีข้อจำกัด ในกรณีที่บอกให้ครอบครัวทราบแล้วครอบครัวจะพยายามรักษาสมดุลใน

ครอบครัวตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรในช่วงนี้จะมีทั้งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลหลายคน เพราะแม่วัยรุ่นยังไม่พร้อมต้องให้เครือญาติหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ต่อมาอาจสามารถดูแลบุตรได้เอง แต่ในกรณีที่แม่วัยรุ่นอยู่ในบ้านพัก เลี้ยงดูบุตรเองเป็นหลักอาจใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน เพราะอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ไม่ต้องคอยปกปิด และมีเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งของแม่วัยรุ่นและบุตรที่ทางหน่วยงานจัดไว้ให้ แต่หากกลับไปอบรมเลี้ยงดูที่บ้าน อาจมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่เปลี่ยนแปลงอีก ซึ่งแม่วัยรุ่นต้องเตรียมตัวให้พร้อมตลอดเวลา

ขั้นที่ 3 การอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัวของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ หมายถึง ครอบครัวมีการจัดระบบภายในให้มีความสมดุล กล้าเผชิญปัญหา หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างแม่วัยรุ่นที่ปรับตัวได้แล้วส่วนใหญ่ทางครอบครัวให้ความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กในฐานะสมาชิกใหม่ ครอบครัวให้ความยอมรับ ให้ความรักความอบอุ่น และดูแลเอาใจใส่อย่างสมาชิกใหม่อย่างเต็มที่ การอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ปรับตัวได้แล้วนั้น ทุกฝ่ายต้องผ่านช่วงที่อยู่ระหว่างการปรับตัวมาก่อน ดังนั้นแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบผสมผสาน การอบรมเลี้ยงดูทั้ง 4 รูปแบบเข้าด้วยกัน แต่เมื่อปรับตัวได้แล้วแม่วัยรุ่นจะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนเป็นหลัก และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะชัดเจนขึ้นเพราะแม่วัยรุ่นสามารถทำบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่

โดยสรุปการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นต้องดูเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นหลัก เพราะแม่วัยรุ่นแต่ละรายมีเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน ทำให้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกันด้วย ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นเริ่มจากการประเมินศักยภาพในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะครอบครัวเป็นระบบเปิดจึงต้องได้รับแรงกระแทกจากภายนอกเป็นธรรมดา แต่หากในครอบครัวสามารถสร้างสมดุลให้สมาชิกดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขครอบครัวก็จะพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาในครอบครัวเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่ต้องทำให้ระบบครอบครัวสมดุล ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ครอบครัวต้องมีการสื่อสารทั้งในและนอกครอบครัวเพื่อขอความช่วยเหลือว่าจะมีใครสามารถช่วยแม่วัยรุ่นในการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้บ้าง อย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวต่างกัน ต้องมีข้อจำกัดที่ต่างกันแน่นอน บางครอบครัวมีปัญหาทางเศรษฐกิจยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ อาจต้องพึ่งบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือหากจะเลี้ยงดูเองครอบครัวอาจมีกฎ คือ แม่วัยรุ่นต้องเลี้ยงดูบุตรเป็นหลัก เพราะไม่มีเงินจ้างเลี้ยง และคนในครอบครัวต้องออมเงินไว้ให้เด็กทุกเดือน กฎต่างๆ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับกรมสุขภาพจิต (กรมสุขภาพจิต. 2542: 17; อ้างอิงจาก Minuchin. 1974) ว่า 1) ที่กล่าวถึงระบบครอบครัวว่า 1) ครอบครัวเป็นระบบเปิดทางสังคมและวัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสื่อสารกับระบบภายนอกอยู่เสมอ และระบบครอบครัวยังได้รับแรงกระแทกจากภายนอกตลอดเวลา 2) ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ผ่านจากวงจรชีวิตตอนหนึ่งไปยังอีกตอนหนึ่ง 3) ครอบครัวมีการจัดระบบภายใน เพื่อ

ในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล 4) ครอบครัวมีการสื่อสาร ทั้งระหว่างระบบย่อยภายในครอบครัวเองและกับระบบภายนอก 5) ครอบครัวมีกฎที่สมาชิกต้องถือปฏิบัติ กฎจะควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและการปฏิบัติหน้าที่ภายในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ ในวงจรชีวิตแต่ละตอน ครอบครัวจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเหล่านี้ให้เหมาะสมอยู่เสมอ

ส่วนที่ 3 แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

1. แนวทางการปรับตัวของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

แม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้มีแนวทางการปรับตัว ดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: จากข้อค้นพบในหน้า 130 แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แม่วัยรุ่นยอมรับความจริง และกล้าเปิดเผยให้ครอบครัวทราบ เป็นแนวทางนี้ที่ทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวเมื่อรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์ไม่พร้อมได้มาก แม่วัยรุ่นที่ยอมรับความจริง และกล้าบอกเรื่องที่เกิดขึ้นให้ครอบครัวทราบ จะคลายความกังวลได้มากเพราะมีคนให้คำปรึกษา เมื่อต้องแยกทางกับฝ่ายชาย แม่วัยรุ่นจะต้องยอมรับว่าตนเองต้องเป็นผู้ดูแลบุตรเพียงลำพัง ยิ่งหากฝ่ายชายไม่รับผิดชอบด้วยแล้ว แม่วัยรุ่นจะรู้สึกอับอาย ไร้ค่า ขาดความมั่นใจในตนเอง ต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง หากบอกกับครอบครัวก็เกรงว่าจะทำให้ครอบครัวอับอาย และจะไม่ให้การยอมรับเด็กในท้อง เมื่อแม่วัยรุ่นมีโอกาสปริมาณปัญหาที่เกิดขึ้นแม่วัยรุ่นจะรู้สึกสบายใจ ลดความเครียดลง และเริ่มปรับตัวได้บ้าง เพราะเริ่มมองเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหา อย่างในกรณีที่ครอบครัวให้การยอมรับ และวางแผนการให้ความช่วยเหลือ จะมีผลต่อการตัดสินใจตั้งครรภ์ต่อของแม่วัยรุ่น แต่หากทางครอบครัวไม่ให้ความช่วยเหลือ และไม่ยอมรับแม่วัยรุ่นจะได้หาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีอื่น เช่น การยุติการตั้งครรภ์ การยกมอบบุตรเพื่อหาครอบครัวบุญธรรม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับอุดมวรรณ ภาวะเวช (อุดมวรรณ ภาวะเวช. 2533) ได้นำเสนอผลการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติต่อการเลี้ยงดูบุตร การสนับสนุนจากมารดาของมารดาวัยรุ่น การได้รับความช่วยเหลือจากมารดาของตนเอง สนับสนุนด้านกำลังใจและการปรับตัวได้ดียิ่งขึ้น เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพของมารดาวัยรุ่นในระยะหลังคลอด (มาลัย สรรพกิจ, 2540) ที่พบว่าการสนับสนุนทางสังคมจากเครือข่ายทางสังคมอันได้แก่ สามีย และ สมาชิกครอบครัวเดิม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมสุขภาพของมารดาวัยรุ่นหลังคลอด ทำให้บุตรมีสุขภาพพะทางกายและสุขภาพจิตที่ดี ประกอบกับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด และรับรู้ในสภาวะที่เป็นอยู่ เกิดความรู้สึกรู้คุณค่าในตนเอง หรือทำให้มีแนวทางที่จะวางแผนและปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ดีได้

แนวทางที่ 2: ส่งเสริมให้แม่วัยรุ่นมองโลกในแง่ดี และรู้จักจัดการอารมณ์ตนเอง และการทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้แม่วัยรุ่นได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้กำลังใจกันในกลุ่มแม่วัยรุ่น เนื่องจากแม่วัยรุ่นมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ทั้งต้องดูแลบุตร และทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว

นอกจากนี้แม่วัยรุ่นยังได้รับความกดดันสูง บางรายอาจรู้สึกท้อถอย หนีปัญหา อย่างไรก็ตามสังคมพยายามให้โอกาสแม่วัยรุ่นมากขึ้น ทั้งเรื่องการศึกษา การประกอบอาชีพ แต่ก็เลี้ยงไม่ได้ที่คนในสังคมจะถามถึงพ่อเด็กเรียกแม่วัยรุ่นที่ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบว่า “ท้องไม่มีพ่อ” คำพูดเหล่านี้ทำให้เกิดบาดแผลในใจแม่วัยรุ่น ซึ่งนิศา ชูโต และคณะ (2545) กล่าวถึงผลกระทบทางสังคมว่า การสูญเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในชีวิตคู่ไป โดยเฉพาะการหย่าร้างทำให้รู้สึกขาดความมั่นใจที่จะเข้าสู่สังคมเนื่องจากผลกระทบของการหย่าร้างอาจทำให้รู้สึกท้อแท้ เกิดความไม่แน่ใจกับสิ่งรอบตัว ดังนั้นหากแม่วัยรุ่นรู้จักจัดการกับอารมณ์ให้อยู่ในสภาพปกติ อดทนต่อแรงกดดันต่างๆ ได้ก็จะทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ง่ายขึ้น การส่งเสริมให้แม่วัยรุ่นมองโลกในแง่ดี และรู้จักการจัดการอารมณ์อาจจะต้องใช้กระบวนการกลุ่มเข้ามาช่วย เพื่อให้แม่วัยรุ่นได้พูดคุยถึงสถานการณ์ที่ตนรู้สึกไม่สบายใจเพื่อหาทางออกและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ทางหน่วยงานควรมีการจัดนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักจิตวิทยาเพื่อให้คำปรึกษาเมื่อแม่วัยรุ่นรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า เพื่อให้แม่วัยรุ่นรู้ค่าของตนเองมากขึ้น ได้รับการเสริมพลังเพื่อสู้ชีวิตต่อไป ส่วนการทำกิจกรรมกลุ่ม จะทำให้แม่วัยรุ่นได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมประสบการณ์เดียวกันแนวทางนี้จะทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ โดยส่วนใหญ่แม่วัยรุ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้จะรู้สึกว่าประสบการณ์ของตนเองมีประโยชน์ต่อแม่วัยรุ่นคนอื่นที่ยังไม่สามารถปรับตัวได้ ซึ่งณัฐธิดา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2548) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยแวดล้อมกับการฝ่าวิกฤตและปัญหาของแม่คนเดียว พบว่า แม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพังทุกคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีบุคลิกภาพพื้นฐานที่มีความเข้มแข็งและมั่นใจ ประสบการณ์การถูกเลี้ยงดูด้วยเหตุและการถูกสอนให้รู้จักอดทนอดกลั้นที่ผ่านมายังช่วยให้แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งในเชิงบวก สำหรับแม่เลี้ยงลูกคนเดียวทุกคนที่ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจการมีลักษณะการพึ่งตนเองทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวมีความบากบั่น ไม่ท้อแท้ ยืนหยัดการเลี้ยงดูลูกคนเดียวแม้ฐานะจะไม่มั่นคงเหมือนเดิม ส่วนปัญหาด้านสุขภาพจิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวยังเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางที่ 3: แนวทางการหาข้อมูลมาประกอบการแก้ปัญหา แนวทางนี้ทำให้แม่วัยรุ่นมีทางเลือกมากขึ้น แม่วัยรุ่นบางรายคิดเพียงแต่จะยุติการตั้งครรภ์เท่านั้น อย่างไรก็ตามการมีข้อมูลเพียงพอต่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหาก็จะทำให้แม่วัยรุ่นมีทางเลือกมากขึ้น คลายความวิตกกังวลลง ยิ่งหากได้รับคำปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์การทำงานกับผู้หญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะทำให้มีการปรับตัวที่ดีขึ้น เนื่องจากนักสังคมสงเคราะห์จะใช้ประสบการณ์ที่มีรวมทั้งเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ข้อมูลที่รอบด้านเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังมีการพูดให้กำลังใจ และพยายามติดต่อเครือข่ายต่างๆ ให้ช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วย สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ชาลินี สุริยนเปล่งแสง (2547) ที่ศึกษามาตรการให้ความช่วยเหลือเด็กที่มีพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่ประกอบด้วยการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์ ทั้งการพิจารณาโดยรวมและรายองค์ประกอบ ลักษณะการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยมีการพิจารณาในด้าน

ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคมกับลักษณะการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า การสนับสนุนทางอารมณ์และการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

โดยสรุปแนวทางการปรับตัวของแม่เลี้ยงเดี่ยวมี 3 แนวทางหลัก คือ 1. เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แม่เลี้ยงเดี่ยวยอมรับความจริง และกล้าเปิดเผยให้ครอบครัวทราบ 2. ส่งเสริมให้แม่เลี้ยงเดี่ยวมองโลกในแง่ดี และรู้จักจัดการอารมณ์ตนเอง และการทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้แม่เลี้ยงเดี่ยวได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้กำลังใจกันในกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว 3. แนวทางการหาข้อมูลมาประกอบการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับสมจิตร์ หนูเจริญกุล (สมจิต หนูเจริญกุล. 2536: 111) ที่กล่าวถึงกระบวนการปรับตัวเพื่อเผชิญความเครียดแต่จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ั้น ไม่เพียงแต่วิธีการที่บุคคลใช้ในการเผชิญกับความเครียดนั้น ยังขึ้นอยู่กับแหล่งประโยชน์ที่มีอยู่ในบริบทนั้นๆ ซึ่งได้แก่ 1) ภาวะทางสุขภาพและพลังของบุคคลจะช่วยส่งเสริมความพยายามในการจัดการกับเหตุการณ์นั้นๆ คนที่มีสุขภาพดี มีพลังกำลังจะทำให้เผชิญกับความเครียดได้ดี 2) ความเชื่อในทางที่ดี เชื่อว่าตนสามารถควบคุมผลที่ตามมาได้ 3) ทักษะในการแก้ปัญหา รู้จักแสวงหาความรู้ข้อมูลต่างๆ จะสามารถเผชิญความเครียดได้ดี 4) ทักษะทางสังคม ความสามารถในการติดต่อสร้างสัมพันธ์กับบุคคลในเครือข่ายสังคม 5) แรงสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ การได้รับข้อมูลและคำแนะนำในการแก้ปัญหา การได้รับการสนับสนุนด้านอารมณ์ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า มีคนที่เขาไว้วางใจในยามทุกข์ และการได้รับการช่วยเหลือเรื่องวัตถุและการบริการ

2. แนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

แนวทางที่ 1: แนวทางเตรียมความพร้อมของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การเตรียมความพร้อมของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้ ทั้งนี้เนื่องจากการเตรียมความพร้อมตั้งแต่รู้ว่าคุณตั้งครรภ์ ทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวได้ปรับตัว วางแผนเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรในอนาคต

แนวทางที่ 2: แนวทางขอความช่วยเหลือจากครอบครัว แม่เลี้ยงเดี่ยวจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เพราะแม่เลี้ยงเดี่ยวบางรายยังไม่เข้มแข็งพอต่อการเข้าสังคม แม้ว่าในบ้านพักแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถทำหน้าที่ของตนได้ แต่เมื่อออกมาสู่สังคมภายนอก แม่เลี้ยงเดี่ยวอาจจะทนต่อสายตาของคนในสังคมไม่ไหว ดังนั้นครอบครัวอาจจะต้องเข้ามาช่วยทำบทบาทในการปกป้องสมาชิก โดยครอบครัวสามารถสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ 3 ด้านหลักๆ ต่อไปนี้ 1) การสนับสนุนทางด้านจิตใจ 2) การสนับสนุนทางด้านวัตถุสิ่งของ 3) การสนับสนุนทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร

แนวทางที่ 3: แนวทางในการขอรับความช่วยเหลือเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรจากแหล่งสนับสนุนทางสังคม 3 ด้าน หลักๆ ดังต่อไปนี้ 1) การขอรับคำปรึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร 2) การขอรับความช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของเครื่องสธารณูปโภค อุปโภค 3) การสนับสนุนทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร

โดยสรุปแนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังนั้น จะมีแนวทางหลักๆ ที่เน้นไปที่แม่วัยรุ่น ครอบครัว และแหล่งสนับสนุนทางสังคม เช่น โรงพยาบาล สถานศึกษา สถานประกอบการ หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ย่อย 6 ยุทธศาสตร์ คือ 1. ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน 2. ยุทธศาสตร์ด้านการช่วยเหลือและบำบัดฟื้นฟู 3. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างบทบาทและองค์ความรู้แก่กลุ่มผู้นำความคิดของเด็กและเยาวชน 4. ยุทธศาสตร์การจัดสิ่งยั่วยุและอิทธิพลจากสื่อ 5. ยุทธศาสตร์ด้านการผลักดันนโยบาย 6. ยุทธศาสตร์การสำรวจข้อมูล การพัฒนาระบบงาน และการติดตามผล ซึ่งแต่ละยุทธศาสตร์จะมีมาตรการต่างๆ แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามบางมาตรการยังไม่สามารถทำได้จริง ทั้งนี้เนื่องมาจากการทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดบางประการ อย่างในยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน มาตรการด้านการศึกษาให้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเข้าใจเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะและควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกัน และการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ซึ่งการปรับเปลี่ยนทัศนคติไม่ใช่เรื่องยาก จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า บุคลากรทางการศึกษาไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติได้ทั้งหมด จึงเล็งไม่ได้ที่แม่วัยรุ่นจะต้องพบกับบุคลากรที่ยังคงมีทัศนคติไม่ดีต่อการตั้งครรภ์ไม่พร้อมของเด็กวัยรุ่น หรือยุทธศาสตร์ด้านการช่วยเหลือและบำบัดฟื้นฟู มาตรการช่วยเหลือเมื่อเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม โดยการจัดให้มีการตรวจสอบการตั้งครรภ์ อายุครรภ์ และจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับคำปรึกษาเกี่ยวกับการแจ้งให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อมทราบ เรื่องนี้สามารถทำได้ยากมากทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นหลายรายที่ตั้งครรภ์แล้วเลือกที่จะลาออก ก่อนที่ครูหรือเพื่อนที่โรงเรียนจะทราบด้วยซ้ำ ดังนั้นการตรวจสอบการตั้งครรภ์ แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ชื่อที่ตรวจครรภ์มาตรวจเอง ส่วนอายุครรภ์จะคาดคะเนจากวัยที่ประจำเดือนไม่มา เพราะหลีกเลี่ยงการไปฝากครรภ์ เนื่องจากเกรงว่าผู้ปกครองจะรู้ จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งให้ความช่วยเหลือและหาทางออกจากอินเทอร์เน็ต และการสอบถามคนสนิท หรือผู้มีประสบการณ์เดียวกันมาก่อน จนหาทางออกไม่ได้จริงๆ แล้วค่อยกลับมาบอกให้ครอบครัวทราบ ส่วนใหญ่ทางครอบครัวจะทราบก่อนสถานศึกษาและครอบครัวต้องติดต่อสถานศึกษาเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไป ส่วนการให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กเข้าไปดูแลเพื่อให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นให้ครอบครัวของตนเอง ผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และครอบครัวของผู้ทำให้ตั้งครรภ์ไม่พร้อมทราบ เพื่อร่วมกันดูแลรับผิดชอบบุตรที่เกิดขึ้น แม่วัยรุ่นที่จะได้รับการดูแลต้องเป็นแม่วัยรุ่นที่เข้าถึงข้อมูล แต่อย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นหลายรายไม่เข้าถึงข้อมูลหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าว บางรายอับอายไม่กล้าขอความช่วยเหลือ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อจำกัดที่มาตรการนี้สามารถทำได้ยากขึ้น

3. แนวทางการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง

จากการข้อค้นพบในหน้า 134 พบว่า แม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง และนักสังคมสงเคราะห์เสนอแนะแนวทางการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง ไว้ดังต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: แนวทางการประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม เนื่องจากแม่วัยรุ่นหลายรายไม่เข้าถึงข้อมูลแหล่งให้บริการที่ให้ความช่วยเหลือหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม บางรายไม่รู้ว่ามีหน่วยงานให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ ทำให้แม่วัยรุ่นมีทางเลือกในการแก้ปัญหาไม่มากนัก แม่วัยรุ่นจึงเสนอแนะให้มีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่ทำงานกับแม่วัยรุ่นให้มากขึ้น ทั้งที่ทำงานเชิงรุก คือ ป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม และ เชิงรับ คือ ให้ความช่วยเหลือหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม เช่น การฝากครรภ์ สถานที่รับฝากครรภ์ ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการฝากครรภ์ จนถึงคลอดบุตร โดยให้มีการประชาสัมพันธ์ในทุกภาคส่วนเริ่มจากอนามัยชุมชน โรงพยาบาลประจำตำบล จนถึงโรงพยาบาลประจำจังหวัด เพื่อให้แม่วัยรุ่นสามารถเข้าถึงข้อมูลและขอรับบริการได้ง่ายขึ้น

แนวทางที่ 2: แนวทางส่งเสริมการศึกษาของแม่วัยรุ่นให้อยู่ในระบบการศึกษา แม้ว่าจะมีนโยบายออกมาให้แม่วัยรุ่นสามารถเข้าเรียนได้ตามปกติ แต่ยังคงมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ให้นโยบายนี้ไม่สามารถทำได้จริง เริ่มจากทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดเรื่องของสุขภาพของแม่วัยรุ่นที่ต้องการเวลาพักผ่อนมากกว่าวัยรุ่นทั่วไป แม่วัยรุ่นจะอยากนอน เคลื่อนไหวตัวช้า ทางสถานศึกษาต้องมีความเข้าใจและยืดหยุ่นให้แม่วัยรุ่นสามารถได้มีโอกาสพัก และมีโอกาสเรียนเช่นเดียวกับเพื่อนคนอื่นด้วย ส่วนสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเมื่อแม่วัยรุ่นเข้าไปเรียนตามปกติ แต่เพื่อนในโรงเรียนรู้ อาจจะมีการวิพากษ์วิจารณ์หรือล้อกัน ซึ่งทำให้แม่วัยรุ่นอับอายไม่อยากไปเรียน ข้อจำกัดนี้ทางสถานศึกษาอาจต้องให้แม่วัยรุ่นพักการเรียน หรือให้เรียนโดยวิธีการติดตามงานจากเพื่อน เพื่อไม่ให้แม่วัยรุ่นต้องเจอสภาพแวดล้อมที่ทำให้เสียสุขภาพจิต อย่างไรก็ตามแม่วัยรุ่นแนะนำว่า แนวทางส่งเสริมการศึกษาเหล่านี้จะเป็นจริงได้แน่ หากทุกคนเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และรู้จักให้ออกาสกัน

แนวทางที่ 3: แนวทางการนำเสนอสื่อเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ไม่พร้อมโดยไม่ตีตราและมีอคติ การนำเสนอสื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ไม่พร้อมมักมีการใช้ถ้อยคำรุนแรง เช่น การพาดหัวข่าวว่า “แม่ใจยักษ์” ผู้อ่านส่วนใหญ่มักจะมองถึงการกระทำของแม่วัยรุ่นที่โหดร้าย ทอดทิ้งลูก มีน้อยคนที่จะมองว่าเพราะอะไรที่ทำให้แม่วัยรุ่นตัดสินใจทำเช่นนั้น สิ่งที่ตามมา คือ มุมมองของสังคมที่มีต่อแม่วัยรุ่น การเหมารวม คิดว่าแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะต้องแก้ปัญหาด้วยวิธีการยุติการตั้งครรภ์ ซึ่งแม่วัยรุ่นที่เคยยุติการตั้งครรภ์ และเคยคิดจะทอดทิ้งบุตรบางรายรู้สึกเสียใจและรู้สึกผิดต่อลูกอยู่แล้ว และเมื่อได้รับฟังข่าวที่เข้ามาวิจารณ์การกระทำเหล่านี้ด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ไม่มีนำเสนอสาเหตุของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้แม่วัยรุ่นบางรายยังรู้สึกแยที่สังคมไม่ให้โอกาส มีแต่คนกล่าวโทษ และสูญเสียความมั่นใจจนไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่าง

ปกติสุข ดังนั้นแนวทางการนำเสนอของสื่อต่างๆ จึงควรตระหนักถึงผลกระทบต่อมุมมองของสังคมที่มีต่อแม่วัยรุ่น การให้โอกาสแม่วัยรุ่น เน้นการนำเสนอข่าวเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข ไม่ใช่นำเสนอสถานการณ์เพื่อขายข่าวแต่เพียงอย่างเดียว

แนวทางที่ 4: แนวทางให้แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมมีสถานภาพทางสังคม แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ แม้ว่าแม่วัยรุ่นจะมีหลายบทบาท เช่น บทบาทแม่ของลูก บทบาทลูกของพ่อแม่ บทบาทนักศึกษา หากแม่วัยรุ่นสามารถทำบทบาทเหล่านี้ได้อย่างครบถ้วน ไม่เป็นปัญหาของสังคม แม่วัยรุ่นก็น่าจะมีสถานภาพเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย การเบียดขับทางสังคมโดยมองว่าแม่วัยรุ่นเป็นตัวประหลาดคงไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ ในทางกลับกันหากสังคมให้โอกาสแม่วัยรุ่นได้ทำบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่ น่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้มากกว่า

แนวทางที่ 5: แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายวัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พร้อม แนวทางนี้แม่วัยรุ่นคิดว่าเป็นแนวทางที่แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมได้ติดต่อกัน ทั้งเรื่องของการอบรมเลี้ยงดูบุตร และการให้คำปรึกษาแม่วัยรุ่นที่กำลังประสบปัญหานี้ จากผู้ที่มีประสบการณ์ที่อยู่ในวัยเดียวกัน ดังนั้นแม่วัยรุ่นจึงคิดว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวและมีแนวทางการแก้ปัญหามากขึ้น คือ การสร้างเครือข่ายแม่วัยรุ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำปรึกษาแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และเป็นกลุ่มไว้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้กำลังใจแม่วัยรุ่นด้วยกัน

แนวทางที่ 6: แนวทางการเพิ่มบริการเรื่องนมผงในกรณีที่แม่วัยรุ่นไม่มีน้ำนมหรือไม่สามารถให้นมบุตรได้จริง ทั้งนี้เนื่องจากแม่วัยรุ่นหลายรายที่มีปัญหาไม่มีน้ำนม หรือมีลูกแฝดทำให้น้ำนมไม่เพียงพอ หากต้องเสียเงินเป็นค่านมผง จะทำให้ทางครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม ดังนั้นนมผงจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่แม่วัยรุ่นต้องการให้ทางหน่วยงานช่วยเหลือ

แนวทางที่ 7: แนวทางการเพิ่มบริการรับเลี้ยงบุตรทั้งแบบกลางวัน และแบบตลอด 24 ชั่วโมง จากการศึกษา พบว่า แม่วัยรุ่นบางรายมีปัญหาเรื่องเวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตร แต่ก็ยังอยากให้มีการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ไม่ต้องการฝากสถานสงเคราะห์ เพราะเกรงว่าเด็กจะไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด แม่วัยรุ่นบางคนไม่ได้ทำงานเพราะไม่มีคนดูแลบุตรให้ในช่วงกลางวัน ดังนั้นการเพิ่มบริการรับเลี้ยงบุตรอาจเป็นหนึ่งในแนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรับไปพิจารณา เพื่อช่วยให้แม่วัยรุ่นสามารถทำงานหารรายได้ในช่วงกลางวัน หรือมีเวลาศึกษาต่อและสามารถรับบุตรกลับไปเลี้ยงดูได้ในช่วงกลางคืน หรือในกรณีที่ต้องการฝากบุตรไว้ตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากยังไม่พร้อมรับบุตรกลับไปดูแลเอง ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจต้องเพิ่มบริการครอบครัวอุปถัมภ์ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของแม่วัยรุ่น เพื่อให้แม่วัยรุ่นมีโอกาสปรับตัวและเตรียมความพร้อมเพื่อรับเด็กไปดูแลเองได้ในอนาคต

จากการศึกษาทำให้ได้แนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดบริการได้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเพื่อเป็นการส่งเสริมให้แม่วัยรุ่นอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม และตัวแม่วัยรุ่นจะได้มีความพร้อมที่จะปรับตัวตามสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทุกเมื่อ

ผู้วิจัยสามารถสรุปเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้ง
แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้ตามภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 แสดงภาพรวมเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้ง
แนวทางการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า แม่วัยรุ่นหลายรายสูญเสียความมั่นใจในตัวเองเมื่อตั้งครรภ์ไม่พร้อมแล้วหาทางออกไม่ได้ ไม่มีผู้ให้คำแนะนำปรึกษา อีกทั้งวัยรุ่นบางรายไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัว บางรายอยู่ในภายใต้ความกดดัน ทำให้รู้สึกวุ่นวายตนเองแปลกแยก ไม่เป็นที่ต้องการของคนในครอบครัวและสังคมสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคที่ทำให้แม่วัยรุ่นปรับตัวได้ยากยิ่งขึ้น ส่วนเรื่องของการอบรมเลี้ยงดูบุตรแม่วัยรุ่นยังคงมีความรู้เกี่ยวกับการดูแลบุตรไม่เพียงพอ หากไม่ได้รับคำแนะนำจากครอบครัวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจทำให้แม่วัยรุ่นไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้ข้อเสนอแนะสำหรับแม่วัยรุ่น ครอบครัวของแม่วัยรุ่น และหน่วยงาน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับแม่วัยรุ่น

1. จากการศึกษาวิจัย พบว่า แม่วัยรุ่นบางรายเมื่อเกิดปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมหรือต้องแยกทางกับคนรัก จะพยายามแยกตัวออกจากสังคม คิดว่าตนเองไม่มีค่า แต่อย่างไรก็ตามการปรับตัวของแม่วัยรุ่นนั้นจะต้องเริ่มจากตัวเอง ดังนั้นแม่วัยรุ่นจึงควรตระหนักถึงคุณค่าในตนเองและเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ควรหนีปัญหาแม่วัยรุ่นควรตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และกล้าเผชิญความกดดัน

2. จากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่แม่วัยรุ่นมักจะเลือกปรึกษาเพื่อนซึ่งยังคงเป็นวัยรุ่นเช่นเดียวกับตน ดังนั้นคำแนะนำที่ได้ อาจจะมีข้อมูลไม่มากพอที่จะนำมาประกอบการตัดสินใจ แม่วัยรุ่นจึงควรเลือกปรึกษาคนที่ไว้วางใจและสามารถให้ความช่วยเหลือได้ นั่นคือ คนในครอบครัว แต่หากคนในครอบครัวยังไม่สามารถให้คำแนะนำปรึกษาได้ อาจต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นแม่วัยรุ่นควรหาทางแก้ไขปัญหาให้เร็วที่สุด ไม่ควรเก็บปัญหาไว้เพียงลำพัง เพราะจะทำให้เสียสุขภาพจิต ดังนั้นแม่วัยรุ่นจึงควรหาที่ปรึกษาและหาข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจแก้ไขปัญหาซึ่งจะนำไปสู่ทางออกที่เหมาะสม จากข้อ

3. จากการศึกษา พบว่า วิธีการบอกให้ครอบครัวทราบ หากแม่วัยรุ่นที่เคยมีประสบการณ์เรื่องนี้เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเครือข่ายได้ แม่วัยรุ่นที่ยังคงปกปิดครอบครัวอาจจะได้แนวทางหรือวิธีการบอกให้ครอบครัวรู้ หรือเป็นการกระตุ้นให้กล้าที่จะเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้นได้นอกจากนี้เครือข่ายที่แม่วัยรุ่นสร้างขึ้นจะช่วยเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นได้ด้วย เพราะแม่วัยรุ่นหลายรายที่ต้องเลี้ยงดูบุตรอยู่ที่บ้านเพียงลำพัง ขณะที่พ่อแม่ไปทำงาน หากเกิดปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร แม่วัยรุ่นจะสามารถเข้ามาปรึกษาสมาชิกในเครือข่ายได้ทันที ดังนั้นแม่วัยรุ่นควรสร้างเครือข่ายของตนเองเพื่อให้กำลังใจกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนเองให้แม่วัยรุ่นคนอื่นได้รับรู้

ข้อเสนอแนะสำหรับครอบครัวของแม่วัยรุ่น

1. ครอบครัวของแม่วัยรุ่นควรรับมือกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ เมื่อรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น หากไม่มีสติอาจจะพลาดว่ากล่าวแม่วัยรุ่นด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ซึ่งจะทำให้แม่วัยรุ่นที่มีสภาพจิตใจไม่มั่นคงอยู่แล้ว ยิ่งคิดว่าตนเป็นปัญหา และอาจทำให้แม่วัยรุ่นเลือกที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหาที่ผิด เช่น การทำแท้งเถื่อน หนีออกจากบ้าน เป็นต้น เพราะฉะนั้น ครอบครัวของแม่วัยรุ่นควรทำความเข้าใจและพยายามช่วยกันให้กำลังใจและช่วยแม่วัยรุ่นแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2. ครอบครัวของแม่วัยรุ่นควรทบทวนบทบาทหน้าที่ของครอบครัวในการปกป้องสมาชิกใหม่ของครอบครัว ไม่ควรให้สังคมภายนอกมาทำให้บทบาทของครอบครัวเสีย หลายครอบครัวไม่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะอับอาย กลัวคำวิจารณ์จากคนในสังคมมากกว่าที่จะคิดถึงการปกป้องสมาชิกในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวได้ เพราะทางครอบครัวไม่ยอมรับและไม่ให้ความช่วยเหลือ

3. ครอบครัวของแม่วัยรุ่นควรเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่นจัดขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองให้กับครอบครัวของแม่วัยรุ่นอื่นได้รับทราบ เป็นการระบายความไม่สบายใจ และครอบครัวแม่วัยรุ่นที่ผ่านวิกฤตนี้ได้แล้วจะสามารถเข้ามาแนะนำครอบครัวอื่นให้ผ่านวิกฤตนี้ไปได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ควรมีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องและให้บริการแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมในทุกภาคส่วน โดยการประชาสัมพันธ์นี้ควรแจ้งรายละเอียดการให้บริการอย่างชัดเจน เพื่อให้แม่วัยรุ่นสามารถเข้าถึงบริการได้ตรงตามความต้องการ ไม่ต้องเสียเวลาในการส่งต่อ การประชาสัมพันธ์หน่วยงานควรจะเน้นทั้งหน่วยงานที่ทำงานเชิงรับ คือ ให้ความช่วยเหลือหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม เช่น การฝากครรภ์ สถานที่รับฝากครรภ์ ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการฝากครรภ์ จนถึงคลอดบุตร โดยให้มีการประชาสัมพันธ์ในทุกภาคส่วนเริ่มจากอนามัยชุมชน โรงพยาบาลประจำตำบล จนถึงโรงพยาบาลประจำจังหวัด และหน่วยงานที่ทำงานเชิงรุก คือ ป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ควรลงพื้นที่ชุมชนให้มากขึ้น ไม่ใช่อยู่ในโรงเรียน หรือสถานศึกษาเท่านั้น เพราะวัยรุ่นหลายรายที่ไม่ได้อยู่ในสถานศึกษาจะไม่ได้รับข้อมูลดังกล่าว

2. ควรส่งเสริมการศึกษาของแม่วัยรุ่นให้อยู่ในระบบการศึกษาและควรมีการประชุมแลกเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้บุคลากรที่ยังมีทัศนคติต่อการตั้งครรภ์ในกลุ่มวัยรุ่นในเชิงลบ ลดทัศนคติดังกล่าวลงบ้าง ซึ่งอาจส่งผลต่อการทำงานหรือการปฏิบัติต่อแม่วัยรุ่นในสถานศึกษาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะที่ผ่านมาแม้ว่าจะมีนโยบายออกมาให้แม่วัยรุ่นสามารถเข้าเรียนได้ตามปกติ แต่ทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนที่มีความแตกต่างกันทำให้นโยบายนี้ไม่สามารถทำได้จริง ส่วนสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเมื่อแม่วัยรุ่นเข้าไปเรียนตามปกติ แต่เพื่อนในโรงเรียนรู้ อาจจะมีการวิพากษ์วิจารณ์หรือล้อกัน ซึ่งทำให้แม่วัยรุ่นอับอายไม่อยากไปเรียน ข้อจำกัด

นี้ทางสถานศึกษาอาจต้องให้แม่วัยรุ่นพักการเรียน หรือให้เรียนโดยวิธีการติดตามงานจากเพื่อน เพื่อไม่ให้แม่วัยรุ่นต้องเจอสภาพแวดล้อมที่ทำให้เสียสุขภาพจิต ดังนั้นการให้โอกาสทางการศึกษา แก่แม่วัยรุ่นจะมีประสิทธิภาพมาก หากคนในสังคมโดยเฉพาะบุคลากรในสถานศึกษา และเพื่อน วัยรุ่นด้วยกันเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และคำนึงถึงความเท่าเทียม

3. ควรสร้างความเข้าใจให้สื่อมวลชนนำเสนอข่าวในเชิงสร้างสรรค์ นำเสนอแง่มุมที่เข้ามา ช่วยกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมดีกว่าการนำเสนอข่าวโจมตีการกระทำของแม่ วัยรุ่นทั้งที่บางส่วนเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น สื่อควรลดการตีตราลง และระงับการใช้ถ้อยคำ รุนแรง หรือฟังแล้วเป็นการเหมารวม และควรตระหนักถึงผลกระทบต่อมุมมองของสังคมที่มีต่อแม่ วัยรุ่นให้มากขึ้น เน้นการนำเสนอข่าวเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข ไม่ใช่นำเสนอสถานการณ์เพื่อ ขยายข่าวแต่เพียงอย่างเดียว

4. ควรมีการจัดเวทีเสวนา เพื่อเสริมสร้างคุณค่าในตนเองของแม่วัยรุ่น และยังเป็นอีกหนึ่ง แนวทางในการสร้างสถานภาพทางสังคมให้แม่วัยรุ่นได้รับการยอมรับ อีกทั้งประสบการณ์ของแม่ วัยรุ่นจะได้ถูกถ่ายทอดให้วัยรุ่นที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรตระหนักถึงการป้องกันการตั้งครรภ์ ผลจากการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ต้องการสถานภาพทางสังคม เพื่อให้ สังคมรู้ว่าแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ แม้ว่าแม่ วัยรุ่นจะมีหลายบทบาท เช่น บทบาทแม่ของลูก บทบาทลูกของพ่อแม่ บทบาทนักศึกษา หากแม่ วัยรุ่นสามารถทำบทบาทเหล่านี้ได้อย่างครบถ้วน ไม่เป็นปัญหาของสังคม แม่วัยรุ่นก็น่าจะมี สถานภาพเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย การเบียดขับทางสังคมโดยมองว่าแม่วัยรุ่นเป็นตัว ประหลาดคงไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ ในทางกลับกันหากสังคมให้โอกาสแม่วัยรุ่นได้ทำบทบาทของ ตนเองอย่างเต็มที่น่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้มากกว่า

5. ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายแม่วัยรุ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อให้แม่วัยรุ่น ที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมได้มีโอกาสติดต่อกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทั้งเรื่องของการอบรมเลี้ยงดู บุตร และการให้คำปรึกษาแม่วัยรุ่นที่กำลังประสบปัญหาตั้งครรภ์ไม่พร้อม จากผู้ที่มีประสบการณ์ที่ อยู่ในวัยเดียวกัน และมีโอกาสให้กำลังใจกันผ่านเครือข่ายดังกล่าว

6. ควรมีเสริมสร้างทักษะให้บุคลากรที่ต้องทำงานกับแม่วัยรุ่นมีทักษะในการทำงานให้ สามารถเข้าถึงสภาพปัญหาความต้องการของแม่วัยรุ่น การมองปัญหารอบด้าน การทำงานที่ช่วยใน การเสริมสร้างคุณค่าของแม่วัยรุ่นและเน้นให้แม่วัยรุ่นสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

7. ควรมีการจัดบริการขั้นพื้นฐานของแม่วัยรุ่น เพราะแม่วัยรุ่นหลายรายที่ไม่มีที่พัก หรือ มีข้อจำกัดไม่สามารถให้นมบุตรได้ ซึ่งแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ ไม่มีเงินพอที่จะซื้อนม ผงให้บุตร บางรายยังต้องไปโรงเรียนไม่สามารถให้นมบุตรได้ หากจะปั๊มนมไว้ก็ไม่เพียงพอ แม้ว่า ทางหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนจะมีบริการให้นมผงบ้าง แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของแม่ วัยรุ่นที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทางหน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรตระหนักถึงการบริการให้ สอดคล้องกับความต้องการเหล่านี้ด้วย นอกจากนมผงและที่พักของแม่วัยรุ่นแล้ว ยังควรเพิ่มบริการ

รับเลี้ยงบุตรทั้งแบบกลางวัน และแบบตลอด 24 ชั่วโมง เพราะแม่วัยรุ่นบางคนไม่ได้ทำงานเพราะไม่มีคนดูแลบุตรให้ในช่วงกลางวัน หรือไม่มีโอกาสได้เรียนต่อเพราะต้องดูแลบุตร ดังนั้นการเพิ่มบริการรับเลี้ยงบุตรอาจเป็นหนึ่งในแนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรับไปพิจารณา เพื่อช่วยให้แม่วัยรุ่นสามารถทำงานหารายได้ในช่วงกลางวัน หรือมีเวลาศึกษาต่อและสามารถรับบุตรกลับไปเลี้ยงดูได้ในช่วงกลางคืน หรือในกรณีที่ต้องการฝากบุตรไว้ตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากยังไม่พร้อมรับบุตรกลับไปดูแลเอง ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจต้องเพิ่มบริการครอบครัวอุปถัมภ์เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของแม่วัยรุ่น เพื่อให้แม่วัยรุ่นมีโอกาสรับตัวและเตรียมความพร้อมเพื่อรับเด็กไปดูแลเองได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยกับแม่วัยรุ่นที่รับบริการจากหน่วยงานอื่นที่ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดบุตรว่ามีจุดอ่อน จุดแข็งอย่างไร ทั้งนี้ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่หลากหลายทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติและให้ความสำคัญกับสภาพปัญหาและความต้องการของแม่วัยรุ่น และยังควรมีการศึกษาในส่วนของภูมิภาค เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการจัดบริการที่อาจแตกต่างกันด้วย
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง กรณีศึกษา : ผู้ใช้บริการจากสหทัยมูลนิธิ ดังนั้นมุมมองที่ได้จะมาจากแม่วัยรุ่นที่ยังคงรับบริการหรือติดต่อกับทางมูลนิธิอยู่ หากต้องการต่อยอดการวิจัยควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วน of แม่วัยรุ่นที่ยุติการรับบริการแล้วว่ามีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเสริมช่วยในด้านใดบ้าง
3. เสนอแนะในเชิงการวิจัยให้มีการวิจัยในเชิงพัฒนาโปรแกรมหรือชุดฝึกอบรมให้กลุ่มเยาวชนเพื่อเป็นการป้องกันหรืออบรมกับกลุ่มแม่วัยรุ่นเพื่อให้สามารถปรับตัวและเลี้ยงดูบุตรได้

บรรณานุกรม

- กรมสุขภาพจิต. (2542). คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรพื้นฐานการให้การปรึกษาครอบครัว.
กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2554). ยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหา
เด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2556, จาก
<http://www.nQkhonrQtchQsimQ.m-society.go.th/doc/sQwQt/>.
- กาญจนา แซ่ลิ้ม. (2546). ภาพลักษณ์และภาวะซึมเศร้าของหญิงตั้งครรภ์พึงปรารถนา กับไม่พึง
ปรารถนาที่ตัดสินใจตั้งครรภ์ต่อไปหรือยุติการตั้งครรภ์. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาการ
ปรึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- กันยา สุวรรณแสง. (2533). การพัฒนาบุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น.
- กุลวดี เถนว่อง (ราชภัฏจี.). (2551). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร
และแนวทางการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาจังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- เครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม. (2555). สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2555, จาก
<http://choicesforum.wordpress.com/>.
- โครงการการพัฒนานโยบายด้านการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในกลุ่มเด็กอายุ 0-5 ปี.
(2555). รายงานผลการทบทวนนโยบายด้านการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในกลุ่ม
เด็กอายุ 0-5 ปี ในประเทศไทย. นนทบุรี: โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้าน
สุขภาพ (HITQP).
- จรรยา ดวงแก้ว. (2539). ความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของนักเรียน ระดับชั้น
มัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ คม. (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จิตตินันท์ เดชะคุปต์. (2553). แนวคิดทฤษฎีด้านครอบครัว. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบัน
ครอบครัว, 2553 ประมวลสาระชุดวิชา จิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา 2547.
- จิตมณี ก้างอนตา. (2539). กระบวนการปรับตัวของผู้ติดเชื้อเอดส์ในโครงการฟ้าสีขาว จังหวัด
เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การส่งเสริมสุขภาพ). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- จุมจินต์ สลัดทุกข์. (2543). ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของนิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาแนะแนว). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. (2547). เด็กไทยวัยกึ่ง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ปริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). การศึกษาครอบครัวไทย: ข้อคิดและแนวทางการศึกษา. ใน ผู้หญิง
แรงงานและแรงงานผู้หญิง. หน้า 1-20. กรุงเทพฯ: นนทบุรีการพิมพ์.

- เฉลิมศรี อานำปัง. (2552). งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ไม่พร้อม. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2556, จาก <http://sQtun.nfe.go.th/mQnQng/?nQme=news&file=reQdnews&id=184>
- ชาลินี สุริยนแปลงแสง. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์. ค.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชาย โพธิสตา. (2552). บทโหมโรง. ครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร ประชากรและสังคม 2552. ชาย โพธิสตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- ณัฐยา บุญภักดี. (2552). การตั้งครรภ์ไม่พร้อมและข้อเสนอทางนโยบาย. ใน ถึงเวลา...ต้องเข้าใจและแก้ไข...ความรุนแรงทางเพศ เอดส์ และท้องไม่พร้อม. กฤติยา อาชวนิจกุล. หน้า 51-53. กรุงเทพฯ: แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ.
- ณัฐฐา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). ปัจจัยเกื้อหนุนการฝ่าวิกฤติของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การศึกษารายกรณี. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; อรุณพร ชูชม; และงามตา วรินทร์านนท์. (2528). ปัจจัยทางจิตวิทยาในเวทีเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของมารดาไทย รายงานการวิจัยฉบับที่ 32. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน มุลกลาง. (2546). การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของผู้ปกครองโรงเรียนบ้านบวก อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- เดลินิวส์. (2555). สลดพบศพเด็กทารกถูกทิ้งริมถนน คาดแม่ใจกษณ์นำมาทิ้ง. สืบค้นเมื่อ 9 ธันวาคม 2555, จาก <http://www.dQilynews.co.th/thQilQnd/171332>
- หัตถดาว ลิ้มพะสุต. (2546). แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสัมพันธภาพในครอบครัว. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมวิทยาประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ไทยรัฐ. (2555). สธ.เร่งเปิดคลินิกวัยรุ่น ลดการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2555, จาก <http://www.thQirQth.co.th/content/edu/282185>.
- ไทยโพสต์. (2556). วัยรุ่นไทยท้องไม่พร้อมที่ 2 อาเซียน คิดเป็น 80% คนวัยทีน/อายุน้อยกว่า 20 คลอดวันละ 370คน ต่ำกว่า 15 เบ่งวันละ 10. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2556, จาก <http://www.thQipost.net/news/170113/68177>
- นางพาง ลิ้มสุวรรณ. (2542). เลี้ยงลูกถูกวิธี ชีวิตเป็นสุข. กรุงเทพฯ: เมดดินโฟ.จี.ดี.

- นพมาศ แซ่เสี้ยว. (2550). การปรับตัวทางจิตสังคมและลักษณะสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้ใหญ่วัยกลางคน. ปรินซ์นิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิภา นิธยาน. (2530). การปรับตัวและบุคลิกภาพจิตวิทยาเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ: สารศึกษาศึกษาการพิมพ์.
- นิมิตศุรา แว; และ วิยะดา รัตนสุวรรณ. (2548). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการให้การปรึกษาคอครบครัวสำหรับพยาบาล. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ปริญญานวารี. (2545). อิทธิพลของสัมพันธภาพในชีวิตสมรส ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่ได้รับและประวัติการแยกห่างจากบุคคลสำคัญในชีวิตที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลครรภ์ และแนวโน้มของพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของมารดา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาชุมชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ประพันธ์ โอประเสริฐ; และสมพล พงศ์ไทย. (2534). การตั้งครรภ์ไม่วางแผนและการตั้งครรภ์ไม่ปรารถนา. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2530). สุขภาพจิตเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์.
- พรพรรณ จันทรง. (2541). การศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่กับการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2545). จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- พรรณเลขา พลอยสระศรี. (2546). กระบวนการปรับตัวของผู้ต้องขังวัยหนุ่มในเรือนจำกลางบางขวาง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารงานยุติธรรม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พัชรินทร์ ศิริวิสุทธิรัตน์. (2554). วัยรุ่น – วัยใส กับปัญหาท้องไม่พร้อม. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2556, จาก <http://www.klq.dmh.go.th/modules.php?m=Qrticle&gr=&op=detQil&reseQrchId=978>
- ภมรพรรณ ยะยาตร์. (2556). สุขภาพจิตและการปรับตัวสู่สังคมสมัยใหม่. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2556, จาก <http://educQtion.msu.Qc.th/rungson/teQch/document/0023016/pdf/03.pdf>
- มณูญ ตนะวัฒนา. (2526). จิตวิทยาพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- มาลัย สำราญจิตต์. (2540). การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของมารดาวัยรุ่นในระยะหลังคลอด. วิทยานิพนธ์. พย.ม. (การพยาบาลแม่และเด็ก). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- มาลี จิรวพัฒนานนท์. (2545). ได้ศึกษากระบวนการเข้าสู่การเป็นแม่คนเดียว. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

- เมธินันท์ ภิญญชน. (2539). *การให้คำปรึกษาครอบครัวเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- รติชน พีรยสธ. (2543). *การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ลักขณา ประถมวงศ์. (2546). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุน
เอกลักษณ์แห่งตน และพฤติกรรมการปรับตัวทางสังคมของเด็กวัยรุ่น ในกรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ วท.บ. (จิตวิทยาพัฒนาการ)*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
รามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- ลินดา ศรีดารา. (2548). *ประสบการณ์ของมารดาที่ทำงานนอกบ้านในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา
อย่างเดียว*. วิทยานิพนธ์ พย.ม. (พยาบาลศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรกร ทรัพย์วิระปกรณ. (2553). *เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา
ประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง*. วิทยานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วรกรณ อิ่มบุญ. (2553). *การศึกษาความผูกพันระหว่างมารดาวัยรุ่นกับบุตรช่วงปฐมวัยที่พักอาศัย
ณ บ้านพักฉุกเฉิน สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี*. งานวิจัยพื้นฐาน ค.ม. (ครุศาสตร์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วรกรณ ตระกูลสฤษดิ์. (2545). *จิตวิทยาการปรับตัว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์
ส่งเสริมวิชาการ.
- วรกรณ รักวิจัย. (2540). *การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน.
- วัลยา ธรรมพินิจวัฒน์. (2553). *เพศศึกษาสำหรับวัยรุ่นไทย*. ใน *วารสารสภาการพยาบาลปีที่25
ฉบับที่4 ตุลาคม-ธันวาคม 2553*. สายพิน เกษมกิจวัฒนา. หน้า 5-9. กรุงเทพฯ: จุฑทอง.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2545). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศุภลักษณ์ เงินบำรุง. (2546). *ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของนักศึกษาพยาบาล
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สถาบันรามจิตติ. (2553). *รายงานสภาการณ์เด็กและเยาวชน ปี 2551-2552*. สืบค้นเมื่อ 5
พฤศจิกายน 2555, จาก http://wrote107.Qlogspot.com/2011/01/Qlog-post_31.html.
- สถานการณ์แม่วัยเยาว์. (2554). สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2555, จาก
<http://wrote107.Qlogspot.com/2011/03/2554.html>
- สมจิต หนูเจริญกุล. (2536). *การดูแลตนเอง: ศาสตร์และศิลป์ทางการแพทย์พยาบาล*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: วีเจ พรินติ้ง.
- สหทัยมูลนิธิ. (2554). สืบค้นวันที่ 7 ธันวาคม 2555, จาก
<http://www.sQhQthQi.org/oQjective.html>

- สฤษฎิ์ จันทร์หอม. (2537). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของมารดาในครอบครัวกรรมกรก่อสร้าง เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สาขารณศาสตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สมุน อมรวิวัฒน์; และคณะ. (2534). การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชา จันทร์เอม. (2536). จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชาดา บุญเปรม. (2552). การปรับตัวของผู้หญิงภายหลังการหย่าร้าง ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม (การจัดการภาครัฐและเอกชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สุภาชัย สาระจรัส. (2553). การตั้งครรภของเด็หญิงวัยเยาว์: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา. ปริญญาโท ปร.ด. (การศึกษาและการพัฒนาสังคม). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2550). การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบาย/มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- องค์การยูนิเซฟแห่งประเทศไทยในปี 2546. (2546). สถานการณ์แม่วัยเยาว์. (2554). สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2554, จาก <http://wrote107.Qlogspot.com/2011/03/2554.html>
- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อรพินท์ ชูชม; และอัจฉรา สุขารมณ. (2532). รายงานการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการปรับตัวของนักเรียนวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อารีย์ ใจคำปัน; และคณะ. (2549). พฤติกรรมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภของหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2556, จาก <http://www.gotoknow.org/posts/63824>.
- อุดมวรรณ ภาระเวช. (2533, มกราคม-มีนาคม). ความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติต่อการเลี้ยงดูบุตร การสนับสนุนจากมารดาของมารดาวัยรุ่นกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาของมารดาวัยรุ่น ใน วารสารคณะพยาบาลศาสตร์. 13(1): 26-32.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2544). จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว (FQmily therQpy of fQmily counseling). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและบำบัดครอบครัว.
- อุไร สุมาธิธรรม. (2545). จิตวิทยาการแนะแนวเด็กวัยรุ่น. นครศรีธรรมราช: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์. (2545). *การอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน*. กรุงเทพฯ: คณะ
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- Merriam, S.Q. (1988). *Case Study Research and Education: A Qualitative Approach*.
San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M.Q.; & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded
Sourcebook*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Mussen, P.H.; Conger, J.J. and Kogut, J. (1990). *Child development and personality*.
3rd ed. New York: Harper and Row.
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of Child*. London: Harcourt Brace.
- Roy, S. C.; & Andrew, H. Q. (1991). *The Roy's Developmental model*. San Mateo, CA:
Gordon & Breach.
- Roy, S.C. (1999). *Introduction to Nursing : A Developmental Model*. Englewood cliff, N. j.:
Prentice Hall.
- Seigelman, M. (1965). Evaluation of Bronfenbrenner's Questionnaire for Children
Concerning Parental Behavior. *Child Development*. Vol. 36 pp. 163 – 172.
- Shapiro, L. E. (1997). *How to raise a child with a high EA*. New York: Owl Books.
- Stake, R. E. (1994). Case studies. In N.K.Denzin and Y.S.Lincoln (Eds.). *Handbook of
Qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- (1995). *The Art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- (1988). *Case study methods in educational research: Seeking sweet water*.
- Sumner, G. and Spietz, Q. (1994). *NCQST caregiver/parent-child interaction teaching
manual*. Seattle: NCQST publications, University of Washington, School of
nursing.
- Tindall, R.H. (1959). *Relationship Among Measures of Adjustment in The Psychology of
Adjustment*. New York: McGraw-Hill.
- Worchel, Stephen; & Goethals, George R. (1989). *Adjustment*. 2nd ed. New Jersey:
Prentice Hall.
- Ungerson, D. (1992). *Relationship Between Adult children and Their parents :*
Psychological consequence for both generations. *Journal of Marriage and The
Family*. 157(6): 644-674.
- Yin, R. K. (2003). *Applications of case study research*. Thousand Oaks: Sage
Publication.

ภาคผนวก ก

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย

1. ภูมิลำเนา
2. การศึกษา
3. อาชีพ/รายได้
4. สถานภาพสมรส
5. จำนวนบุตร
6. จำนวนบุตรที่อยู่ในความดูแล
7. บิดามารดาหรือผู้ปกครอง
8. อาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ฯลฯ

คำถามเกี่ยวกับเงื่อนไขการปรับตัวและเงื่อนไขเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร

1. อะไรทำให้แม่วัยรุ่นสามารถปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรบุตรเพียงลำพังได้
2. อะไรที่ทำให้คุณแยกทางกับคนรัก
3. ในช่วงที่แยกทางกับคนรักคุณมีบุตรด้วยกันกี่คน หรือกำลังตั้งครรภ์อยู่
4. ช่วงที่แยกทางกับคนรักคุณมีการวางแผนอย่างไรเกี่ยวกับการบุตร (ทั้งในกรณีที่คลอดบุตรแล้ว และยังตั้งครรภ์อยู่)
5. อะไรทำให้คุณตัดสินใจเลี้ยงบุตรเอง อะไรทำให้คุณตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์
6. อะไรทำให้คุณสามารถปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้
7. อะไรเป็นส่วนช่วยให้คุณปรับตัวได้ดีขึ้นหลังการแยกทางกับคนรัก
8. อะไรเป็นส่วนช่วยให้คุณอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้

ฯลฯ

คำถามเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตร

1. แม่วัยรุ่นมีกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังอย่างไร
2. ก่อนตัดสินใจจะแยกทางกับคนรักคุณมีการปรับตัวด้านใด อย่างไรบ้าง และในช่วงนั้นคุณอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างไร
3. ในช่วงแรกที่แยกทางกับคนรักคุณรู้สึกอย่างไร อะไรทำให้คุณเปลี่ยนความรู้สึก หรือทำให้รู้สึกดีขึ้น
4. หลังจากแยกทางกับคนรักแล้วคุณมีการปรับตัวด้านใดบ้าง และคุณทำอย่างไรเมื่อต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

5. ครอบครัวของคุณปฏิบัติต่อคุณอย่างไรเมื่อทราบว่าคุณแยกทางกับคนรักและต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง
6. คุณต้องปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงานอย่างไรบ้าง
7. ช่วงที่คุณปรับตัวเมื่อต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังคุณได้รับความช่วยเหลือจากใคร อย่างไร
8. นานแค่ไหนกว่าคุณจะรู้สึกว่าคุณสามารถปรับตัวได้แล้ว และสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้
9. ขณะนี้คุณรู้สึกอย่างไรกับการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง
10. คุณมีความคาดหวังต่อบุตรของคุณอย่างไร

ฯลฯ

แนวคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรอง

1. คุณคิดว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมีเงื่อนไขและกระบวนการปรับตัวอย่างไรบ้าง
2. คุณมีประสบการณ์การทำงานกับแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างไร
3. แม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามารถปรับตัวได้ตามความคิดของคุณต้องเป็นอย่างไร
4. คุณคิดบริการที่มูลนิธิจัดให้ร่วมทั้งกิจกรรมต่างๆ ส่งผลต่อการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างไร

ฯลฯ

แนวคำถามสำหรับการทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยมีประเด็นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ดังนี้

1. อะไรที่ช่วยให้พวกคุณปรับตัว และสามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้
2. แหล่งให้ความช่วยเหลือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังที่ช่วยให้คุณปรับตัวและอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังได้ และบริการอะไรที่คุณได้รับ
3. อะไรที่คุณอยากจะบอกเป็นแนวทางในการปรับตัวของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังเช่นเดียวกับคุณ
4. คุณอยากให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดบริการอะไรให้กับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งครุฑไม่พร้อมและต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง

ฯลฯ

หมายเหตุ: ประเด็นคำถามสามารถปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นตามสถานการณ์

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างการถอดรหัสและการให้รหัสความหมาย

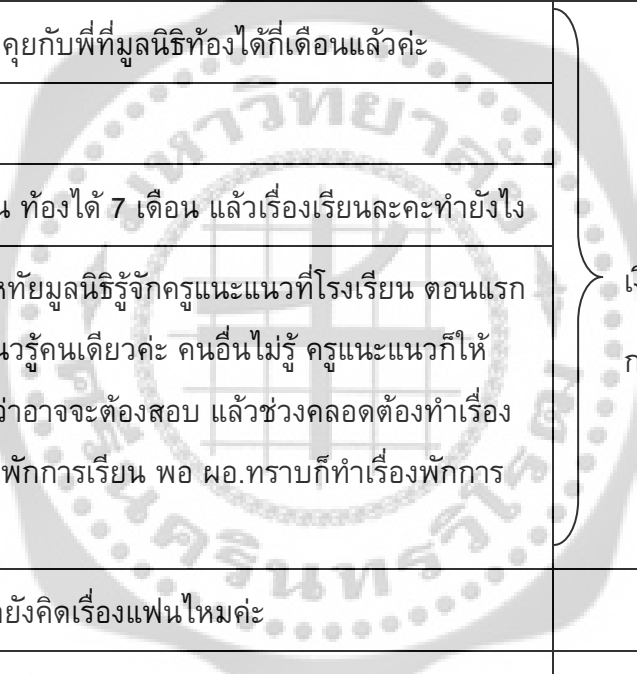
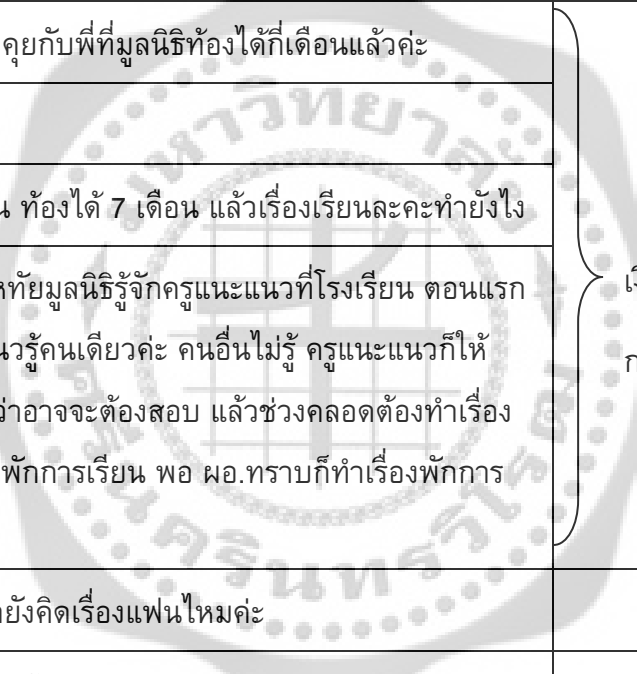
ตัวอย่างการถอดรหัสและการให้รหัสความหมาย

Case 1 (น้ำปั้ง) วันที่ 4 พฤษภาคม 2556 ที่สหทัยมูลนิธิ			
บทสัมภาษณ์		รหัส	
Q :	น้ำปั้งตอนนี้อายุเท่าไรค่ะ		ภูมิหลัง
A :	ตอนนี้ 18 ปี		
Q :	ตอนนี้ 18 ปี เรียนจบ ม.6 แล้ว ตอนมีน้องหรือมีลูกอายุเท่าไรค่ะ		
A :	17 ปี		
A :	ใช้คะเลิกกันได้ 5 เดือนแล้ว สาเหตุที่เลิกกันเพราะเค้ามีคนอื่น		
Q :	คบกันนานไหมค่ะ		
A :	คบกันมาปีครึ่งค่ะ		
Q :	คบกันมาปีครึ่ง แล้วเราทราบตอนไหนคะว่าเค้ามีคนอื่น		
A :	ก็ก่อนแยกทางกันประมาณ 2 เดือนค่ะ		
Q :	ใครเป็นคนตัดสินใจแยกทางคะ		
A :	คือ ตอนนั้นทะเลาะกัน แล้วก็ห่างๆ กันด้วย เราก็เลยตัดสินใจต่างคนต่างอยู่ ก็เลยแยกทาง		
Q :	ตอนนั้นเรายังเรียนอยู่รึเปล่าคะ		
A :	เรียนอยู่ ม.5 ค่ะ		

Q :	แล้วแฟนละคะ	
A :	ก็เรียนอยู่รุ่นเดียวกัน แต่ต่างสถาบัน	
Q :	ตอนคบกัน ใหม่บอกว่าพ่อแม่ฝ่ายชายรู้ แล้วพ่อแม่ฝ่ายเราละคะ	เงื่อนไขการปรับตัว
A :	ไม่รู้ค่ะ	
Q :	ไม่รู้ว่าคบกัน	
A :	ค่ะ ไม่รู้ว่ามีแฟนด้วย	
Q :	ที่ใหม่เล่า คือ ตอนเรารู้ว่าตัวเองท้อง ก็โทรบอกแฟน แฟนก็ไม่รับ แม่แฟนก็ปิดเครื่องหนี พอเป็นแบบนี้แล้ว ใหม่ทำอะไรต่อไปคะ	
A :	ก็ถามเพื่อนที่เคยท้องมาก่อนว่าต้องทำยังไง จะทำยังไงดี เพื่อนก็บอกว่า ไม่ต้องไปเอาออกนะ ไปบอกพ่อกับแม่เราซะ เค้าไม่ทำอะไรเราอยู่แล้ว ยังไงเค้าก็เป็นพ่อแม่เรา	เงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว
Q :	พ่อกับแม่ใหม่ทำงานอะไรคะ	ภูมิหลังและ เงื่อนไขการปรับตัว
A :	เปิดร้านขายของค่ะ	
Q :	ปกติทางบ้านเข้มงวดไหมคะ	
A :	กลางๆ ค่ะ	
Q :	ทางบ้านคาดหวังในตัวหนูอย่างไรคะ	
A :	คาดหวังสูงมาก เพราะเป็นลูกคนกลาง คือ พี่ชายก็ไม่เอา ไลน์ คนเล็กก็ยังเด็กมาก เค้าเลยตั้งเป้าไว้เยอะ พอเราจะเข้ามหาวิทยาลัยเค้าก็อยากให้เรียนที่ดีๆ จบมาจะได้งานดีๆ ทำให้ตอนนั้นเราเครียด เครียดมาก	

Q :	เวลาเครียดน้ำปัสจะมีอาการยังไงคะ	 เงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว
A :	มีอาการปวดหัว ปวดหัวบ่อยมาก อยู่แต่ในห้อง อยากนอน ไม่อยากออกไปไหน ตอนนั้นพอ แม่ก็นึกว่าเราไม่สบายก็ซื้อยาซื้อข้าวมาให้กิน	
Q :	มีอาการแบบนี้นานไหมคะ	
A :	นานจนตัดสินใจที่จะบอกพ่อกับแม่ค่ะ คือ พอบอกแล้วเค้าเข้าใจ แล้วก็มานั่งคุยกันว่าเราจะทำยังไงต่อ เราจะเริ่มยังไง อะไรแบบนี้ หนูก็เริ่มปรับตัว ไม่ค่อยเครียดเหมือนช่วงแรก	
Q :	คือหนูเริ่มปรับได้เพราะได้บอกเรื่องนี้ให้พ่อกับแม่ฟัง แล้วท่านเข้าใจ แล้วก็ช่วยกันหาทางออกใช่ไหมคะ	
A :	ใช่ค่ะ ไม่ค่อยเครียดแล้ว เราเองก็เริ่มปรับตัวได้	
Q :	หลังจากนั้นหนูยังมีความกังวลเรื่องอื่นอีกไหมคะ	
A :	ก็มีกังวลว่า ถ้าท้องต่อจะได้เรียนต่อไหม จะทำยังไง เพื่อนบ้านจะมองเรายังไง จะบอกเค้ายังไง จะตอบคำถามคนอื่นยังไง	 เงื่อนไขการปรับตัว เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร
Q :	เรื่องนี้ได้ปรึกษาพ่อแม่ไหม	
A :	ปรึกษาค่ะ	
Q :	แล้วพ่อแม่ว่ายังไงคะ	
A :	ก็บอกว่า “อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด” แต่เราก็ปล่อยวางไม่ได้ เพราะเราต้องรับแรงกดดันจากรอบข้างอยู่ดีเพราะเรารู้ว่าต้องมีคนถาม เพื่อนที่โรงเรียนก็ต้องถามใครๆ ก็ต้องพูด “ไปท้องกับใครมา” “ผู้ชายหายไปในไหนแล้วก็ไม่รู้”	
Q :	แล้วสุดท้ายทางโรงเรียนทราบเรื่องนี้ได้อย่างไรคะ	
A :	พี่ที่มูลนิธิรู้จักครูแนะแนวจึงปรึกษากับครูแนะแนวที่	

	โรงเรียนคะ	
Q :	แล้วหนูรู้จักสหทัยมูลนิธิได้อย่างไรคะ เสาให้พี่ฟังหน่อยคะ	
A :	คือเราก็ดลองเปิดอินเทอร์เน็ตเห็นว่ามีปัญหาแบบนี้ทำยังไงดี แล้วก็อ่านตามเว็บบอร์ด แล้วก็เจอชื่อ แล้วก็เบอร์มูลนิธิ เราก็โทรมา ลองโทรเป็นที่แรกเลย แล้วก็ได้คุยกับพี่เจ้าหน้าที่ พี่เค้าก็ถาม มีปัญหาอะไร งั้นพี่นัดให้มาคุยกันนะ เราก้ไปกับพ่อ แม่ ตามนัด เราก้เล่าปัญหาให้พี่เค้าฟัง แล้วก็ตกลงกันว่า ถ้าคลอดน้องแล้วจะขอฝากน้องไว้ในความดูแลของสหทัยมูลนิธิก่อน แล้วค่อยรับกลับไปเลี้ยง	} เงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร การอบรมเลี้ยงดูบุตร
Q :	ตอนนั้นพ่อแม่ทราบแล้ว ทำไมถึงตัดสินใจฝากน้องไว้ในความดูแลของมูลนิธิคะ	
A :	ช่วงนั้นทั้งเราและครอบครัวยังสับสนคะ ยังไม่พร้อมคะ คือ ยังไม่รู้จะพูดยังไง	} เงื่อนไขการปรับตัว การอบรมเลี้ยงดูบุตร
Q :	อืม ที่หนูเล่าช่วงที่ท้องหนูเครียดมาก แม้ว่าจะบอกพ่อแม่ แต่ก็ยังเครียด แล้วก็กังวลอยู่ เวลาเครียดมีผลต่อลูกไหมคะ แล้วสุขภาพเป็นอย่างไรบ้าง	
A :	ไม่มีคะ ส่วนใหญ่จะโทษตัวเองมากกว่า คือ ทำไมเราเป็นแบบนี้ ปวดหัว เวียนหัว ยืนอยู่บางที่ก็วูบ	} กระบวนการปรับตัว
Q :	แต่ตอนนั้นคือพ่อแม่ทราบแล้ว	
A :	รู้แล้วคะ ตอนพ่อรู้เค้าดีใจมากเลยนะพาไปฝากท้องพยายามบำรุงนะ ซื้อของดีๆ มาให้กิน ทานวิตามินทุกวันนะ คือ อยากให้น้องออกมาดีที่สุด เพราะเหมือนว่า 4-5 เดือนที่ผ่านมา เราก้วิัยรุ่นละเหะ ไม่ได้ดูแลน้องเลย	} เงื่อนไขการปรับตัว และ กระบวนการปรับตัว และเงื่อนไขการอบรมเลี้ยงดูบุตร

Q :	ละเทะที่ใหม่ว่านี่เป็นยังไงบ้างคะ	
A :	ก็ไปเที่ยว กินเหล้า	
Q :	ตอนนั้นคือไม่รู้ว่ามีน้อง	
A :	คะไม่รู้ค่ะ	
Q :	แล้วถ้าเรารู้ว่ามีน้องเราจะทำแบบนั้นไหมคะ	
A :	ถ้าแบบรู้ว่า มีน้อง พ่อแม่รู้ เราไม่เครียด หนูจะดูแลน้องให้ดีที่สุดค่ะ	
Q :	ตอนเข้ามาคุยกับพี่ที่มูลนิธิท้องได้กี่เดือนแล้วคะ	 } เงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว
A :	7 เดือนค่ะ	
Q :	คือ ตอนนั้น ท้องได้ 7 เดือน แล้วเรื่องเรียนจะ怎么样了	
A :	พอดีพี่ที่สหทัยมูลนิธิรู้จักครูแนะแนวที่โรงเรียน ตอนแรกมีครูแนะแนวรู้คนเดียวค่ะ คนอื่นไม่รู้ ครูแนะแนวก็ให้คำปรึกษาว่าอาจจะต้องสอบ แล้วช่วงคลอดต้องทำเรื่องส่ง ผอ. ขอพักการเรียน พอ ผอ.ทราบก็ทำเรื่องพักการเรียนให้	
Q :	ตอนนั้นเรายังคิดเรื่องแผนไหมคะ	
A :	ไม่แล้วค่ะ ตัดไปเลยคะ	
Q :	อะไรที่ทำให้หนูคิดที่จะตัดความสัมพันธ์กับแฟนโดยไม่ติดต่อกันอีกเลย	 } เงื่อนไขการปรับตัว
A :	ตั้งแต่คำพูดที่เค้าพูดมาว่าไปท้องกับใคร ไม่ใช่ลูกเค้า ตอนนั้นเราโทรบอกเค้าทุกวัน เพื่อจะบอกว่าเราท้องแต่เค้าก็ไม่เชื่อ	
Q :	แล้วหนูบอกว่าเค้าและทางบ้านปิดเครื่องหนี ตอนนั้นหนูโทรติดต่อกับเค้านานแค่ไหนคะ	

A :	ประมาณ 1 อาทิตย์ค่ะ	
Q :	หนูรู้จักบ้านเค้าไหมค่ะ	
A :	รู้จัก เคยไป แต่ไม่มีคนอยู่ โทรหาเพื่อนเค้า เพื่อนเค้าก็ไม่รู้ว่าเค้าหายไปไหน ตอนนั้นเราไม่สามารถติดต่อเค้าได้เลย	กระบวนการปรับตัว
Q :	หนูรู้สึกยังไงค่ะ	
A :	ก็เสียใจมาก เพราะคนคบมาเป็นปี ๆ คิดว่า “คนเราเวลาทำทำได้ แต่ทำไมไม่รับผิดชอบ”	
Q :	เรารู้สึกเสียใจแล้วส่งผลต่ออารมณ์เราอย่างไรบ้างค่ะ	
A :	หงุดหงิด เสียใจ ตอนนั้นมันยังงี้ไม่รู้ เก็บตัว อยู่คนเดียว ไม่กล้าออกไปไหน ด้วยความที่เราต้องด้วยกลัวคนจะทัก เราร้องไห้อยู่ในห้องคนเดียว	เงื่อนไขการปรับตัว กระบวนการปรับตัว เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร
Q :	สุดท้ายเมื่อทางพ่อแม่รู้ว่าฝ่ายชายไม่รับผิดชอบเค้าว่ายังไงค่ะ	
A :	พอกับแม่เค้าเข้าใจมากเลยนะเค้าบอกว่า “ใครไม่รับผิดชอบก็ปล่อยมันไป เราก็ดูแลของเราให้แหละ” หนูก็คิดว่าเราเลี้ยงเองได้ มันทำให้เราปรับตัวได้มากเลยนะ	
Q :	คือ รู้สึกว่าเราเลี้ยงดูลูกเองได้ เริ่มมั่นใจเรื่องการเลี้ยงลูกมากขึ้น พอคลอดแล้ว ก่อนเข้ามาฝากไว้ในความอุปการะของสภทศเราต้องดูแลน้องก่อนไหมค่ะ หรือมีเงื่อนไขอะไรบ้างที่ทางสภทศกำหนดไว้ก่อนจะรับน้องไปดูแล	
A :	ก็ให้เลี้ยงดูน้องก่อนค่ะ	
Q :	มีโอกาสดูแลลูกเองช่วงไหน และดูแลอย่างไรบ้างค่ะ	

A :	ช่วงที่อยู๋โรงพยาบาลเราก็อยู๋ดูแลน้องตลอด	{ เจื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร แนวทางการอบรม เลี้ยงดูบุตร
Q :	ใหม่อยู๋โรงพยาบาลกี่วันคะ	
A :	อยู๋ 4 วัน เราก็ดูแลทุกอย่างทำอย่างดี ลูกได้ทานนมเรา เราอาบน้ำให้ ดูแลเค้า	
Q :	ยากไหมคะกับการดูแลลูกคนแรก	
A :	ถือว่ายากมากเลยนะ เพราะเราก็อะไรไม่เป็นสักอย่างเลย พยาบาลต้องมาสอน แม่เองก็มาช่วยบ้าง เพราะแม่จะติดงานที่บ้านด้วย	
Q :	ใน 4 วันที่เราอยู๋กับลูก ใหม่รู้สึกว่เราเลี้ยงลูกได้ดีไหมคะ	
A :	ดีนะ เราทำทุกอย่างตามที่เค้าสอนได้	
Q :	ตอนนั้นยังมีอารมณ์โกรธพ่อดีกอยู๋ไหม	
A :	คือตอนนั้นไม่ได้สนใจอะไรเลย สนใจเลี้ยงลูกอย่างเดียวคะ	
Q :	แล้วคิดถึงตอนที่จะต้องเอามาฝากมูลนิธิไหมคะ	
A :	คิดคะ ด้วยความเป็นแม่ด้วยนะ ตอนนั้นเราคิดว่เรามีเวลาอยู๋กับลูกแค่นี้เองนะ เดี่ยวต้องเอาไปให้ใครเลี้ยงก็ไม่วู้ ไม่อยากให้อาไปเลี้ยงเลย เราเลยบอกพ่อกับแม่ว่อย่าฝากนานนะ รีบ ๆ เอากลับมาคิดถึง ไม่อยากให้อยู่ห่างๆ	{ เจื่อนไขการอบรมเลี้ยง ดูบุตร การอบรมเลี้ยงดูบุตร และแนวทางการ ปรับตัวและการอบรม เลี้ยงดูบุตร
Q :	ใหม่ฝากน้องไว้ประมาณ 4 เดือนใช่ไหมคะ	
A :	ใช่คะ	
Q :	แล้วตอนช่วงฝากน้องไว้เราต้องทำยังงัยบ้างคะ	
A :	เราจะได้อาเยี่ยมทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง เราก็จะได้มาเล่นกับลูก มาคุยกับลูก	

Q :	ตอนมาเห็นลูกตอนนั้น เรารู้สึกอย่างไรคะ	
A :	อยากเอาลูกกลับตอนนั้นเลย คิดถึง	} เงื่อนไขการปรับตัว เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร
Q :	แล้วเราทำยังไง กับความขัดแย้งในใจที่เกิดขึ้น เพราะเราอยากเอากลับ แต่ก็ยังเอาลูกกลับไปเลี้ยงเองไม่ได้	
A :	เราก็รีบเคลียร์ตัวเอง เคลียร์คนรอบข้างให้หมด	
Q :	เคลียร์เรื่องอะไรบ้างคะ	
A :	เหมือนขจัดทุกอย่างในหัวออก อย่างเรื่องเพื่อน เรื่องคนรอบข้าง ถ้าเอาลูกกลับจะบอกเค้าว่ายังไง จะตอบคำถามยังไง	
Q :	แล้วเราได้คำตอบใหม่คะว่าจะตอบ เค้าว่ายังไง หรือจะทำอย่างไรกับคนรอบข้าง	
A :	เอากลับมาเลย ไม่ต้องสนใจใคร ในเมื่อเป็นลูกของเรา เราก็มีสิทธิ์ที่จะเลี้ยง ลูกของเรา เราคลอดออกมา เราต้องมา เรามีสิทธิ์ที่จะเลี้ยง ไม่ต้องสนใจใคร	
Q :	พอรับกลับใครช่วยเลี้ยงคะ	
A :	แม่คะ พ่อด้วยที่ช่วยดู พอปิดเทอมเราก็อยู่ด้วยทั้งวันทั้งคืนเลยคะ	} เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร การอบรมเลี้ยงดูบุตร
Q :	เลี้ยงยากไหมคะ	
A :	ช่วงแรกถือว่ายาก คือ แม่ต้องสอนใหม่หมดเลย คือหลังจากรับกลับแม่ต้องสอนการเลี้ยงลูกใหม่อีกครั้ง บางทีลูกร้องเราก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แม่ก็ช่วยบอกว่า น่าจะหิวมนะ	
Q :	กลางคืนนอนกับลูกไหมคะ	
A :	นอนคะ ลูกชอบตื่นตอนกลางคืน แต่ก็ตื่นเป็นเวลา คือเราต้องตื่นมาดู คือช่วงนั้นปิดเทอมเราก็พอปรับตัวได้	

Q :	รู้สึกยังงบบ้างคะเวลาลูกร้องโดยที่เราไม่รู้สาเหตุ	} การอบรมเลี้ยงดูบุตร
A :	ห้วงคะ คือไม่รู้ว้าเค้าเป็นอะไรกันแนจะเป็นแนวกังวลมากกว่า ไม่หงุดหงิด	
Q :	ตามความคิดของใหม่ ใหม่ว่าใหม่ให้ความรักและเลี้ยงดูลูกได้เต็มที่ไหมคะ	
A :	เต็มที่นะคะ เพราะอยู่กับเราตลอดเวลาเลย	
Q :	กังวลไหมคะที่ต้องไปเรียนที่อื่น เพราะตอนนี้กำลังจะต่อมหาวิทยาลัย	
A :	ก็มีบ้างนะคะ แต่ก็รู้ว่าทางบ้านก็มีพ่อแม่ช่วยเลี้ยง อาจจะมิกลัวไม่ได้เจอหน้าบ้าง เราเองก็พยายามเลือกมหาวิทยาลัยใกล้ๆ จะได้อยู่กับลูก ถ้าไปอยู่ที่อื่น เสาร์อาทิตย์ก็กลับมาดูแลอยู่ดี	} เงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร การอบรมเลี้ยงดูบุตร
Q :	ถ้ามีแฟนใหม่เราจะเลือกอย่างไรคะ	
A :	เลือกคนที่เค้ารับลูกเราได้	
Q :	ใหม่คิดยังงกับการบอกแฟนหรือผู้ชายที่มาจีบว่าเรามีลูกแล้ว	
A :	ก็กล้าบอกนะคะ	
Q :	ที่เล่ามาทั้งหมด หนูคิดว่าอะไรคือสาเหตุหลักที่ทำให้หนูปรับตัวได้เร็ว และสามารถปรับตัวได้ดี	
A :	พอกับแม่คะ เพราะถ้า ณ จุดนั้น พอกับแม่ไม่เข้าใจเรา เราจะยิ่งกดดัน ไม่มีทางออก อีกรอย่างคือ ครู แล้วก็พี่ที่มูลนิธิช่วยเรื่องการเรียน และช่วยให้เรามีเวลาปรับตัว ก่อนรับลูกไปเลี้ยงเอง	} เงื่อนไขการปรับตัว และเงื่อนไขการอบรม เลี้ยงดูบุตร

Q :	กับสังคมรอบข้างละคะ หลังจากรับลูกไปเลี้ยงดูเองเราตอบ คำถามเพื่อนบ้านอย่างไรบ้างคะ	) เงื่อนไขการปรับตัว และเงื่อนไขการ อบรมเลี้ยงดูบุตร แนวทางการปรับตัว และการอบรมเลี้ยงดู บุตร
A :	ไม่ได้ตอบคะ พ่อกับแม่จะเป็นคนตอบมากกว่า	
Q :	แล้วเรารู้ไหมคะว่าพ่อแม่ตอบว่ายังไง	
A :	ไม่ได้ตอบคะ ส่วนใหญ่จะเฉยๆ เลี่ยงที่จะตอบ	
Q :	เพื่อนที่โรงเรียนละคะ เราปรับตัวกับเพื่อนที่โรงเรียนอย่างไรบ้าง	
A :	เพื่อนที่โรงเรียนไม่มีใครรู้ ปกติจะไม่มาที่บ้านอยู่แล้ว แล้วถ้าเพื่อนถามเราก็กลับอก เพราะก็เป็นลูกของเรา เราก็เรียนจบแล้ว เข้ามหาวิทยาลัยก็แยกย้ายกันแล้ว ก็กลับบอกว่านี่คือลูกของเรา ไปตลาดก็ไปด้วยกัน แต่ก็ไม่มีใครถาม	
Q :	อย่างที่หนูบอกว่าไม่มีคนถามเป็นเพราะเราเลี่ยงที่จะตอบและเลี่ยงที่จะฟังรีเปล่าคะ	
A :	ใช่คะ แต่หนูว่าดีนะคะ คือเราไม่ต้องเก็บทุกอย่างมาคิดลดความกดดันตัวเองลงได้มากเลย พอเราลดความกดดันได้ คือ เค้าจะพูดอะไรก็ปล่อยไป ถ้ามีคนเข้ามาถามตรงๆ ก็พร้อมจะบอก	
Q :	ที่ผ่านมาหนูเคยได้เป็นตัวแทนไปเสวนาเรื่อง ท้อง แท้ง ทิ้ง หนูรู้สึกอย่างไรบ้างคะ	
A :	รู้สึกว่าการที่เราได้เป็นตัวแทนไป	
Q :	แล้วไปแล้วได้คำตอบไหมคะว่าทำไมเค้าถึงให้เราไป	
A :	คือมันเป็นการรวมคนที่ผ่านประสบการณ์ไม่ดีมาแล้วมาแชร์ประสบการณ์กัน ทำให้เราเข้าใจว่าถ้าเราเป็นเหมือนคนนั้น เราคงเป็นเหมือนเค้า คือ ไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร	

	เราเข้าใจความรู้สึกเค้า อย่างคนทำแท้งเราก็เข้าใจว่าทำไมเข้าถึงทำ	
Q :	ในกลุ่มมีการให้กำลังใจกันอย่างไรบ้างคะ	
A :	ทุกคนผลัดกันให้กำลังใจ ทุกคนดีมาก พี่ๆ ทุกคนรับฟังพร้อมเข้าใจเรา	 แนวทางการ ปรับตัวและ ข้อเสนอแนะ
Q :	คิดว่ามีคนที่มีปัญหาหนักกว่าเราไหมคะ	
A :	มีหนักกว่าเราเยอะมาก บางคนไม่ได้เรียน ไม่มีใครช่วยเหลือ บ้างคนหมดอนาคตเลยนะ เพราะไม่มีใครช่วยเหลือ ลูก พ่อแม่ไม่สนใจ ไล่ออกจากบ้าน	
Q :	แล้วถ้ามีน้องๆ ที่มีปัญหาเหมือนกับเราเราอยากจะบอกเค้าอย่างไร	
A :	คือจะบอกว่าไม่อยากให้เค้าเครียด ให้มองครอบครัวตัวเองเป็นอันดับแรก หากจะปรึกษาใครให้มองว่าครอบครัวน่าจะช่วยเราได้มากกว่าคนอื่น	
Q :	อย่างบริการจากหน่วยงานละคะ หนูอยากให้มึบริการ หรืออยากให้ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือวัยรุ่นที่ต่อกรรภ์ไม่พร้อมอย่างไรบ้าง	
A :	หนูอยากให้ช่วยเรื่องสถานภาพทางสังคม เพราะบางคนเป็นเด็กแล้วมีลูก สังคมไม่ยอมรับ เหมือนเรายังเด็กเกินไป อยากให้เห็นใจกัน อยากให้ช่วยกันให้กำลังใจ เราจะได้ไม่เครียด ไม่รู้สึกว่าสิ่งที่เรายืนอยู่ในสังคมเป็นตัวประหลาด	 ข้อเสนอแนะ
Q :	ที่ผ่านมาหนูรู้สึกแบบนั้นหรือรู้สึกเหมือนเป็นตัวประหลาดหรือคะ	
A :	คือ ตัวหนูไม่รู้สึกแบบนั้น แต่เพื่อนคนอื่นที่ไม่ได้มามีมุลนิธิ	

	ที่ต้องหาทางออกโดยการทำแท้ง แล้วโดนวิจารณ์ อย่าง ตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่บอกว่า เป็นแม่ใจร้าย แต่ เหมือนว่าแต่ละคนมีปัญหาแตกต่างกันไป การที่เค้าทำ เค้าอาจจะไม่ได้ตั้งใจทำ แต่เป็นเพราะเค้ายังปรับตัวไม่ได้	} ข้อเสนอแนะ
Q :	นอกจากนี้ยังอยากให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ ความช่วยเหลือด้านไหนอีกไหมคะ เพื่อช่วยเรื่องการ ปรับตัวของแม่วัยรุ่น	
A :	ก็ช่วยเรื่องการศึกษาค่ะ เพราะบางคนท้องแล้วก็ไม่ได้ เรียนต่อ อยากให้เค้าเปิดโอกาสให้คนที่ท้องเรียนต่อได้ แต่ก็ต้องอยู่ที่ตัวคนท้องเองด้วยว่าจะรับแรงกดดันได้ หรือไม่ แต่ยังไงก็อยากให้สังคมให้โอกาสค่ะ	} ข้อเสนอแนะ
Q :	ขอบคุณน้ำป้อนมากค่ะ	

ภาคผนวก ค

หนังสือยินยอมให้ข้อมูลเพื่อการศึกษา และเผยแพร่ผลการศึกษา

และหนังสือยินยอมให้เก็บข้อมูลภาคสนาม

หนังสือยินยอมให้ข้อมูลเพื่อการศึกษา และเผยแพร่ผลการศึกษา

เขียนที่

วันที่

โดยหนังสือฉบับนี้ ข้าพเจ้านาง/นางสาว (ผู้ลงนาม)
ขอทำหนังสือฉบับนี้ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงว่าข้าพเจ้าได้รับทราบและยินยอมให้นางสาวพัชชา
เจิงกลิ่นจันทร์ (ผู้วิจัย) รหัสนักศึกษา 52199130442 สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่องกระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดู
บุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง : กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ สัมภาษณ์
ข้าพเจ้า เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้ในการทำวิจัยเรื่องดังกล่าว ก่อนทำการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้อธิบาย
วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย และการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลแล้ว และข้าพเจ้ายินยอมให้ข้อมูลตาม
จริงทุกประการ

ทั้งนี้ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ ไม่เปิดเผยชื่อ-
สกุลจริง และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทาง
วิชาการเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามใน
ใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม.....ผู้ยินยอม

(.....)

ลงนาม.....พยาน

(.....)

ลงนาม.....ผู้ทำวิจัย

(.....)

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวพัชชา เจิงกลิ่นจันทร์
วันเดือนปีเกิด	26 กันยายน 2528
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	850/33 ซ.ปรีดี พนมยงค์ 36 คลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	นักสังคมสงเคราะห์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สหทัยมูลนิธิ 850/33 ซ.ปรีดี พนมยงค์ 36 คลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2551	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2556	จบการศึกษาระดับปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ